

Daniel Povolný

VOJENSKÉ ŘEŠENÍ *Pražského jara*

I.
INVAZE ARMÁD
VARŠAVSKÉ SMLOUVY

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV PRAHA

Daniel Povolný

VOJENSKÉ ŘEŠENÍ
Pražského jara

I.
INVAZE ARMÁD
VARŠAVSKÉ SMLOUVY

Praha 2008

*Děkujeme všem pracovníkům Vojenského ústředního archivu,
Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a dalších institucí i jednotlivcům,
kteří nám zpřístupnili své archivní dokumenty, dobové fotografie
a jiné materiály týkající se událostí roku 1968.*

OBSAH

Úvod	4
I. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	5
II. PROLOG	
II/1 Pád Antonína Novotného (září 1967–leden 1968)	7
II/2 Pokusy o vojenský puč (prosinec 1967–leden 1968)	10
III. NAZRÁVÁNÍ KRIZE	
III/1 Šejnova aféra (leden–březen 1968)	15
III/2 Schůzka v Drážďanech (únor–březen 1968)	18
IV. PROPUKNUTÍ SKRYTÉ KRIZE	
IV/1 Příprava operace DUNAJ a cvičení ŠUMAVA (duben–květen 1968)	21
IV/2 1. pokus o „vstup“ (květen 1968)	28
IV/3 Cvičení ŠUMAVA jako 2. pokus o „vstup“ (květen–srpen 1968)	31
IV/4 Situace v armádě (březen–srpen 1968)	55
IV/5 VKR a ZS GŠ (březen–srpen 1968)	65
IV/6 StB a KGB (březen–srpen 1968)	68
IV/7 3. pokus o „vstup“, jednání v Čierné a v Bratislavě (červenec–srpen 1968)	72
V. INVAZE ARMÁD VARŠAVSKÉ SMLOUVY DO ČESKOSLOVENSKA	
V/1 Dohody z Čierné se neplní (4.–17. 8. 1968)	81
V/2 Přípravy intervence vrcholí (17.–19. 8. 1968)	84
V/3 Soudný den a osudná noc (20.–21. 8. 1968)	91
V/4 Operace DUNAJ a signál VLTAVA – 666 (20.–31. 8. 1968)	97
Přílohy	137

Úvod

Problematicke obsazení Československa vojsky armád pěti států Varšavské smlouvy a událostem, které tomu bezprostředně předcházely, byla již dříve věnována řada publikací. Ať už z nedostatku pramenů, z důvodů jejich nepřístupnosti nebo pro neznalost vojenské tematiky zatím chybí práce, která by se hlouběji a podrobněji zabývala postupným vývojem vojenského řešení Pražského jara, které se – zatím ještě na pozadí událostí – objevuje již na podzim a v zimě 1967, aby nakonec zcela převládlo.

Z toho důvodu bude v této publikaci také věnována hlubší pozornost údajně i skutečně přípravě vojenských pučů na přelomu let 1967 a 1968, okolnostem vzniku, vývoje a dopadů aféry generála Jana Šejny v armádě i mimo ni, změnám, které v armádě probíhaly od jara do léta 1968, i přípravě a provedení cvičení ŠUMAVA, nemluvě o genezi operace DUNAJ.

Až dosud bylo na Pražské jaro nazíráno z pohledu československé strany, ale pro vysvětlení a pochopení invaze se musíme na celou situaci podívat optikou SSSR, a to pod zorným úhlem ÚV KSSS a tzv. sovětských jestřábů. Byli to totiž oni, kdo z různých náznaků dospěli k názoru, že situace v ČSSR začíná vykazovat prvky maďarských událostí z roku 1956, a byli to oni, kdo tahali za nitky a tlačili na páky, aby tomu jakýmkoliv způsobem zabránili.

Je třeba důkladněji než dosud analyzovat sovětské vojenské přípravy na ozbrojený zásah v Československu i úlohu KGB, která se svými dezinformačními kampaněmi a zpravodajskými akcemi výrazně podílela na prosazení vojenské invaze jako jediného možného řešení. Stranou nezůstane ani otázka, zda a do jaké míry ČSLA a StB o těchto přípravách věděly, zda se tomu nějakým způsobem snažily čelit, a kdo naopak interventům pomáhal.

V neposlední řadě je třeba rovněž podrobně zmapovat události, které se odehrály v armádě ve dnech 20.–31. 8. 1968. Toto období lze obecně rozdělit na několik etap, které se však v konkrétních případech částečně překrývají. Jako první přichází překvapení (20.–21. 8.), poté rozhoření nad invazí (21.–22. 8.), následované ukliďováním a očekáváním dalšího vývoje na politické scéně (23.–26. 8.) a končící deziluzí, vynuceným akceptováním reality, spoluprací s okupanty a počínající normalizací (27.–31. 8.).

V rámci této periodizace bychom rádi zhodnotili chování příslušníků ČSLA na všech úrovních, od MNO, Generálního štábu ČSLA, druhů vojsk, velitelství jednotlivých vojenských okruhů přes divize, brigády, pluky až po úroveň praporů, ale také na vojenských školách, vojenských správách a v dalších specializovaných útvech.

Cílem této práce je zmapovat události, které měly zásadní vliv na vývoj Pražského jara v roce 1968 a které se udály od podzimu 1967 do konce roku 1968. Pozornost bude sice věnována především armádě, ale kořeny jejího postoje v srpnu 1968 leží mimo ni, a proto je také nutno rozebrat, popsat a dát do souvislosti základní změny na československé mocenské scéně a postoje, které k tomu zaujímaly ostatní socialistické státy v čele se Sovětským svazem.

Armádní historie tohoto období by si kvůli svému celkovému rozsahu zasloužila podstatně širšího – několikavazkového – zpracování, nicméně i tak doufáme, že přes všechna nezbytná zjednodušení v líčení některých momentů vám oba díly této knihy přinesou dosud nepoznaný zážitek.

Vzhledem k tomu, že je kniha rozdělena do dvou dílů, nejsou záměrně vyličeny všechny události a souvislosti, které spadají do srpna 1968, případně do dřívější doby, aby se vzájemně nepřekrývaly a nemusely být znovu zdlouhavě popisovány. První díl tak končí detailním, byť ne úplně vyčerpávajícím popisem prvního dne invaze převážně z pohledu armád Varšavské smlouvy a stručným přehledem dějů okolo nich do konce srpna, zatímco druhý díl, připravovaný na příští rok, se bude věnovat úhlu pohledu ČSLA a československých občanů i jejich interakci s intervenčními vojsky včetně celkového vojenského i politického vývoje do konce roku 1968.

Mgr. Daniel Povolný

I. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

Nejdůležitější pramenné materiály pro studium daného tématu na našem území jsou uloženy v archivních fondech Vojenského ústředního archivu v Praze a v jeho pobočce – Správním archivu Armády České republiky v Olomouci. V tomto směru jde především o fondy Ministerstva národní obrany z let 1968–1970, které obsahují informace o všech vojenských správách, které pod MNO v dané době existovaly (např. Hlavní politická správa ČSLA, Hlavní správa pozemního vojska MNO, Operační správa GŠ, Zpravodajská správa GŠ atd.), a o Generálním štábu ČSLA, dále jde o fond Kolegia ministra národní obrany z let 1968–1970, v němž jsou obsažena zásadní rozhodnutí tohoto nejvyššího poradního orgánu ministra Džúra, včetně Vojenské rady, a o neuspořádané fondy Západního vojenského okruhu (dále též ZVO) a Středního vojenského okruhu (dále též SVO) z roku 1968, kde zvláště ve fondu ZVO je dochována řada cenných situačních hlášení z konce srpna 1968. V neposlední řadě existují i neuspořádané fondy desítek vojenských útvarů od úrovně praporu až po divizi, které byly rozmístěny na teritoriu obou zmíněných okruhů. Dochované denní rozkazy však mnoho informací neposkytují, pouze fond 19. motostřelecké divize v Plzni a 3. letecké technické divize v Pardubicích obsahují řadu zajímavých hlášení a vyhodnocení srpnových událostí.

Správní archiv Armády České republiky v Olomouci ve svých depozitářích uchovává fondy 10. letecké armády a 7. armády PVOS (protivzdušná obrana státu) a spisy vojenských soudů, které projednávaly údajné porušení vojenských předpisů a rozkazů u těch vojáků z povolání, kteří chtěli bránit svou vlast proti „přátelům“ z Varšavské smlouvy.

Osobní spisy těchto a dalších důstojníků, kteří byli v srpnu 1968 v činné službě, byly původně uloženy v archivu Oddělení personální evidence Ředitelství personální podpory MO ČR a nyní jsou již do značné míry přestěhovány právě do správního archivu v Olomouci. Pro potřeby této práce došlo k prostudování celkem 1060 spisů, přičemž jako nejhodnotnější se ukázaly spisy velících důstojníků (např. velitel útvaru, náčelník štábu, zástupce velitele pro věci politické) a vojáků z povolání v hodnosti major, podplukovník a plukovník, nicméně i u generálů je mnoho podnětných informací, až na pár jednotlivců, jejichž spisy byly v minulosti „vyčištěny“ (např. ministra Džúra a Lomského, příslušníků VKR). Nejzajímavějšími dokumenty jsou Doplněk k životopisu z roku 1970, kde důstojníci museli popsat svůj podíl na událostech od jara 1968 do srpna 1969, Řádné hodnocení a Vyhodnocení třídně politických a morálně-politických kvalit vojáka z povolání z let 1969–1970, které mohou posloužit jako korektura poznatků z Doplnku. V některých spisech jsou rovněž založeny alespoň výpisy z dnes již nedocho-

vaných analýz krizového období v jednotlivých útvarech, které byly sepisovány v letech 1969–1970, výpovědi dalších důstojníků z šetření s daným vojákem a kopie rozsudků vojenských soudů.

Část písemností Vojenské kontrarozvědky (dále též VKR) z daného období byla v době přípravy práce uložena v Archivu MV ČR v Kanicích ve fondu A-30 a dává určitou představu o dění v centrále VKR, druhá část byla v držení dnešního Vojenského zpravodajství a nebyla běžně přístupná, přesto se podařilo nahlédnout do personálních spisů příslušníků VKR, kde jsou rovněž doplňky, řádná hodnocení a vyhodnocení, i do fondu Zpravodajské správy GŠ ČSLA (vojenská rozvědka), kde jsou výpovědi jejích důstojníků a příslušníků přímo podřízených útvarů k danému období. V Archivu MV ČR je možno studovat fondy jednotlivých složek Státní bezpečnosti (dále též StB), Veřejné bezpečnosti (dále též VB) i Pohraniční stráž (dále též PS) a získat tak přehled o dění během okupace z pohledu těchto bezpečnostních složek. Z tohoto důvodu byly využity např. fondy VI. správy MV (operativní technika), pohraničních oddělení VB a oddělení pohraniční kontroly. V současné době jsou zmíněné materiály zpravodajských služeb a MV předány do péče Archivu bezpečnostních složek.

V Národním archivu jsou uloženy fondy (např. fond 02/1, Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971), které nám umožňují seznámit se s politickým kontextem celého období. Obdobným způsobem je zaměřena i ojedinělá sbírka dokumentů domácí i zahraniční provenience nacházející se v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (dále jen ÚSD AV ČR).

Ze zahraničních archivů byl využit Vojenský historický archiv v Bratislavě s fondem Východního vojenského okruhu a dalších 18 útvarů od divize po prapor. Jejich informační hodnota je však bohužel srovnatelná se stejnými fondy z VÚA. Prostřednictvím Dr. Jordana Baeva se podařilo získat z Ústředního státního archivu v Sofii zprávu generála Džurova o účasti Bulharské lidové armády na invazi v Československu, která ovšem obsahuje i řadu bizarních poznatků o činnosti zdejších údajných kontrarevolučních skupin.

Faktem je, že materiály zásadního významu jsou ovšem uloženy v ruských vojenských a zpravodajských archivech, a lze jen doufat, že alespoň některé z nich budou časem zpřístupněny.

Z dosud vydaných knih může jako základní zdroj informací posloužit práce Antonína Benčíka *Operace „Dunaj“*, *Vojáci a Pražské jaro 1968*, kterou v roce 1994 vydal ÚSD AV ČR, a *Rekviem za Pražské jaro* od téhož autora z roku 1998 z nakladatelství Tempo, přestože je zde zmiňována – zvláště u první publi-

kace – vojenská stránka celé situace, je daleko větší pozornost věnována hlavně politickým souvislostem Pražského jara a dění v armádě zdaleka nestojí v centru pozornosti autora. Také kniha Jana Pauera *Praha 1968, Vpád Varšavské smlouvy, pozadí – plánování – provedení*, která v roce 2004 vyšla v nakladatelství Argo, či práce Karla Durmana *Útěk od praporů* (1998) a další publikace z pochopitelných důvodů preferují politický pohled na dané události, ale uvádějí i přínosný mezinárodní kontext Pražského jara vzhledem k situaci v sovětském bloku a ve světě. Cenné postřehy a informace o politickém aparátu KSČ, ale i k armádě obsahuje knížka Dušana Havlíčka *Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968* vydaná ÚSD AV ČR v roce 1998, stejně jako další vzpomínková kniha, sestavená Jiřím Novotníkem a Sylvestrem Chrástilem, „Vojáci, kteří neztratili svou čest. Sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná léta normalizace československé armády“ z nakladatelství AVIS z roku 2002.

Vojenská stránka okupace ČSSR ve sledovaném období do 31. 8. 1968 je podrobněji přiblížena v prvním svazku edice dokumentů *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968)*, kterou pro ÚSD AV ČR připravili Antonín Benčík, Jaromír Navrátil a Jan Paulík (vydáno v roce 1996), obsahující komentované přepisy stěžejních vojenských dokumentů tohoto období. Knižka Jiřího Fidlerova 21. 8. 1968. *Okupace Československa*. Bratrská agrese z roku 2003 z nakladatelství Havran se ve skutečnosti věnuje invazi jen velmi okrajově a spíše se zabývá Sovětskou armádou v 60. letech i její údajnou snahou využít Pražské jaro k umístění sovětských vojsk v ČSSR. Na sovětské letectvo u nás se zaměřil rukopis knihy So-

větské letectvo „*Střední skupiny vojsk*“ 1968–1991, kterou do tisku připravují Aleš Hottmar a Stanislav Mackovík. Další poznatky lze mj. získat z článků a studií, které od počátku 90. let vycházejí v časopise Historie a vojenství.

Ze zahraničních publikací stojí za uvedení především vzpomínky velitele sovětské 38. armády generála Alexandra Majorova *Vtorženíje. Čechoslovákija 1968*, vydané nakladatelstvím Prava čeloveka v roce 1998, na jeho podíl při přípravě a provedení invaze do ČSSR, jeho účast na cvičení ŠUMAVA a také na období, kdy vykonával funkci prvního velitele Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR. Rüdigeru Wenzkemu vydalo v roce 1995 nakladatelství Ch. Links práci *Die NVA und der Prager Frühling 1968* o účasti Národní lidové armády NDR a východoněmecké politické reprezentace na událostech Pražského jara až do (ne)účasti východoněmecké armády na srpnovém obsazení ČSSR. Velmi přínosná pro poznání polského podílu na obsazení Československa je kniha Leszka Pajórka *Polska a „Praska wiosna“*, která vyšla v nakladatelství Egros v roce 1998. Dílčí informace lze také čerpat z knihy Alexandra a Vasilije Margelových *Desantnik № 1 general armiji Margelov*, kterou o svém otci V. F. Margelovovi napsali a v roce 2003 vydali v nakladatelství Olma-Press, z publikace Alexandra Petroviče Kolmakova *Vozdušno-desantnye vojska Rossiji* (Olma Press, Moskva 2005) nebo z práce Vitalije Ivanoviče Feskova, Konstantina Anatoljeviče Kalašnikova a Valerije Ivanoviče Golikova *Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991)* (Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004) a dalších ruských publikací včetně internetu.

II. PROLOG

II/1 *Pád Antonína Novotného* (září 1967–leden 1968)

Pád prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Antonína Novotného nepřišel najednou v roce 1968, ale byl výsledkem dlouhodobé postupné kumulace řady nedůsledně řešených hospodářských, národnostních i sociálních problémů československé společnosti. V mnohém se mu také vymstily jeho osobní postoje k řešení některých z těchto problémů a určité příliš těsné vazby napříč mocenskými strukturami.

S otevřenou kritikou jeho byrokratického režimu vystoupili na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů (27.–29. 6. 1967) Václav Havel, Ivan Klíma, Antonín Kliment, Pavel Kohout, Milan Kundera, A. J. Liehm a Ludvík Vaculík. Ve svých prohlášeních požadovali především svobodu slova, zrušení cenzury a demokratizaci života v Československu. Odpovědí jim bylo, kromě jiných postihů (např. vyloučení některých z nich z KSČ) i zastavení svazového časopisu Literární noviny. Časopis byl pak oficiálně „převezen“ pod Ministerstvo kultury v čele s Karlem Hofmannem a získal nelichotivou přezdívku „Lit – Erární noviny“.¹

Již dříve dal A. Novotný několikrát najevo svůj nepřítel vstřícný postoj ke Slovákům. Jeho vystoupení na oslavách 100. výročí založení slovenského lycea v Turčianskom Svätom Martině, které se konaly v Martině 25.–27. 8. 1967, lze bez nadsázky označit za skandální. Vrcholem jeho nekulturnosti byla slova určená manželce: „Božka, neber to!“, když jí zástupci pořádkující Matice slovenské chtěli předat jako dar slovenský kožich a soupravu vyšivek. Na fakt, že se na to nezapomnělo ani koncem dubna 1968, kdy už Novotný nebyl ani prezidentem, poukazuje i pozvánka velitele Vyššího dělostřeleckého učiliště v Martině plk. Rudolfa Starého pro prezidenta Ludvíka Svobodu na 27. 7. 1968, kdy mělo v Martině proběhnout slavnostní vyřazení důstojníků a praporčků akademie. „*Představitelé orgánů strany (HV KSČ a OV KSČ) a lidosprávy (ONV Martin) plně podporují toto pozvání z toho důvodu, že Martin je sídlem Matice slovenské a návštěvu prezidenta Svobody při uvedené příležitosti chtějí využít k napravení hanby a ostudy, kterou v Martině způsobil minulý prezident svojí urážkou Matice slovenské.*“²

Jakým způsobem se Novotný rozhodl řešit výše uvedené problémy, naznačil 1. 9. 1967 jeho projev k absolventům vysokých vojenských škol na Pražském hradě. Mj. se v něm praví: „Je

Přijetí absolventů vojenských škol A. Novotným na Hradě v roce 1960 (VÚA)

nutné je (liberalismus spojený s objektivismem) odsoudit a zamezit tomu, aby byly nadále pod rouškou takzvané objektivy ve skutečnosti hlášány názory vycházející z buržoazní ideologie a propagující různé kapitalistické směry v politické praxi, ekonomice, kultuře a vůbec v životě lidí, musíme dbát a zasadit se o to, aby byly všude na všech místech uplatněny socialistické zásady. Zvláště nemůžeme připustit hlásání kapitalistické morálky, buržoazní ideologie na stránkách našich časopisů, v knihách, ve filmu, televizi a rozhlasu.“³ Při prosazení této tvrdé linie se chtěl opřít právě o armádu a samozřejmě i o bezpečnost.

O konkrétnější rozpracování dalšího postupu se postaralo 8. oddělení (státně administrativní) ÚV KSČ. „*Místo a úloha složek ministerstva národní obrany, ministerstva vnitra, Generální prokuratury a orgánů justice jako nástrojů třídní politiky socialistického státu si kategoricky vyžaduje, aby se tyto orgány plně a bezvýhradně zapojily do současného úsilí ÚV KSČ v upevňování těch atributů dělnické moci, které nepřátelská ideologie*

¹ Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 5 a 9.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 12.

² Vojenský ústřední archiv (dále jen VÚA) – Vojenský historický archiv (dále jen VHA), fond (dále jen f.) MNO r. 1969, signatura (dále jen sign.) 50/1/21, karton číslo (dále jen k. č.) 35, Zpráva pro s. prezidenta, 30. 4. 1968, s. 1.

³ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 29.

a činnost straně i socialistickému zřízení cizích sil uvnitř země oslabuje.⁴

Právě 31. 10. 1967 večer vypadl již po několikáté na strahovských vysokoškolských kolejích – vzorné stavbě socialismu – elektrický proud. Na téměř 2000 lidí se pak rozrostla skupina studentů, kteří s voláním: „Chceme světlo, chceme studovat!“ vyrazili demonstrovat dolů do města. V „Nerudovce“ je však zastavil kordon příslušníků VB, který je výzvami k rozchodu a najížděním služebních vozidel do davu „doprovodil“ zpět na Strahov. Situace se vyhrotila poté, co zástupci studentů žádali propuštění tří zatčených kolegů a někdo po příslušnících VB začal házet kameny. Následoval brutální zásah VB, při kterém její příslušníci obušky zranili desítky studentů, zbili řadu přihlížejících a nevinných a dokonce po rozbití prosklených vstupních dveří vnikli na tři bloky kolejí. Ministr vnitra J. Kudrna se pak snažil plénum ÚV KSČ přesvědčit, že jde o spiknutí, které má vyvrcholit 17. 11. dalším „protisocialistickým“ vystoupením studentů. Proto se ten den ráno sešli k poradě vedoucí 8. odd. ÚV KSČ Mamula, jeho zástupce Gumulka a členové oddělení Blechta, Králík a Weis. Závěr zněl, že pokud dojde k demon-

stracím, nejdříve zasáhnou školské organizace, pak SNB, a když to nebude stačit, tak studentům „otcovsky“ domluví 200 příslušníků LM (Lidové milice) beze zbraní. Část členů 8. oddělení pak vyčkávala na Městské správě VB spolu s příslušníky StB, připravena zasáhnout, přestože náčelník správy pplk. Ticháček, jak se pak ukázalo, správně tvrdil, že k ničemu nedojde (i tak měl v záloze proti demonstrantům připravených 20 nákladních aut ČSLA na zatarasení ulic okolo centrály VB v Bartolomějské ulici). Pracovník 8. odd. ÚV KSČ Kloubec ke „státobezpečnostnímu“ pozadí Strahova poté vcelku přesně poznamenal, že šlo o přecenění vnitřních a mezinárodních událostí, které mělo rovněž posloužit některým „židlím“ (funkcionářům) na 8. oddělení i jinde jako zdůvodnění administrativních zásahů proti odpůrcům Novotného. Pokračující vyšetřování Strahova ovšem příliš světla do celé události nevneslo, a tak bylo jen sedm řadových příslušníků VB potrestáno, naproti tomu bylo 25 jiných odměněno.⁵

Ve dnech 30.–31. 10. 1967 totiž právě probíhala schůze ÚV KSČ. První tajemník ÚV KSS Alexander Dubček na ní vystoupil s kritikou dosavadního pojetí vedoucí úlohy KSČ v Čes-

Cvičení VLTAVA v roce 1966 – prohlídka sovětského vrtulníku Mi-6, zleva Josef Smrkovský, Bohumír Lomský, kandidát předsednictva ÚV KSS Michal Sabolčík, člen PÚV KSČ a předseda NS Bohumil Laštovička, člen PÚV KSČ a 1. tajemník ÚV KSS Alexander Dubček (VÚA)

⁴ Tamtéž, s. 33.

⁵ Národní archiv (dále jen NA), f. 02/1 (Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971), svazek (dále jen sv.) 49, archivní jednotka (dále jen a. j.) 51, bod (dále jen b.) 18, Zpráva o dosavadním řešení problémů s pražskými vysokoškoláky, 24. 11. 1967, s. 38–40.

Tamtéž, sv. 64, a. j. 72, b. 5, K situaci na Ministerstvu vnitra, 14. 3. 1968, s. 1.

Tamtéž, f. 05/11, sv. 20, a. j. 130, ZO KSČ 1968, s. 3–4, 32 a 41.

VÚA – VHA, f. Kolegium ministra národní obrany (dále jen KMNO), r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Doplněk k souhrnné zprávě o výsledcích šetření nezákonné činnosti Jana Šejny v rámci jeho služebního působení na MNO, 1968, s. 3.

koslovensku, a to s požadavkem na rozdělení některých funkcí, které v sobě dosud spojovala jedna osoba (Novotný), a také s návrhem na řešení národnostních problémů Čechů a Slováků. Zvláště poslední z požadavků vyvolal u Novotného prudkou reakci a obvinění Dubčeka z „nacionální úchyvky“. Tím však Novotný jen sjednotil tábor svých odpůrců v řadách slovenských členů ÚV KSČ.⁶

V jeho prospěch už mezitím na armádě „pracovalo“ zmíněné 8. oddělení, které 27. 10. 1967 informovalo nebo přesněji dezinformovalo předsednictvo Hlavního výboru (dále též HV) KSČ MNO, 3. 11. velitele okruhů a armád⁷ spolu s náčelníky politických správ a 23.–24. 11. i sekretáře komisí obrany krajů, že situace je „zralá maďarskými událostmi“, protože rozpory ve společnosti (rozuměno spisovatelé, Slováci aj. proti A. Novotnému) jsou cílevědomě řízeny ze Západu, a proto zdůrazňovalo, že vnitřní funkce armády (udržení klidu uvnitř státu, zvláště zásah proti vlastnímu obyvatelstvu) převažuje nad její funkcí vnější (obrana proti útoku ze zahraničí), zatímco normálně tomu bylo přesně naopak.⁸

Prohlubující se krizi samozřejmě pozorně pozorovali i v Moskvě. Na Vojenské komisi obrany (dále též VKO) ÚV KSČ se 5. 12. 1967 prý projednávala sovětská šifrovka, že kolem dalšího (prosincového) pléna ÚV KSČ je plánována akce k vyvolání roztržky na předsednictvu a plénu ÚV KSČ. Iniciátorem měla být kulturní fronta a cílem rozdělení stranických a státních funkcí. Už tehdy se varovalo, že je to cesta k rozbití vedoucí úlohy strany. Jisté však je, že stačilo, aby Novotný telefonicky požádal o schůzku, a hned se v Praze ve dnech 8.–9. 12. uskutečnila neoficiální návštěva generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Brežněva. A. Novotný si od ní nejspíše sliboval podporu svého otřeseného postavení, ale nedočkal se jí. Brežněvovo známé „Eto vaše dělo.“, pronesené po celodenním maratonu jednání s československými politickými špičkami, přes výzvy k udržení jednoty vedení KSČ, však bylo spíše výrazem jeho momentální rezignace na nalezení pro Moskvu zjevně vhodného řešení situace, než přímým souhlasem s odstavením Novotného. Pravděpodobně si Brežněv představoval, že se zdejší soudruzi mezi sebou nějak dohodnou a výsledek si ještě před realizací nechají posvětit v Moskvě, to se ale asi tak úplně nestalo.⁹

Všeobecná nespokojenost vůči Novotnému se pak projevila při jednání prosincového pléna ÚV KSČ (18.–21. 12. 1967) a nic na tom nezměnil ani jeho evidentně neupřímný a špatně připravený pokus o usmíření se Slováky. Obzvláště pikantně

Leonid Iljič Brežněv v 60. letech

v souvislosti s incidentem v Martině působí jeho slova: „Svůj osobní vztah ke slovenskému národu a své názory na bratrské soužití, rovnoprávnost českého a slovenského národa jsem vyjádřil kupříkladu v létě na manifestaci v Martině. V Martině jsem vyslovil svůj obdiv všem nositelům pokrokových tradic slovenského národa, propagátorům bratrských vztahů Slováků k Čechům, svou úctu a vážnost velikému boji slovenského národa za svou svobodu...“¹⁰ Lednové plénum ÚV KSČ (3.–5. 1. 1968) tak už jen dokončilo oddělení funkce prezidenta ČSSR, kterým zůstal Novotný, od funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, jímž se stal právě Dubček.

⁶ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 41.

⁷ Podle genmjr. Jozefa Novisedláka ze Středního vojenského okruhu byli 3. 11. 1967 na závěr velitelského zaměstnání na MNO velitelé okruhů a armád pozváni na ÚV KSČ k Mamulovi, který v některých aspektech přirovnával současnou situaci k MLR v r. 1956. Střední vojenský okruh (dále jen SVO) by ale zneužití armády nepřipustil.

VÚA – VHA, f. č. 2605 (194) (SVO), k. č. 14, Materiály z mimořádné porady náčelníků složek a oddělení velitelství a štábu Středního vojenského okruhu, 11. 3. 1968, s. 4.

⁸ Tamtéž, f. Kolegium ministra národní obrany r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha II, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 23. 5. 1968, s. 1–2.

⁹ ÚSD, f. D I, inv. č. 428, Vystoupení A. Novotného na prosincovém zasedání pléna ÚV KSČ, 15. 12. 1967, Příloha III, s. 31.

NA, f. 05/11, sv. 21, a. j. 132, b. 3, Zápis, 5. 12. 1967, s. 1.

¹⁰ ÚSD, f. D I, inv. č. 428, Vystoupení A. Novotného na prosincovém zasedání pléna ÚV KSČ, 15. 12. 1967, Příloha III, s. 2–3.

11/2 Pokusy o vojenský puč

(prosinec 1967–leden 1968)

K prvnímu údajnému pokusu o tzv. „zneužití armády“ mělo dojít začátkem prosince 1967. Tehdejší ministr národní obrany arm. gen. Bohumír Lomský k tomu pak v květnu 1969 sdělil: „V prosinci 1967 se konala kontrolní mob. (mobilizační) prověrka tankové divize, která byla schválena 36. schůzí komise obrany ÚV KSČ na můj návrh dne 8. 6. 1967 k uskutečnění v termínu po 1. 10. 1967.“

Na základě uvedeného usnesení navrhl náčelník gen. štábu (arm. gen. Otakar Rytíř) dne 1. 12. 1967 provést mobilizační prověrku od 4. 12. 1967 23.00 hod. do 11. 12. 1967. Jeden motostřelecký pluk ponechat na bojové stmelení do 18. 12. 1967. Bylo to po hlavní řepné kampani a měsíc po strahovských událostech. Návrh náčelníka gen. štábu jsem schválil. O provedení mobilizační prověrky byli 23 hodin předem uvědoměni – prezident republiky, předseda vlády, předseda SPK (Státní plánovací komise) a ministr vnitra. Plánování i provedení mobilizační prověrky se zú-

častnil za HPS (Hlavní politická správa ČSLA) tehdejší zástupce náčelníka HPS (pro politicko-organizační práci) gen. (Egyd) Pepich. Žádné návrhy ani připomínky k vnitřní situaci neměl.¹¹ Ministr Lomský byl prý totiž údajně některými vysokými důstojníky z vedení ČSLA upozorněn na nevhodnost konání takové akce v dané politické situaci, ale prohlásil, že prověrka již byla naplánována, a tak se provede.

Cvičná mobilizace 8. motostřeleckého pluku z Mladé Boleslavi, který patřil do sestavy 13. tankové divize se sídlem v Mladé, byla skutečně zahájena 4. 12. 1967 ve 23.00 hodin. V jejím rámci bylo povoláno 3430 záložníků a zmobilizováno 578 dopravních prostředků z obvodů hl. m. Prahy a ze Středočeského a Severočeského kraje. Dne 11. 12. byli záložníci propuštěni a zmíněný pluk pak až do 18. 12. 1967 cvičil u západních hranic ČSSR.

Tanky ČSLA po vyhlášení poplachu připravené vyrazit k obraně hranic 60.–70. léta (VÚA)

¹¹ NA, f. 05/11, sv. 127, Zpráva o výsledku stranického šetření záležitosti s. Miroslava MAMULY, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, 8. 5. 1969, Příloha III Stanoviska bývalých vedoucích soudruhů z armády, Bezpečnosti a justice vyžádaná v počátku stranického šetření záležitosti s. M. Mamuly, bývalého vedoucího 8. oddělení ÚV KSČ, s. 6.

Přestože hlavní úkoly mobilizace byly splněny a vše zdánlivě proběhlo podle předpisů, vyskytly se blíže neurčené zvláštnosti a těžkosti při mobilizaci v Praze. Zpráva pro ministra Lomského z března 1968 totiž hovořila o existenci značné škody ve výši 215 000 Kčs, která vznikla na výstroji a výzbroji vydané vojákům, na vozidlech a na ostatní vojenské technice. „*Předběžně lze usuzovat, že příčinou vzniku této škody bylo nedodržení plánovaného způsobu vyvážení materiálu, dále zkrácení plánovaného času pro vystrojení a vyzbrojení mobilizovaného útvaru – nejméně o 5 hodin – aniž by z hlediska odpovědnosti bylo dosud zjištěno, kdo a z jakých důvodů dal rozkaz k předčasnému přesunu do posádky Mladá Boleslav, a nebyla přezkoumána další pravděpodobná příčina vzniku škody, a to zajištění resp. určení způsobu ubytování vojáků zmobilizovaného útvaru v Mladé Boleslavi.*“¹²

Teprve na základě dotazů z řad představitelů strany a vlády (např. Šorm, Hájek, gen. Svoboda) před prosincovým plénem ÚV KSČ i v jeho průběhu, zda nešlo o puč a zda se armáda nesnaží nepřípustně zasahovat do politické situace, si Lomský uvědomil svou chybu. Proto po jeho skončení 22. 12. nebo 23. 12. 1967 nařídil svým zástupcům a vedoucímu tajemníkovi Hlavního výboru KSČ MNO genmjr. Janu Šejnovi, že nebudou prováděna žádná taktická cvičení spojená s přesunem vojsk

A. Novotný při vojenské přehlídce 1. 5. 1960 (Muzeum Policie ČR)

mimo posádku, žádné prověrky bojové pohotovosti a nic, co by mohlo budit dojem vměšování armády. Ve dnech 3.–4. 1. 1968 tak jen velitel Pohraniční stráže genmjr. Karel Peprný jako velitel přehlídky řídil již dříve naplánovanou instrukčně-pořadovou přípravu velitelů rot Lidových milicí a armády, kteří se měli účastnit slavnostní přehlídky u příležitosti 20. výročí „Vítězného února“.

Lomský si nepochybně byl vědom napětí ve vedení ÚV KSČ a mohl cvičení bez problémů zrušit, ale co jeho provedením na-

konec sledoval, není jasné. Možná chtěl v probíhajícím mocenském boji upozornit na sílu svého postavení ministra národní obrany, rozhodně mu však nešlo o vojenský puč.

Příslušník SNB seznamuje děti s dopravními předpisy, rok 1968 (VÚA)

Pravděpodobně těmito spekulacemi se ovšem nechal inspirovat již zmíněný genmjr. Šejna. Ten údajně již od říjnového pléna ÚV KSČ viděl vratkost Novotného postavení, přesto však chybí až do prosince 1968 informace, že by se ve prospěch Novotného nějak zásadně angažoval. Startovacím momentem a důvodem, proč chtěl Šejna situaci hnát až do krajnosti, by tak mohla být zpráva Okresního oddělení VB z Trebišova, podle které byl organizátorem machinací s auty z Tuzexu. Obvodní oddělení VB pro Prahu 6 ji dostalo 8. 12. 1967, odkud ji jeho náčelník pplk. Homolka „přehodil“ náčelníkovi Městské správy VB v Praze pplk. Ticháčkovi a ten tento „horký kaštan“ postoupil 12. 12. 1967 vedoucímu 8. oddělení ÚV KSČ M. Mamulovi, u něhož se také zpráva později našla. Není zřejmé, kdy přesně o tom Mamula se Šejnou mluvil, ale ten mu to údajně nějak vysvětlil. Podle svědectví ministra Lomského však právě před prosincovým plénem přestalo 8. oddělení ÚV KSČ kritizovat HV KSČ MNO (konflikt měl vzniknout v roce 1965, když Mamula kritizoval Šejnu, že zdůrazňováním svých styků s prezidentem Novotným zastrašuje lidi) a zavládla mezi nimi vzácná

¹² VUA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 37/1/4, k. č. 42, Zpráva pro s. ministra, 27. 3. 1968, s. 1.

shoda názorů, zato funkcionáři HPS ČSLA byli 8. oddělením hlídáni na „každém kroku“. Šejna prý také, kudy chodil, doslova „bil na poplach“ proti pravici a antisocialistickým silám, obviňoval některé členy PUV KSČ (právě ty, kteří pak vystoupili proti Novotnému) a snažil se vyvolat vzájemnou nedůvěru mezi funkcionáři MNO.¹³

Těsně před plénem ÚV KSČ Šejna také na 18. 12. 1967 svolal mimořádnou schůzi předsednictva HV KSČ MNO, kterou prohlásil za přísně tajnou, a informoval přítomné o tom, že v předsednictvu ÚV KSČ jsou rozpory, existují prý kritici linie XIII. sjezdu ÚV KSČ, kterým jde jen o mocenské cíle. Obdobný byl i závěr z jiné mimořádné schůze předsednictva HV KSČ MNO, která se konala 31. 12. 1967. Přitom již na té předcházející (22. 12. 1967) byla tlumočena informace 1. zástupce náčelníka HPS ČSLA gen. Jaroslava Hejny o průběhu prosincové části pléna ÚV KSČ, kde se v závěru jednoznačně pravilo, že s veškerými akcemi a reakcemi ze strany armády se má počkat na rozhodnutí ÚV KSČ. Přesto 3. 1. a 4. 1. 1968 proběhly další schůze předsednictva a 5. 1. i rozšířené plénum HV KSČ MNO, na kterém se Šejna snažil prosadit text rezoluce komunistů z MNO (napsal jej spolu se svým podřízeným pplk. Moravcem na popud Novotného ml.) na podporu prezidenta Novotného. Výsledný – zmírněný – text rezoluce (původní se „ztratil“) byl nakonec odeslán 5. 1. 1968 a doručen plénu ÚV KSČ až po jeho skončení, takže jeho tvrzení, že veřejnost je nespokojena s kritikou Novotného a že HV KSČ MNO je proti rozdělení Novotného funkcí, již nemohla nic změnit.¹⁴

Šejna však nesledoval jen „politickou“, ale i „vojenskou“ linii podpory Novotného. Problém byl ovšem v jeho postavení v rámci armády, protože po XIII. sjezdu ÚV KSČ se začal uplatňovat princip přímého řízení, kdy HV KSČ MNO podléhal 1. tajemníkovi ÚV KSČ Novotnému a funkce jeho vedoucího tajemníka (Šejny) byla v systemizaci 8. odd. ÚV KSČ, tzn. mimo armádu a přesto i v ní, navíc byl Šejna zároveň členem byra HPS ČSLA. Tento systém dvojkoľejnosti a dvojí podřízenosti umožnil vznik rozporů mezi HV KSČ MNO a MNO, veliteli vojenských okruhů, náčelníky politických správ v rámci ČSLA atd., jež se právě v době prosincového pléna zintenzivnily. Přitom ani jeho

osobní vztahy v armádě nebyly zcela ideální. Šejna se totiž již zhruba 10 let prezentoval jako přítel prezidentova syna Novotného ml., který má u jeho otce dveře dokořán, což mu zajistilo nejen množství pochlebovačů, ale i nejednoho protivníka. Ministr Lomský totiž stěžel mohl Šejnovi zapomenout, že ho jako dosazený náčelník sekretariátu MNO po léta hlídal a že ho v říjnu 1967, po nevybíravém nátlaku prezidenta Novotného (hrozil, že nepovýší zástupce náčelníka HPS ČSLA pro úsek ideologické práce genmjr. Aloise Grosse), musel povýšit na generála, přestože Šejna nesplňoval všechny požadavky. Náčelník Generálního štábu (dále též GŠ) ČSLA arm. gen. Rytíř si zase dobře pamatoval, jak se ho Šejna v roce 1965 snažil zbavit funkce, když se s ním dostal do otevřeného konfliktu (prý mu o tom řekl Mamula a Rytíř si pak stěžoval Novotnému, že Šejna je bezcharakterní člověk, demagog a intrikán), a tak mu prý při Šejnových pokusech o sblížení jen přislíbil korektní pracovní vztahy. Ani náčelník HPS ČSLA genpor. Václav Prchlík si s ním už nerozuměl tak jako kdysi, a proto se oběti Šejnových intrik nakonec stal náčelník Hlavní správy pozemních vojsk (dále též HSPV) a zástupce ministra Lomského genplk. Vladimír Janko.¹⁵

Návštěva maršála A. I. Jeremenka v Ostravě 29. 4. 1965, zleva genplk. Vladimír Janko (VÚA)

¹³ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 15.

Tamtéž, sv. 127, f. 05/11, Zpráva o výsledku stranického šetření záležitosti s. Miroslava MAMULY, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, 8. 5. 1969, Příloha III Zpráva o výsledcích stranického šetření záležitosti s. Miroslava MAMULY, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, s. 19. Tamtéž, Příloha II Stanoviska bývalých vedoucích soudruhů z armády, Bezpečnosti a justice vyžádaná v počátku stranického šetření záležitosti s. M. Mamuly, bývalého vedoucího 8. oddělení ÚV KSČ, s. 11–12.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 62.

¹⁴ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 5–6.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 39–40 a 51–57.

¹⁵ Tamtéž, s. 47 a 93.

NA, f. 02/1, sv. 65, a. j. 73, b. 15, Zpráva o šetření útoku Šejny a charakteristika současné politické situace v ČSLA a MV, 21. 3. 1968, s. 5.

Tamtéž, Příloha III/a, Informační zpráva o povýšení Šejny do hodnosti generálmajora, 21. 3. 1968, s. 1–2.

NA, f. 05/11, sv. 127, Zpráva o výsledku stranického šetření záležitosti s. Miroslava MAMULY, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, 8. 5. 1969, Příloha III Stanoviska bývalých vedoucích soudruhů z armády, Bezpečnosti a justice vyžádaná v počátku stranického šetření záležitosti s. M. Mamuly, bývalého vedoucího 8. oddělení ÚV KSČ, s. 13.

Tamtéž, sv. 20, a. j. 130, ZO KSČ 1968, s. 28.

Ředitelství personální podpory MO ČR, oddělení personální evidence (dále jen ŘPP MO ČR – OPE), personální spisy vojáků z povolání (dále jen VZP), osobní spis genplk. Vladimíra Janko, osobní spis, s. 7.

Vzhledem k tomu, že většina jednání byla zřejmě vedena jen mezi čtyřma očima a nepořizoval se žádný zápis, jsme odkázáni jen na pozdější výpovědi účastníků a na pár odkazů na deník genplk. Janka, který po jeho sebevraždě 14. 3. 1968 zabavila Vojenská kontrarozvědka (dále též VKR). Je zřejmé, že část Novotného stoupenců – genmjr. Šejna i vedoucí 8. oddělení ÚV KSČ M. Mamula – začala před armádou interpretovat probíhající mocenský boj s Novotného odpůrci jako přímé ohrožení socialismu v ČSSR a s ohledem na národnostní aktivity Slováků pravděpodobně spekulovat i o ohrožení celistvosti státu. V době prosincového pléna se totiž mj. objevily tlaky na HPS ČSLA, aby zpracovala návrh na zvýšení angažovanosti armády ve společnosti a informace o existenci frakce ve straně.¹⁶

Nasvědčovalo by tomu také jednání velitele Východního vojenského okruhu (Slovensko, část severní Moravy) gen. J. Valeše¹⁷ 2. 1. 1968 v Praze, kdy s Jankem oficiálně hovořil o přípravě přehlídky k 20. výročí „Února 1948“ v Bratislavě. Dne 4. 1. byl u Janka i velitel Středního vojenského okruhu (část jižních, středních a východních Čech, jižní Morava a část severní, část západního Slovenska) genmjr. Vasil Vaľo¹⁸. Jak vypověděl plk. Mazal, nechal si ho Janko téhož dne dopoledne předvolat a zjevně nervózní se ho vyptával na situaci na Slovensku a na vztah Slováků k Novotnému, mj. chtěl, aby ho Mazal informoval, „...kdyby se na Slovensku něco dělo“.¹⁹ I ministr Lomský později prohlásil „on (Janko) volal v době led. pléna velitele okruhu – Slovenského [Východního vojenského] okruhu, Středního [vojenského] okruhu“ a nevyloučil, že se Janko za jeho zády nepokusil vydat rozkazy.²⁰

Ten ale v úplně posledním odstavci svých poznámek do slova napsal: „Byl jsem už tolik pošpiněn některými soudruhy ve spojitosti se Šejnou. Otevřeně říkám, žádný rozkaz jsem nikomu nevydal, ani bych nevydal ke zneužití armády, ač je jasné

i podle zákona, [že] na to měl právo Novotný. Jsem přesvědčen, že informace, které jsem dostal, byly míněny jen a jen pro případ bouří.“²¹

Tomuto závěru však předcházelo Šejnovo intenzivní zpracování gen. Janka. Podle jeho deníku se s ním Šejna mezi 19. a 31. 12. 1967 sešel celkem 13x (Šejna několikrát mluvil i s arm. gen. Rytířem, genmjr. Babkou, genmjr. Širůčkou a dalšími).²² Krátce před svou smrtí si pak do deníku Janko trpce postěžoval: „Hanebníka Šejnu odsuzuji, býval u mne, informoval, měl neifantastičtější nápady.“²³ S nimi se Šejna částečně svěřil svému spolupracovníkovi a hlavnímu spolupachateli svých podvodů pplk. J. Moravcovi 23. 12. 1967. Nabízel mu velení posádky v Mladé v doprovodu dvou důstojníků z Operační správy GŠ a tvrdil, že plnou moc pro „vystoupení“ armády podepsal arm. gen. Rytíř, dalším zasvěcenecem měl být kromě Janka údajně i další náměstek MNO, náčelník Hlavní správy letectva a vojsk PVOS genplk. Josef Vosáhlo (odvolán z funkce 30. 4. 1968).²⁴ Šejna byl údajně odhodlán nechat dokonce zatkout celý ÚV KSČ a řekl asi toto: „Novotný nesmí padnout. A ti, co jdou proti němu, s těmi se to musí vyřídit.“²⁵ O tři dny později, 26. 12. večer, mluvil s Moravcem o tom, že bude během vánočních svátků hodně jezdit svým autem a shánět podporu pro Novotného. Tentokrát se už ale Moravec v případě „událostí“ neměl hlásit na GŠ, ale u Janka a do Mladé se dostavit s jeho podržným náčelníkem Správy bojové a operační přípravy HSPV MNO genmjr. Karlem Kučerou (odvolán z funkce 22. 7. 1968, i když ho ministr genplk. Martin Dzúr chtěl odvolat již v dubnu 1968).²⁶ Šejna prý tehdy doslovně prohlásil: „Nesmíme zmeškat ani jeden den, jinak je v hajzlu starý pán a my také.“²⁷ Dalšími funkcionáři ČSLA, které Šejna také zatáhnul do svých nápadů a názorů, byli náčelník Správy pro zahraniční styky genmjr. Rudolf Babka (odvolán z funkce 14. 6. 1968) a zá-

¹⁶ NA, f. 02/1, sv. 65, a. j. 73, b. 15, Zpráva o šetření útoku Šejny a charakteristika současné politické situace v ČSLA a MV, 21. 3. 1968, s. 5–6.

¹⁷ Podle generála Valeše mu 28. nebo 29. 12. 1967 volali z ÚV KSS, že jsou nové úkoly pro přípravu vojenských přehlídek k Únoru 1948, a proto telefonoval genplk. Jankovi ohledně ujasnění, a ten mu řekl, že si to upřesní. „Druhý den mi volal, že přehlídky budou a uložil: ‚Vezměte si výpis z plánu bojové a politické přípravy a přijďte 2. ledna 1968 na MNO, kam jsem se dostavil ve 14:00 hod. Při dokladu jsem žádal vydání rozkazu k provedení přehlídek. Genplk. Janko nařídil, abych dostal výpis z připravovaného rozkazu, který ještě nebyl podepsán s. ministrem. Čekal jsem u něho asi 20 minut, za tuto dobu se mně ptal, jaká je u nás situace a zda jsme informováni. Odpověděl jsem, že nás informoval s. Kodaj (náčelník polit. odd. Východního vojenského okruhu gen. Samuel Kodaj). Genplk. Janko odpověděl, že k těmto otázkám vystoupí s. ministr a náčelník GŠ – že oni zaujmou stanovisko. Sám jsem se už na víc neptal, odešel jsem ke genpor. (Františku) Šádkovi a potom ke genmjr. (Josefu) Širůčkovi a odtud k mladší dceři, která pracuje na ÚV KSČ. Tady jsem se potkal se soudruhem Gumulkou, který se mně ptal, co je u nás nového a zda jsme informováni. Odpověděl jsem, že informaci provedl s. Kodaj.“

Vojenský historický archiv Bratislava, f. Východní vojenský okruh, inv. č. 45, k. č. 20, Zápis z 2. zasedání Vojenské rady Východního VO, 12. 4. 1968, s. 9–10.

¹⁸ Generál Vaľo byl u genplk. Janka na kontrole plánů SVO pro bojovou pohotovost. Janko mu stručně sdělil průběh prosincového a lednového pléna ÚV KSČ a že některé stranické organizace na MNO připravují nějaké rezoluce určené ÚV KSČ. Údajně mu neřekl nic o jejich obsahu ani nepožadoval rezoluci od SVO. Zběžně shlédl plány bojových nácíků a řekl Valovi, aby neprováděl žádné mimořádné prověrky bojové pohotovosti.

VÚA – VHA, f. č. 2605 (194) (SVO), k. č. 14, Materiály z mimořádné porady náčelníků složek a oddělení velitelství a štábu Středního vojenského okruhu, 11. 3. 1968, s. 2.

¹⁹ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 9.

²⁰ NA, f. 02/1, sv. 64, a. j. 72, b. 4, Politická situace v armádě, 14. 3. 1968, s. 2.

²¹ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha II, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 23. 5. 1968, s. 7.

²² NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 6.

²³ Tamtéž, s. 10.

²⁴ Tamtéž, s. 8.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genplk. Josefa Vosáhl, osobní spis, s. 8a.

²⁵ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 7.

²⁶ ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genmjr. Ing. Karla Kučery, osobní spis, s. 8.

²⁷ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 8.

²⁸ Tamtéž, s. 8.

stupce náčelníka HPS ČSLA pro úsek kádrové práce genmjr. Josef Širůčka (odvolán z funkce 6. 5. 1968).²⁸

Při pozdějším vyšetřování arm. gen. Rytíř jakoukoliv účast na přípravě puče popřel stejně jako ostatní příslušníci armády (kromě pplk. Jaroslava Moravce), jejichž jména se objevila během šetření. Samotnému gen. Jankovi se nepodařilo prokázat, že by podnikl konkrétní kroky k realizaci puče – to však již bylo poté, kdy se 14. 3. 1968 zastřelil služební zbraní. Z celého Šejnova plánu se uskutečnilo jen odesílání blahopřání Novotnému k Novému roku 1968, které mělo demonstrovat jeho podporu zdola, a zaslání dopisu lednovému plénu ÚV KSČ. Ten však (i kdyby přišel včas) již sám o sobě nemohl zabránit rozdělení Novotného funkcí a jeho následnému pádu.

Přesto právě arm. gen. Rytíř poskytl zajímavé svědectví o legálním způsobu aktivace armády. Bojovou pohotovost proti vnějšímu nepříteli mohly vyhlásit MNO a GŠ, kdyby to někdo udělal o své vůli, měla si příslušná jednotka zpětnou vazbou informaci ověřit na GŠ a na HPS ČSLA. V roce 1964 nebo 1965 pak vyšlo usnesení VKO o použití armády k likvidaci vnitřních nepokojů, to však bylo možné nařídít jen po stranické linii přes příslušné komise obrany. Pokud trochu popustíme uzdu fantazii, začnou se mezi dostupnými fakty objevovat překvapiv-

vé souvislosti. Šejna z titulu své funkce náčelníka sekretariátu MNO měl do roku 1964 přímý přístup k materiálům VKO, ale nepřímě se k nim mohl dostat i později jako vedoucí tajemník HV KSČ MNO. Generál Janko v době prosincového pléna zrovna zastupoval ministra Lomského a mohl by vydat potřebný rozkaz.²⁹ Při vhodné konstelaci právě zmíněných funkcionářů na MNO a HPS ČSLA by pak nebyl ani problém s ověřením rozkazu vybrané jednotce a puč mohl začít, k tomu se ovšem Šejna naštěstí neodhodlal.

Na základě usnesení PÚV KSČ z 4. 3. 1968 vznikla komise k prošetření Šejnova případu. Vedoucím komise byl Oldřich Černík a členy Jan Piller, Václav Prchlík, Viliam Šalgovič, J. Hlína a Egyd Pepich, ale podle potřeby si mohli přibrat i další členy. O deset dní později se na schůzi řešila situace v armádě. Ministr Lomský tehdy prohlásil, že o docházejících rezolucích není dostatečně informován, nicméně zpytuje svědomí v případě sebevraždy gen. Janka, zda ji nevyvolal svým televizním projevem z 12. 3., kdy nepopřel přípravy armády na zásah uvnitř státu a dodal, že by se tak mohlo stát jen bez jeho vědomí. Distancoval se od možnosti zneužití armády, ale na Hradě se prý jednalo za jeho zády.³⁰

Polní čepice vojáků Sovětské armády (VHÚ)

Výcházková čepice pro mužstvo a poddůstojníky – Sovětská armáda (VHÚ)

²⁸ Tamtéž, s. 6.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genmjr. RSDr. Rudolfa Babky, s. 8.

Tamtéž, osobní spis genmjr. PhDr. Josefa Širůčky, s. 8.

²⁹ NA, f. 02/1, sv. 70, a. j. 87, b. 9, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 20. 5. 1968, Příloha III, s. 8–9.

Kalous, Jan: Generál Jan Šejna – předmět zájmu vojenské kontrarozvědky. In: *Securitas imperii* 8, Praha 2001, s. 98, 134–137.

³⁰ NA, f. 02/1, sv. 63, a. j. 70, b. 23, Informace k činnosti na úseku Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra a k záležitostem gen. Šejny, 4. 3. 1968, s. 1.

Tamtéž, sv. 64, a. j. 72, b. 4, Politická situace v armádě, 14. 3. 1968, s. 1–3.

VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha II, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 23. 5. 1968, s. 7.

III. NAZRÁVÁNÍ KRIZE

III/1 Šejnova aféra (leden–březen 1968)

Hvězdná kariéra „politického generála“ Jana Šejny začala v roce 1956, když využil svého přátelství s Novotným mladším a podle Novotného staršího ho jako jediný z armády pravdivě informoval o skutečné situaci, která tam panovala. Šejna pak na dubnovém plénu ÚV KSČ v roce 1956 vystoupil s tvrdou kritikou tehdejšího ministra národní obrany arm. gen. Alexeje Čepičky, který byl vzápětí 20. 4. 1956 odvolán z funkce. Jako odměnu dostal Šejna post náčelníka sekretariátu nového ministra Bohumíra Lomského (ve funkci od 25. 4. 1956), kterého měl zároveň politicky hlídat a usměrňovat.³¹

Těžko dnes říci, kdy se Šejna náhle získanou mocí nechal postupně „zkazit“ a kdy jeho důstojnický plat přestal pokrývat jeho nároky. Podle některých zpráv stál někde na počátku po-

měr s paní praporčicí Votrubovou ještě na sekretariátu MNO. Když se jejich vztah provalil a Votrubová musela odejít do zálohy, začal jí doplácet rozdíl v platu (asi 500 Kčs měsíčně) a nákladně vybavil nový byt. Údajně jen v roce 1965 do ní „investoval“ okolo 30 000 Kčs. Jisté však je, že měl dluhy nejpozději od roku 1964, kdy přesedlal na funkci vedoucího tajemníka HV KSČ MNO, a v druhé polovině r. 1966, kdy měl původně z tohoto místa odejít (Novotný tehdy řekl Mamulovi, že má dobré výsledky, a proto zůstane), prý již dosahovaly částky okolo 250 000 Kčs. Na její pokrytí samozřejmě nemohla stačit ani půjčka od Státní spořitelny, ani peníze od známých a spolupracovníků. Šejna si proto začal „přivydělávat“ prodejem ojetých aut z armády a nových z Tuzexu, na které vybíral tučné zálohy.

Slavnostní zasedání na počest 20. výročí Dne čs. dělostřelectva v divadle Čs. armády 14. 1. 1965, vedoucí sovětské delegace genplk. Georgij Spiridonovič Kariofilli zdraví přítomné, vedle něj vpravo druhý sedící plk. Jan Šejna, pátý sedící arm. gen. Bohumír Lomský (VÚA)

³¹ Hodný, Martin: Českoslovenští politici 1918/1991. Nakladatelství M. Hodný, Praha 1991, s. 18 a 93.

VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha II, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 23. 5. 1968, s. 3–4.

V březnu 1967 se od členů Jednotného zemědělského družstva Úštěk (bývalý okres Litoměřice, Šejna byl za tento okres poslancem v Národním shromáždění) náhodou dozvěděl, že semeno vojtěšky by řada JZD byla ochotna téměř „vyvážit zlatem“. Proto s ním a ještě s jetelovým semenem začal také „obchodovat“. Přezdívka „semínkový generál“, kterou dostal, když se celá aféra po jeho útěku provalila, byla zcela na místě, protože tímto způsobem získal zhruba 360 000 Kč, ovšem mnohem dříve získal na HPS ČSLA jinou – „referent pro hospodářské záležitosti“. Celková prokázaná částka Šejnových „pohledávek“ a „závazků“ pak dosáhla výše téměř 514 000 Kčs. Dalších více než 144 000 Kčs si nárokovala armáda za používání vojenských vozidel k soukromým účelům a za materiál a práci vojáků na Šejnově chatě. Vojáci z litoměřické posádky 7. spojovacího pluku pod velením pplk. Ing. Zdeňka Drobníka však „nezištně“ vypomáhali i na chatách ministra Lomského a Novotného mladšího.³²

Podle výsledků vyšetřování Šejna takto získané peníze – kromě jiného – postupně „investoval“ do několika milenek, jež si vydržoval, do útrat za různou společnost, kterou rád zval do restaurací, a také za Sportku, která ho měla stát 2000–3000 Kčs týdně, což byl v té době pro pracující poměrně slušný měsíční plat.

Šejnův osud se začal naplňovat 15. 12. 1967, kdy byly při kontrole hospodaření JZD Ostrožská Nová Ves odhaleny určité finanční nesrovnalosti. Následné šetření Veřejné bezpečnosti a Vojenské kontrarozvědky odhalilo, že tím, kdo semena to-muto a řadě dalších JZD prodával, byl Šejnův blízký spolupracovník z HV KSČ MNO pplk. Jaroslav Moravec. Ve skutečnosti byl jen prostředníkem a zprostředkovatelem, který vše podepisoval, a Šejna inkasoval čistý zisk. Přitom 8. 12. 1968 přišel na Obvodní oddělení VB Prahy 6 již zmíněný dopis od kolegů z Trebišova, který oznamoval zahájení šetření gen. Šejny kvůli machinacím s auty z Tuzexu a který doputoval až k vedoucímu 8. oddělení ÚV KSČ Mamulovi. Ten o tom informoval Šejnu, který pak měl pochopitelný zájem, aby prezident Novotný „přežil“ prosincové a lednové plénum ÚV KSČ ve svých funkcích, protože jen tak měl naději na zastavení vyšetřování.³³ Samotný Moravec se o zájmu VB „o semínka“ dověděl až 9. 1. 1968 v JZD Úštěk a obratem volal Šejnovi. Ten mu na závěr rozhovoru řekl: „...bude nejlepší, když to vezmeš na sebe, já tě z toho vysekám.“ Hned následujícího dne začal Šejna s Moravcem vyjednávat s Novotným ml. o možném řešení celé kauzy. V dalších dnech Šejna jednal i s prezidentem Novotným, náčelníkem odboru vyšetřování Městské správy VB Praha pplk. JUDr. Jiřím Počepickým a s řadou dalších osob, od nichž

se snažil získat informace o pokračujícím vyšetřování a najít východisko ze svízelné situace. Moravec zpočátku odmítl několik navrhovaných možností, jak zdůvodnit finanční schodek (např. že byl v Ostrožské Nové Vsi okraden), a přistoupil na zdůvodnění, že šlo o zpravodajský zájem. Ve svém plánu Šejna využil skutečnosti, že v roce 1967 zemřel jeden z příslušníků Zpravodajské správy GŠ (vojenská rozvědka, dále též ZS GŠ) pplk. Žák, a Moravec měl tvrdit, že mu předtím předal 215 000 Kčs na nákup konspiračních bytů (ve skutečnosti si je ZS GŠ v té době v Praze pouze najímala nebo půjčovala od armády), že peníze zmizely a vzniklý schodek se snažil zakrýt prodejem semen. V tomto duchu pak Moravec napsal dopis prezidentu Novotnému a žádal, aby proti němu nebylo zahájeno trestní řízení. Když celou záležitost na Šejnovu intervenci za Moravcův případ projednal arm. gen. Rytíř s náčelníkem ZS GŠ gen. Oldřichem Burdou, shodli se, že jde o případ kriminální, a Rytíř poradil Šejnovi, aby dal od Moravce „ruce pryč“. O kriminálním charakteru Moravcovy kauzy pak 24. 1. 1968 gen. Burda informoval ministra vnitra Kudrna a 25. 1. arm. gen. Rytíř prezidentskou kancelář. Poslední osobou, která měla výrazně zasáhnout v neprospěch Šejny, byl gen. Prchlík. Ten se totiž 13. 1. na Obvodním výboru KSČ Prahy 6 doslechl o prosincové kauze Trebišov. Na Hlavní správě Veřejné bezpečnosti (dále též HS VB) mu tuto zprávu sice nepotvrdili, ale řekli mu o šetření Moravcových podvodů se semínky, o kterých informovali ministra vnitra. Od toho Prchlík 23. 1. požadoval vysvětlení, ale Kudrna ho „přebral“ na svého náměstka Zárubu. Prchlík se s ním tedy domluvil, že HS VB případ vyhodnotí a předá Hlavní vojenské prokuratuře, k čemuž došlo o den později. Dne 26. 1. tak byl pplk. Moravec přes veškerou Šejnovu snahu zatčen a vzat do vazby. Při druhém výslechu 31. 1. se „zlomil“ a začal vypovídat o všech Šejnových aktivitách.

Nikdy se nepodařilo přesně zjistit, kdo všechno, kdy a jak informoval Šejnu o průběhu vyšetřování, přesto už údajně 5. 2. 1968 věděl, že Moravec promluvil, a 7. 2. si požádal o příslušnou doložku k diplomatickému pasu svého syna. Dozvěděl se i o tom, že byl 12. 2. vydán příkaz k jeho zatčení, a protože věděl, že ho Národní shromáždění musí nejdříve zbavit poslanecké imunity, mohlo být pozvání z 23. 2. na neobvykle svolanou stranickou skupinu předsednictva Národního shromáždění (26. 2.) tou poslední kapkou. Hlavní podezřelý pplk. Počepický se ale 25. 4. 1968 během šetření Šejnova útěku raději zastřelil a ostatní podezřelí svůj díl viny pochopitelně popřeli. V neděli 25. 2. Šejna brzy ráno odjel se svým synem Janem a milenkou Evženií Musilovou přes Maďarsko a Jugoslávii do Itálie. Dorazil tam 26. 2., právě když Národní shromáždění

³² Tamtéž, s. 4, 16–19.

Tamtéž, Příloha III, Souhrnná zpráva o výsledcích šetření nezákonné činnosti Jana Šejny v rámci jeho služebního působení na MNO, 25. 3. 1968, s. 21–26, 30. NA, f. 05/11, sv. 20, a. j. 130, ZO KSČ, s. 28.

³³ Tamtéž, sv. 127, Zpráva o výsledku stranického šetření záležitosti s. Miroslava MAMULY, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, 8. 5. 1969, Příloha III Zpráva o výsledcích stranického šetření záležitosti s. Miroslava Mamuly, bývalého vedoucího státně administrativního oddělení ÚV KSČ, s. 19.

začalo jednat o jeho poslanecké imunitě, jíž ho zbavilo o den později.³⁴

Pro další vývoj situace v roce 1968 však neměly zásadní význam ani příčiny a průběh jeho útěku, ani nepotvrzené informace o tom, zda byl či nebyl agentem některé ze západních tajných služeb nebo kolik důležitých vojenských dokumentů znal a nechal si ofotografovat. Celé vyšetřování se totiž táhlo až do roku 1970, kdy byl v nepřítomnosti odsouzen na 10 let do vězení, k propadnutí veškerého majetku a k pokutě 230 000 Kčs, a ani poté se o něj československé tajné služby nepřestaly zajímat.

Daleko důležitější se ukázaly být důsledky jeho činů. Díky němu padla řada jeho známých a přátel, kteří tak či onak podporovali i vládu Novotného. Ten pak už nemohl déle vydržet ani politický tlak, ani „hněv veřejnosti“ a ze „zdravotních důvodů“ požádal o odvolání z funkce prezidenta. Dne 21. 3. 1968 jeho žádost odsouhlasilo předsednictvo ÚV KSČ. Již před tím se 14. 3. 1968 zastřelil gen. Janko a 25. 4. i pplk. Počepický. Ministr Lomský se nedokázal včas od Šejnova případu kriticky distancovat a byl oficiálně odvolán pro ztrátu důvěry za léta neřešené problémy s výstavbou armády, se stavem bojové pohotovosti a s péčí o vojáky z povolání. Dne 8. 4. 1968 jej ve funkci nahradil ten, kdo to udělal jako první, a kdo v lednu jako jediný hlasoval proti odeslání dopisu HV KSČ MNO na podporu A. Novotného (v diskuzi se proti dopisu původně vyslovilo nejméně 7 důstojníků) – jeho dosavadní zástupce a náčelník Hlavního týlu MNO gen. M. Dzúr. Původně byl ještě 28. 3. na tuto funkci navržen genpor. Václav Dvořák a jako druhý Josef Špaček, Dzúr měl být NGŠ kvůli adekvátnímu zastoupení Čechů a Slováků na MNO. Dzúr ale nabízený post odmítl (pro svou nedostatečnou odbornou kvalifikaci), a proto se stal ministrem (nominován 30. 3.). Dosavadní náčelník GŠ arm. gen. Rytíř odešel na vlastní žádost (byly mu kladeny za vinu nedostatky v pasech, protože Šejna u vojenské správy neuložil svůj diplomatický pas, a při ochraně

Generál Karel Rusov (sedící druhý zprava) při oslavách 20. výročí založení VAAZ v říjnu 1971 (VÚA)

vojenského tajemství, v počátečním období se měl údajně podílet na Šejnově snaze ututlat Moravcův případ) a 30. 4. 1968 na jeho místo usedl gen. Karel Rusov, který předtím zastával funkci generálního inspektora ČSLA. V souvislosti s Šejnovým útekem byly ze svých funkcí odvolány zhruba tři desítky vysokých důstojníků ČSLA, kteří umožnili zanedbáním svých povinností jeho zmizení nebo patřili k okruhu jeho přátel a známých. Na své přátelství s Šejnou doplatil i stálý představitel Spojeného velení Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy (dále též SOS VS) při MNO genplk. A. M. Kuščev, a protože zjevně neuhlídal situaci v ČSLA, musel se v polovině července vrátit zpět do SSSR. Jeho místo v ČSSR zaujal genpor. A. M. Jamščikov.³⁵

Šejnova aféra se tak stala vítanou záminkou pro Novotného odpůrce, aby dokončili to, na co lednové plénum ještě nedozrálo – definitivní pád jeho režimu v ČSSR, a to nejen v rovině politické, ale také v silových resortech. Zásadním způsobem pak otevřela i tzv. progresivním silám cestu ke změnám a reformám v armádě.

Odznaky třídních specialistů (I.-III. třídy) Bulharské lidové armády (VHÚ)

³⁴ NA, f. 02/1, sv. 65, a. j. 73, b. 15, Zpráva o šetření útěku Šejny a charakteristika současné politické situace v ČSLA a MV, 21. 3. 1968, s. 8.

Tamtéž, sv. 66, a. j. 75, b. 5, Příloha III, Podíl odpovědnosti některých státních orgánů za útek Šejny, s. 2–3, 5–6.

VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha II, Zpráva o šetření okolností souvisejících s útekem Šejny, 23. 5. 1968, s. 11–12.

Archiv MV ČR (dále též AMV), f. A–24, inv. j. 963, Vydání cestovních dokladů pro ŠEJNU Jana a jeho syna ŠEJNU Jana a MUSILOVÚ Evženu – informácia pre s. ministra, 5. 3. 1968, s. 1–3.

Podle tohoto dokumentu E. Musilová při opuštění ČSSR zřejmě neměla u sebe výjezdni doložku pro MLR a zcela určitě ne pro Jugoslávii. Přesto se jí podařilo vycestovat.

³⁵ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 61.

ÚSD, f. D I, inv. č. 39, Návrh některých kádrových změn ve vládě, 30. 3. 1968, Příloha III Zpráva k návrhu některých kádrových změn ve vládě, s. 7.

Tamtéž, f. D I, inv. č. 72, Usnesení 65. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 26. března 1968, k bodu 15, Kádrové návrhy v souvislosti s hodnocením práce předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ a vlády, s. 4.

Tamtéž, f. D I, inv. č. 39, Návrh některých kádrových změn ve vládě, 30. 3. 1968, Příloha III Zpráva k návrhu některých kádrových změn ve vládě, s. 6.

VÚA – VHA, f. KMNO, sign. 1/4, k. č. 76, Zápis z porady velení 7. 3. 1968, příloha k č. 0030119/6/sekr.min.NO – 1968, s. 1.

Tamtéž, sign. 1/14/1, k. č. 78, Zápis z 6. VR MNO, 3. 7. 1968, s. 4.

III/2 *Schůzka v Drážďanech*

(únor–březen 1968)

I když nelze přeceňovat pozdější svědectví velitele 2. sboru PVOS (protivzdušná obrana státu) v Brně plk. Stanislava Bartáka, kterému se údajně již v polovině ledna 1968 při součinnostním jednání ve Veszprému dostalo od jeho maďarských kolegů upozornění, že situace v Československu je vážná, přesto ji nemůžeme považovat za stabilní a klidnou. Už 12. 1. 1968 totiž generální tajemník Polské sjednocené dělnické strany (dále též PSDS) Władysław Gomułka varoval L. I. Brežněva, Alexeje N. Kosygina a Nikolaje V. Podgorného při jejich neoficiální návštěvě (2.–14. 1.) Polska před liberalizací v ČSSR a před Šikovou ekonomickou reformou. Nevíme také, s jakými dojmy odsud

Alexej Nikolajevič Kosygin na počátku 60. let

odjížděli ze své únorové návštěvy náčelníci generálních štábů Varšavské smlouvy a vrchní velitel SOS VS maršál Ivan Ignatjevič Jakubovský spolu se svými sovětskými kolegy, když tu byli 28. 2. na oslavách 50. let sovětské armády. Faktem však je, že tu pobývali právě v době po útěku generála Šejny a také cenzura v tisku již de facto neexistovala, což spolu s poklesem moci KSČ nad sdělovacími prostředky bylo pravděpodobně vnímáno velmi negativně. A pokud k tomu připočteme, že veliteli sovětských výsadkových vojsk genplk. Vasiliji Filipoviči Margelovovi bude v září 1968 stačit jen pohled na mladíky s dlouhými vlasy – tzv. máničky – na pražských ulicích, aby si potvrdil svůj názor na kontrarevoluční situaci v Československu, vyjde nám, proč si na konci února pozval velitel Příkarpatského vojenského okruhu (dále též PRIKVO) genplk. Vasilij Zinovjevič Bisjarin velitele 24. motostřelecké divize genmjr. Grigorije Petroviče Jaškina a naznačil mu, že se má chystat na ozbrojený zásah v zahraničí.³⁶

Ze zorného úhlu ostatních komunistických stran se zde totiž odehrálo několik ne zcela standardních událostí. Sám Brežněv v zahajovacím projevu 29. 7. 1968 v Čierné nad Tisou řekl, že „to“ začalo v prosinci 1967 a v lednu 1968, jinými slovy, že oddělení funkce prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ mu, přes jeho proslulé: „Éto vaše dělo.“, nebylo úplně po chuti, i když také mohl myslet na pokus o pronovotnovský vojenský puč genmjr. J. Šejny a jeho pozdější útěk na Západ, který následoval jen těsně po oficiálních oslavách 20. výročí února 1948. Ve dnech 22.–23. 2. 1968 se zmíněných oslav tehdy zúčastnily všechny komunistické strany východního bloku včetně Jugoslávie. Podle F. Semína, který doprovázel delegaci KSSS, si Sověti stěžovali na obsah Rudého práva, protože bylo příliš liberalistické a některým článkům prý mnoho nechybělo, aby byly v rozporu s linií strany (KSČ), nelíbily se jim ani příspěvky v dalších novinách (Literární listy, Revue) a kritizovali, že ve dvousvazkových dějinách SSSR naši historikové mj. zveličili pomoc západních velmocí Sovětskému svazu během 2. světové války. Nejvíce však sovětské soudruhy „vzrušilo“, že v Sovětské knize na Václavském náměstí byl prý volně v prodeji ukrajinský nacionalistický emigrantský časopis Posev, který snad sovětští občané dostávali i zdarma.

³⁶ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 7/1/1, k. č. 27, Komplexní rozbor zahraničních styků MNO, uskutečněných v roce 1968, 28. 3. 1969, s. 22.

Tamtéž, f. MNO r. 1968, sign. 50/1/21, k. č. 43, Zpráva pro soudruha ministra, 28. 2. 1968, s. 1–4.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis Stanislava Bartáka, nar. 1926, Doplněk k životopisu, s. 3.

Tamtéž, Popis hlavních politických událostí a názorů ve 2. sboru PVOS s důrazem na vlastní činnost ve funkci velitele 2. sboru PVOS v roce 1968–1969, prosinec 1969, s. 1.

Vojenské zpravodajství (dále jen VZ), f. Zpravodajská správa (dále jen ZS) GŠ ČSLA, r. 1970, sign. 24/1–1, k. č. 6, Vojenskopolitická situace ve světě a v hlavních státech NATO a vyhodnocení metod boje imperialistických sil proti společenskému zřízení v ČSSR, Praha 1970, s. 27.

Margelov, Alexandr – Margelov, Vasilij: Desantnik № 1 general armiji Margelov. Olma–Press, Moskva 2003, s. 416.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 10.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 122.

Skoro to vypadá, jako by si část československých komunistů přestala uvědomovat, jak dokáže být KSSS přecitlivělá na oslabování vedoucí pozice komunistické strany ve státě, na snižování rozhodujícího podílu SSSR na vítězství nad nacistickým Německem, a pokud si uvědomíme, že ukrajinští nacionalisté vedli ještě v první polovině 50. let se SSSR partyzánskou válku, je zřejmé, proč je prodej časopisu jednoho z jejich úhlavních nepřátel v zemi jednoho z jejich nejlepších přátel tolik rozrušil. Stručně řečeno, něco takového by se v Sovětském svazu nestalo, a proto se státem, který toto připustí, není něco v pořádku. Je třeba věnovat mu zvýšenou pozornost a v krajním případě se připravit i na ozbrojený mocenský zásah.

To všechno by tak rovněž bylo pro pozorného pozorovatele pouze příslovečnou špičkou ledovce, která vedla k událostem během a po skončení drážďanské schůzky 23. 3. 1968, kdy byla československá delegace poprvé naprosto otevřeně konfrontována s hrozbou použití síly k řešení „problémů“ probíhajícího Pražského jara.³⁷

A. Dubček s O. Černíkem (dále přítomni Josef Lenárt, Drahomír Kolder a Vasil Biľak) si tehdy museli za přítomnosti so-

János Kádár v 70. letech (VHÚ)

větských a německých generálů vyslechnout z úst L. I. Brežněva, A. N. Kosygina, W. Ulbrichta, W. Gomulky a J. Kádára nejednou ostrou výtku na adresu rozvíjejícího se demokratizačního procesu v Československu. Spontánní a podle jejich názoru KSČ nepříliš kontrolované projevy Pražského jara v nich vzbuzovaly obavy z možného následování i v jejich vlastních zemích. Myšlenky na samostatnější zahraniční a bezpečnostní politiku ČSSR u nich pak asociovaly představu, že by Československo mohlo časem politicky a především vojensky vypadnout z komunistického bloku a odkrýt jeho údajně „tvrdé jádro“.

Hned v úvodu se českoslovenští představitelé dozvěděli, že místo řešení ekonomických otázek se schůzka bude týkat posouzení celkové situace v ČSSR a v KSČ a že žádná komunistická strana nesmí zapomínat na své internacionální povinnosti. Brežněv pak zopakoval žádost o naprostou otevřenost a vzápětí nařídil odchod veškerého technického personálu delegací. Dubček sice s jednáním souhlasil, ale pochopitelně se cítil nepřipraven a improvizoval. Podle něj nepřátelší situaci v Československu využívají, ale ať soudruzi neposuzují poměry v ČSSR podle různých výstřelků, připravuje se XIV. sjezd, kde nebude nic protisocialistického. Mluvil rovněž o Akčním programu, který se chystá, o pevném sepětí s ostatními socialistickými zeměmi, o chybách Novotného vedení a proč se mění krajští tajemníci KV KSČ – údajně již 10 let je tlak na tajné volby, které v KSČ nebyly, a proto jsou zvolení tajemníci, kteří tam nepatří, nyní na výměnu. Připustil existenci extrémních proudů, ale podle něj šlo jen o jednotlivé případy a výstřelky, jež není nutno brát tak vážně, situace se ovšem zostřila po útěku Šejny.

Brežněv k tomu řekl, že chtějí, aby se zvýšila autorita KSČ, a zmínil se o své cestě do Prahy 8. 12. 1967, o kterou požádal Novotný. Sověti prý neznali situaci tak dobře, aby čekali změnu ve vedení KSČ, během návštěvy čs. delegace v Moskvě při 50. oslavách Velké říjnové socialistické revoluce mu to nikdo z ní nenaznačil a on to zjistil až v Praze. Také nečekal tak nepříznivou odezvu na svůj pobyt ve stylu – co vlastně hledal Brežněv v Praze, z čehož vydedukoval, že se mění vztah ČSSR k SSSR a pochopil to jako signál, že se tu připravuje něco proti SSSR. Řekl, že byli tiše, ale bedlivě sledovali celý vývoj, celé týdny čekali a neudělali nic proti autoritě nového prvního tajemníka Dubčeka, přijeli na únorové oslavy a vyzvali i ostatní komunistické strany k účasti na nejvyšší úrovni, Dubčekovi chtěli dát údajně plnou podporu.

Vzápětí ovšem Dubčekovi připomněl, že mu i v Sofii (6.–7. 3. 1968) řekl, že za 3–4 měsíce bude všechno v pořádku, a přešel do značně širokého a nepříliš uspořádaného útoku. Sovětská strana totiž nechápe zdůrazňování, že nastala demokratizace, když tajné volby lze zavést bez rozruchu, a ptal se,

³⁷ Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 63.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 18–20, 26.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 20–27, 35–38.

ÚSD, f. D II (A. Dubček), inv. č. 2, Informace o pobytu delegací bratrských stran evropských socialistických zemí na oslavách 20. výročí Února, s. 1–2.

Tamtéž, f. D II, inv. č. 21, Černá n. Tisou 29. 7. – 1. 8. 1968, projev L. I. Brežněva, 29. 7. 1968, s. 7.

zda 20 let budování socialismu nebyla demokratizace? Novotného prý měli řešit hned, když byl špatný, a ne ho hájit jako prezidenta. Až ulice podle něj KSČ donutila odvolat prezidenta – komunistu bez ÚV KSČ, což svědčí o narušování vedoucí úlohy strany. Pozastavil se i nad útoky v novinách včetně Rudého práva a nad příznaky založení nové strany (zřejmě Klub angažovaných nestraníků). A pokračoval, že armáda asi nebude schopna bránit republiku, že je třeba zhanobit Václava Davida (do 8. 4. 1968 ministr zahraničních věcí) a celou zahraniční politiku. Upozornil na to, že nastupuje masarykismus. V hospodářství vládne nepořádek a dotklo se ho tvrzení, jak ČSSR doplácí na spolupráci se SSSR, k finanční půjčce ze Západu dodal, když to pro vás není výhodné, nedávejte to do sdělovacích prostředků – vyříkáme si to, slouží to nepřátelům. Avšak Brežněvovým výčitkám zdaleka nebyl konec – proč se na shromážděních štve, proč to jde přes rozhlas do celého světa? Je to nástup kontrarevoluce! Kolik v KSČ vlastně máte ústředí? Kritizoval Josefa Smrkovského za myšlenku, že KSČ je vzor pro všechny socialistické země – nemůžete být skromnější, a ptal se, jestli Smrkovský konzultoval svůj rozhovor v ÚV KSČ, když je člen? Akční program pak bude k ničemu! Kdo organizoval v Parku kultury a oddechu (dnes Výstaviště Praha) aktivity – jak je vidět ÚV KSČ nejspíše ne, kdo tam řečnil – Josef Smrkovský, Eduard Goldstücker a Ota Šik, co úvodní slovo o Novém typu socialismu? Začíná se hlásat neutralita ČSSR! V závěru řekl, že některé změny v kádrové politice může udělat jenom sjezd, a podotkl, že většinou nejsou voleni ti, kteří studovali v SSSR. Varoval, že při kontrarevoluci je nejdřív rozvrat a pak vraždy.³⁸ *„Ještě je možnost, soudruzi, napravit věci, ještě je možnost se vzpamatovat... Je třeba dát rozhodnou ránu kontrarevoluci, která narůstá. K tomu ovšem, třeba odvahy. Předpokládáme, že tu odvalu máte. Pokud potřebujete pomoc a pokud pomoc chcete, tak vám všichni společně pomůžeme.“*³⁹

Odpoledne se do naší delegace pustil Wladyslaw Gomulka. Souhlasil s KSSS, že po zkušenostech z MLR a PLR je to společná věc. Všude to začíná nevinně, voláním po zrušení cenzury, požadováním svobody slova apod. V ČSSR je antisovětská hysterie. To co nabízíte, je buržoazní demokracie, opakujete Svobodnou Evropu a tajemníky měníte jako prádlo. Historie ukáže, zda více zla napáchal Novotný za 10 let nebo vy za tři měsíce. Jste figury, rozložili jste disciplínu, armádu, rozložíte celou stranu, nepočkali jste s odvoláním prezidenta na Národní shromáždění.⁴⁰

Na něj pak navázal János Kádár tím, že všichni přemýšlejí, co se v ČSSR děje, kontrarevoluce tu zatím není, ale připravuje

se. Je třeba si dávat pozor na dobré lidi, kteří demagogií získávají masy. Pozor, aby vám nevyrostl nový Imre Nagy, chtěl (myslel to) dobře, ale logika věci ho zahnala do tábora nepřátel, a položil nepříjemné otázky: *„Kdo asi je československý Imre Nagy?“* Platí u vás zásada demokratického centralismu? Odstranili jste zlé metody, ale zavedli ještě horší.⁴¹

Walter Ulbricht a maršál A. A. Grečko v polovině 60. let

Ani Ulbricht si nebral servítky a uvedl, že přechod ke komunismu v roce 1960 (správně k socialismu) proběhl bez respektování faktů. KSČ má nízkou teoretickou úroveň, vytyčuje nerealizovatelná hesla a programy, načež zavádí administrativní metody – lidé vám přestávají věřit, znásobujete chyby Novotného, přeskakujete etapy aj.⁴²

Todorov, který zastupoval nepřítomného Todora Živkova, byl rovněž kritický, ale moc originálního neřekl. „Zastoupil“ ho ovšem Kosygin – podle něj se prý celý svět dívá, imperialismus potřebuje výsledky a pokouší se o to v ČSSR, sdělovací prostředky jsou v rukou nepřítele.⁴³ Na kritiku vztahů se SSSR a půjčku ze Západu pak trochu přehnaně zareagoval: *„Ještě dokážeme, že rubl a ne dolar je tvrdá valuta. Západ vám nedá naftu a plyn. Sovětský svaz má všechno. Něco sice ještě nemá dnes, ale zítra to bude mít.“*⁴⁴

Vrcholem ponížení bylo, když Lenárt, Kolder, Černík a Biřák požádali o změnu komuniké, protože by se tak nemohli vrátit domů, a „Soudruh Brežněv souhlasil a vlastnoručně přepsal komuniké v tom smyslu, že v Drážďanech se rokovalo o některých otázkách Varšavského paktu, o společném velení, ale hlavně o otázkách RVHP (Rada vzájemné hospodářské pomoci). Takže se řeklo veřejnosti i KSČ něco, co nebyla pravda.“⁴⁵

³⁸ ÚSD, f. D II, inv. č. 12, Stručný záznam z porady šiestich bratských strán konanej v Drážďanoch dňa 23. marca 1968 (V. Biřák), s. 1–11.

³⁹ Tamtéž, s. 11.

⁴⁰ Tamtéž, s. 12–14.

⁴¹ Tamtéž, s. 15.

⁴² Tamtéž, s. 17–18.

⁴³ Tamtéž, s. 20–21.

⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

⁴⁵ Tamtéž, s. 22.

IV. PROPUKNUTÍ SKRYTÉ KRIZE

IV/1 Příprava operace DUNAJ a cvičení ŠUMAVA (duben–květen 1968)

Praktické zahájení příprav na invazi do Československa začalo (podle dosud zpřístupněných dokumentů) 8. 4. 1968, kdy ministr obrany SSSR maršál Andrej Antonovič Grečko vydal direktivu GOU/1/87657 pro Jižní skupinu sovětských vojsk, dislokovanou na území Maďarska. Stranou nezůstala ani Severní skupina sovětských vojsk, která byla trvale umístěna v Polsku, a Skupina sovětských vojsk v Německu. Do příprav se rovněž zapojila i sovětská výsadková vojska pod velením genplk. Vasilije Filipoviče Margelova a záhy i 2. polská armáda, které velel genplk. Florián Siwicki. Těmto vojskům bylo uloženo, aby začala s rozpracováním „operace DUNAJ“. Pod tímto krycím názvem

se skrývalo to, co bylo později eufemisticky nazváno „internacionální bratrskou pomocí“. Ve skutečnosti však šlo o ozbrojený vpád na území suverénního státu, kterému se během plánování a příprav raději říkalo „cvičení“, čímž se také mohl formálně zdůvodnit přesun vojsk. Zdá se, že bezprostředním podnětem pro přípravu tohoto „cvičení“ bylo přijetí akčního programu KSČ 5. 4. 1968. V Moskvě si tento program nechali bleskově přeložit a po jeho přečtení si zřejmě uvědomili, že A. Dubček

Generál Florián Siwicki, ministr obrany PLR v 70. letech (VHŮ)

Vojenská přehlídka Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR, zleva gen. A. M. Majorov, G. Husák a L. Svoboda, Milovice 6. 4. 1972 (VŮA)

s O. Černíkem si jejich dobře míněné „rady“ ze schůzky v Drážďanech příliš nevzali „k srdci“.⁴⁶

Podle vzpomínek velitele 38. armády genpor. Alexandra Michajloviče Majorova jej jeho nadřízený velitel Příkarpatského vojenského okruhu genplk. Vasilij Zinovjevič Bisjarin dne 12. 4. 1968 ráno neočekávaně telefonicky povolal na 16.00 na velitelství okruhu do Lvova. Tady jej už očekával náčelník Hlavní operační správy Generálního štábu ozbrojených sil SSSR genplk. Michail Ivanovič Povalij, který ho seznámil s mapou

⁴⁶ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 18–23.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 72–73.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 36.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 20–21.

– rozkazem, kterou předchozího dne sám zpracoval. Na mapě bylo již tehdy uvedeno, že 38. armáda, v jejíž sestavě budou 128. motostřelecká divize (dále též msd), 24. msd a 31. tanková divize (dále též td, všechny patřily do stavu PRIKVO), 48. msd (Oděský vojenský okruh), 30. msd a 15. td (obě Běloruský vojenský okruh), 12. motostřelecký pluk (dále též msp) Bulharské lidové armády (dále též BLA) a pravděpodobně i 254. msd (Jižní skupina sovětských vojsk v Maďarsku), se zúčastní invaze do Československa. Jejím úkolem mělo být během dne D obsazení celého Slovenska a Moravy a v čase Č + 16–18 hodin zřízení velitelského stanoviště v Trenčíně, kde sídlilo velitelství Východního vojenského okruhu ČSLA. Ze slov genplk. Povalije pak mj. vyplynulo, že mapu schválil sám L. I. Brežněv a vydal přísné pokyny ohledně jejího utajení. Seznámit se s ní a s dalšími mapami, které Povalij osobně rozvázal, mohli vždy jen velitel daného vojenského okruhu nebo skupiny vojsk v zahraničí (Jižní skupina vojsk v Maďarsku, Severní skupina vojsk v Polsku a Skupina sovětských vojsk v Německu), člen vojenské rady a velitel armády účastníci se invaze. Z mapy bylo zakázáno pořizovat si jakékoliv poznámky a nesmělo se o ní mluvit po telefonu ani při použití utajeného spojení. Příprava vojsk na invazi se měla maskovat nácvikem různých cvičení, inspekcí Ministerstva obrany SSSR aj. Následujícího dne dostal genpor. Majorov mapu v zapечатěné obálce s nadpisem „Otevřít na signál VLTAVA – 666“ a uložil ji do trezoru. Pro úkoly během invaze v prostoru Prahy byla vyčleněna 7. gardová výsadková divize (dále též 7. gvd, velitelství Kaunas, velitel genmjr. Lev Nikolajevič Gorelov), v Příbrami (velitelství Západního vojenského okruhu), v Blatné (záložní letiště vyčleněné pro jednotky z PRIKVO) a v Táboře (velitelství Středního vojenského okruhu) měla původně působit 103. gvd (velitelství Vitebsk, velitel genmjr. Alexandr Ivanovič Jacenko).⁴⁷

Dne 24. 4. 1968 se pak novému československému politickému a vojenskému vedení přiletěl „oficiálně“ představit jako hlavní velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy maršál Ivan Ignatěvič Jakubovskij (poprvé ve funkci tu byl již 4. 9. 1967). Ve skutečnosti však během své okružní cesty po NDR, Polsku a Bulharsku (19. – 23. 4.), ČSSR (24. – 25. 4.) a Maďarsku (27. 4.) „loboval“ ve prospěch chystaného vojenského „cvičení“ na území Československa. Konkrétně ve Varšavě jednal 19. 4. 1968 s prvním tajemníkem ÚV PSDS Wladyslawem Gomulkou, předsedou vlády Józefem Cyrankiewiczem, ministrem národní obrany div. gen. Wojciechem Jaruzelskim a náčelníkem GŠ div. gen. Boleslavem Chochou. Ti se jednoznačně

Návštěva maršála I. I. Jakubovského v Polsku 19. 4. 1968, vlevo ministr národní obrany div. gen. W. Jaruzelski a náčelník HPS PLA div. gen. J. Urbanowicz (VHÚ)

vyslovili pro uskutečnění takového vojenského „cvičení“ a pro jeho realizaci vyčlenili 2. polskou armádu (Slezský vojenský okruh), která byla příhodně dislokována u československo-polských hranic a v případě války se s ní počítalo v sestavě Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy. Gomulka se také během rozhovorů nepříznivě vyjádřil na adresu existence nekomunistických stran v ČSSR včetně pokusu o obnovení čs. sociální demokracie. Dezorganizace ČSLA však prý podle jeho „střízlivého“ pohledu dosáhla takových rozměrů, že by mohlo dojít k provokačním útokům malých jednotek NSR na čs. území, a přimlouval se za rozmístění sovětských vojsk u nás.⁴⁸

Při přípravě jednání bylo 22. 4. 1968 československé straně (zástupce náčelníka zahraničního odd. Správy pro zahraniční styk GŠ ČSLA plk. Rostislav Balaštík a mjr. Jindra) stranou sovětskou (plk. Ložinský a plk. Levandovský ze sekretariátu genplk. Kuščeva) sděleno, že maršál Jakubovskij přiletí 24. 4. 1968 pravděpodobně v doprovodu genplk. Podgorného, genpor. Melnikova, genpor. Konstantinova, genpor. Borisova, kontradmirála Vasiljeva a dalších asi šesti vysokých sovětských důstojníků. Předpokládalo se jeho setkání s prezidentem ČSSR L. Svobodou, prvním tajemníkem ÚV KSČ A. Dubčekem a s předsedou vlády O. Černíkem, případně i s nově zvoleným předsedou Národního shromáždění J. Smrkovským. Pobyt Jakubovského v ČSSR měl trvat 2 dny, ale na návrh hostitelské země se mohl také prodloužit. Jako cíl návštěvy bylo označeno odsouhlasení základních dokumentů velení SOS VS čs. vládními a stranickými orgány.⁴⁹

⁴⁷ Tamtéž, s. 16, 18–24 a 180.

Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno–desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 62.

Patrně podle jednoho z původních plánů se 7. gvd měla v Praze spojit s 9. tankovou a 11. gardovou tankovou divizí 1. gardové tankové armády, se 14. gardovou motostřeleckou divizí 20. gardové armády ze Skupiny sov. vojsk v Německu a s 20. tankovou divizí od Severní skupiny sov. vojsk v Polsku.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: *Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region*, 2006, s. 54.

Podle informací Dr. P. Minaříka.

⁴⁸ Benčík, Antonín: *Rekviem za Pražské jaro*. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 37–38.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: *Varšavská čtyřka proti Československu 1968*. ÚSD, Praha 1998, s. 11–12.

Pajórek, Leszek: *Účast polské armády na operaci DUNAJ*. In: *Historie a vojenství* č. 1/1996, s. 65.

⁴⁹ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, Příprava pobytu maršála Jakubovského, 22. 4. 1968.

Místo toho pak maršál I. I. Jakubovskij ve dnech 24.–25. 4. 1968 seznámil československé představitele s požadavky: 1) aby velení Varšavské smlouvy byly i v míru podřízeny dvě divize ČSLA – což odporovalo ustanovení Varšavské smlouvy, že ozbrojené síly členských států vyčleněné do Spojených ozbrojených sil zůstávají v přímém podřízení národních velení (maršál Jakubovskij tuto výhradu uznal), 2) aby se důstojníci ČSLA ve velení Varšavské smlouvy ujali některých vysokých funkcí – na funkcích náčelníka štábu Spojeného velení, velitele PVO a náčelníka Technického výboru sice mohli být ustanoveni důstojníci z kterékoliv členské země VS, ale nikdo kromě sovětských generálů neměl faktickou možnost je zastávat (čs. strana proto navrhl, aby tyto funkce zastávali Sověti a usilovala o rozšíření kompetencí Technického výboru na otázky vývoje a výzkumu bojové techniky, aby se nadále netříštily síly a prostředky členských států), a 3) aby se navržené cvičení v rozšířené podobě konalo již koncem května 1968 – Džúr vysvětlil jeho nevhodnost a nechtěl ho provést ani do konce roku 1968. Frontové velitelskoštábní dvoustupňové cvičení v terénu s pojítky za řízení ministra národní obrany, kterého by se za ČSLA zúčastnily štáby čs. frontu, dva štáby vševojskových armád a 10. letecká armáda (dále též 10LA), za Sovětskou armádu štáb jedné vševojskové armády PRIKVO a jedné armády Národní lidové armády NDR (dále též NLA NDR), bylo totiž původně naplánováno na září 1968. Po plénu ÚV KSČ v prosinci 1967 a lednu 1968 však Spojené velení doporučilo provést toto cvičení za řízení hlavního velitele SOS Varšavské smlouvy s účastí štábů čs. armády i štábů spojenců se značkovacími vojsky (značkování znamenalo, že při cvičení byla např. armáda představována – tj. značkována divizí, divizi „zastupoval“ pluk atd.). Politické vedení ČSSR sice všechny požadavky vznesené maršálem Jakubovským rázně odmítlo, ale 30. 4. 1968 dostal ministr národní obrany genplk. M. Džúr na 69. schůzi předsednictva ÚV KSČ pokyn, aby přípravy vojenského cvičení urychlil. Jeho argumenty, že armáda chtěla toto cvičení kvůli organizačním změnám odložit až na rok 1969 (od 1. 9. 1968 měl začít platit nový způsob uvádění vojsk do bojové pohotovosti, navíc bylo po výměně řady osob na různých funkcích v ČSLA a MNO třeba určitého času k tzv. stmelení, tj. souhře nových kolektivů, výcvik v ČSLA byl také omezen po zjištění Šejnových snah o vojenský puč), nebyly akceptovány.⁵⁰

Soustředěný sovětský tlak však nepostupoval jen po vojenské linii. Ve dnech 4.–5. 5. 1968 si politické špičky v čele s L. I. Brežněvem (jednání se kromě Brežněva zúčastnili Podgornij, Kosygin, Katukov a Rusakov) pozvaly do Moskvy A. Dubčeka,

O. Černíka, J. Smrkovského a V. Biřaka. Brežněv hned v úvodu zmínil, že jsou znepokojeni vývojem v ČSSR, a zeptal se, jak může KSSS pomoci. V průběhu jednání pak Černík připustil, že od dubnového pléna ÚV KSČ je situace vážná a že se antisocialistické síly snaží o diskreditaci strany, ale ať sovětské soudruzi pochopí, že KSČ nepostupuje administrativně. Naproti tomu Biřak mluvil o nutnosti aktivního přístupu strany k řešení situace. Brežněv na to pak navázal názorem, že v ČSSR dochází k organizovanému postupu proti KSČ, která má nést odpovědnost za všechny nedostatky, v médiích jsou zasazovány úder jak straně, tak socialistickým zemím a že zakládání různých klubů i činnost ostatních politických stran narušuje vedoucí úlohu KSČ.⁵¹ Vyslovil myšlenku, že u nás nastala etapa boje o moc a že v boji je třeba se chovat jako v boji. Připomněl v této souvislosti zkušenosti z průběhu maďarských událostí. „Kosygin varoval, že když ČSSR zakolísá a dojde k restauraci kapitalismu „...půjdou na řadu i další socialistické země.“⁵² KSČ podle něj autoritu nezískává, ale ztrácí. A Podgornij přidal vážné obavy nad ztrátou kontroly sdělovacích prostředků a nad demoralizací příslušníků bezpečnosti. Dubček a ostatní z naší delegace pak přiznali, že také hodnotí situaci jako velmi vážnou a že podniknou bezodkladná opatření k upevnění situace ve všech dotčených oblastech.⁵³

Jedním z mála „praktických“ výsledků celého setkání byl souhlas čs. strany s dřívějším konáním vojenského cvičení. Je pozoruhodné, že přestože čs. delegace přiletěla do Moskvy až pozdě odpoledne 4. 5., ještě týž den odeslali maršál I. I. Jakubovskij a náčelník štábu SOS Varšavské smlouvy armádní generál Michail Iljič Kazakov dopis ministru Džúrovi, ve kterém mu sdělili: 1) na základě Dubčekova souhlasu je třeba projednat možnost uskutečnění operačního velitelskoštábního cvičení se značkovacími vojsky na území ČSSR a NDR pod Jakubovského velením v letním měsíci roku 1968, 2) taktické-specializované cvičení spojovacích vojsk ČSLA, NLA NDR, Polské lidové a Sovětské armády (Skupina sovětských vojsk v Německu) bude místo v dubnu v druhé polovině června a za 3) pro další rozšíření a upevnění vztahů mezi armádami Varšavské smlouvy více praktikovat vzájemné návštěvy jednotek a součástí skupinami generálů a důstojníků během jejich účasti na cvičeních a na jiných událostech. MNO souhlasilo s body č. 2 a 3, ale proti prvnímu podalo rozsáhlý třístránkový rozklad (již výše uvedené argumenty proti cvičení z dubna byly dále rozvedeny a precizovány) a snažilo se jej znovu odsunout na září v původní plánované podobě.⁵⁴

⁵⁰ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 4/1/1, k. č. 34, Informační zpráva MNO o upřesnění úkolů ČSLA na letní výcvikové období roku 1968, 31. 5. 1968.

NA, f. ÚV KSČ, Bezpečnostní oddělení 1970, sv. 21, a. j. 136, Analýza vojenské politiky KSČ před lednem a po lednu 1968, říjen 1970.

Tamtéž, f. 02/1, sv. 68, a. j. 84, b. 12, Jednání hlavního velitele Spojených ozbrojených sil ve dnech 24.–25. 4. 1968 v ČSSR, Příloha III, Zpráva o průběhu jednání s hlavním velitelem Spojených ozbrojených sil států – účastníku Varšavské smlouvy, s. 1–3.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 24–25.

⁵¹ ÚSD, f. D I, inv. č. 20, Zpráva z jednání čs. delegace se sovětskými představiteli 4. května 1968 v Moskvě, 6. 5. 1968, s. 1, 4–5.

⁵² Tamtéž, s. 6.

⁵³ Tamtéž, s. 6–7.

⁵⁴ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 25–27.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, dopis pro ministra národní obrany genpor. M. Džúra, 4. 5. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Úhel pohledu MNO na korekce plánu opatření velení Spojených ozbrojených sil v operační a bojové přípravě v letním období r. 1968, květen 1968, s. 1–4.

ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ

ОБЪЕДИНЕННЫМИ
ВООРУЖЕННЫМИ СИЛАМИ
ГОСУДАРСТВ—УЧАСТНИКОВ
ВАРШАВСКОГО ДОГОВОРА

„4.. мая 1968 г.

№ 1/104606

~~Совершенно секретно~~

экз. № 1.

МИНИСТРУ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОБОРОНЫ
ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ

товарищу М.ДЗУР

гор.Прага

Na základě zákona číslo 412/2005 Sb., § 22
byl stupeň utajení zrušen.

Datum 2.8. IV. 08

Podpis:

Уважаемый товарищ Министр!

Войска и штабы Чехословацкой Народной армии, выделенные в состав Объединенных Вооруженных Сил, в течение зимнего периода 1968 года провели ряд учебных мероприятий, направленных на повышение боевой готовности и совершенствование боевой подготовки.

Однако, современная международная обстановка требует от нас более напряженных и целеустремленных усилий по повышению боевой готовности штабов и войск, решительного улучшения полевой выучки войск, совершенствования методов управления войсками в ходе боевых действий.

Особо остро стоит вопрос о взаимодействии соединений и частей на поле боя как в рамках национальной армии, так и между соединениями и частями союзных армий.

Учитывая это обстоятельство полагаю целесообразным внести некоторые коррективы в план мероприятий Командования Объединенными Вооруженными Силами по оперативной и боевой подготовке на летний период 1968 года.

Hned druhý den po odletu čs. delegace (6. 5. 1968) se sešla vojenská rada, o které L. I. Brežněv ještě týž den referoval na zasedání politbyra ÚV KSSS v tom smyslu, že jsme „...posoudili plány praktických opatření k dané situaci. Prvním naším krokem bylo ... poslat 20–25 našich maršálů a generálů v čele s maršálem Koněvem a Moskalenkem na oslavy vítězství... Posoudili jsme rovněž celou řadu jiných opatření...“ (vypouštění v orig.).⁵⁵

Večer 6. 5. a především 7. 5. během dne v Moskvě pro změnu jednali ministři zahraničních věcí SSSR a ČSSR – A. A. Gromyko s J. Hájkem. Gromyko tehdy označil poměry v ČSSR za nepřátelské a po přijetí Akčního programu se prý situace ještě zhoršila. Heslo zlepšení vztahů se Západem se podle něj stalo fetišem a varoval před znovu vyzbrojováním Německa. Ptal se proč NSR potřebuje 500 000 vojáků, proč zakázala komunistickou stranu a ne neofašisty, a dodal, že poskytne půjčku komukoliv, jen aby daný stát odtrhla od socialistického tábora. Kritizoval rovněž otevření hranic se Západem, protože do ČSSR proudí tisíce osob z NSR a Rakouska. Ve skutečnosti došlo ke skokovému nárůstu počtu tzv. vízových cizinců (většinou občanů kapitalistických států) již v roce 1963 z 203 025 na 674 173 osob v roce následujícím. V roce 1967 to už bylo 851 804 osob,

Pohraniční kontrola na železnici v 80. letech (Muzeum Policie ČR)

ale ani to Sovětům asi ještě nevaldilo. Objektivně je ovšem třeba poznamenat, že nebýt invaze, určitě by počet vízových cizinců za rok 1968 opět výrazně narostl. Gromyko to ovšem viděl jinak a chtěl oficiální stanovisko čs. strany (10. 5. k tomu A. Kosygin poslal do ČSSR dopis).⁵⁶

Maršálové a generálové avizovaní 6. 5. byli posláni do Československa již 8. 5. 1968. Se skutečností, že delegace právě přilétá na letiště v Ruzyni, pak seznámil ministra Džúra stálý představitel Spojeného velení při MNO genplk. A. M. Kuščev během probíhajícího zasedání Vojenské rady MNO. Ministr Džúr jednání rady okamžitě přerušil a odjel delegaci přivítat.

Příjezd sovětské delegace 4. 6. 1967, zleva maršál Stěpan Ivanovič Koněv a genplk. Josef Vosáhlo (VÚA)

Když se posléze maršála I. S. Koněva ptal, čím jsou vlastně hosté, bylo mu sděleno, že přijeli navštívit starého frontového přítele generála L. Svobodu a poblahopřát mu ke zvolení prezidentem (zvolen už 30. 3. 1968). Neočekávaná návštěva maršála I. S. Koněva v ČSSR, která se uskutečnila 8.–14. 5. 1968, se skládala ze tří skupin sovětských generálů. 1. skupinu (Praha) vedl maršál I. S. Koněv (celkem 12 členů, např. arm. gen. D. D. Leljušenko, genplk. A. I. Pokryškin a redaktoři Krasnoj zvezdy plk. Fedor Nikolajevič Chalturin a kpt. Michail Stěpanovič Koriněvskij). V čele 2. skupiny (Bratislava) stál maršál K. S. Moskalenko (celkem 11 členů, např. genplk. I. N. Kožedub). 3. skupina (Ostrava)

⁵⁵ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 42.

⁵⁶ ÚSD, f. D I, inv. č. 37, Záznam o jednání s. ministra Hájka se s. Gromykem v Moskvě ve dnech 6.–7. 5. 1968, s. 1, 4–6, 16. AMV, f. A–18, inv. j. 50, Otázky aktivního turistického ruchu se Západem, s. 1.

pak podléhala genpor. M. I. Zaporožčenkovi (celkem 5 členů). Československá strana nebyla předem informována ani o důvodu návštěvy (údajně oslavy 9. května 1945) tak početné skupiny vysokých sovětských důstojníků, ani o době jejího trvání. Sovětská delegace sice byla s předstihem informačně „zpracována“ sovětským tiskem i ze strany zastupitelského úřadu SSSR radou Ivanem Ivanovičem Udalcovem, vojenským přidělcem genpor. N. M. Trusovem a genplk. A. M. Kuščevem ze Spojeného velení, ale někteří z jejích členů si dokázali vytvořit vlastní názor. Příslušník 5. odd. HPS Sovětské armády a voj. námořnictva plk. P. S. Čegodar z 3. skupiny (Ostrava) např. sdělil, že se jistí členové delegace distancují od případu v Ostravě (chování genpor. Zaporožčenka – srov. později) a bez ohledu na prohlášení Koněva a Moskalenka (Koněv podle čs. strany zůstal na pozicích z roku 1945) zpracují vlastní zprávy. On sám prý bude pravdivě informovat náčelníka HPS arm. gen. Alexeje Alexejeviče Jepiševa.⁵⁷ „Dále uvedl, že vidí řadu pozitivních změn v naší společnosti, avšak, že se obávají různých protisocialistických elementů, které se snaží zdiskreditovat stranu a dělnickou třídu – ať již zprava či zleva – že jde o zachování vedoucí úlohy strany a dělnické třídy. Smyslem návštěvy delegace bylo přesvědčit se o skutečné situaci, pohovořit s pracujícími a příslušníky armády. O odjezdu delegace bylo prý rozhodnuto dne 7. 5. v ranních hodinách, někteří členové delegace byli dopraveni např. z Rigy, Kyjeva, Charkova během téhož dne.“⁵⁸

Chování maršálů Koněva a Moskalenka kritizovali i oba redaktoři Krasnoj zvezdy a generální konzul SSSR v Bratislavě Kuzněcov byl při návštěvě delegace maršála Moskalenka 9.–10. 5. (přítomen i V. Šalgovič) jejími projevy tak překvapen, že prohlásil, že kdyby toto předpokládal, probral by s nimi skutečnou situaci na Slovensku. K další „zajímavé“ situaci došlo např. 11. 5. 1968 u 12. brigády Pohraniční stráže (dále též bps) v Plané. Generální inspektor ČSLA genpor. M. Šmoldas tehdy ráno navrhnul maršálu Koněvovi návštěvu pohraniční roty (dále též rps), ale ten to odmítl s tím, že si jede do Plané odpočinout, Šmoldas jej proto upozornil na dopis A. N. Kosygina z 10. 5. 1968, kde si sovětská strana bezdůvodně a opakovaně stěžovala na tzv. odkrytí (otevřenost) hranic se Západem, a chtěl, aby se sám přesvědčil. Došlo k ostřejší výměně názorů a Šmoldas raději ustoupil, před rybolovem to však Koněvovi nabídnul znovu, ale tentokrát to byli ostatní členové delegace, kteří prohlásili, že hranici navštívili při oslavách 50. let Sovětské armády (únor 1968) a situaci znají. Šmoldas pak už více nenaléhal. Druhý den se 1. skupina rozdělila na čtyři delegace a rozjela se po Čechách. Maršál Koněv byl na Kladně a u 21. tankového pluku (dále též tp) v Žatci, maršál Moskalenko v Pardubicích a u 13. td v Mladé, arm. gen. Leljušenko v Záluží u Mostu a u tamního 11. silničního praporu a arm. gen. A. S. Žadov v Lovosicích a u 51. ženijní brigády v Litoměřicích. Vždy se jednalo o návštěvu některého z průmyslových

Rota Pohraniční stráže na Domažlicku v 80. letech (Muzeum Policie ČR)

⁵⁷ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 48.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, Delegace maršála I. S. Koněva, Návrh na zabezpečení programu pobytu sovětských vojenských delegací. Tamtéž, Některé doplňující poznatky k průběhu návštěvy vojenské sovětské delegace, vedené maršálem SSSR Koněvem a Moskalenkem.

⁵⁸ Tamtéž, Některé doplňující poznatky k průběhu návštěvy vojenské sovětské delegace, vedené maršálem SSSR Koněvem a Moskalenkem.

podniků a vybraného útvaru, kvůli kontaktu s dělníky a vojáky, nakonec ovšem všichni výše jmenovaní byli uspokojeni a obavy, že se v důsledku demokratizačního procesu rozloží armáda, si nepotvrdili.⁵⁹

Ona „celá řada jiných opatření“ pak bezprostředně souvisela s 3. skupinou (Ostrava) genpor. Zaporožčenka. Ta odletěla 9. 5. 1968 v 10.00 z letiště Kbely do Ostravy, kde přistála o hodinu později. Provázeli ji velitel Východního vojenského okruhu genpor. Josef Valeš, který pro ni zařídil návštěvu 8. stíhacího leteckého pluku na letišti v Mošnově (slavnosti v Českém Těšíně začaly v 10.00 – srov. níže). Skupina se později sešla s primátorem Ostravy a na radu místních navštívila oblast Ostrava-Poruba a Hlučín – Háj ve Slezsku, kde genpor. Zaporožčenko velel v době 2. světové války 11. sboru. Sověti sice proti těmto výletům nic neměli, ale neustále se především ústy genpor. Zaporožčenka domáhali setkání s masami v závodech. Generál Valeš se jim marně snažil vysvětlit, že jsou tři dny volna a v závodech nikdo není. Večer se uskutečnila beseda na salaši Vlčina s vedoucím tajemníkem KV KSČ Ostrava O. Voleníkem, předsedou KNV Mušalem a s vedoucím delegace Volgogradské oblasti

L. S. Kuličenkem. Dne 10. 5. ráno po snídani skupina odletěla zpět do Prahy. Podle hlášení genpor. Valeše si po celou dobu Sověti stěžovali, že nesplnili úkol, že neměli možnost setkat se s masami pracujících. Během pobytu měl zvláště genpor. Zaporožčenko různé nářky a poznámky, a když předseda celozávodního výboru KSČ Vítkovických železáren mluvil o podílu komunistů v závodech (1:5) a o tom, že jsou schopni vypořádat se i s výstřelky, Zaporožčenko se hned ptal, jestli vědí konkrétně, kdo má jaké názory.⁶⁰

Zhruba ve stejné době, kdy spolu družně diskutovali představitelé ostravského kraje a sovětských delegací na salaši Vlčina, probíhala v Praze na Hradě recepcce se skupinou maršála Koněva. Po jejím skončení se členové skupiny spolu s částí armádního, politického a státního vedení ČSSR přesunuli do bývalého kláštera barnabitek na Hradčanech (sovětská delegace zde byla ubytována), kde pokračovali v oslavách a diskuzích. Tam se také genpor. Šmoldas a po něm i ministr Dzúr kolem jedné hodiny ranní 10. 5. od dozorcího generála Generálního štábu ČSLA (dále též GŠ ČSLA) dozvěděli, že se v Kladsku poblíž čs. hranic soustřeďují dvě sovětské divize.⁶¹

Odznak Vzorný pohraničník (VHÚ)

Odznak Za ochranu hranic ČSSR (VHÚ)

⁵⁹ Tamtéž, Některé doplňující poznatky k průběhu návštěvy vojenské sovětské delegace, vedené maršálem SSSR Koněvem a Moskalenkem, s. 3–4.

Tamtéž, Návrh na zabezpečení programu pobytu sovětských vojenských delegací, Průběžná informace o pobytu sovětské vojenské delegace vedené maršálem Koněvem, s. 1–6.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 52.

⁶⁰ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 43/V–1, k. č. 43, Hlášení o pobyte sovietskej delegácie, 13. 5. 1968.

⁶¹ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 49.

IV/2 1. pokus o „vstup“⁶⁶ (květen 1968)

Podle vzpomínek tehdejšího velitele 24. Samarsko-Uljansko-Úljanovské motostřelecké divize genmjr. Grigorije Petroviče Jaškina jej již koncem února 1968 velitel PRIKVO gen. Bisjarin informoval tak, že si Jaškin domyslel, že svou divizi musí tajně připravit na zásah v zahraničí. Došlo k tomu začátkem května. Pozdě v noci jej povolali na štáb okruhu, kam dorazil 5. 5. okolo 2.00 a po telefonu mluvil s gen. Bisjarinem, který byl v Moskvě u náčelníka Generálního štábu ozbrojených sil SSSR maršála Zacharova. Dostal od něj rozkaz do rána „bez rámusu“ soustředit divizi v záložním prostoru a zhruba v 8.00 očekávat další pokyny, pak mu předal Zacharova, který mu vyložil úkoly divize v Polsku a ČSSR jako „pouze misi dobré vůle“ a zdůraznil, že té cti se dostalo jen jediné divizi. Tak se Jaškinova „Železná divize“ ve dnech 5.–8. 5. 1968 přesunula do Polska a 9. 5. zaujala postavení u československo-polských hranic v prostoru Cieszyn – Český Těšín. Hranice do Československa měla podle rozkazu maršála Jakubovského překročit v 11.00 hodin „a uskutečnit pochod po jedné trase přes Ostravu do Brna a z oblasti Brna po dvou trasách: 1. na České Budějovice, 2. na Tábor a soustředit se na sklonku 10. května devadesát kilometrů západně od Slaného a v součinnosti s vojsky československého západního okruhu (údajně s jednotkami 1. tankové divize ze Slaného) uzavřít západní hranici ČSSR.“⁶² Pokud si však naznačenou trasu zakreslíme do mapy, zjistíme pozoruhodné skutečnosti. Zatímco v Táboře v té době sídlilo velitelství Středního vojenského okruhu, druhá linie postupu se „nenápadně“ přibližovala k velitelství Západního vojenského okruhu v Příbrami a některá svědectví naznačují, že by se v prostoru Karlových Varů gen. Jaškin mohl potkat s jinou sovětskou divizí, která v té době stála u československých hranic v NDR (jedna sovětská armáda tehdy v NDR cvičila u našich hranic s dvěmi divizemi NLA NDR).

Navíc už 5. 5. dostal genpor. A. M. Majorov z generálního štábu šifrovaný telegram, který mu nařizoval uvést své velitelství a vojska 38. armády do zvýšené bojové pohotovosti a vyvést je do záložních prostorů soustředění. Útvary a součásti na snížených počtech v době M-5 (tzn. do pěti dnů od vyhlášení mobilizace) uvést do stavu plné bojové pohotovosti (organizaci zmobilizování útvarů a součástí na snížených počtech v záložním prostoru prováděla operativní skupina pod vedením 1. zástupce velitele armády) a 24. msd mít 7. 5. na cvičení v Polsku jihovýchodně od Krakova, kde vejde do podřízenosti velitele Slezského vojenského okruhu. Velitelství Majorovovy armády včetně jednotek jeho bojového a materiálního zabez-

pečení mělo být 7. 5. ráno „na dohled“ od hranice s ČSSR, resp. 7 km severovýchodně od Užhorodu. Signál VLTAVA – 666 však tehdy prozatím nepřišel, a tak Majorov ještě dlouho netušil, že 128. msd, kterou dle rozkazu rozmístil v prostoru Užhorod – Mukačevo – Beregov, mohla být onou třetí divizí, která by šla středem Slovenska na velitelství Východního vojenského okruhu v Trenčíně.

Se znalostí těchto skutečností pak hodně neupřímně působí vystoupení L. I. Brežněva v Moskvě 8. 5. před vedoucími činiteli BLR, MLR, NDR a PLR, kdy je informoval, že ještě není nutno bojovat proti Akčnímu programu KSČ (W. Gomulka ho prohlásil za kontrarevoluční dokument), protože existují jistí lidé (A. Indra, D. Kolder a V. Biřák), kteří mohou zasáhnout proti kontrarevoluci a leckoho úplně odstavit. Je třeba je ovšem podpořit, a proto přítomné seznámil s návrhem uspořádat vojenské cvičení ŠUMAVA. Chtěl, aby se uskutečnilo ještě v květnu pod velením maršála Jakubovského za účasti sovětských vojsk z NDR a snad i z Polska a za přítomnosti zástupců a štábů bulharské, maďarské a polské lidové armády. Podle jeho slov Dubčekovi při jednáních 4.–5. 5. „označil“ termín cvičení na 10.–12. 5., ale Dubček to odmítl s tím, že tuto otázku musí nejdříve projednat ve vedení. V diskuzi, která následovala po skončení Brežněvova projevu, se v podstatě všichni účastníci vyslovili pro realizaci ŠUMAVY. Konkrétně J. Kádár navrhoval co nejdelší setrvání vojsk v ČSSR, W. Ulbricht ho doplnil o myšlenku, aby se vojska „prošla podél hranice s NSR“, T. Živkov souhlasil s provedením cvičení do poloviny května a W. Gomulka poznamenal, že je třeba jej provést před 29. 5., kdy se bude konat plénum ÚV KSČ.

Už 3.–4. 5. se konala tajná schůzka členů PSDS v čele s prvním tajemníkem katovického vojvodství Edwardem Gierkem s představiteli KV KSČ a KNV Ostrava, s členem předsednictva ÚV KSČ D. Kolderem a s náčelníkem KS MV Ostrava plk. Jaroslavem Hrbáčkem. Jednalo se především o nutnosti aktivizovat síly proti „revizionistům“ a předpokládalo se, že na zasedání předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ 7.–8. 5. 1968 budou v tomto směru učiněna rozhodná opatření. Jako velmi vhodná forma projevu podpory „zdravým silám“ pak byla zřejmě již tehdy zvolena československo-polská manifestace spojená s oslavami 23. výročí osvobození Československa a s 50. výročím jeho vzniku, která se měla konat 9. 5. 1968 od 10.00 v Ostravě a v Českém Těšíně. Podle režie, kterou připravil KV KSČ Ostrava, zde pak jako hlavní řečníci vystoupili člen ÚV KSČ A. Indra, již zmiňovaný E. Gierek a člen ÚV KSSS a první ta-

⁶² Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 122–123.

Polská stranická a vládní delegace v čele s E. Gierkem v Praze (uprostřed) na zasedání Varšavské smlouvy v lednu 1972 (VHÚ)

jemník oblastního výboru ve Volgogradu L. S. Kuličenko. Podle Jaškinových vzpomínek byl ještě před vlastním zahájením oslav naplánován mítink družby v čele s prvním tajemníkem PSDS katovického vojvodství E. Gierkem za polskou stranu a s vedoucím tajemníkem KV KSČ Ostrava Leopoldem Kovalčíkem⁶³ za čs. stranu. Bylo již po 10.00, a zatímco na polské straně hranice v Cieszyňě stály davy lidí, hrály orchestry a vlály transparenty, na naší straně hraniční závory se nikdo neobjevil. Až deset minut po desáté přijel vedoucí tajemník MěV KSČ v Karvině Jaromír Brovják⁶⁴ a tvrdil, že čs. delegace byla mezi Karvinou a Českým Těšínem rozeznána a že v lese asi kilometr od Těšína se rozmisťují tanky s hlavními namířenými do Polska. Ve skutečnosti byli čs. občané od hranic vráceni polskou bezpečností, aby si při návštěvě Polska nevšimli připravených sovětských jednotek, které právě od 10.00 stály ve výchozím postavení 15 km od Cieszyňa a byly připraveny vyrazit směrem na Těšín. Deset tanků z 5. tankové základny v Opavě, nebo spíše z její pobočky ve Frenštátu pod Radhoštěm (jedna rota tanků T-34/85 byla dislokována v Hlučíně a dvě roty se štábem ve Frenštátu pod Radhoštěm), se pak zřejmě u Těšína pouze zastavilo při provádění prověrky bojové pohotovosti. Zprostředkovaně však mohlo také jít o součást „celé řady jiných opatření“, protože gen. Jaškin dostal od maršála Jakubovského 8. 5. v 18.00 jako hlavní

úkol při vzniku provokačních akcí „jít na vlastní oběti“, ale nedopustit krveprolití nevinných lidí. Jak se pak mělo dodatečně zjistit, proběhlo cvičení údajně na zásah vedoucího tajemníka MěV KSČ v Ostravě RSDr. Radomila Gaje.⁶⁵ Objektivně lze ale dosti pochybovat o tom, že by takovou pravomoc vůbec měl. Těžko dnes ovšem soudit, co všechno bylo součástí plánu, kde pravděpodobně selhal při koordinaci celé akce lidský faktor nebo kde se objevily komplikace, se kterými nikdo nepočítal.

Jisté však je, že gen. Jaškin o existenci tanků informoval maršála Jakubovského a ten mu přikázal: „Shodte tyto tanky do řeky a přesně v 11.00 překročte hranici a začněte plnit úkol.“ Neuběhly ani dvě minuty a vzkázal: „Hleď, abys neudělal to, co jsem ti v zuřivosti přikázal. Stůj na místě a čekej na pokyny.“⁶⁶ O soustředění sovětské divize se pochopitelně dozvěděla i ČSLA, ale její vedoucí představitelé byli 10. 5. Sověty ubezpečeni, že jde jen o součást příprav plánovaného cvičení polských a sovětských vojsk, které pak skutečně druhý den začalo.⁶⁷

Cvičení ŠTÍT 72 v září 1972, zleva ministr národní obrany gen. M. Džúr, prezident republiky L. Svoboda, náčelník HPS Sovětské armády a válečného námořnictva arm. gen. A. A. Jepišev, hlavní velitel Spojených ozbrojených sil států Varšavské smlouvy maršál I. I. Jakubovskij, gen. tajemník ÚV KSČ G. Husák, zcela vpravo ministr obrany SSSR maršál A. A. Grečko (VÚA)

⁶³ Člen KSČ od r. 1962, přijat ZO KSČ ve Varšavě!

NA, f. kartotéka členů KSČ, Evidenční listek Leopolda Kovalčíka.

⁶⁴ Někdy uváděn jako Brovjak, člen KSČ od r. 1935, vězněn 1940–1945. V r. 1950 „...je jedním z nejuvědomělejších a nejzasloužilejších členů KSČ v minist. průmyslu, je soudruhů velmi vážen pro svůj šlechtitý poměr k lidem. Je soudruhům nejen učitelem, ale i rádcem, vyslechne každé přání, snaží se být nápomocen tam, kde je toho potřeba.

Je spravedlivý, jeho jednání je uklidňující a povzbuzující, avšak na druhé straně v případě potřeby je přísný a neúprosný. Je straně bezvýhradně oddán.“

NA, f. kartotéka členů KSČ, Evidenční listek Jaromíra Brovjáka.

⁶⁵ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 50–52.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovákija 1968. Prava človeka, Moskva 1998, s. 29–30 a 276.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, osobní evidenční karta J. Hrbáčka, nar. 1925.

Vzpomínky generála Jaškina. In: Lidové noviny, 3. 9. 1992, s. 9.

VÚA – VHA, f. 01695 (5. tanková základna Opava), k. č. 2, Výhodnocení zimního výcvikového období r. 1968, s. 2–3 a 5.

NA, f. kartotéka členů KSČ, Evidenční štítek Radomila Gaje.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 117–119, 122–124.

⁶⁶ Tamtéž, s. 123.

⁶⁷ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 51–52.

Ve dnech 11.–15. 5. tak proběhlo taktické cvičení 10. td PLA (velitelství Opole, velitel brig. gen. Marián Koper) s 24. msd SA zhruba v oblasti Niemodlin – Kozle – Nisa – Racibórz, která se do značné míry kryla s jejich budoucím (sousedícím) nástupním prostorem pro invazi. Počátkem května byla do přípravy „cvičení“ zapojena i polská 11. td (velitelství Zagań, velitel plk. Witold Wereszcynski), která rovněž podléhala Slezskému vojenskému okruhu, takže počty vojsk Polské lidové armády vyčleněných na invazi byly v té době 12 581 mužů, 454 tanků, 320 obrněných transportérů, 143 děl a 6 stíhacích letadel.⁶⁸

Přítomnost zmíněné sovětské divize v NDR u našich hranic pak byla zřejmě maskována – pro změnu – dvoustranným operačně taktickým cvičením, které ve dnech 10.–17. 5. (podle L. Pajórka údajně) prováděla v jižních oblastech NDR jedna tanková armáda SA ze Skupiny sovětských vojsk v Německu

(logicky se nabízí 1. gardová tanková armáda z Drážďan) a dvě divize NLA NDR. Celkem asi 60 000 vojáků a 1800 tanků.⁶⁹

A tak zatímco spolu hlavně polští a sovětské vojáci nevědomky nacvičovali součinnost k pozdější intervenci, sovětské „jestřábové“ promyšleně pokračovali v realizaci druhého pokusu o vojenské obsazení ČSSR. Význam, který cvičení ŠUMAVA přikládal sám Brežněv, vyslovil tentokrát zcela otevřeně již při výše zmíněném jednání s ostatními kolegy z budoucí pětky 8. 5. v Moskvě. *„Mohl by to být jeden z rozhodujících momentů ve zvratu událostí... Prosil bych, abyste i nadále reagovali na žádost o setkání s takovou ochotou. Pokud jde o nás, můžeme přiletět kamkoli, ve dne nebo v noci, budeme kdekoli za dvě tři hodiny, i kdybychom byli sebevíce zaměstnáni. Bráníme-li Československo, bráníme celý socialistický tábor, celé mezinárodní hnutí.“*⁷⁰

Cvičení polských a sovětských jednotek v 60. letech (VHÚ)

⁶⁸ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 66–67.

⁶⁹ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 53.

⁷⁰ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 119.

IV/3 Cvičení ŠUMAVA jako 2. pokus o „vstup“⁶⁶ (květen–srpen 1968)

Protože cvičení ŠUMAVA dosud oficiálně nemělo – alespoň pro ČSLA – své přesné datum a podobu, předal 13. 5. 1968 v 10.45 genplk. Kuščev ministru Džúrovi otázky k jednání s ministrem obrany SSSR maršálem A. A. Grečkem, kde bylo jako bod 3 i upřesnění cvičení a jeho okolností.⁷¹

Oficiální odlet delegace maršála Grečka z Moskvy byl letadlem IL-18 dne 17. 5. 1968 v 11.00 tamního času. Přistání v Ruzyni a oficiální přivítání však proběhlo již v 11.30, tzn. půl hodiny před jejím plánovaným přiletem. Doprovod maršála Grečka tvořili náčelník Hlavní politické správy Sovětské armády a vojenského námořnictva arm. gen. A. A. Jepišev, hlavní velitel Skupiny sovětských vojsk v NDR maršál Petr Kirilovič Koševoj (do delegace zařazen dodatečně), velitel Příkarpatského vojenského okruhu genplk. V. Z. Bisjarin, první zástupce náčelníka Generálního štábu ozbrojených sil SSSR genplk. N. V. Ogarkov, jejich pobočníci a další členové doprovodu (celkem 10 osob). Na místě se pak k delegaci připojili i redaktori deníku Krasnaja zvezda plk. Chalturin a kpt. Koriněvskij. Jako stálý doprovod se delegaci nakonec věnoval zástupce MNO genpor. Jaromír Machač.

Původní program návštěvy připravený na MNO však záhy zůstal jen na papíře, když se 17. 5. již v 16.00 (původně v 18.00) uskutečnilo přijetí delegace ministrem Džúrem na MNO a následná beseda s velením ČSLA. Jedním ze dvou dodržovaných bodů (kromě oběda) tak byla od 20.00 slavnostní večeře na počest delegace. Dne 18. 5. byly po dřívější snídani (7.30) narychlo položeny věnce na pohřebišti sovětských vojáků na Olšanech (8.45) a u hrobu neznámého vojína na Vítkově (9.15). V 10.00 navštívili maršálové frontového spolubojovníka – prezidenta Svobodu. Ve 14.00 se pak konalo další jednání s ministrem Džúrem a kolem 16.30 se delegace přijela do Lán pobavit odstřelem srnce a rybolovem. Oficiální program ukončila ve 21.00 večeře v tamní Lovecké chatě. Dne 19. 5. v 10.00 již delegace opět pokračovala v jednání, místo aby navštívila 13. tankovou divizi „Československo-sovětského přátelství“ v Mladé.⁷² Při obědě na zámku Konopiště pak prý maršál Koševoj doslova jednoznačně řekl: „Jsem na konkrétním místě, mám v pohotovosti vojska a na mé levé straně je velitel příkarpatského vojenského okruhu, můj soused, rovněž připraven.“ „Nás jako souseda vůbec vynechal,“ postěžoval si později jeden z přítomných čs. důstojníků.⁷³

Cvičení VLTAVA (1966), ministři obrany členských států Varšavské smlouvy, zleva maršál R. J. Malinovskij (SSSR), (?), genpor. L. Czinege (MLR), arm. gen. Dobri Džurov (BLR), arm. gen. B. Lomský (ČSSR), za ním gen. H. Hoffman (NDR), vrchní velitel Varšavské smlouvy maršál A. A. Grečko, první zprava maršál M. Spychalski (PLR) (VÚA)

⁷¹ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, dopis ministra národní obrany M. Džúra pro A. A. Grečka, 10. 5. 1968.

Tamtéž, Materiály pro jednání s ministrem obrany SSSR, 16. 5. 1968.

⁷² Tamtéž, Program pobytu delegace Sov. armády v ČSSR 17.–22. 5. 1968.

Tamtéž, sign. 8/1/36, k. č. 83, Pomocný materiál k programu pobytu delegace Sovětské armády v ČSSR ve dnech 17.–21. 5. 1968, Návrh programu pobytu delegace Sovětské armády v ČSSR, květen 1968.

Tamtéž, Seznam sovětské vojenské delegace.

⁷³ Tamtéž, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, Některé doplňující poznatky k průběhu návštěvy vojenské sovětské delegace, vedené maršálem SSSR Koněvem a Moskalenkem.

- 2 -

1. den - pátek 17. května 1968

~~Doprovází: ministr národní obrany a náčelník generálního štábu~~

Hlavní program:

- 11,30
12,00 - přilet delegace na letiště Ruzyně, uvítání, vojenské pecty
14,30 - oběd v místě ubytování
17,00 - ~~kladení věnců na Olšanech~~
17,30 - ~~kladení věnců na Vítkově~~
16,00 *hůlka! mínila! mial! slung a*
18,00 - beseda s velením armády v ~~pracovní~~ ministra národní obrany
18,30
20,00 - večeře ministra národní obrany na počest delegace

2. den - sobota 18. května 1968

~~Doprovází: náčelník Hlavní politické správy~~

Hlavní program:

- 7,30
8,30 - snídaně v místě ubytování *08,45 hůlka! mínila! mial! slung a*
10,00 - přijetí delegace u prezidenta ČSSR *08,45 hůlka! mínila! mial! slung a*
12,00 - oběd v místě ubytování
14,00 *hůlka! a mial! mial! slung a*
15,00 - odjezd do Lán (ods. řel srnce a rybolev)
16,00 *hůlka! a mial! mial! slung a*
20,00 - večeře v Lovecké chatě v Lánech

3. den - 19. května 1968

~~Doprovází: zástupce ministra národní obrany genpor. Dr. Machač Jaroslav~~

Hlavní program:

- 8,30 - snídaně v místě ubytování
10,00 - odjezd k divizi čs.-sovětského přátelství v Mladé
- prohlídka divize, mítink, beseda se štábem divize a oběd na velitelství divize. Předpokládaný odjezd do Prahy v 16,00 hod.
19,00 - večeře v místě ubytování

Vzájemné rozhovory pak průběžně pokračovaly až do 22. 5. 1968. Během jednání se ČSLA mj. jiné zajímala o dodávky kompletů protivzdušné obrany KRUG a KUB, případně S-125, ale maršál Grečko k tomu sdělil, že komplety ŠILKA, KRUG a KUB mají problémy, které blíže neupřesnil. Na druhou stranu si představitelé armády, strany a vlády museli od maršála Grečka a arm. gen. Jepiševa vyslechnout ne jeden ostrý a arogantní projev či poznámku na adresu postupujícího „rozkladu“ v Československu i to, že SSSR nepřipustí oslabování Varšavské smlouvy. Při jednání o změnách v organizaci ČSLA si Grečko dokonce vynutil na Džúrovi příslib zrušení Vojenské politické akademie v Praze (za zpracování Memoranda – čs. vojenské doktríny). V závěrečných dnech návštěvy (20.–22. 5.) byl dohodnut termín konání cvičení, jeho rozsah a způsob organizace.⁷⁴

Když Sověti 23. 5. 1968 opustili ČSSR, mohli být s výsledkem jednání spokojeni jen zdánlivě, protože cvičení ŠUMAVA se mělo uskutečnit až 20.–30. 6. 1968, Pražské jaro tak dostalo další podmíněčný odklad. Maršál Grečko pak ještě téhož dne informoval na zasedání politbyra ÚV KSSS o rozkladu v ČSLA. Během dalšího jednání politbyra byla posléze ustavena speciální operativní skupina k situaci v ČSSR, ve které byl ne jeden zastánce „tvrdé linie“. Jejím členy byli J. Andropov, A. Grečko, A. Jepišev, K. Mazurov, A. Pelše, N. Podgornij, K. Rusakov, M. Suslov a A. Šeljepin.⁷⁵

Dohodnutý rozsah cvičení měl ještě 28. 5. zhruba tuto podobu: cvičení proběhne na území ČSSR a PLR (nikoliv NDR), v Československu se ho za ČSLA zúčastní polní velení Západního a Středního vojenského okruhu (dále též ZVO a SVO) s jedním velitelstvím a štábem vševojskové divize, za Sovětskou armádu velitelství a štáb jedné vševojskové armády PRIKVO se dvěma vševojskovými štáby divizí, jeden štáb letecké armády PRIKVO s jednou letkou od každého pluku, velitelství a štáb jedné armády Skupiny sovětských vojsk v NDR se dvěma vševojskovými štáby divizí, za Maďarskou lidovou armádu (dále též MLA) jedno velitelství a štáb vševojskové armády s jedním velitelstvím a štábem vševojskové armády (nebo divize). V jižní části Polska se mělo jednat o velitelství a štáb vševojskové armády s velitelstvím a štábem vševojskové divize Polské lidové armády. Navíc byla každá vševojsková armáda doplněna o jeden štáb armádní raketové brigády. Pro zajištění všech cvičících jednotek měly být v nejnútnejším rozsahu vyvedeny spojovací a zabezpečovací jednotky, vyvedení dalších štábů nižšího stupně bylo závislé na upřesnění a konkrétním rozpracování cvičení. Během cvičení v ČSSR se měly maximálně využít stávající vojenské výcvikové prostory (dále též VVP), aby se vzhledem

N. V. Podgornij na počátku 60. let

k ročnímu období zabránilo škodám na polích. Vojska se také neměla příliš přesunovat po vlastní ose, ale po železnici. Dne 29. 5. 1968 měla do ČSSR přiletět skupina generálů a důstojníků Spojeného velení v čele s náčelníkem štábu SOS VS arm. gen. M. I. Kazakovem a začít spolu se zpracovatelskou skupinou ČSLA pod vedením zástupce MNO genpor. A. Muchy připravovat potřebné podklady. Odpovědnost za zpracování cvičení byla na sovětské straně. Řízení cvičení bylo na hlavním veliteli SOS VS maršálu Jakubovském a jeho štábu za účasti představitelů národních velení zúčastněných armád. Velitelství (ředitelství) cvičení se mělo nacházet ve VVP Mladá, stejně jako velitelství cvičícího frontu (určeno 27. 5.). Cvičící vojska PLA byla řízena z Legnice (PLR). Podle předběžných propočtů se předpokládala účast 30–40 000 vojáků.⁷⁶

⁷⁴ Tamtéž, K otázce zabezpečení ČSLA technikou, 20. 5. 1968.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 125.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 54–56.

⁷⁵ Tamtéž, s. 57.

⁷⁶ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 4/1/1, k. č. 34, Informační zpráva ministra národní obrany o upřesnění úkolů ČSLA na letní výcvikové období roku 1968, 31. 5. 1968.

Již ve dnech 24.–26. 5. 1968 začala rekognoskace míst pro dislokaci cvičících jednotek ve výcvikových prostorech ČSLA pod vedením gen. Andrušíenka. Ve stejné době provedla skupina důstojníků štábu SOS VS v čele s genmjr. Uljanovem prohlídku posádek Mladá, Hradec Králové, Pardubice a Příbram, aby zjistila, která z nich bude nejlépe vyhovovat jako ředitelství cvičení a velitelství cvičícího frontu. Daným požavkům – stále objekty pro práci asi 300 generálů a důstojníků a 1000 osob zabezpečovacích a spojovacích jednotek včetně dobrého ubytování pro asi 60 hlavních funkcionářů – nakonec nejvíce odpovídala posádka v Mladé. Pro část příslušníků 13. td to však znamenalo „rozmístit se polním způsobem“ ve VVP Mladá a pro rodiny vojáků z posádky v Lysé nad Labem zdržení s nastěhováním se do nedávno dokončeného obytného domu.⁷⁷

Dne 27. 5. 1968 přijela z Polska do ČSSR spojovací jednotka VČ (vládní spojení) Severní skupiny sovětských vojsk (Legnica). Dne 30. 5. 1968 Ministerstvo národní obrany povolilo sovětským vojskům překročení čs. hranic a zahájení výstavby spojovací sítě. Dne 31. 5. pak dorazil z NDR přes Horu sv. Šebestiána 382. samostatný spojovací prapor (320 osob a 107 automobilů), který na hranicích přivítal arm. gen. M. Kazakov a zástupce náčelníka Hlavní správy pozemních vojsk genmjr. Evžen Blahut. Z PLR přijely přes přechod Lubawka – Královec 117. a 312. spojovací prapor (560 osob a 170 automobilů). O dvě hodiny později tudy projela i 3. samostatná spojovací brigáda (918 osob a 420 automobilů). Tyto útvary byly uvítány maršálem spojovacího vojska Sovětské armády A. I. Leonovem a náčelníkem Správy spojovacího vojska ČSLA genmjr. Stanislavem Odstrčillem. Ze SSSR přes Vyšné Německé přibyl i 302. samostatný spojovací prapor (320 osob a 90 automobilů), který ihned započal s výstavbou radioreléových stanic od hranic SSSR do VVP Libavá. O jeho uvítání a následný doprovod se postaral pplk. Dolanský (spojovací vojsko) a zástupce Východního vojenského okruhu (dále též VVO). Celkem šlo o 2118 osob a 787 automobilů. Pokud započítáme i arm. gen. Kazakova, maršála Leonova, čtyři generály, 42 důstojníků a zmíněnou spojovací jednotku VČ s 24 osobami a šesti speciálními vozidly, dojdeme k závěru, že 31. 5. bylo na území ČSSR celkem 2190 osob a 793 vozidel Sovětské armády (dále též SA). Teprve v průběhu tohoto dne byla také telefonicky vyzvána některá pohraniční oddělení Veřejné bezpečnosti (dále též PO VB), aby do určené hodiny informovala svá nadřízená okresní oddělení o počtech vojsk Varšavské smlouvy, která překročila čs. hranice.⁷⁸ Na příjezd vojsk dohlíželi i příslušníci ČSLA a plk. František Pelech si jako náčelník Krajské

správy vojenské dopravy v Hradci Králové k tomu postěžoval: „Při přejímání přesunů na silničním pohraničním přechodu Královec jsem byl překvapen vydaným rozkazem GŠ/MNO, že bez jeho souhlasu nesmí žádná sovětská jednotka překročit naše hranice. Při pohovoru s veliteli sovětských jednotek na hraničním přechodu, kde jsme dlouho čekali, než byl dán souhlas ke vstupu na naše území, si tito velitelé z[s]těžovali na čekání na hranicích, mně samotnému bylo rozhodnutí GŠ nepochopitelné, když jsem [jsme] také my sami a příslušníci VB a vojenské pořádkové služby museli často dlouhé hodiny čekat a žádný důvod pro zdržování přesunů nebyl.“⁷⁹

Na další podobě cvičení se však podepsala „šifrovka“ č. 593, kterou 30. 5. 1968 v 19.20 přijali a dešifrovali ve Spojovacím provozním středisku ČSLA v Praze. Odesílatelem byl maršál Jakubovskij a ministru Džúrovi v ní sděloval, že námětem pro velitelskoštábní cvičení s krycím názvem ŠUMAVA, které bude provedeno se značkovacími vojsky a spojovacími prostředky, bude „Vedení bojové činnosti frontovými svazky spojeneckých vojsk v začátku války“. V průběhu cvičení mělo dojít k odražení agrese nepřítele a k přechodu do protiútoků s cílem jeho zničení. Předpokládalo se, že čára doteku s protivníkem se bude táhnout od hranice ČSSR – NDR (podél hranice s NSR a Rakouskem) až k hranici ČSSR – MLR v prostoru Bratislavy. Vojska měla cvičit na jihu NDR a PLR, na území ČSSR a v západní části Ukrajiny. Za ČSLA se ŠUMAVY mělo zúčastnit velení ZVO (Příbram) a SVO (Tábor) se spojovacími a zabezpečovacími jednotkami jako polní 11. a 14. armáda (dále též 11A a 14A), velení 7. armády (Praha) PVOS jako 17. armáda PVOS (dále též 17A PVOS) a 2. (Brno) a 3. sbor (Žatec) PVOS jako 12. a 13. sbor PVOS, dva štáby motostřelecké nebo tankové divize, každá se štábem pluku, jedním praporem a nezbytnými jednotkami spojení, zabezpečení a týlu, a operativní skupina jedné raketové brigády v roli velení 321. raketové brigády. Výchozí postavení cvičení mělo být pro 11A 10 km jihozápadně od Jinců, pro 14A 10 km severozápadně od Tábora a pro 17A PVOS, 12. a 13. sbor PVOS v místě jejich mírové dislokace. PLA, MLA a SA se měly zúčastnit štáby armád s částečně vyvedenými vojsky a zabezpečovacími jednotkami podle dohody. Předpokládalo se, že cvičící 15A MLA (štáby mírové 5. armády MLA a 11. tankové divize) se rozmístí v nástupním prostoru severně od Brna u Tišnova. Štáby dvou armád SA zaujmou výchozí pozice na území NDR a ve Lvovské oblasti na Ukrajině a štáb jedné armády PLA bude v PLR. Výchozí postavení jednotlivých vojsk měla být obsazena před sklunkem dne 18. 6. 1968. Podle fonogramu maršála Jakubovského z 29. 5.

⁷⁷ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 58.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Informační zpráva o přípravě cvičení, 27. 5. 1968.

⁷⁸ Tamtéž, s. 3.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 4/1/3, k. č. 34, cvičení ŠUMAVA, Přehled o pobytu a práci skupiny generálů a důstojníků Sovětské armády k zabezpečení VČ v červnu 1968, 31. 5. 1968.

Tamtéž, Skutečné počty osob a materiálu na cvičení ŠUMAVA k 1. 6. 1968 v 16.00 hodin, 5. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 1 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 hod. k 31. 5. 1968, 31. 5. 1968.

AMV, f. Pohraniční oddělení VB v Severomoravském kraji, okres Karviná, PO VB Český Těšín, sign. O–6/2, inv. č. 97, Protokol událostí od 9. 11. 1967 do 12. 6. 1969, zápis č. 282, 31. 5. 1968, s. 54a.

Tamtéž, okres Frýdek Místek, PO VB Bukovec, sign. O–5/3, inv. č. 1, Protokol událostí od 4. 1. 1966 do 18. 6. 1970, zápis č. 151, 31. 5. 1968.

⁷⁹ ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis Františka Pelecha, nar. 1921, Doplněk k životopisu, s. 4.

měla PLA pro tento účel připravit velitelství 2. armády (při cvičení 12A PLA) na snížených počtech se spojovacími a zabezpečovacími jednotkami, velitelství dvou motostřeleckých nebo tankových divizí, motostřelecký pluk na plných stavech, motostřelecký prapor a zásoby na 15 dnů. GŠ PLA pak pro splnění úkolů vybral štáb 10. td s jedním motostřeleckým plukem a štáb 4. msd (velitel plk. Jerzy Góral) se štábem jednoho motostřeleckého pluku a motostřeleckým praporem, které se měly soustředit v oblasti Bolesławiec – Kamienna Góra – Klodzko – Swidnica, tedy opět zhruba v plánovaném invazním nástupním prostoru 11. td PLA.⁸⁰

Ze srovnání výše uvedených podob cvičení (k 28. 5. a po 30. 5. 1968) jednoznačně plyne tendence Sovětů postupně navyšovat počty jednotek zapojených do cvičení, rozšiřovat prostor jejich působení a následně přivést do ČSSR co nejvíce značkovacích vojsk z okolních států. Tyto snahy neskončily ani po začátku cvičení 20. 6. 1968. Zcela zřejmý byl také permanentní a nevybíravý tlak sovětské strany, ať už vojenského či politického vedení, který se postupně zvyšoval.

Ve dnech 1.–6. 6. 1968 byly pro potřeby cvičení rekognoskovány VVP Jinč (1. 6.), letiště v Mladé (1. 6.), VVP Libavá (4. 6.) a VVP Dědice (4. 6.). Byla dokončena výstavba radioreléové trasy ve směru Užhorod – Libavá (do 3. 6.) a kabelové trasy

Maďarské tanky při přehlídce po cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

z Mladé ve směru Přerov nad Labem (1. 6.). Pracovníci Ústřední správy spojů vybudovali kabelové spojení Boží Dar – Mladá (1. 6. – 4. 6.). Po prohlídce terénu se začaly stavět radioreléové trasy Mladá – Legnica a Mladá – Drážďany (3. 6. – 4. 6.), spojovací uzly se budovaly i v rámci ředitelství cvičení v Mladé (od 4. 6.), v prostoru Mimoň (rekognoskace 5. 6.) a na trase Mladá – Hradec Králové (rekognoskace 5. 6.). Dne 3. 6. ráno přišel

Vrtulník Mi-4 (civilní) při manipulaci s břemenem, 50. léta (VHÚ)

⁸⁰ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/7/1/3, k. č. 34, Návštěva sovětských vojenských delegací vedených maršálem Sov. svazu I. I. Jakubovským, maršálem Sov. svazu I. S. Koněvem, maršálem Sov. svazu A. A. Grečkem, šifrovka č. 593, 30. 5. 1968. Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 67–68. VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150 (nedatovaný český překlad).

přes Vyšné Německé 115. spojovací uzel VČ (320 osob a 108 vozidel). Dne 4. 6. se na ředitelství cvičení dostavili zástupci PLA k jednání o cvičení, s představiteli MLA se jednalo v Brně. Tyto rozhovory pokračovaly i 5. 6., kdy se probíralo umístění jednotek MLA v prostoru Malacky, Vyškov nebo Vyškov, Velká Bíteš (Dzúr byl proti), jejich týlové zabezpečení, podmínky jejich přesunu po ČSSR (MLA chtěla zajistit doprovod asi pro 200 vozidel z prostoru Komárna) a výměna styčných skupin důstojníků při řízení cvičení, s PLA se domlouvalo zřízení spojení VČ na trase Praha – Varšava. Jednání s MLA skončilo 6. 6. 1968. Ve dnech 3.–5. 6. pokračovala prohlídka letišť, aby byly zabezpečeny sovětské požadavky na umístění předpokládaného počtu letadel: jedné letky stíhacích letounů MiG-21 v Žatci, jedné až dvou letek v Hradčanech, dvou letek bitevních Suchojů Su-7 v Čáslavi nebo místo jedné z nich letky MiGů-19 v Hradci Králové, jedné letky průzkumných letounů Jak-28R v Pardubicích a jedné letky vrtulníků Mi-4 na letišti Kbely. V Mladé mělo pro potřeby ředitelství cvičení sloužit 16 vrtulníků Mi-4, jeden dopravní Iljušin IL-14 a dvě letadla typu Lisunov Li-2. Další požadavky na přesun vojsk a materiálu měly obstarat dopravní Antonovy An-12 a IL-18. Dne 6. 6. vznesli Sověti požadavek na projednání účasti 7A PVOS, ale byli upozorněni, že její účast nebyla součástí původní dohody (velení ČSLA k tomu Jakubovskému poslalo „šifrovku“) a o PVOS dostali jen nejzákladnější informace.⁸¹

Dne 5. 6. 1968 byla zpracována první informační zpráva pro A. Dubčeka a O. Černíka, kde se mj. mohli dozvědět, že ministr Dzúr chce z kapacitních důvodů (omezení letecké činnosti ČSLA) navrhnout, aby letecký pluk byl namísto celé letky značkován jen jedním rojem (dvě letky značkovaly divizi, srov. výše Hradčany a Čáslav), a že povolení k přeletu nebylo dosud vydáno. Dne 10. 6. měl přiletět maršál Jakubovskij a Dzúr navrhol, aby 10. nebo 11. 6. podal ústní informaci A. Dubčkov, O. Černíkovi i jemu samotnému o záměrech cvičení ŠUMAVA a o počtech a způsobu přesunu cvičících vojsk do ČSSR, aby čs. strana mohla dát souhlas k překročení hranic a zajistila na území Československa vše potřebné.⁸²

Dne 7. 6. 1968 se genpor. Pravoslav Kalický, zástupce náčelníka Hlavní správy letectva a vojsk PVOS pro operační a bojovou přípravu, dohodl s arm. gen. Kazakovem na snížení počtu letadel téměř o polovinu. Ve hře zůstala letiště Hradčany pro stíhací letectvo, Čáslav pro stíhací a bombardovací letectvo, Pardubice pro průzkumné a Mladá pro spojovací letectvo. Bylo rekognoskováno okolí Lipníku nad Bečvou pro cvičení Hlavního týlu – Správy pohonných hmot a maziv MNO a brzy ráno přijel do Mladé pozemní sled spojovacího útvaru letectva SA (6. 6. odpoledne přišel přes přechod v Královci, počty včetně ČSLA: 2677 osob a 977 vozidel). Byly prováděny také potřebné

stavební úpravy ve VVP Mladá a VVP Dědice (Vyškov). Dne 8. 6. přijela z PLR část štábu frontu v čele s náčelníkem štábu genpor. Kovalovem (asi 300 osob a 200 automobilů) a arm. gen. Kazakov musel odletět do Moskvy za maršálem Jakubovským. Vlastní přilet Jakubovského byl odložen na večer 13. 6., dne 9. 6. přijel do Mladé Vojentorg (tj. obchod pro vojáky, obdoba naší Army, 200 osob a 60 vozidel), 10. 6. přiletělo 54 důstojníků štábu SOS VS (z toho dva generálové, protože štáb SOS VS měl asi 40 důstojníků, šlo zřejmě také o příslušníky SA), počty příslušníků SA se tak zvýšily na 3433 osob, vozidel bylo 1098. Dne 11. 6. se jednalo o otázkách řízení cvičení, o týlovém zabezpečení i o snaze Sovětů znovu navýšit počty letadel (dva vrtulníky Mi-4 v Mladé, jedna letka Su-7 a MiG-17 v Čáslavi) a obsluhujícího personálu (celkem 120 vojáků v základní službě, 10 důstojníků a 53 občanských zaměstnanců). Představitel letectva SA gen. Vavilov se přitom na přímý dotaz k předpokládanému počtu letek při cvičení nechtěl vyjádřit. Zároveň byly domluveny podmínky pro plánovaný přesun pozemního sledu letectva SA přes přechod Lubawka – Královec 13. 6. 1968. Týž den byl na Vojenské radě MNO pověřen politickým zabezpečením ŠUMAVY zástupce náčelníka HPS ČSLA genmjr. J. Hejna (za SA gen. Načenkin). Dále bylo dohodnuto, že maršál Jakubovskij zpracuje článek o Varšavské smlouvě a cvičení pro čs. tisk a ministr Dzúr učiní totéž pro sovětské noviny. Dne 12. 6. probíhaly prohlídky VVP Hradiště (arm. gen. Kazakov a genmjr. Blahut), VVP Mimoň a letiště Čáslav, Pardubice a Hradčany, SA začala s výstavbou spojení Mladá – Křečhoř (zesilovací stanice u Kolína). Dne 13. 6. přiletěla do Mladé operační skupina MLA (10 důstojníků a jeden občanský zaměstnanec), vedena náměstkem MNO genmjr. Istvánem Oláhem, a jednalo se s ním o zajištění přesunu vojsk MLA do Vyškova. Sověti dostali povolení, aby 14. 6. přišly do ČSSR zabezpečovací jednotky Severní skupiny vojsk (dále též SSV). Do Mladé přiletěly tři vrtulníky a tři letadla pro zajištění štábu cvičící letecké armády. Spojovací jednotky SA zahájily stavbu přípojek na velitelských stanovištích v Olešné, v Obecnici u Příbrami a ve Vyškově (Dědice). Arm. gen. Kazakov předal požadavek na zabezpečení 10 rozhodčích u každé cvičící armády ČSLA. K 13. 6. bylo v ČSSR 3570 příslušníků a 1127 vozidel SA a 11 důstojníků MLA. Dne 14. 6. byla naplánována osa přesunu jednotek MLA po trase Komárno – Nové Zámky – Šala – Galanta – Sereď – Trnava – Senica – Hodonín – Čejč – Slavkov u Brna – Vyškov – Zelená Hora. Příslušníci zabezpečovacích jednotek SA z Mladé navštívili lokomotivní depo v Nymburku a besedovali s pracujícími. Dopoledne přišlo přes Královec z PLR 600 osob a 200 vozidel zabezpečovacích jednotek SSV. Dne 15. 6. bylo zpracováno nařízení pro ZVO a SVO k zajištění cvičení ve VVP Hradiště

⁸¹ Tamtéž, Hlášení číslo 2 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 1. 6. 1968, 1. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 3 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 3. 6. 1968, 3. 6. 1968.

Tamtéž, Příloha č. 1, Skutečné počty osob a materiálu na cvičení ŠUMAVA k 3. 6. 1968 v 16.00 hodin, 3. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 4 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 4. 6. 1968, 4. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 5 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 5. 6. 1968, 5. 6. 1968.

⁸² Tamtéž, Informační zpráva, 5. 6. 1968.

Cvičení VLTAVA v roce 1966, čs. motostřelci při očištění zamořené techniky (VHÚ)

(Doupov) a VVP Libavá, skupina materiálního zabezpečení se zástupci SA předběžně projednala železniční převozy po skončení cvičení (asi 8–10 převozů). Spojovací jednotky ředitelství cvičení zaujaly postavení v prostoru plánovaných velitelských stanovišť. V 11.00 do ČSSR vstoupily pozemní sledy leteckých útvarů, které směřovaly na letiště v Mladé, Hradčanech, Čáslavi a v Pardubicích. Spojovací jednotka SA se přesunula do VVP Hradiště (Doupov), aby odtud do Žatce postavila kabelové vedení (spojari ČSLA ze Žatce pracovali na vedení v jeho okolí). 15. 6. se přesunovalo celkem 1142 osob a 332 vozidel.⁸³

Dne 13. 6. 1968 byla sepsána 3. informační zpráva pro A. Dubčeka a O. Černíka (2. zpráva vznikla 11. 6. 1968), ve které jim ministr Dzúr sděloval, že náčelník štábu SOS VS arm. gen. Kazakov navštívil 12. 6. náčelníka Generálního štábu

ČSLA genpor. K. Rusova a projednal s ním požadavek maršála Jakubovského z 30. 5. 1968 na zapojení operační skupiny GŠ ČSLA a velitelství 7A PVOS s oběma podřízenými sbory PVOS. Navíc byla žádost rozšířena o operační skupinu velitelství 10LA ČSLA a účast velitelství armády PLA v ČSSR ve VVP Mimoň. Gen. Rusov s těmito návrhy nesouhlasil a odkázal Kazakova na rozhodnutí ministra Dzúra po příletu maršála Jakubovského, který se měl nyní objevit 14. nebo 15. 6., druhý den navštívit Dubčeka s Černíkem a vše s nimi projednat. Dzúr pak pro jednání s Jakubovským navrhoval, že bude žádat dodržení původní dohody (20.–22. 5.), a aby místo vyvážení jednotek SA do ČSSR včetně letectva byly tyto jednotky značkovány útvary ČSLA. V dalším pak Dzúr oba činitele informoval o předpokládaných počtech spojeneckých vojsk, které se zúčastní cvičení: velitelství

⁸³ Tamtéž, Hlášení číslo 7 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 7. 6. 1968, 7. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 8 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 10. 6. 1968, 10. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 9 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 11. 6. 1968, 11. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 10 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 12. 6. 1968, 12. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 11 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 13. 6. 1968, 13. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 12 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 14. 6. 1968, 14. 6. 1968.
 Tamtéž, Hlášení číslo 13 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 15. 6. 1968, 15. 6. 1968.
 VÚA – VHA, f. KMNO, sign. 1/12/2, k. č. 77, 4. zasedání VR MNO 11. 6. 1968, Zápis ze 4. VR MNO, 11. 6. 1968.

Ky 0033500/50-4168

(50)

ŘEDITELSTVÍ CVIČENÍ

Čj. 0062133/36-22/68

15. červen 1968

~~Příloha tajná~~

Výtisk číslo : 4

Počet listů : 5/6

Doručit 15.6.1968

Operační čas 6.00 19.6.68

Na základě zákona číslo 412/2005 Sb., § 22
byl stupeň utajení zrušen.

Datum 2.8. IV. 08
Podpis:

O P I S

námětu pro operačně strategické velitelsko-
štábní cvičení ŠUMAVA.

Mapa : 1:500 000, vydání 1965

Pro 11. a 14. armádu ČSLA

I.

Všeobecná situace

Země NATO zostřily mezinárodní situaci a od 17. června provádějí opatření k zvýšení počtů svých ozbrojených sil v Evropě a zvýšení bojové pohotovosti.

Pod záminkou cvičení přisunuly z USA do NSR 82 vd a živou sílu 2 td a 5 md. Provádí se mobilizační rozvinutí nových svazků Bundeswehru.

Byl zvýšen počet sil a prostředků PVO pohotovosti a vzrostl počet vzletů průzkumného letectva podél státních hranic se socialistickými státy.

V Rakousku bylo vydáno prohlášení o provedení společných cvičení rakouských a italských vojsk jižní části země.

V Severním oceánu a Středozemním moři je každý den v pohotovosti 18 ponorek - raketových nosičů.

2. Země Varšavské smlouvy provádějí opatření k přípravě svých ozbrojených sil k odražení možné agrese států NATO.

Pohraniční vojska zesílily ochranu státních hranic s NSR a Rakouskem.

Letectvo provádí opatření k přípravě rozptýlení svazků a útvarů. Vede vzdušný průzkum bez narušení státní hranice.

Vojstva PVOŠ prikrývajú objekty v súhlase s plánem proti-
vzdušnej obrany.

Po provedení společných cvičení se na území Československé socialistické republiky v prostoru severně a východně Brno soustředila 15 A (MLA) ve složení 3 divizí.

II.

Zvláštní situace
k 6.00 19.6.

1. Svazky a útvary 11. a 14. A byly vyvedeny z míst dislokace a od 00 19.6. ~~praxéřřřřřřřřřřřř~~ jsou skrytě přiváděny do plné bojové pohotovosti. Velitelství armád, 13 a 28 mšd se rozvínují na plné válečné počty.

Složení armádních útvarů a zařízení - reálné. Jejich rozmístění podle rozhodnutí velitelů armád.

Situace a složení vojsk k 6.00 19.6. - podle přílohy
číslo 1 a 2.

2. Z předběžných nařízení generálního štábu ČSLA je známo :

- 11 a 14 A jsou v podřízenosti Středního frontu (VS frontu - Milovice) a mají úkol překrýt státní hranici ČSSR s NSR a Rakouskem a být připraveny odrazit možnou agresi nepřítele.

- 15 armáda (MLA) zůstává v určeném prostoru soustředění na území ČSSR až do zvláštního rozkazu.

Námět cvičení ŠUMAVA z 15. 6. 1968 (VÚA)

armády, velitelství dvou divízií a dva bojové prapory z PRIKVO – 4000 osob, velitelství armády, velitelství dvou divízií a dva bojové prapory z SSV – 4000 osob, velitelství armády a velitelství jedné divíze MLA na snížených počtech – 1000 osob, letectvo

SA – 1400 osob. Celkem by tak v ČSSR mohlo být asi 14 000 příslušníků SA, z toho 2000 v bojových jednotkách s 48–60 letouny a 22 vrtulníky. Příslušníků MLA mělo být asi 1000 a vojáků ČSLA zhruba 7000, z toho 1000 v bojových jednotkách.⁸⁴

⁸⁴ Tamtéž, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Informační zpráva, 13. 6. 1968.

Dne 15. 6. 1968 v poledne obdržela operační skupina ČSLA od ředitelství cvičení námět pro operačně strategické velitelskoštábní cvičení ŠUMAVA, který vycházel z následující situace: „*Země NATO zostrily mezinárodní situaci a od 17. června provádějí opatření k zvýšení počtu svých ozbrojených sil v Evropě... Pod záminkou cvičení přisunuly z USA do NSR 82 vd (výsadková divize) a živou sílu 2 td (tanková divize) a 5 md (mechanizovaná divize). Provádí se mobilizační rozvinutí nových svazků Bundeswehru ...* (byla zvýšena pohotovost letectva, prostředků protivzdušné obrany a zvýšila se činnost leteckého průzkumu). *V Rakousku bylo vydáno prohlášení o provedení společných cvičení rakouských a italských vojsk (italské horské divize) [v] jižní části země. V Severním oceánu a Středozemním moři je každý den v pohotovosti 18 ponorek – raketových nosičů.*“⁸⁵ Vojska armád Varšavské smlouvy se proto podle námětu začala „připravovat“ na odrazení možné agrese, pohraniční vojska na hranicích s NSR a Rakouskem zesílila ochranu, letectvo se chystalo k rozptýlení do záložních prostorů a zároveň provádělo vzdušný průzkum bez narušení státní hranice. Po provedení společných cvičení se severně a východně od Brna rozmístila 15A MLA složená ze 3 divizí. 11A a 14A ČSLA jsou od 0.00 hodin 19. 6. skrytě přiváděny do plné bojové pohotovosti, velitelství armád, 13. a 28. motostřelecká divize (číslování divizí a armád je cvičné) se rozvíjejí na plné válečné počty. 11A a 14A ČSLA jsou podřízeny Střednímu frontu s velitelským stanovištěm v Milovicích (Mladá) a mají za úkol přikrýt státní hranici s NSR a Rakouskem. 15A MLA zůstává do zvláštního rozkazu umístěna u Brna. 17A PVOS spolu s prostředky protivzdušné obrany (dále též PVO) jednotlivých armád zajišťují obranu vojsk a velitelských stanovišť. Všechny druhy průzkumu bylo ve dnech 16.–19. 6. např. zjištěno, že v Heidelbergu byl vytvořen štáb 7A (am. armáda), spojovací uzly štábů divizí a 2. armádní sbor Bundeswehru opustily svou mírovou posádku a že do amerických skladů v Kaiserslauternu a Pirmasens přijelo velké množství aut s americkými vojáky.⁸⁶

V podvečer 15. 6. 1968 přiletělo do Mladé 15 sovětských vrtulníků Mi-4. Ve dnech 16. a 17. 6. se ve dvou skupinách do Vyškova přesunuly štábní jednotky MLA (na 16. 6. se plánoval příjezd 180 automobilů). Dne 17. 6. přijelo z NDR přes Horu sv. Šebestiána do VVP Hradiště (Doupov) 102 osob a 20 automobilů SA pro zajištění praporního cvičení. Téhož dne dopoledne překročilo hranice ve Vyšném Německém 148 osob a 34 automobilů 43A (mírová 38A) SA tvořící operační skupinu polního velení, které směřovaly do VVP Libavá, kam měly přijet 18. 6. Celkem bylo v ČSSR dne 17. 6. v 17.00 přítomno 5772 osob, 1720 vozidel, 3 letouny a 18 vrtulníků SA, 753 osob

a 239 vozidel MLA a 7 osob a 5 vozidel NLA NDR. Šlo zřejmě o skupinu zástupce náčelníka hlavního štábu genmjr. Fritze Streletze z Hlavního štábu NLA NDR, která měla podle plánu 17. 6. v 10.00 překročit hranice ČSSR v Božím Daru a přesunout se do Mladé. Dne 17. 6. 1968 také ředitelství cvičení provádělo instruktáž příslušných rozhodčích, vydalo podklady pro práci rozhodčí služby a i v následujících dnech pokračovalo v rozpracovávání cvičení. Od 15. 6. byl rovněž ve větší míře organizován kulturní program cvičících jednotek v podobě promítání filmů, vystoupení uměleckých souborů, sportovních utkání mezi útvary ČSLA a SA i exkurzí do závodů a zemědělských družstev v okolí Mladé (Nymburk, Pečky aj.). Stovky sovětských i maďarských důstojníků a vojáků postupně navštívily především Prahu a Lidice. Na návrh příslušníků HPS SA do ČSSR později (22. 6.) přijel i umělecký soubor SSV z Polska.⁸⁷ Zhruba v této době však začaly prosakovat i první znepokojivé zprávy: „*Dále se hovoří o tom, že prý se sovětská vojska mají na našem území zdržet až do sjezdu strany. Zdrojem těchto zpráv jsou údajně sami důstojníci Sovětské armády, podle nichž sovětská vojska zůstanou na našem území do září. V tomto smyslu jsou kladeny i otázky, jaká je pravda, co o tom naše velení ví. Zatím jde o užší okruh lidí.*“⁸⁸

Dne 18. 6. 1968 dopoledne konečně přiletěl maršál Jakubovskij a ujal se řízení cvičení. Důvodem jeho tak pozdní přítomnosti na ŠUMAVĚ byla účast na cvičení jedné tankové armády SA a dvou motostřeleckých divizí NLA NDR (více než 60 000 vojáků a 1800 tanků), které ve dnech 10.–17. 6. probíhalo na jihu NDR. Cvičící štáby vojsk začaly mezitím zaujímat výchozí postavení před započítím cvičení. Na ředitelství cvičení se dostavila operační skupina PLA (7 osob). Generál Rusov vydal pro upřesnění námětu cvičení ŠUMAVA nařízení NGŠ (náčelník gen. štábu) č. 001, ve kterém mj. upozornil na možný ústup Rakouska od neutrality (cvičení rakouských a italských vojsk v jižním Rakousku) a na absenci zpráv, že by francouzská vojska byla podřízena NATO. V prvním operačním sledu pak může ČSLA čelit až pěti divizím a lehkému obrněnému pluku, v druhém sledu třem zmobilizovaným divizím Bundeswehru, části 1. vzdušné výsadkové divize (NSR), případně 12. td. Na daném teritoriu mohou být proti ČSSR nasazeny jaderné zbraně: 18 odpalovacích zařízení (rakety Pershing a dělostřelecké rakety Sergeant) a 150–190 jaderných nosičů (letounů). Celkový počet bojových letadel protivníka mohl dosáhnout 400–500 strojů. V prostoru Moravy měla ČSLA očekávat použití italských jednotek v počtu do tří svazků a dvou až tří rakouských brigád. Při přechodu Středního frontu (11A a 14A ČSLA) do protiútoků bylo nutno na území NSR počítat s možností, že část

⁸⁵ Tamtéž, Opis námětu pro operačně strategické velitelskoštábní cvičení ŠUMAVA, 15. 6. 1968.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, Hlášení číslo 13 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 15. 6. 1968, 15. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 14 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 17. 6. 1968, 17. 6. 1968.

Tamtéž, Stranická informace o politické práci na cvičení ŠUMAVA, 17. 6. 1968.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlin 1995, s. 108.

Drogovoz, I. G.: Tankový meč strany Sovetov. Charvest, 2002, s. 210.

⁸⁸ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Stranická informace o politické práci na cvičení ŠUMAVA, 17. 6. 1968.

Jednotky NLA NDR při cvičení ŘÍJNOVÁ BOUŘE v roce 1965 (VHÚ)

sil 3. armádního sboru (USA) může vázat síly úderného uskupení Středního frontu na pravém boku. Byly vydány i informace o probíhající mobilizaci a bojové pohotovosti vojsk ČSLA a Pohraniční strážě i o evakuaci obyvatelstva z měst. Byla určena místa dislokace jednotlivých cvičících útvarů 11A a 14A ČSLA včetně pokynů pro šifrové spojení a stupeň pohotovosti pro operačně taktické rakety, stupeň pohotovosti bojových hlavic měl určit cvičící front.⁸⁹

Dne 19. 6. 1968 doručil Střední front velitelům armád nařízení k odražení agrese a zahájil I. etapu rozehry. Cvičící štáby dostaly za úkol nařízení rozpracovat a na 21. 6. připravit doklady (popis činnosti). Cvičící operační skupina GŠ ČSLA pod vedením náčelníka Operační správy GŠ ČSLA genmjr. Jana Voštery zpracovávala otázky příkrytí státních hranic a obranu daného území prostředky PVOS. V 9.00 – 13.00 byla instruována rozhodčí služba u 7A PVOS (17A PVOS) a 2. a 3. sboru PVOS (12. a 13. sbor PVOS). 7A PVOS a 10LA ČSLA obdržely směrnici pro bezpečnost letů nad ČSSR. Náčelník štábu 17A PVOS organizoval součinnost s náčelníkem PVO Středního frontu

Příprava štábů při cvičení VLTAVA v roce 1966, zleva genpor. P. Plotnikov, genmjr. J. Kálazi, arm. gen. B. Lomský, genmjr. F. Šádek, genmjr. H. Ernst, genmjr. J. Voštera (VÚA)

a 9LA SA (ve skutečnosti neměla letadla SA ještě povolen přelet do ČSSR). Celkový počet vojsk SA se proti 17. 6. údajně nezměnil, ale MLA zde měla 787 osob a 256 automobilů, NLA NDR devět osob a pět automobilů, PLA sedm osob a jeden automobil. Provozní jednotky, ředitelství cvičení a rozhodčí službu ČSLA zajišťovalo 563 osob a 114 automobilů, 11A ČSLA disponovala 3221 osobou, 742 automobily, 10 vrtulníky, 11 tanky a 43 obrněnými transportéry. 14A ČSLA v sobě zahrnovala 2072 osob, 618 automobilů, 10 vrtulníků a 15 obrněných transportérů.⁹⁰

Nařízení NGŠ gen. Rusova č. 002 a č. 003 cvičícím jednotkám ČSLA dále upřesnila, že proti nim v NSR stojí až 11 divizí a devět útvarů vyzbrojených jadernými zbraněmi operačně taktického dosahu (32 odpalovacích zařízení) a že hlavní síly nepřítele jsou shromážděny proti 11A ČSLA na směr Norimberk – Praha. Jednotky ČSLA na Moravě (14A ČSLA) mohly počítat se třemi rakouskými brigádami. Tři italské divize se přesunovaly do Rakouska a prostoru na sever od Vídně neměly dosáhnout dříve než 22. 6. ráno. Tehdy také mohly zahájit útok z NSR ve směr Amberg – Plzeň – Praha a pomocný úder ve směr Marktredwitz – Karlovy Vary – Louny 2. armádní sbor (NSR) a část 7. armádního sboru (USA). Další pomocné údery měly z Rakouska provést 3. armádní sbor (It.) na směr Vídeň – Slavkov a 3. a 9. motorizovaná brigáda (Rak.) na směr Horn – Jihlava. Agrese mohla být zahájena jaderným útokem nebo použitím jaderných zbraní v jejím průběhu. ČSLA měla ve spolupráci s Pohraniční stráží příkrytí státní hranici s NSR a Rakouskem v celé délce s důrazem na operační směry Norimberk – Praha a Vídeň – Ostrava. Vpravo od ČSLA (hranice ČSSR – NDR) organizovala příkrytí státní hranice 30A NLA NDR a nalevo (hranice ČSSR – MLR) svazky MLA v Maďarsku.

⁸⁹ Tamtéž, Hlášení číslo 15 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 18. 6. 1968, 18. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 16 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 19. 6. 1968, 19. 6. 1968.

Tamtéž, Nařízení NGŠ/ČSLA č. 001 k upřesnění námětu ŠUMAVA, 18. 6. 1968.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 60.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 41.

⁹⁰ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení číslo 16 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 19. 6. 1968, 19. 6. 1968.

11A ČSLA měla za úkol přehradit hlavní směr útoku (Norimberk – Praha) následujícím způsobem: 1. čára překrytí: státní hranice, 2. čára překrytí: Házlov – Cheb – Planá – Tachov – Přimda – Poběžovice – Domažlice – Nýrsko, 3. čára překrytí: Bečov – Bezruč – Stráž – Staňkov – Klatovy. 14A ČSLA na tom byla na vedlejším směru (Vídeň – Ostrava) podobně: 1. čára překrytí: státní hranice, 2. čára překrytí: Vimperk – Volary – Rožmberk nad Vltavou – Nové Hradce – Suchdol – Dačice – Znojmo – Hrušovany – Břeclav, 3. čára překrytí: Miroslav – Mohelnice – Hustopeče – Hodonín. Obě armády měly soustředěnými údery letectva a dělostřelectva pokud možno zastavit protivníka ještě před státní hranicí, případně mu způsobit co největší ztráty a organizovat protiúder k zastavení jeho postupu přes území ČSSR. 17A PVOS (12. a 13. sbor PVOS) a 20LA (mírová 10LA ČSLA) měly kryt a podporovat činnost pozemních jednotek a provádět příslušné druhy průzkumu na daných operačních směrech. Další pokyny pak upřesňovaly úkoly ostatních druhů průzkumu (např. radiorozvědka a agenturní průzkum), opatření proti zbráním hromadného ničení, způsob maskování vojsk, šíření dezinformací, vedení radioelektronického boje, týlové zabezpečení a zásady pro spojení. Vzhledem k předpokládané době útoku mělo být plně pohotovosti vojsk dosaženo 21. 6. ve 24.00.⁹¹

Zatímco se cvičící štáby armád věnovaly plánování, jak odrazit fiktivní útok armád NATO a neutrálního Rakouska, odehrály se 19. 6. další dvě události, z nichž jen první nemusela

Příslušníci Lidových milic v roce 1965 (VÚA)

zdanlivě s ŠUMAVOU přímo souviset. Ten den se totiž v hangáru na ruzyňském letišti narychlo sešel celostátní sraz Lidových milic. Není těžké odhadnout, jak by se asi zachovalo zhruba 6500 (19. 6.) a později více než 17 000 spojeneckých vojáků, kteří zde měli cvičit a byli vybaveni i ostrými náboji(!) – normálně se na cvičení vydávaly pouze strážným ve službě, kdyby se Dubčekovi nepodařilo rozvášněné milicionáře uklidnit a kdyby začali s proklamovanými demonstračními průvody městy. Stačil jeden jejich dopis Sovětům, který bleskově otiskla moskevská Pravda, aby přišly tisíce nadiktovaných odpovědí ze všech koutů Sovětského svazu. Pozdě odpoledne se pak maršál Jakubovskij sešel s ministrem Džúrem. Jakubovskij sice na jedné straně ocenil přípravu cvičení a seznámil přítomné představitele ČSLA s hrubou osnovou ŠUMAVY, ale důrazně trval na rozšíření počtů jednotek účastnících se cvičení. Konkrétně požadoval prisunutí dvou motostřeleckých pluků PRIKVO, motostřeleckého pluku SA z NDR, štábu armády PLA, štábu jedné divize PLA a cvičících polských jednotek. Džúrovu námitku, že by to mohlo zhoršit vnitropolitickou situaci v ČSSR, odrazil velvyslanec SSSR v Československu Stěpan Vasiljevič Červoněnko s tím, že si myslel, že je situace u nás normální. Další jednání proběhlo večer na předsednictvu vlády. Za čs. stranu se ho zúčastnili A. Dubček, O. Černík, M. Džúr, genpor. Rusov a genpor. Mucha, proti nim zasedli maršál Jakubovskij, genplk. Voroncov a genplk. Kuščev za Spojené velení a velvyslanec Červoněnko. Po Jakubovského výkladu přednesl Džúr kompromisní návrh na zapojení dalších spojeneckých jednotek a vyslovil souhlas s působením operační skupiny příslušníků Operační správy GŠ ČSLA, jakož i s účastí štábu 7A PVOS a obou sborů PVOS v počáteční fázi cvičení. Tento návrh byl přijat a cvičení ŠUMAVA mohlo oficiálně začít.⁹²

Dne 20. 6. 1968 odpoledne přivítal maršál Jakubovskij jako řídící cvičení ŠUMAVA na ředitelství cvičení v Mladé prezidenta ČSSR arm. gen. L. Svobodu, ministra národní obrany genplk. M. Džúra, náčelníka GŠ ČSLA genpor. K. Rusova a jeho zástupce genmjr. B. Kučeru. Na zahájení cvičení se dostavily i delegace Rumunské lidové armády a Bulharské lidové armády. Poté následovaly doklady cvičících velitelů armád, velitele frontu a náčelníka operační skupiny GŠ ČSLA maršálu Jakubovskému. Předseda vlády O. Černík dal souhlas s přesunem štábu armády a dvou štábů divizí z PRIKVO s motostřeleckým plukem a motostřeleckým praporem do ČSSR, jakož i s přítomností štábu tankové armády, dvou štábů divizí a motostřeleckého pluku SA v Československu. PLA pak reprezentoval štáb armády a štáb divize. Již ráno bylo pro přijetí dopravních letadel SA aktivováno letiště v Příbrami a ředitelství cvičení konečně dostalo souhlas s přeletem 36–40 letounů SA na letiště Hradčany, Čáslav a Pardubice (přelet neproběhl kvůli počasí). Příslušníci SA také rekognoskovali letiště Bechyně a Příbram. Příjezd dodatečně

⁹¹ Tamtéž, Nařízení náčelníka Generálního štábu ČSLA č. 002, 19. 6. 1968.

⁹² Tamtéž, Nařízení náčelníka Generálního štábu ČSLA č. 003, 19. 6. 1968.

⁹³ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 64–65.

Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 47–54.

zařazených vojsk SA a PLA byl naplánován na 21. – 23. června. Štáb 17A PVOS se cvičení měl zúčastnit jen v první fázi, tzn. do 24. 6. Počty cvičících jednotek se za ČSLA zvýšily o 80 osob operační skupiny GŠ ČSLA, 25 osob a sedm automobilů 7A PVOS, 15 osob a pět automobilů 2. sboru PVOS a o 15 osob a pět automobilů 3. sboru PVOS.⁹³

Přestože později bude řada důstojníků ve svém „Doplňku k životopisu“ z let 1970–1971 tvrdit, že se během cvičení „nic zvláštního nestalo“ a že jim přítomnost spojeneckých vojsk v ČSSR nevadila, není to pravda. „Mezi příslušníky štábu 14A se vyskytly připomínky, že štáb byl vyveden zbytečně brzo a že se projevuje určitá dvojkolejnost ve velení – některé rozkazy z GŠ, jiné z velitelství frontu. Ve štábu 14A se dále hovoří o tom, že se o cvičení neřekla plná pravda v tom smyslu, že nebylo plánováno. Převládá názor, že cvičení má malý spád, z čehož vyplývá i určitá netrpělivost.“⁹⁴ „Stále se objevují některé tak zvané „ověřené“ zprávy, že se cvičení protáhne. Tím vznikají u důstojníků štábů i vojáků obavy, že se nedostanou na plánovanou dovolenou.“⁹⁵

Stejně pokulhávají i jejich srovnání s cvičením VLTAVA ze září 1966, které se na rozdíl od ŠUMAVY plánovalo, připravovalo a nacvičovalo celých 9 měsíců, jeho hlavní část trvala pouhé tři dny a rozbor se prováděl už druhý den po jeho skončení. Také rychlost přesunu sovětských vojsk po skončení cvičení byla tehdy podstatně větší – 4 dny, a z více než 92 000 zúčastněných vojáků bylo jen 12 000 spojeneckých.

Nakládka našeho obrněného automobilu Praga do sovětského vrtulníku Mi-6 během cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

Dne 21. 6. 1968 pokračovalo ředitelství cvičení v přípravě podkladů pro ŠUMAVU (večer předány cvičícím štábům), operační skupina PLA zkoumala prostory Trutnov a VVP Mimoň

a maršál Jakubovskij bez udání důvodu odletěl do NDR. Cvičící štáby dále zpracovávaly své doklady a zřizovaly svá nová velitelská stanoviště: 11A v ČSLA u Řevničova, 14A ČSLA u Nové Hospody a 12A PLA na jih od Trutnova a 2 km severozápadně od Bělé pod Bezdězem. Pomocník řídícího cvičení pro PVO genplk. Podgornij si na štábu 7A PVOS vyslechl doklady k situaci. Náčelník štábu 7A PVOS organizoval součinnost se štábem frontu a s 9LA SA. Večer přiletělo na letiště Hradčany 10 letounů MiG-21 a do Čáslavi 10 Su-7bm a 10 strojů MiG-17. V 18.00 měla přes Vyšné Německé do ČSSR vstoupit vojska první části sovětské 43A (mírová 38A) z PRIKVO – velení armády se zabezpečovacími jednotkami (mj. 130. samostatný spojovací pluk pod velením plk. Jefima Iljiče Krivického), štábem divize a motostřeleckým plukem, které směřovaly do VVP Libavá. Prakticky velení 38. armády v čele s genpor. Majorovem, útvary bojového a materiálního zabezpečení, velitelství 31. tankové divize (velitel genmjr. tankových vojsk Alexej Pavlovič Jurkov) a její 322. motostřelecký pluk (velitel plk. Ivan Ostapovič Zubenko) posílené dvěma dělostřeleckými oddíly překročily hranice za silné bouře až v 19.40. Dne 22. 6. si řídící cvičení vyslechl doklady na velitelském stanovišti MLA, náčelník štábu frontu u 11A ČSLA a velitel frontu u 14A ČSLA. Ráno dorazilo z PLR přes Lubawku velení cvičné 12A PLA (mírová 2A) se zabezpečovacími jednotkami a štábem divize (asi 750 osob a 220 vozidel). Dopoledne přistálo na letišti Pardubice osm letadel

Cvičný poplach našich Su-7 během cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

Jak-28R. Celkem se tak v ČSSR k tomuto dni nalézalo: 18 Mi-4, dva Li-2, jeden IL-14, jeden IL-18 a jeden An-24 SA a jeden IL-14 PLA na letišti v Mladé, 10 MiGů-21 a jeden MiG-21UTI SA na letišti Hradčany, 10 Su-7bm, 10 MiGů-17 a dva MiG-y-15UTI SA v Čáslavi a devět Jaků-28R a jeden Jak-28RU na letišti Pardubice. Mezi 14.30 – 16.00 přijela do ČSSR z NDR ve třech proudcích (přechody Rumburk, Cínovec – Teplice a Hora sv. Šebestiána – Chomutov) 6. tanková armáda SA (dále též 6TA SA, mírová 1. gardová tanková armáda, velitel genpor. tankových vojsk Konstantin Grigorevič Kožanov), která se skládala z velení 6TA se zabezpečovacími jednotkami, dvou štábů divizí a z motostřeleckého pluku (velitel pplk. Abdulajev). Dohro-

⁹³ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení č. 17 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 hod. 20. 6., 20. 6. 1968.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž, Hlášení číslo 18 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 21. 6. 1968, 21. 6. 1968.

Sovětská stíhací piloti před letounem Jak-28 v roce 1977 (VHÚ)

mady šlo o 3578 osob, 34 tanků, 1430 automobilů a obrněných transportérů. Jejím cílem byl VVP Hradiště (Doupov).⁹⁶

Dne 23. 6. 1968 se na ředitelství cvičení probírala rozehra operační situace třetího dne od začátku bojů, cvičící štáby poté dostaly pokyn k přechodu do protiútoků a musely řešit otázku nasazení operačních záloh. Maršál Jakubovskij, prezident ČSSR L. Svoboda, ministr Dzúr a hlavní funkcionáři cvičení se pak zúčastnili setkání s mládeží Šumavy ve Vimperku a navštívili také 7. bps v Sušici včetně její 9. rps Knížecí Pláně. Ráno vstoupila přes Český Těšín do ČSSR druhá část 43A SA, tvořená štábem divize (24. msd) a štábem motostřeleckého pluku (310. msp) s motostřeleckým praporem (celkem 236 vozidel a 52 obrněných transportérů), a zamířila do Libavé. Počty 43A SA v ČSSR tak dosáhly 4814 osob, 34 tanků a 1200 automobilů a obrněných transportérů.⁹⁷

V tomto směru působí jistě poněkud podivně tvrzení gen. Jaškina, že dostal rozkaz od maršála Jakubovského „propašovat“ do ČSSR kompletní 24. msd (řádově 200 tanků!) masko-

vanou jako její 310. msp, a že když tato přejížděla přes československo-polskou hranici, genmjr. Komerlic (v ČSLA nikdy takový nesloužil) nahlas počítal projíždějící tanky a u padesátého (konec kolony stále v nedohlednu) vztekle rozbil o asfalt skleničku, ze které si předtím na uvítanou připíjel, a vykřikl: „*To je okupace!*“ a odjel. Divize se pak prý v podvečer 15. 6. (nebo spíše 25. 6.) soustředila ve VVP Libavá. Krátce nato pak u Jaškinova mobilního velitelství přistály dva vrtulníky s generály a důstojníky ČSLA a jeden z náměstků MNO se ho ptal, proč se tu soustřeďuje celá divize SA, načež si prý Jaškina vzal stranou NGŠ gen. Rusov a rusky se ho zeptal: „*Soustředil jsi zde celou divizi, nebo jen to, co je určeno podle plánu na plukovní cvičení?*“, a když mu Jaškin tvrdil, že jen to, co je určeno, Rusov se odmlčel a pak řekl: „*To je špatné, že podle plánu. Nevšímej si toho všeho rozzlobení a podle možnosti stáhni hlavní síly divize. Čekají nás nepěkné věci a přítomnost sovětských vojsk, čím jich bude více, tím lépe, nám pomůže vypořádat se s našimi vnitřními problémy. Jiná cesta již dnes neexistuje.*“ Stiskl Jaškinovi ruku a – aby

⁹⁶ Tamtéž, f. MNO r. 1966, sign. 17/3/4, k. č. 49, Návrh politickoorganizačních opatření pro přípravu spojeneckého cvičení „MONOLIT“, 17. 1. 1966, s. 2.

Tamtéž, sign. 17/3/4, k. č. 50, čj. 03776/1966, Vyhodnocení spojeneckého vojskového cvičení „VLTAVA“, 24. 10. 1966, Příloha I Vyhodnocení spojeneckého vojskového cvičení VLTAVA, s. 2.

Tamtéž, sign. 2/7/1/4, k. č. 29, Program pobytu hostů MNO v rámci cvičení VLTAVA.

Tamtéž, sign. 17/3/4, k. č. 51, Fonogram z 29. 9. 1966, s. 1.

Tamtéž, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení č. 18 o stavu přípravy cvičení ŠUMAVA k 17.00 21. 6., 21. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 19 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 22. 6. 1968, 22. 6. 1968.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 33, 37 a 41.

⁹⁷ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení číslo 20 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 23. 6. 1968, 23. 6. 1968.

Tamtéž, sign. 27/33, k. č. 114, Zpráva z operativní kontroly u 7. bps Sušice ke zjištění stavu plnění rozkazů, vydaných v době pobytu vojsk 5 států na území ČSSR, 31. 8. 1968, s. 3.

všichni slyšeli – dodal: „*Nepřekážejte veliteli divize, jedná podle odsouhlaseného plánu.*“⁹⁸

12A PLA zatím 23. 6. dokončila přesun do VVP Mimoň. Celkově tak bylo v ČSSR přítomno 15 995 osob, 4359 vozidel, 68 tanků, 18 vrtulníků a 43 letounů SA, 788 osob a 256 vozidel MLA, 750 osob a 220 vozidel PLA a 14 osob a pět vozidel NLA NDR. Štáb 11A se přemístil do Řevničova a večer vyslal součinnostní skupinu do NDR ke cvičící 30A NLA NDR (v míru Vojenský okruh III. + jeden štáb divize, jeden štáb pluku a jeden prapor). Operační skupině ČSLA však také adresoval znepokojený dotaz, proč s sebou jednotky SA mají ostré(!) střelivo. Dne 24. 6. řešilo ředitelství cvičení přechod na použití jaderných zbraní s rozehrou prvního hromadného úderu. Maršál Jakubovskij si vyslechl doklady štábů 11A a 14A ČSLA a 12A PLA, náčelník štábu ředitelství cvičení učinil totéž u štábu 15A MLA a 6TA SA. Ve VVP Hradiště (Doupov) a VVP Libavá pokračovaly vybrané jednotky v přípravě ukázkových taktických cvičení. 17A PVOS však oproti původnímu plánu

svoji účast na ŠUMAVĚ neukončila a předpokládalo se, že zůstane až do konce cvičení. Její rozhodčí služba proto byla odpoledne instruována pro III. etapu cvičení. Sovětská strana si údajně připravila požadavky na přesun jednotek SA po ukončení cvičení a operační skupina PLA dostala souhlas ke každodennímu přeletu 2–3 vrtulníků ve směru Bělá pod Bezdězem – Liberec – Zhořelec a k průjezdu 4–5 nákladních vozidel po ose Bělá pod Bezdězem – Turnov – Liberec – Frýdlant – Zawidów. Týž den přijel do Mladé minist národní obrany MLR genplk. L. Cinege s doprovodem. Kromě již dříve uvedených spojovacích útvarů SA je doložena i přítomnost 32. spojovacího pluku, 451. spojovacího praporu, 843. spojovacího praporu dálkových spojů a 389. a 540. radioreléového praporu SA. Dne 25. 6. byla operační přestávka, ale ředitelství cvičení přesto připravovalo další rozehru. Cvičící štáby řešily otázku spolupráce uvnitř jednotlivých štábů a součinnost se svými sousedy. 11A ČSLA navštívil gen. Sobolev, ale gen. Ševčenko se u 14A ČSLA neukázal.⁹⁹

Vrtulník Mi-2 využívaný ke spojovacím a kurýrním účelům, 80. léta (VHÚ)

⁹⁸ Vzpomínky generála Jaškina. In: Lidové noviny, 3. 9. 1992, s. 9.

⁹⁹ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení číslo 20 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 23. 6. 1968, 23. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 21 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 24. 6. 1968, 24. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 22 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 25. 6. 1968, 25. 6. 1968.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 4/1/3, k. č. 34, Přehled štábů a jednotek vyvedených na cvičení ŠUMAVA, 24. 6. 1968.

Patrně až večer 25. 6. 1968 se sešla Základní organizace KSČ týlu 11A ČSLA a pod dojmem dosavadních událostí zformulovala následující alarmující požadavky:

„1) aby cvičícím štábům byly odpovědně vysvětleny vojensko-politické cíle cvičení a odpovědně bylo řečeno, zda má cvičení souvislost s probíhajícím demokratizačním procesem u nás. Svůj požadavek zdůvodňují:

- neobvyklou námětovou situací, ve které jsou uváděny jako nepřátelské svazky neutrálního RAKOUSKA a ITÁLIE na našem operačním směru;
- dosud nezvyklým průběhem cvičení, kdy zásah sovětských jednotek vzhledem k jejich možností rychlého přesunu je značně opožděn;
- charakterem vlastních nahrávek, ze kterých vyplývá zřejmá nepřipravenost situací, o čemž svědčí improvizované mezinahrávky a nedostatečné podklady;
- celoštábním výborem KSČ tlumočené cíle cvičení – upevňování družby – se zatím uskutečňují jen se zabezpečovacími jednotkami, chybí hlubší kontakty s ostatními účastníky cvičení;
- nepravdivými informacemi tiskového mluvčího MNO generála ČEPICKÉHO, který hovořil „o plánovaném cvičení“ a přítomnosti pouze „zabezpečovacích jednotek“;

2) nespokojeností mezi důstojníky vyvolanou nevhodným obdobím cvičení (konec školního roku, nejasnosti o termínu ukončení cvičení) prohloubené navíc lakonickými odpověďmi představitelů velení států Varšavské smlouvy, že kdy cvičení skončí, zná jen maršál;

3) „neodpovědným“ postojem politických pracovníků k uváděné problematice, která by v první řadě měla být zájmovou sférou jejich práce, ale zatím od nich odpovědi nedostávají;

4) malým zájmem služebních orgánů o řešení nálad a názorů cvičících (velitel projevil zájem hlavně o zakreslení situací do map);

5) nepochopitelnou neúčastí orgánů MNO u cvičících štábů.¹⁰⁰

Na základě této iniciativy svolal velitel armády náčelníky oddělení a za přítomnosti náčelníka politické správy a předsedy ČSV KSČ (celoštábní výbor) zaujal stanovisko k některým otázkám. Potvrdilo se však, že ani velitel armády není informován. Přesto dostali na závěr náčelníci oddělení za úkol pracovat s lidmi a vysvětlovat (rezoluci k ŠUMAVĚ také zpracovala např. 34. stíhací bombardovací letecká divize z Čáslavi a 5. silniční brigáda z Liberce).

Dne 26. 6. pokračovalo ředitelství cvičení v rozehře situace čtvrtého dne bojů. Hlavní pozornost všech hlavních příslušníků ředitelství se však soustředila na taktické ukázkové cvičení ve VVP Hradiště (Doupov), kde dané bojové operace předvedly jednotky SA (motostřelecký pluk, motostřelecký prapor) a ČSLA (tanková rota 19. motostřelecké divize ZVO z Plzně),

podporované 4 letkami sovětského stíhacího, průzkumného a stíhacího bombardovacího letectva. Vzhledem k velkému leteckému provozu nařídilo ředitelství ŠUMAVY přerušit od 9.30 do 13.30 mistrovství ČSSR v plachtění v Rané. Cvičící štáby se měly vypořádat s přechodem do protiútoků na celé frontě. Zástupce řídicího cvičení pro ČSLA genpor. A. Mucha vydal pokyny pro činnost vojsk ČSLA po ukončení ŠUMAVY na signál „JARNÍ VÍTR“, kde mj. nařídil vrátit ředitelství všechny jím vydané písemnosti a po návratu do posádek komisionálně zničit všechny dokumenty, které se nebudou zakládat. Dne 27. 6. se probírala situace pátého dne střetnutí (D 5 – 26. 6.) a maršál Jakubovskij si poslechl доклад velitele a hlavních představitelů Středního frontu. Cvičící štáby pokračovaly v přechodu do protiútoků. Ve VVP Libavá se konalo další ukázkové cvičení, tentokrát na téma „Vedení střetného boje motostřeleckým plukem a útok na spěšně zaujatou obranu v součinnosti s frontovým letectvem“. Politickou správu 11A a 14A ČSLA navštívil (26. a 27. 6.) gen. Sobolev z HPS SA a prodiskutoval otázky stranicko-politické práce během cvičení. Dne 28. 6. ředitelství přeskočilo situaci na D 7 a údajně začalo připravovat rozbor cvičení. Cvičící štáby se musely vypořádat se situací po přechodu na používání jaderných zbraní. Štáb 15A MLA se ráno přesunul na nové velitelské stanoviště jižně od Velké Bíteše. Skupina reálného zabezpečení pokračovala (od 27. 6.) v přípravě odsunu spojeneckých vojsk po konci cvičení. Maršál Jakubovskij dopoledne vyslechl доклад velitele frontu a odletěl do Bratislavy, kde se sešel s představiteli Slovenska. V rámci 14A ČSLA se živě diskutovalo o článku 2000 slov (vyšel 27. 6. 1968). Vyšší funkcionáři se spíše klonili k odmítavému stanovisku náčelníka politického oddělení VVO (Trenčín) genmjr. S. Kodaje, které zaznělo v Národním shromáždění, jiní v něm viděli i věcné myšlenky. Sověti článek hodnotili jako „kontrarevoluční platformu“ a požadovali vysvětlení. K článku se negativně postavilo i předsednictvo ÚV KSČ. Dne 29. 6. rozehrálo ředitelství cvičení cvičícím štábům poslední situaci z útočné fáze ŠUMAVY. Maršál Jakubovskij si 30. 6. vyslechl rozhodnutí velitele frontu a velitelů armád a cvičení bylo ukončeno. Ředitelství cvičení začalo připravovat jeho rozbor, ale datum nebylo určeno. Vyhodnocení ŠUMAVY se za čs. stranu měli zúčastnit genpor. A. Mucha, genpor. J. Machač, genmjr. J. Lux, genmjr. P. Kalický, genpor. M. Šmoldas, genmjr. M. Gavalec, genmjr. E. Kosmel, genmjr. B. Kučera, genmjr. S. Petržíla a genmjr. J. Čepický a představitelé strany a vlády. ČSLA pověřila příslušné útvary, aby na hranicích zorganizovaly důstojné rozloučení se spojeneckými vojsky. Čs. strana rovněž zpracovala plány přesunu vojsk po vlastní ose a sedm železničních transportů pro SA, datum odjezdu ovšem ředitelství nestanovilo. Z rozhodnutí maršála Jakubovského však měly cvičící štáby i jednotky zatím setrvat na svých místech a vyčkat příchodu hlavních funkcionářů cvičení, kteří se chtěli seznámit s problémy, které během ŠUMAVY nastaly. Přesto se jako první do své mírové posádky

¹⁰⁰ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení číslo 23 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 26. 6. 1968, 26. 6. 1968.

vrátil z VVP Hradiště (Doupov) 67. motostřelecký pluk ZVO (Vysočany).¹⁰¹

Celkem se cvičení ŠUMAVA na území ČSSR zúčastnilo 23 721 vojáků (z toho 17 693 spojeneckých), 6344 vozidel všeho druhu (z toho spojeneckých 4845), 79 tanků (spojeneckých 68) a 87 letadel a vrtulníků (z toho 66 spojeneckých). Celkový počet vojáků zapojených do cvičení na území NDR, Polska, SSSR a Maďarska se odhadoval na 30–40 000.¹⁰²

Cvičení ŠUMAVA oficiálně skončilo a podle normálních zvyklostí měl následovat rozbor a odchod zúčastněných jednotek. Československé velení však záhy vyzozorovalo, že sovětské vedení cvičení mělo připraven program cvičení zhruba jen asi na první dva dny a pak již jeho průběh maršál Jakubovskij „upřesňoval“ ze dne na den a z hodiny na hodinu. Začaly také narůstat pochybnosti o datu ukončení cvičení, protože ze sovětských jednotek prosakovaly informace, že se „zdrží“ až do mimořádného XIV. sjezdu KSČ v září 1968. Tyto obavy se potvrdily, když 1. 7. mělo dojít k původně ohlášenému vyhodnocení cvičení (ministru Džurovi to Sověti potvrdili teprve 25. – 26. 6.), které již dříve oznámil velvyslanec Červoněnko, ale maršál Jakubovskij namísto toho předložil program na dalších 5 dní bez přesného udání jeho nového data (až 4. – 5. 7.). Když o těchto problémech informovali 1. 7. dopoledne ministr Džúr a NGŠ Rusov předsedu vlády Černíka a prvního tajemníka ÚV KSČ Dubčeka, dospělo se k rozhodnutí odeslat kurýrem první dopis Brežněvovi (není zřejmé, zda byl poslán, existuje jeho návrh a měl být doručen ještě téhož dne), zatímco druhý doručil gen. Rusov ještě před polednem osobně maršálu Jakubovskému. Okolo 11.30 se pak Dubčekovi po telefonu podařilo dotlačit Jakubovského k provedení rozboru již 2. 7. (dílčí rozbor probíhal 2. – 5. 7.), ale hlavního cíle – odchodu sovětských vojsk – stejně dosaženo nebylo. Armádní generál Kazakov nejprve 30. 6. předložil požadavek na přisunutí opravárenských jednotek SA, které by daly do pořádku poškozenou vojenskou techniku. Když však 2. 7. náčelník Generálního štábu ČSLA genpor. Rusov předal na příkaz vlády ČSSR maršálu Jakubovskému dopis, ve kterém nabízel opravárenské kapacity ČSLA a národního hospodářství, obvinil ho Jakubovskij před svědky, že je protisovětský provokatér. Písemné žádosti ministra Džúra z 4. 7. a předsedy vlády Černíka z 11. 7., aby byl odjezd SA z ČSSR urychlen a ukončen do 15. 7., zůstaly bez odpovědi.¹⁰³

Jak k tomuto chování řekl Černík při jednání v Čierné: „Ovšem, soudruzi, když ten předseda vlády, ten prezident republiky, ani 1. tajemník strany nezná důvody, proč mají být jednotky v Československu, tak pro nás je to trapná záležitost ... (k Brežněvovi). Mně připadalo, že nám nevěříte. Vždyť my jsme mohli vystoupit a říci, ať tady soudruzi zůstanou ještě čtrnáct dní, ale to se musí znát důvody, a když je neznáme, tak samozřejmě lidé z toho usuzují, že je to věc, která jde přes hlavu toho vedení.“

Já jsem soudruhu Brežněvu napsal soudruhovi Jakubovskému dopis, protože ho stále volám, nemůžu se ho dovolat, nechám vzkaz, aby mi zavolal, ale nikdo mně nevolá, proto jsem napsal, aby mi dal odpověď, že jak je to s odchodem, abych mohl aspoň vládu a předsednictvo ÚV KSČ informovat.¹⁰⁴

Přesprlíši otevřeně se pak o dalších skrytých rozporech na tiskové konferenci v klubu žurnalistů 15. 7. 1968 údajně rozhovořil gen. Prchlík. Dovolil si prý kritizovat organizační strukturu Varšavské smlouvy, že neodpovídá potřebám, Politický poradní výbor VS, že neplní svou funkci, že Spojené velení se skládá jen ze sovětských maršálů, generálů a důstojníků, zatímco ostatní představitelé nedisponují prakticky žádnými pravomocemi a vystupují v roli styčných důstojníků a že rozmístění vojsk Spojených ozbrojených sil na území vlád – účastníků VS podle bodu 5 smlouvy není přípustné. Dále měly zaznít někte-

Zasedání Poradního výboru Varšavské smlouvy 22. 1. 1966, zleva B. Lomský, (?) Solajan, R. J. Malinovskij, D. Džurov, A. A. Grečko, L. Czinege, M. Spychalski, H. Hoffmann (VHÚ)

¹⁰¹ Tamtéž.

Tamtéž, Hlášení číslo 24 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 27. 6. 1968, 27. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 25 o průběhu cvičení ŠUMAVA k 17.00 28. 6. 1968, 28. 6. 1968.

Tamtéž, Hlášení číslo 26 o průběhu cvičení ŠUMAVA za 29. a 30. 6. k 17.00, 30. 6. 1968.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 4/1/3, k. č. 34, Nařízení pro ukončení cvičení, 26. 6. 1968.

¹⁰² Tamtéž, sign. 2/1/9, k. č. 33, Zpráva o přípravě a průběhu cvičení ŠUMAVA, 25. 7. 1968.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 64.

¹⁰³ Tamtéž, s. 67–69, 77.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 2/1/9, k. č. 33, Zpráva o přípravě a průběhu cvičení ŠUMAVA, 25. 7. 1968.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 196–199, 203.

Pataky, Iván: Zatiahnutie Maďarska a Maďarskej ľudovej armády do agresie proti Československu v roku 1968. In: Historie a vojenství, č. 5, roč. 1993, s. 61.

Baláz, Július: Dokumenty z maďarského vojenského archívu k udalostiam v Československu roku 1968. In: Historie a vojenství, č. 5, roč. 1993, s. 151–152.

¹⁰⁴ ÚSD, f. D II, inv. č. 21, Čierná n. Tisou 29. 7.–1. 8. 1968, záznam diskuze A. Dubčeka a O. Černíka se Sověty, 29. 7. 1968, s. 132, 134.

ré přísně tajné informace zmíněné v protokolu o jednotném velení ozbrojených sil vlád účastníků VS z 14. 5. 1955 a z jednání Politického poradního výboru dne 11. 1. 1956. Následně vyjádření MNO, které v mnohém dávalo zbytečně za pravdu kritickému dopisu maršála Jakubovského z 18. 7. 1968, už jen dovršilo Prchlíkuv pád. Nebylo důležité, zda gen. Prchlík ve skutečnosti řekl to, co již bylo dávno někde publikováno (jak tvrdil oponentní posudek příslušníků GŠ a MNO z 22. 7., který Dzúr záměrně ignoroval) nebo ne, Sovětům šlo o jeho odvolání z funkce, a k tomu byla vhodná jakákoliv záminka. Skrytým důvodem pro jeho „eliminaci“, kromě jeho proreformních postojů, nejspíše bylo, že zřejmě jako jediný byl v rámci armády ochoten přemýšlet o ozbrojeném odporu proti předpokládanému vpádu Sovětské armády (podle D. Havlíčka o tom před 24. 7. mluvil i s Dubčekem).¹⁰⁵

Mezitím se všechny jednotky ČSLA (do 3. 7.), kromě operační skupiny GŠ, která byla zredukována na minimum, vrátily do svých mírových posádek. Do MLR se během dne 3. 7. 1968 přes přechod v Medvedově přesunuly jednotky MLA a ČSSR opustily i operační skupiny armád Varšavské smlouvy mimo skupiny NLA NDR (měla odletět 7. července). Dne 3. 7. dopoledne a odpoledne také přijely vyžádané opravárenské jednotky SA (povoleno O. Černíkem). Přes přechod v Cínovci dorazilo 38 speciálních vozidel a 102 osob, přes Český Těšín 37 speciálních vozidel a 123 osob a přes Užhorod 53 speciálních vozidel a 139 osob. Pro odjezd vojsk SA byly také již od 2. 7. ČSLA připraveny železniční soupravy v Milovicích (Mladá). Přestože byl o této skutečnosti informován plk. Turovnikov (zpracoval požadavek na přepravu) a sovětská vojska (podle zjištění ČSLA) byla připravena do 2 hodin od vydání rozkazu začít s nákladkou, sovětské velení žádný rozkaz nevydalo. V podvečer 3. 7. nakonec do PLR přes Lubawku odjelo alespoň 34 osob a pět automobilů z ředitelství cvičení (SA). Dne 5. 7. urychlovaly ZVO a SVO odchod vojsk SA z VVP Hradiště (ZVO, přítomna 6TA SA) a z VVP Libavá (SVO, přítomna 43A SA), která jim svou přítomností znemožňovala provádět taktická cvičení a bojové střelby. Výsledkem však byl jen přesun jednotek SA v rámci daných prostorů na méně exponovaná místa. Na 6. 7. byl plánován odlet maršála Leonova a maršál Jakubovskij měl rozhovor s maršálem Grečkem. Ve dnech 7. a 8. 7. nedošlo v dislokaci vojsk SA k žádným změnám, jen 8. 7. odletěl arm. gen. Kazakov do NDR a sovětské letectvo z prostoru Wrocław provádělo orientační lety nad ČSSR. Dne 11. 7. poslal maršál Jakubovskij dopisy Dubčekovi, Černíkovi a Dzúrovi, ve kterých je infor-

moval, že opravy pokračují podle plánu a odchod vojsk začne 13. 7. Toho dne (tj. 13. 7.) se pak za tmy vydalo na cestu z VVP Mimoň přes Lubawku 757 osob a 225 vozidel 12A PLA, která v 10.00 opustila ČSSR. Před polednem se do NDR přes Cínovec vrátil i štáb raketové brigády 6TA SA z VVP Hradiště (Doupov). Hodinu po poledni překročila část štábu SSV z Mladé hraniční přechod v Náchodě, o další dvě a půl hodiny později tudy projely i štáby leteckého pluku SA z Hradčan a štáb leteckého pluku SA z Pardubic. Vzduchem je do PLR následovalo i 11 letounů MiG-21 z Hradčan a 10 letounů Jak-28R z Pardubic.¹⁰⁶

Dvě hodiny po poledni 13. 7. se do Polska přes Český Těšín z Libavé přesunula i první část 24. msd SA, ale podle tamního PO VB přešlo hraniční most Družby 100 nákladních, 31 osobních, šest obojživelných automobilů a čtyři motospojky už krátce před 13.00. Dne 13. 7. se na cestu do Užhorodu dal rovněž štáb raketové brigády 43A SA z VVP Libavá. Svoji přítomnost na ředitelství cvičení ukončili 16. 7. velitel SSV genplk. Ivan Nikolajevič Škadov a velitel operační skupiny NLA NDR genmjr. Fritz Streletz. V průběhu 16. 7. a v noci z 16. na 17. 7. ČSSR postupně opustily: výše uvedený štáb raketové brigády 43A SA přes Vyšné Německé (109 osob a 33 vozidel), štáb divize 6TA SA se zabezpečovacími jednotkami z VVP Hradiště (Doupov) přes Cínovec (118 osob a 64 vozidel) a ženijní stroje a technika, která upravovala terén pro cvičení ve VVP Hradiště (asi 40 osob a 11 speciálních vozidel se vrátilo do NDR). Do PLR pak přes Náchod odjela druhá část štábu SSV (20 osob a pět vozidel) a část štábu a jednotky letecké divize SA z letiště Čáslav (179 osob a 53 vozidel). Přes Český Těšín se do PLR navrátily i opravárenské jednotky 43A SA z Libavé (163 osob, 42 nákladních automobilů, čtyři osobní vozidla a dva obrněné transportéry). Celkem tak podle ČSLA odešlo z Československa do rána 17. 7. 1968 asi 18 % osob a vozidel a nadále zde setrvalo 14 449 osob, 3858 vozidel, 68 tanků a 43 letadel a vrtulníků. Odpoledne 17. 7. a v noci ze 17. na 18. 7. dále odjely: štáb motostřelecké divize 6TA SA z Hradiště (Doupov) přes Cínovec (750 osob a 185 vozidel), štáb motostřeleckého pluku s motostřeleckým praporem z Libavé přes Český Těšín (684 osob a 120 vozidel, zřejmě šlo o 310. msp z 24. msd SA), další část štábu letecké divize z Čáslavi přes Náchod (40 osob a 13 vozidel) a skupina důstojníků SSV z Milovic také přes Náchod (47 osob a 38 vozidel). Z VVP Hradiště (Doupov) se také začal do Užhorodu(!) přes celé Československo přesunovat motostřelecký pluk 6TA SA dislokovaný původně v NDR, který byl patrně „náhodou“ zrovna v této době převeden do sestavy PRI-KVO (dislokace SSSR), šlo o 348 vozidel včetně 35 tahačů s tan-

¹⁰⁵ ÚSD, f. D I, inv. č. 23, Dopis I. I. Jakubovského A. Dubčekovi, 18. 7. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Vyjádření MNO, s. 1–3.

Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 98.

¹⁰⁶ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Hlášení č. 27 o průběhu likvidace cvičení ŠUMAVA k 17.00 hod. 3. 7. 1968, 3. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 28 o průběhu likvidace cvičení ŠUMAVA k 17.00 hod. 4. 7. 1968, 4. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 29 o průběhu likvidace cvičení ŠUMAVA k 17.00 hod. 5. 7. 1968, 5. 7. 1968.

Tamtéž, čj. 0062133/213, 5. 7. 1968.

Tamtéž, čj. 0062133/214, 5. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení o průběhu cvičení ŠUMAVA, 8. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 32, štáb RC ŠUMAVA, MLADÁ, 11. 7. 1968, 16.00 hod., 11. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 33, štáb RC ŠUMAVA, 13. 7. 1968, 13. 7. 1968.

Na základě zákona číslo 412/2005 Sb., § 22
byl stupeň utajení zrušen.

Datum: 28. IV. 2005
Podpis:

Čj.: 062133/245

Stupeň utajení: ~~PT~~

Pilnost: VP

Dne: 18.7.08.30

K ODESLÁNÍ

PROSTŘEDKY UTAJENÉHO SPOJENÍ

Výtisk čis.: 1

Počet listů: 1

Zarámované údaje vyplní odesílatel

ADRESA: (komu) Náčelník gen.štábu ČSLA genpor.K.RUSOV-PRAHA/Opis NHSPVgenpor. MUCHA/

Číslo telegramu:

počet slov:

datum:

čas:

TEXT

Hlášení č.35, štáb ŠUMAVA, 18.7.68 08,30 .

1. V průběhu odpoledne 17.7. a v noci z 17. na 18.7. byly provedeny následující přesuny vojsk :

a/ mimo hranice ČSSR:

- štáb motostřelecké divize z prostoru DOUPOV do NDR přes CÍNOVEC/celkem 185 vozidel, 750 osob/;
- štáb motostřeleckého pluku s motostřeleckým praporem z prostoru LIBAVA do PLR na přechodu TĚŠÍN/celkem 120 vozidel, 684 osob/;
- štáb letecké divize z ČÁSLAV do PLR na přechodu NÁCHOD 13 vozidel, 40 osob
- skupina důstojníků sev.skupiny vojsk z MILOVICE do NÁCHOD celkem 38 vozidel, 47 osob. jníků.

b/ z prostorů soustředění zahájily přesun po území ČSSR :
motostřelecký pluk z prostoru DOUPOV na směr SLANÝ, KRALUPY, BRANDÝS, KLUK do prostoru denního odpočinku KLUK. Celkem se přesunuje 348 vozidel, z toho 35 tahačů s tanky na podvalnicích. Přesun byl zahájen 17.00 PODBOŘANY, ukončen 08.00 KLUK.
Během přesunu nejsou hlášeny mimořádné události.

2. V noci z 17 na 18.7 byl přežítvnut v prostoru posádky MLADÁ základní kabel a jeho 30 m úsek byl odnesen. Jedná se o hlavní osový kabel LOO vodičový. Vojská kontrarozvědka uvedený případ řeší. 18.7. ráno byl kabel nalezen. Spojení na uvedených vodičích bude obnoveno do 10.00 hod.

3. Území ČSSR opustilo v průběhu 17. a v noci na 18.7. 68

Možno psát i na druhou stranu

ky(!) na podvalnicích a 2200 osob. Celkem se počty osob snížily na 12 928 a vozidel na 3502, ostatní údaje se nezměnily. V noci ze 17. na 18. 7. neznámý pachatel či spíše pachatelé uřízli a odnesli 30 m hlavního osového spojovacího stovodíčového kabelu v posádce Mladá, 18. 7. ráno byl kabel nalezen a ještě dopoledne spojení obnoveno. V noci z 18. na 19. 7. se z Mladé do PLR přes Náchod vrátil štáb 9LA SA s jednotkami spojení a zabezpečení (1350 osob a 263 vozidel), z Čáslavi také odletělo celkem 20 letounů Su-7bm a MiG-17. Z Libavé do Užhorodu se rovněž vypravil štáb tankové divize, jednotky zabezpečení, motostřelecký pluk a část jednotek technického zabezpečení ze sestavy 43A SA. V ČSSR tak 19. 7. ráno stále pobývalo 11 704 osob, 3041 vozidel, 68 tanků, 16 vrtulníků a sedm spojovacích a dopravních letadel. V podvečer 19. 7. z Mladé odletěl maršál Jakubovskij se skupinou generálů a důstojníků z ředitelství cvičení. Dne 19. 7. a v noci na 20. 7. se z Hradiště (Doupov) přes Cínovec do NDR přemístil štáb a zabezpečovací jednotky 6TA SA (1700 osob a 365 vozidel), z Mladé přes Náchod do Polska odcestovala spojovací skupina SSV (306 osob a 102 vozidel) a přes Lubawku skupina zabezpečovacích jednotek SA (250 osob a 111 vozidel). Dne 20. 7. ráno bylo v ČSSR ještě asi 8213 osob, 2452 vozidel a 68 tanků. V noci z 20. na 21. 7. se z Mladé přes Náchod do PLR vrátily jednotky spojovací brigády, spojovací pluku a dva samostatné spojovací prapory (2535 osob a 845 vozidel). Z Mladé přes Cínovec vyjely do NDR také spojovací jednotky ředitelství cvičení a část ostatních spojovacích jednotek (465 osob a 112 vozidel). Ráno 21. 7. z Mladé přes Lubawku do Legnice odjela likvidační skupina ředitelství v čele s genpor. Borisovem a genmjr. Uljanovem (50 osob a 20 vozidel). V ČSSR se tak právě přesunovalo celkem 5662 osob, 1407 vozidel a 68 tanků (tři skupiny zhruba v prostoru Práslavice – Velká Bystřice u Olomouce, Martin a Prešov). Náčelník operační skupiny ČSLA ředitelství cvičení plk. Karel Pezl proto ve svém závěrečném hlášení navrhnul genpor. Rusovovi, aby vzhledem k odjezdu všech příslušníků SA z Mladé byla operační skupina k 10.00 hod. 21. 7. 1968 zrušena a starost o dokončení přesunu zbývajících jednotek SA předána veliteli VVO genpor. Valešovi, neboť se nacházely v jeho působnosti.¹⁰⁷

V noci z 21. 7. na 22. 7. se pak z Libavé do Polska údajně vrátil zbytek 24. msd (hlášení ČSLA se o tom nezmiňují, ale mohlo jít přibližně o zbývajících 50 obrněných transportérů, které přes Těšín neodjely 13. 7., 17. 7. ani 18. 7.). Generál Jaškin stačil sotva na dvě hodiny ulehnout, když jej okolo 7.00 probudil náčelník zvláštního oddělení divize Ivan Gorjunov, protože se na Těšínskou celnici dostavila skupina vedoucích představitelů KSČ ze Severomoravského kraje, která si ho z Polska nechala „vyvolat“, aby mu ústy vedoucího tajemníka MěV KSČ v Karvině J. Brovjáka, primátora Ostravy J. Kempného, vedoucího tajemníka KV KSČ v Ostravě L. Kovalčíka, náčelníka KS MV v Ostravě plk. J. Hrbáčka a náměstka ředitele Vítkovických železáren Ing. Rudolfa Pešky „vyčlnila“ za odchod vojsk z ČSSR.¹⁰⁸ Brovják prý tehdy řekl: „...*To je dar antisocialistickým silám v Československu a nůž do našich zad. Jsme rozhořčení.*“ a Kempný si přisadil: „*Se vši otevřeností prohlašuji, že v Československu nelze sjednat pořádek pouze politickými prostředky, protože vše zašlo až příliš daleko a hluboko.*“ Všechna ona pamětihodná slova ze setkání na celnici si prý v potu tváře zaznamenali náčelník zvláštního oddělení divize I. Gorjunov a Jaškinův adjutant staršina M. Běleckij.¹⁰⁹

Dne 22. 7. v 17.00 navštívil zástupce náčelníka HSPV MNO genmjr. Blahut velitelské stanoviště 38. armády ve VVP Libavá (podle Majorova však ve skutečnosti bylo od 12. 7. u Trenčína) a sešel se s náčelníkem štábu armády genmjr. Semenem Ivanovičem Jurčíkem (velitel armády údajně odletěl k motostřeleckému pluku do Strečna). Blahutovým úkolem bylo zjistit, proč není splněno prohlášení maršála Jakubovského, že všechny štáby a jednotky SA opustí do 21. 7. 1968 ČSSR, a pokud vojska nadále zůstávají, jaké jsou jejich plány, co je nutné pro jejich zabezpečení, a zda proto není třeba vytvořit operativní skupinu ČSLA. Odpověď na tyto otázky chtěl znát okamžitě, ale nepochybně ho nepotěšily.¹¹⁰ Ohledně odchodu vojsk: „*Jsmo připraveni na signál během jedné hodiny pokračovat v dalším přesunu jednotek a zahájit přesun velitelstvím armády (sic). Signál očekáváme.*“¹¹¹ Plány nejsou zpracovány, protože velitel armády čeká na rozkazy, zabezpečení SA je bez výhrad a o armádu se

¹⁰⁷ Tamtéž.

Tamtéž, Hlášení č. 34, štáb ŘC ŠUMAVA, MILOVICE, 17. 7. 08.00 hod., 17. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 35, štáb ŠUMAVA, 18. 7. 1968 08.30 hod., 18. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 36, štáb ŘC ŠUMAVA, 19. 7., 19. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 37, štáb ŘC ŠUMAVA, MLADÁ, 20. 7. 8.30 hod., 20. 7. 1968.

Tamtéž, Hlášení č. 38, štáb ŘC ŠUMAVA, 21. 7., 21. 7. 1968.

Tamtéž, Nedatovaný dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova (14. 7. 1968).

Tamtéž, Dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova, 15. 7. 1968.

Tamtéž, Dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova, 16. 7. 1968.

Tamtéž, Dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova, 17. 7. 1968.

Tamtéž, Dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova, 18. 7. 1968.

Tamtéž, Dopis arm. gen. Kazakova pro genpor. Rusova, 19. 7. 1968.

AMV, f. Pohraniční oddělení VB v Severomoravském kraji, okres Karviná, PO VB Český Těšín, sign. O-6/2, inv. č. 97, Protokol událostí od 9. 11. 1967 do 12. 6. 1969, zápis č. 385, 13. 7. 1968, s. 73a.

Tamtéž, zápis č. 392, 17. 7. 1968, s. 74a.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 77.

¹⁰⁸ Svědectví „železného“ generála. In: Moravskoslezský den, 22. 8. 1992, s. 1 a 3. Vzpomínky generála Jaškina. In: Lidové noviny, 3. 9. 1992, s. 9.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Československo 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 156–157.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Informační zpráva, 23. 7. 1968, s. 1.

¹¹¹ Tamtéž.

stará styčná skupina VVO.¹¹² V rozhovoru se členem vojenské rady a náčelníkem politického odboru armády genmjr. Semem Mitrofanovičem Zolotovem měl pak Blahut také sdělit: „Nechápeme dlouhotrvající a zbytečný pobyt sovětských vojsk na území ČSSR. Pouze zkomplikuje naše přátelství a naše vzájemné vztahy. Lidu Československa je nesnadné vysvětlit vaše zdržení v naší zemi. Ministerstvo národní obrany si musí vymýšlet rozličné důvody, aby vysvětlilo dopisovatelům komplikující se situaci po cvičení Šumava. Dále mluvil o tom, že v Sovětském svazu nesprávně hodnotí události probíhající v ČSSR a neopodstatněně dělají nátlak na naši zemi, že situace v ČSSR nepředstavuje vážnou hrozbu pro socialistické výdobytky a pro přátelství s bratrským Sovětským svazem, že Češi a Slováci – nejsou Poláci ani Němci. Jsou navěky oddaní sovětským přátelům. Nátlak Sovětského svazu nepřinese užitek. Může odstrčit SSSR od ČSSR. Můžete ztratit věrného přítele, jako tomu bylo ve své době s Jugoslávií. Teď je třeba dát možnost samotnému československému národu a komunistické straně, aby si všechno dali do pořádku.“¹¹³

Přesuny však i nadále pokračovaly jen podle rozkazů z Moskvy, a proto se velitelské stanoviště poblíž Trenčína (od 12. 7.) přesunulo k Žilině až 27. července a podle pokynu arm. gen. Kazakova údajně z 1. 8. (spíše však z 2. 8.) opustila 38. armáda Slovensko teprve 3. 8. ráno (podle hlášení VKR se štáb 38A v noci 1. 8. přesunul k Popradu a do 8.00 dne 3. 8. měl odejít z ČSSR).¹¹⁴

V tomto směru jsou zajímavé vzpomínky velitele 38. armády generála Majorova, ale právě pro toto období je problematické srovnání jejich chronologie s chronologií událostí v denních hlášeních ze cvičení ŠUMAVA. Nedá se bohužel říci, že by existoval jednoduchý klíč k jejich adaptování na zmiňovaná hlášení, ale i přes určité pochybnosti je možné jejich využití pro charakteristiku toho, co si Sověti mysleli o situaci v ČSLA a v ČSSR, jaké byly jejich záměry a nálady ve vlastních jednáních.

Podle Majorova byl ve VVP Libavá od 22. 6. a vlastním pozorováním zjistil, že VVP je ve značně zanedbaném stavu, vše bylo zarostlé travou a křovím včetně asfaltových cest, takže soudil, že se tu již 2–3 roky necvičí. Do určité míry mu to potvrdil i velitel VVP pplk. Pišiš(?), který mu prozradil, že v minulém roce tu cvičily jednotky SVO, ale tak, že se místo střelb vojáci spíše opalovali, opékali buřty, pili pivo a jezdila za nimi děvčata. To ostatně Majorov zažil na vlastní kůži, když přiletěl (podle jeho paměti by to nebylo dříve než 1. 7. a to už bylo po cvičení) k veliteli Záložní armády gen. Kodajovi do VVP Mimoň, aby s ním domluvil zapojení své armády do cvičných operací a přivodil zvrát v neutěšeném postavení ČSLA. Nejenže pilot jeho vrtulníku marně hledal připravené místo pro přistání, ale po

dosednutí byl Majorov „srdečně přivítán“ polonahým a bosým vojákem, který mu nabízel k ochutnání rozpitou láhev Budvaru. Majorov tuto „laskavost“ sice zdvořile odmítl, ale stálo ho to hodně duševních sil. Totéž se opakovalo, když ho pak jeden z přítomných vojáků v základní službě odvedl k nehlídanému(!) velitelskému stanovišti generála Kodaje, jehož tam, po probdělé a propité noci, Majorov našel ve velmi neutěšeném stavu – doslova, jako by ho celou noc žvýkala kráva a k ránu vyplivla – jak napsal ve své knize.

O příčině Kodajovy „indispozice“ pak 11. 8. informoval nejen ministra obrany Grečka, ale v přítomnosti Suslova i samotného Brežněva. Podle Kodaje jej totiž den předtím údajně navštívili progresivisté Kriegel, Císař a Mlynář a po „dobrém“ (nabídnutou funkcí náčelníka HPS ČSLA) i po „zlém“ se ho snažili získat na svou stranu, aby podle jejich instrukcí dokončil „selekcí“ vojáků, kteří byli proti reformám v řádách politických orgánů ČSLA, s níž prý sami začali před ŠUMAVOU, a pokračoval by v ní také mezi příslušníky vojenské kontrarozvědky (byla součástí MV, ale od 1. 9. se měla vrátit pod MNO), u vojenských soudů, prokuratury a u ostatních armádních složek. Kodaj je však podle svých slov odvážně poslal do řiti, načež se svinsky opil.

O dalších příznacích rozvratu v armádě se Majorov dozvídal průběžně. Dne 27. 6. (správně nejspíš 26. 6.) došlo ve VVP Hradiště (Doupov) k situaci, po které měl prezident Svoboda říci: „Stydím se, stydím.“ a odletět pryč. Velitel cvičné 12. pěší divize (ČSLA měla v této době již dávno v rámci pozemních vojsk jen motostřelecké a tankové divize) prý dostal za úkol poslat na Doupov nějaký pluk, který se připraví na obranu a odrazí nepřátelský útok. Velitel divize spolu se svým ZVP nic nenahlásili svému nadřízenému generálovi Veselému (tehdy velící cvičné 11A) a navíc se domnívali, že cvičit se bude jen na mapách bez vyvádění jednotek z kasáren. Nakonec však pluk do VVP přece jen poslali, ale když mu prezident Svoboda vyhlásil poplach, řada vojáků byla beze zbraní, a když se začaly zvedat terče imitující nepřátelský útok, žádná obrana pochopitelně připravena nebyla!

Dne 29. 6. se zase během dokladu v Milovicích maršál Jakubovský marně snažil přinutit velitele 11A gen. Veselého a 14A gen. Petržilu, aby provedli alespoň jeden jediný protiútok a přestali se pasivně bránit, protože nepřítel je vytrvale tlačil k Praze. Přítomný prezident Svoboda, který z vlastní zkušenosti znal sovětskou praxi aktivní obrany, kdy se cílenými protiútoky měl protivník vyčerpat a po nasazení záloh obrátit na ústup, po jedné vyhrčené situaci na adresu československých generálů řekl: „Vy jste Švejkové.“ Podle Majorova však nešlo o neprofesionalitu našich vojáků, ale o úmysl.¹¹⁵

¹¹² Tamtéž, s. 1–2.

¹¹³ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 157–158.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 132, 163–164, 176.

AMV, f. A–30, inv. j. 424, Zpráva č. 9, 2. 8. 1968, s. 2.

¹¹⁵ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 33–73, 184, 192.

Podle dochovaných hodnocení činnosti 14A v I. etapě (příprava), II. (obrana) a ve III. etapě cvičení (útok) byla ovšem situace taková, že do 24. 6. 14A účinně zastavila nepřátelský útok na vedlejší směr po ose Vídeň – Ostrava, od 25. 6. na svém úseku frontu (jižní Čechy a jižní Morava) přešla do protiútku a 28. 6. se musela vypořádat s nepřátelskou obranou v Rakousku a NSR podél Dunaje a s následky masivního jaderného útoku protivníka, který se ji zoufale snažil zastavit. Sovětské výtky tak ve skutečnosti směřovaly jen pouze proti postupu 11A na hlavním směru útoku po ose Norimberk – Praha. Problémem ovšem je, že hodnocení činnosti 11A se až na jediné nedochoválo. Rozhodčí služba u týlu 11A v něm k průběhu II. etapy ale zaznamenala nejruznější zpoždění v předávání informací a podkladů k plánování týlového zabezpečení a do závorky poznamenala, že na cvičení je řada kolegů poprvé v nových funkcích. I tak měl však týl 11A od 25. 6. řešit přechod na útočnou fázi operace. Proto, jak se zdá, mohly být sovětské výhrady částečně na místě, třebaže jejich cílem bylo ukázat ČSLA jako neschopnou bránit své svěřené území.¹¹⁶

Sovětská armáda při výcviku v 60. letech (VHÚ)

K další trapné situaci došlo již následujícího dne (správně 27. 6.), kdy byl Svoboda v Libavě svědkem perfektně provedeného cvičení 322. msp SA a dotazoval se svých generálů, zda by byli schopni dosáhnout stejně dobrých výsledků. „Generál Petržíla, hleďte na prezidenta, nesměle zamumlal. „Nemůžeme, soudruhu prezidente.“ „Proč?“ tiše se ho zeptal Ludvík Svoboda. „Mítinky, liberalizace.“ „Prezident ho přerušil. „Překáží?“ „Ano, soudruhu prezidente.“ „A vy je zakázete.“ „Nemůžeme soudruhu prezidente. Po celé zemi se mítinkuje.“ Svoboda se mračil, zřejmě chtěl říct: „Jak to, že nemůžete?“ Ale obrátil se na velitele Záložní armády: „A vy, co mi řeknete soudruhu Kodaj?“ „Neprovedeme to tak, soudruhu prezidente.“ „Taky liberalizace? Nebo demokratizace?“ „Federalizace, soudruhu prezidente.“ Tehdy se Svoboda obrátil na generála Šádka, zástupce ministra [národní] obrany pro bojovou přípravu. „Pokud bude palivo, munice, peníze“ – odpověděl (Šádek) nesměle.“¹¹⁷

Bez konfliktu se prý neobešel ani slavnostní oběd, který 4. 7. (ve skutečnosti 2. 7.) po skončení cvičení pořádal ministr Džur, kde se Smrkovský a Kriegel pustili právě do generála Majorova, protože plánoval použití jaderných zbraní k zastavení pronikajícího nepřítele na území spojenecké ČSSR (přitom šlo dosud v rámci cvičení o běžnou věc a podle Majorova to byla jen záležitost k útoku na SA, odporovalo to ovšem nové čs. vojenské doktríně), a byl to opět Svoboda, kdo diskuzi rázně ukončil a mj. dodal, že poprosí soudruha Leonida, aby Majorovovu 38. armádu nechal v ČSSR, aby Čechy a Slováci naučila bojovat (právě Majorov se pak v říjnu 1968 řízením osudu stal prvním velitelem Střední skupiny sovětských vojsk v Československu).¹¹⁸

Tím to ovšem pro Majorova zdaleka neskončilo. Ještě téhož dne večer mu genmjr. Grebennikov hlásil, že od zítřejšího rána jsou vyjmuti z centrálního zásobování a náčelník štábu týlu armády plk. Ljachovič druhý den v Olomouci zjistil, že to nařídil Kriegel. Majorov jako zkušený velitel si však s sebou přivezl dostatečné zásoby proviantu a navíc si s místními zemědělskými družstvy předem nasmlouval dodávky čerstvých potravin. Nebyl však připraven na to, když mu po ránu k závoře přijelo asi 20 československých parašutistů, mezi nákladními auty roztáhli transparent s nápisem „Domů!!!“ a totéž skandovali několik dlouhých minut. Posléze je vystřídalý vrtulníky, které přelétávaly nad VVP, a když zjistily, že se vojska nemají k odchodu, znovu přijeli parašutisté se svým „Domů!!!“, což se pak opakovalo zhruba každé dvě až čtyři hodiny. K večeru to Majorov už nevydržel a volal ministru Džurovi, aby zakročil. Ten mu však řekl, že to nemůže udělat, protože vojáci plní rozkaz Smrkovského s Kriegelem, a že se má obrátit na prezidenta Svobodu. To si ovšem Majorov netroufnul, a proto podle rozkazu arm. gen.

¹¹⁶ VÚA – VHA, f. MNO r. 1969, sign. 4/3/3, k. č. 150, Vyhodnocení činnosti cvičícího týlu 14. armády za období od 22. 6. do 24. 6., s. 1.

Tamtéž, Zhodnocení období odražení agrese a plánování přechodu do útoku (14A), 25. 6. 1968, s. 1–5.

Tamtéž, Zhodnocení období vedení útočné operace (14A), 29. 6. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Zhodnocení 3. etapy cvičícího ženijního oddělení 14A, s. 1.

Tamtéž, Vyhodnocení III. etapy cvičení chemického vojska (14A), s. 1.

Tamtéž, Hodnocení 2. etapy cvičení (týl 11A), 27. 6. 1968, s. 1–2.

¹¹⁷ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 85–86.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 113–118.

Kazakova trpěl „návštěvami“ parašutistů a vrtulníků do 8.–10. 7. v Libavě a od 12. 7. u Trenčína, než ho tam 13. 7. dopoledne přijel navštívit gen. Kodaj. Ten, po šoku z „Domů!!!“, okamžitě letěl za prezidentem, který už další „návštěvy“ nepřipustil.¹¹⁹

Ještě je třeba zmínit se o doněsieniach – hlášeních, ze kterých plyne, jak Sověti pozorně zjišťovali nálady obyvatelstva, jak probíhá rozkol v KSČ a hrozí, že na mimořádném XIV. sjezdu KSČ bude mít pravice navrch i jak se po skončení cvičení zřetelně zhoršil kladný vztah českého obyvatelstva a armády k sovětským vojákům v ČSSR, zatímco Slováci byli ve větší míře nepokrytě prosovětské. Předseda MěNV v Žilině Perkovič prohlásil, že když v Čechách zvítězí pravice, Slováci se odtrhnou a budou prosit Sověty o podporu při vzniku své slovenské socialistické vlády. Tehdy ještě velitel VVO gen. Valeš (krátce na to odvolán a nahrazen gen. Kodajem, což se však plánovalo od února 1968) a náčelník politického oddělení VVO gen. Kodaj (Majorovovi ale tvrdil, že ho povýšili ve funkci i hodnosti, protože odmítl dělat zmíněnou selekci) svorně prohlašovali, že pokud Východní vojenský okruh nebude schopen porazit pravici, osobně budou navádět sovětská vojska od hranic se SSSR až do Prahy. Náčelník Okresní vojenské správy (dále též OVS) Trenčín pplk. Prokop také prohlásil, že Slováci nejsou Češi a že s radostí dají k dispozici kasárna pro ubytování sovětských jednotek. Proti tomu by ale určitě protestovali – byť údajně jen jednotlivci s nezdravými náladami – sovětské záložníky, kteří po celou dobu „cvičení“ (od počátku května!) neměli žádné kontakty s rodinami. Jinak byl ovšem politicko-morální stav SA zdravý.¹²⁰

Pronikavý pohled na československou i sovětskou stranu během cvičení ŠUMAVA obsahuje zpráva maďarských generálmajorů Istvána Oláha (náměstek MNO) a Ference Szücs (zástupce NGŠ MLA) pro politbyro ÚV Maďarské socialistické dělnické strany (dále též MSDS) z 5. 7. Podle nich bylo zorganizováno z politických důvodů s cílem, navenek pro Západ a uvnitř pro progresivní a tzv. kontrarevoluční síly, demonstrovat vojenskou moc Varšavské smlouvy i odhodlání jí použít při poskytování podpory tzv. zdravým (konzervativním) silám. Podle Sovětů, když je trpěna kontrarevoluční a protisovětská propaganda, když Státní bezpečnost nebojuje s vnitřním nepřítelem, když je stranické a státní vedení odtrženo od lidu, pak už politické prostředky nestačí. Jejich snahy „zdravě“ ovlivnit volbu delegátů na mimořádný XIV. sjezd KSČ (28.–30. 6. probíhaly okresní konference KSČ) ale nevyšly.

Maďari rovněž upozornili na nepřetržitou řadu menších i větších konfliktů mezi sovětským velením cvičení, vedením ČSLA a KSČ, protože Sověti téměř o ničem čs. stranu neinformovali, jen požadovali přísunutí dalších vojsk a ostentativně dávali najevo svoji nedůvěru. Ze strany Jakubovského se objevila manýra, že se skoro všechno každý den měnilo, jen aby

Genplk. István Oláh, ministr obrany MLR v 70. letech (VHÚ)

cvičení trvalo co nejdéle. Sovětské velitelé prý také na přidělených styčných čs. důstojnících vyzvídali jejich názory na jejich nadřízené funkcionáře ČSLA a některé před nimi i očerňovali. Oláh a Szücs si také povšimli zvláštních přátelských vztahů velitele ZVO genmjr. Stanislava Procházky a Sovětů. Nesmlčeli ani úmyslné odkládání rozboru ze strany SA a jejich značné rozpaky budící chování vůči MLA v čele s ministrem Lajosem Czinegem, kterého Jakubovskij nejenže nepřivítal při příletu do Brna, ale pro „pracovní zaneprázdněnost“ se s ním nesešel ani později.¹²¹

Kritické závěry z pera maďarských generálů zněly: „Zkušenosti z celého průběhu cvičení, žel, potvrdily neudržitelnost nedostatků, nepřesností a nedořešených míst Smlouvy [Varšavské]. Tyto zkušenosti přesvědčivě ukazují, že úsilí o jejich zachování povede dříve nebo později k poklesu vážnosti Sovětského svazu, k oslabení Smlouvy ... osmělujeme [se] navrhnout, abychom nějakým přijatelným způsobem dali na vědomí vedoucím činitelům sovětské ... strany a vlády, že apolitické, bezohledné a urážející chování některých sovětských vojenských představitelů objektivně škodí vážnosti Sovětského svazu a jednotě Varšavské smlouvy.“¹²² Ministr Lajos Czinege sice tuto zprávu 6. 7. předložil politbyru

¹¹⁹ Tamtéž, s. 122–136.

¹²⁰ Tamtéž, s. 50–66, 89–99, 146–169.

¹²¹ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 200–208.

¹²² Tamtéž, s. 207.

ÚV MSDS k projednání, ale jeho závěry z 9. 7. byly naprosto opačné – cvičení zcela splnilo svůj účel, Czinegeho návštěva proběhla za nepříznivých okolností a způsobila zmatky.¹²³

V kontextu existence mapy – rozkazu z 11. 4., skutečného pozadí událostí z 9. 5. v Českém Těšíně a Cieszyně, 19. 6. v Praze, a při vědomí, že od začátku cvičení ŠUMAVA byly v pohotovosti k seskoku v Československu dvě výsadkové divize genplk. Margelova, je však třeba pochopit cvičení ŠUMAVA jako 2. pokus o „vstup“ vojsk Varšavské smlouvy v postupně se zvětšujícím měřítku, který se nakonec, s ohledem na chybějící záminku

pro otevřené vystoupení, stal „jen“ velmi důkladnou přípravou na invazi spojenou s rekognoskací terénu, sil a úmyslů budoucího protivníka.¹²⁴

Polní čepice vojáků MLA (VHÚ)

Polní blůza vyššího důstojníka MLA (VHÚ)

Odznaky specialistů tankových vojsk (I.-III. třídy) Maďarské lidové armády (VHÚ)

¹²³ Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 27.

¹²⁴ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 77, 100–104, 111–117 a 120. Rogoza, Sergej Lvovič: Zasekrečennye vojny. 1950–2000. AST a Polygon, Moskva 2004, s. 284.

IV/4 *Situace v armádě* (březen–srpen 1968)

Pro charakteristiku stavu v ČSLA na jaře 1968 je třeba si nejprve připomenout její dlouhodobé problémy. Ty souvisely s téměř nepřetržitou vlnou redislokací útvarů a reorganizací armády, s vytvářením a rozpouštěním různých typů jednotek, s průběžnou modernizací výzbroje a výstroje, se zatížeností průmyslu jejich masovou výrobou i s nedostatkem materiálů a lidských zdrojů pro naplnění plánovaných stavů techniky a počtů osob. Požadavky kladené na ČSLA přesahovaly schopnosti státu je splnit. Vojáci (a nejen oni) na to léta dopláceli zničeným zdravím, rozvrácenými rodinami a psychickými problémy, nyní jim došla trpělivost a svoji nespokojenost obrátili proti armádním špičkám. Jak počátkem června 1968 přiznal v Národním shromáždění gen. Dzúr, v této době „došlo k relativnímu ochromení velení“.¹²⁵

V pozadí většiny uvedených potíží však bylo možné tušit nekritické a nekritizovatelné uplatňování sovětských zkušeností a vojenských doktrín. To si ale ještě generál Prchlik na lednovém plénu ÚV KSČ otevřeně říci nedovolil. Zato promluvil o jejich demoralizačních důsledcích. *„Nejtěžší je dlouholeté zmrazení investic v oblasti péče o člověka (do prostředků zabezpečujících obnovu pracovní síly, do kulturně osvětových a sportovních zařízení, do výstavby a zařízení kasárenských fondů, z nichž některé jsou ještě z dob tereziánských a jsou v havarijním stavu, do bytové výstavby, kde je situace svízelná a není mnoho naděje na brzké zlepšení atd.); situace v těchto oblastech je neuspokojivá, zaostává za celospolečenským vývojem a vyvolává proto projevy nespokojenosti..., které jsou navíc umocněny nedostatečnou společenskou prestiží armády a důstojnického sboru.“*¹²⁶

Po Šejnově útěku se armáda dostala vůči společnosti do ještě složitějšího postavení a její autorita dále poklesla. Lidé se vojákům posmívali, dělali narážky na semínka, nadávali jim do šejnovců i jinak, což těžce nesli zejména důstojníci, kteří byli v každodenním kontaktu s obyčejnými lidmi. Marně čekali, že je někdo z velení armády či vedení ministerstva bude pravdivě informovat a veřejně se postaví na jejich obranu.

Teprve počátkem března 1968 proběhla série jednání, která ilustrovala postoje armádních špiček k řešení vzniklé aféry. O Šejnově útěku jednali zástupci velení armády 7. 3. bez nepřítomného ministra Lomského (6.–7. 3. byl s arm. gen. Rytířem

v Sofii na zasedání Politického poradního výboru členských států Varšavské smlouvy). Navrhovalo se okamžitě ustavit komisi, která by zjistila interní souvislosti Šejnovy činnosti, s čím vším přišel a mohl přijít do styku, degradovat ho a dát zprávu pro ČTK, kde by se od něj ČSLA distancovala s tím, že již dříve k němu byly výhrady. Na sobotu (9. 3.) se měla svolat tisková konference s účastí tisku, televize a rozhlasu, kde by se vysvětlil nenormální stav, že HV KSČ MNO byl řízen 8. odd. ÚV KSČ a nyní bude řízen HPS ČSLA. V tomto směru byli aktivní hlavně generálové Čepický a Dzúr. Další porada se konala od 15.00 za přítomnosti generálního inspektora ČSLA gen. Rusova, plk. Michalec na ní informoval přítomné o rozmluvě s Lomským, který měl na věc jiný názor – o všem rozhodne komise PÚV KSČ, stanovisko pro tisk, pokud bude nutné, projedná Dzúr s Jiřím Hendrychem, s komisí se má počkat na jeho návrat a nezasahovat do práce jiných orgánů. Přesto gen. Josef Širůčka prosazoval zřízení komise, která by koordinovala svůj postup s komisí PÚV KSČ, a gen. Dzúr po diskuzi navrhnul složení komise: předseda gen. K. Rusov, členové genpor. M. Šmoldas, genmjr. J. Vítek, plk. M. Karas, plk. Z. Cerha, plk. J. Pšenčík, pplk. J. Pšenica, plk. M. Stejskal, plk. F. Nigrin a pplk. I. Stejskal (později i plk. V. Pícek). Došlo i na stručné obecné prohlášení pro ČTK, které obsahovalo tyto body – armáda je rozhořčena, vyšetřování probíhá, budou vyvozeny důsledky a veřejnost bude informována.¹²⁷

Druhý den se zasedání Vojenské rady MNO¹²⁸ účastnil i Lomský a schválil vznik komise. Během diskuze pak zazněla řada zajímavých poznámek. Podle gen. Pepicha VKR již před rokem hlásila machinace s auty a teď plk. František Pitra (1. zástupce náčelníka Správy VKR) tvrdí, že je vše v pořádku (šetření potvrdilo, že VKR věděla o Šejnově sklonu k podvodům, ale nevěnovala tomu patřičnou pozornost). Generál Čepický si stěžoval, že autorita velení se rovná nule, protože se nesešlo a nezaujalo stanovisko, dodnes také není stanovisko k lednovému plénu a velení neřešilo ani řadu signálů o možném zneužití ozbrojených sil. Je třeba přošetřit situaci kolem možnosti zneužití ozbrojených sil ÚV KSČ. Generál Dzúr zase prohlásil, že neví víc, než bylo v novinách a co mu řekl generální prokurátor.¹²⁹

¹²⁵ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 130–133.

¹²⁶ Tamtéž, s. 47.

¹²⁷ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/4, k. č. 76, zápis z porady velení 7. 3. 1968, příloha k čj. 0030119/6/sekr.min.NO–1968, s. 1.

Tamtéž, sign. 1/12/9, k. č. 77, Příloha III, Souhrnná zpráva o výsledcích šetření nezákonné činnosti Jana Šejny v rámci jeho služebního působení na MNO, 25. 3. 1968, s. 36.

¹²⁸ Vojenská rada MNO vznikla 17. 1. 1968 jako kolektivní poradní orgán ministra národní obrany a měla se zabývat zásadními otázkami vědeckého a koncepčního charakteru ve vztahu k armádě. Konečnou podobu dostala v květnu 1968 za ministra Dzúra. Složení od 7. 5. 1968: ministr národní obrany gen. M. Dzúr, NGŠ gen. K. Rusov, NHPS gen. E. Pepich, zástupce ministra pro věci politickoprávní gen. J. Machač, NHSPV/ZM gen. A. Mucha, NHSL a vojsk PVOS/ZM gen. O. Štangl, NHT/ZM gen. J. Lux, generální inspektor gen. M. Šmoldas, NKS plk. M. Stejskal, NFS plk. J. Šurka a jako tajemník náčelník sekretariátu MNO plk. A. Merta.

¹²⁹ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/5, k. č. 76, zápis z 2. zasedání VR MNO 8. 3. 1968, příloha k čj. 0030119/4/sekr.min.NO–1968, s. 1–2.

Podle Dzúra „Šejna měl tři možnosti: dát se zavřít, zastřelit se nebo utéci. VKR má názor, že kdyby něco věděli, že by mu v útěku zabránili. Nikomu nezdůvodníme, že generál mohl být několik dní mimo, aniž by kdokoli věděl kde je – to je v rozporu s vojenským pořádkem. Totéž se týká pasů – zde byly zanedbány funkční povinnosti.“¹³⁰ Doporučoval Lomskému s Rytířem vystoupit na veřejnosti. Generál Peprný se pozastavoval nad tím, proč se ne-reagovalo dříve. Šejnu začali hledat 27. 2., ale někteří soudruzi věděli již dříve, že je zapleten do trestné činnosti. Dotčený arm. gen. Rytíř hájil svůj postup na lednovém plénu ÚV KSČ, kdy se s Lomským postavili za Novotného, protože měli (zkreslené) informace jen z jeho okruhu a věřili mu. Odmítl svůj podíl na případném zneužití armády a sabotování vyšetřování pplk. Moravce. Přesto hned na počátku zmínil nutnost kádrových změn a žádal, pokud je k němu nedůvěra, aby byl zbaven funkce. Šádek, Rusov a Šurka pak shodně hovořili o podlomené autoritě armády, kterou je třeba pozvednout, protože vojáci se bojí chodit v uniformě na veřejnosti, o tom, že by měli ve sdělovacích prostředcích na obranu armády vystoupit nejen Lomský a Rytíř, ale i někdo z ÚV KSČ, o předávání nezbytných informací na nižší stupně velení a o přípravě akčního programu v armádě.¹³¹

Dzúr se posléze obrátil přímo na Lomského „Minulý týden jsem vám řekl stanovisko a opakuji, že je možné mluvit jen pravdu a to co je doloženo fakty. 18. 12. [1967] jsem mluvil s NGŠ, byl jsem informován Šejnou, že ve straně je rozkol. Není mi jasné, jaká byla schůze 2. 1. [1968] s veliteli okruhů na GŠ a na 8. oddělení. Někteří seděli u gen. Babky dlouho do noci. Jak mohl s. Janko svolat velitele okruhů, když jste byl přítomen v Praze na plénu ÚV. V souvislosti s plénem byla ve vojscích bojová pohotovost, a to je nutné prošetřit. Souhlasí, že armádu nebylo možné zneužít. Soudruh Janko se mimořádně exponoval. Je nutné vše prošetřit a doložit fakty. Šejna sám nemohl si toto důsledně připravit. Prošetřit všechny otázky šmelin s auty. Rozvědka USA si nenechá ujít možnost dále zde pracovat. Co se nevyjasní, může být v budoucnu jí využito. PÚV je nutno říci vše otevřeně. Vůči Šejnovi byly výhrady. Na řadě otázek jsme se vůbec nepodíleli, například usnesení o obranném systému, povýšení Šejny a další.“¹³²

Ministr Lomský připustil, že podcenil situaci a zmínil se o povýšení Šejny. „Řekl jsem, aby byl do návrhů dán s přesvědčením, že to zde neprojde. Na doporučení náčelníka HPS jsem to stáhl a podal jsem to bez něho. Když jsem s. Novotnému dokladoval, i Mamula nesouhlasil s povýšením Šejny. NHPS též nedoporučoval, byl z toho oheň na střeše, bylo řečeno, když ne Šejna, pak též Gros ne, vždyť jediný kdo drží linii, je Šejna. S tím, aby

s. Gros nebyl povýšen, jsem nesouhlasil. Tam jsem se přesvědčil, že Šejna je vysoce důvěryhodná osoba.“¹³³ Nakonec sdělil, že přijímá svou odpovědnost za vzniklý stav, a že má povinnost odstoupit.¹³⁴

Dne 11. 3. na Kolegiu ministra národní obrany¹³⁵ referovali mj. velitel ZVO genmjr. Stanislav Procházka, velitel SVO genmjr. Vasil Valo, velitel 10LA genpor. Jozef Kúkel a velitel 7A PVOS genmjr. Zdeněk Kamenický, že u nich k žádnému zneužití armády nedošlo. Valo a Kúkel jen doplnili, že v době prosincového pléna ÚV KSČ v roce 1967 probíhal nácvik podle plánu.¹³⁶

Jen o dva dny později rozeslal nový náčelník HPS ČSLA genmjr. Egd Pepich informativní dopis stranickopolitickým orgánům v armádě, ve kterém rekapituloval dosavadní vývoj z pohledu HPS. Jako chybu bývalého náčelníka HPS gen. Prchlíka (14. 2. byl uvolněn pro funkci vedoucího 8. odd. ÚV KSČ) uznal malou informovanost nejvyššího velení v době prosincového a lednového pléna, které umožnilo Šejnovu (neúspěšnou) kampaň ve prospěch Novotného. Zdůraznil však činnost HPS od ledna do března 1968, kdy proběhla tři byra HPS vyhodnocující a rozpracovávající výsledky lednového pléna ÚV KSČ, školení HPS ve Špindlerově Mlýně a v Brně, porada náčelníků politických správ armád a okruhů 8. 3. a velmi kritický aktiv komunistů MNO 9. 3., kde si své vyslechli Lomský, Rytíř i HPS. Trochu alibisticky v dobách cyklostylu pak vyznívá stížnost na malý počet výtisků protokolů z posledních plén ÚV od ÚV KSČ a odkazování na příslušné regionální organizace KSČ,

Stranická schůze ČSLA v roce 1965 (VÚA)

¹³⁰ Tamtéž, s. 2.

¹³¹ Tamtéž, s. 2–4.

¹³² Tamtéž, s. 5.

¹³³ Tamtéž, s. 6.

¹³⁴ Tamtéž, s. 8.

¹³⁵ Kolegium MNO bylo vytvořeno 16. 7. 1956 jako kolektivní poradní orgán ministra pro základní koncepční otázky. Od května 1968 z něj byli vyškrtnuti velitel frontu, jeho náčelník štábu a zástupce pro věci politické, naopak nově přidán velitel PS. Složení od 7. 5. 1968: ministr národní obrany gen. M. Dzúr, NGŠ gen. K. Rusov, NHPS gen. E. Pepich, zástupce ministra pro věci politickopravní gen. J. Machač, NHSPV/ZM gen. A. Mucha, NHSL a vojsk PVOS/ZM gen. O. Štangel, NHT/ZM gen. J. Lux, generální inspektor gen. M. Šmolldas, NKS plk. M. Stejskal, NFS plk. J. Šurka, velitelé ZVO, SVO, VVO, 7A PVOS, 10 LA a PS, jako tajemník náčelník sekretariátu MNO plk. A. Merta.

¹³⁶ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/6, k. č. 76, 231. schůze KMNO, 11. 3. 1968, s. 12–13.

kteří mají svazkům a útvarům poskytnout potřebné podklady a konzultace. S povděkem tu pak píše o progresivním duchu právě probíhajících stranických konferencí na stupni svazek a vyzývá se k zintenzivnění práce HPS na lepší informovanosti nižších úrovní armády, na akčním plánu HPS, na svolání celoarmádního aktivu k jeho projednání, na konsolidaci velení ČSLA a MNO i na uvádění výsledků plén ÚV KSČ do života svazků a jejich stranických organizací.¹³⁷

Podle vzpomínek gen. Pepicha se v této době také objevil až dosti nevybíravý vnitřní tlak „zdola“. Na stranické konferenci SVO v Českých Budějovicích prý totiž mnozí vykřikovali, že nechtějí politruky, ale volené orgány. Generál Pepich však nezůstal do konce jednání, protože ho večer ministr Džúr naléhavě povolal do Prahy. Tady se v budově MNO okolo půlnoci sešel kromě Džúry i s několika důstojníky 10LA z Hradce Králové, kteří vedení armády dávali ultimátum na to, co je třeba udělat, žádali volené orgány, určovali jejich práva a povinnosti a dokonce chtěli volit velitele. Generálové Pepich a Džúr se jim pak snažili vysvětlit, že taková zásadní rozhodnutí nejsou v jejich kompetenci, aby dobře zvážili, jaké to může mít důsledky.¹³⁸

Dne 25. 3. se na dosluhující Vojenské radě ministra Lomského přetřásal nejen způsob zpracování Akčního plánu (programu) MNO, ale i některé další, tentokrát chronické problémy ČSLA, které měly být řešeny již nyní a nikoliv v příští pětiletce.¹³⁹ Gen. Rytíř si stěžoval, že od roku 1960 byl armádě snižován rozpočet v některých letech i třikrát do roka, přitom ale byla snaha armádu početně nekrátit. „*Se sovětskými i našimi vedoucími soudruhy jsme sváděli již dříve boje, dávali jsme materiály s. Novotnému. Sověští soudruzi odmítli krácení naší armády.*“¹⁴⁰ Jeho budoucí nástupce ve funkci NGŠ gen. Rusov k tomu poznamenal, že se asi armáda bude muset opravdu podstatně snížit, Lomský nadhodil možnost zrušení jednoho stupně velení v letectvu, diferenciovanou bojovou pohotovost, a zda má smysl hlídat hranice jako doposud. Generálu Vosáhlovi zase leželo na srdci blaho vojáků. Vojáci v základní službě měli dostat teplou vodu a vojenský klub, zatímco vojáci z povolání lepší právní postavení, existenční perspektivu, chod služby a byty. Pro „obnovení základních životních podmínek“ důstojníků a praporčíků byl i gen. Šurka. Totéž jako nejbližší cíl zdůraznil Lomský a navrhoval odvelet vojáky (do civilního sektoru) k získání materiálních prostředků, rozvelet třeba i dvě divize a řešit byty jako nejpálčivější problém vojáků z povolání. Podle

Rusova by to nejoblavější pomohlo vyřešit zastavení výcviku. Což Lomský komentoval souhlasně a bez připomínek. Nakonec se od stupně prapor a výše začalo se cvičením a s prováděním prověrek bojové pohotovosti až v průběhu května 1968.¹⁴¹

Ve dnech 6.–8. 4. se konala 5. konference HV KSČ MNO, na které zaznělo množství kritických připomínek ke způsobu, jakým byla armáda v posledních pěti letech přímo řízena KSČ skrze Vojenskou komisi obrany¹⁴² a 8. oddělení ÚV KSČ. V. Prchlík jako nový vedoucí tohoto oddělení to charakterizoval jako tuhý byrokratický centralismus s převodovými pákami, kde člověk existoval jen jako objekt politické manipulace. Veřejně si dovilil kritizovat sovětský model struktury stranickopolitických orgánů v armádě (jejich organizace měla i v míru co nejvíce odpovídat té válečné), který ČSLA převzala a který sám ještě donedávna v dobré víře prosazoval. Zmínil provádění sociologických průzkumů na HPS, které alespoň zčásti odhalily neduhy v životní úrovni vojáků z povolání, a návrh na zlepšení práce stranickopolitických orgánů v armádě z března 1967, který obsahoval i experiment s volenými orgány. Novotný prý ovšem realizaci všeho odsouval, takže se v podstatě nic neuskutečnilo. Totéž platilo i pro snahu HPS z podzimu 1967 začít HV KSČ MNO fakticky řídit. Naproti tomu se Novotný přes odpor Lomského, Rytíře a Prchlíka snažil prosadit sloučení stranickopolitických a kádrových orgánů, třebaže to bylo v rozporu se závěry XIII. sjezdu KSČ. V závěru Prchlík rozvinul myšlenku působení volených orgánů v armádě a psychologického přístupu k vojákovi, který není jen poslušnou loutkou plnící rozkazy, ale také citlivou lidskou bytostí.

Hlavní díl kritiky od HV KSČ MNO ovšem dostala HPS a konkrétně Prchlík za své polednové, vůči MNO údajně očerňující a paušalizující vystupování v médiích. Nicméně plán na volené stranické orgány byl přijat kladně a modifikován tak, že by byly zřízeny na všech úrovních v čele s celoarmádním výborem, kterému by podléhal HV KSČ MNO, protože původně navrhovaná podřízenost HPS byla považována za nežádoucí. Kritika dopadla i na delší dobu chystaný model řízení a velení a zazněl požadavek na zpracování čs. vojenské doktríny. Podporu našla i příprava Akčního programu MNO. Požadavek na svolání mimořádného sjezdu KSČ však přijat nebyl. Současně došlo k zásadní personální výměně funkcionářů HV KSČ MNO, když byli namísto armádních špiček tajným hlasováním zvoleni důstojníci do úrovně zástupce náčelníka správy. Novým vedoucím tajemníkem se stal plk. Jiří Plos.¹⁴³

¹³⁷ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 87–90.

¹³⁸ Pepich, Eyd: Zamyslenie. Vydala obec Stráňavy, Žilina 1998, s. 56–57.

¹³⁹ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/8, k. č. 76, Zápis ze 4. schůze VR MNO, 25. 3. 1968, s. 1–2.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 3.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 3–5.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 131.

¹⁴² Vojenská komise obrany vznikla v r. 1957 jako pomocný orgán ÚV KSČ pro otázky obrany a bezpečnosti státu. Jejím předsedou byl 1. tajemník ÚV KSČ a členy tajemník ÚV KSČ pro ideologické otázky, předseda vlády, místopředseda vlády – představitel v RVHP, ministr obrany a ministr vnitra. Vojenské komise obrany byly i na krajích, kde jim předsedali vedoucí tajemníci KV KSČ.

¹⁴³ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 103–110.

Zájem vojáků o dění v armádě i ve společnosti postupně vzrůstal, stále větší počet vojáků z povolání se ztotožňoval s tzv. progresivním proudem a v souvislosti s dubnovým plénem ÚV KSČ začal v jeho duchu nejen mluvit, ale i vystupovat a jednat. V polovině dubna se po ČSSR počaly spontánně ustavovat různé profesní výbory vojáků z povolání. Vzniklo jich více než sto a 20. 4. byl vytvořen, jako zastřešující orgán, ústřední přípravný výbor Svazu vojáků z povolání a také přípravný výbor pro obnovení Svazu čs. důstojnictva. Jen o den později se v Olomouci sešli vojenští veteráni 1. a 2. zahraničního odboje, aby založili přípravný výbor Svazu bojovníků za svobodu. V dubnu také začal pracovat Svaz letců ČSSR, který sdružoval mimo vojenských letců i civilní a naše zahraniční letce z obou světových válek.¹⁴⁴

Na základě výzvy předsednictva ÚV KSČ z 19. 4. svou práci zahájily přípravné výbory pro řízení stranické práce v armádě, ale došlo i k ojedinělým pokusům o založení odboček jiných politických stran a hnutí – např. Klubu angažovaných nestraníků ve Vojenské nemocnici v Českých Budějovicích, na letišti v Líních u Plzně aj.

Ministr národní obrany M. Dzúr (uprostřed) v roce 1973 (VÚA)

Probíhaly i změny ve velení armády. Od 8. 4. byl novým ministrem národní obrany ustanoven gen. Martin Dzúr, od 19. 4. se náčelníkem Generálního štábu ČSLA stal gen. Karel Rusov, dosavadní generální inspektor ČSLA, jehož v této funkci nahradil gen. Miroslav Šmoldas, a po zemřelém gen. V. Jankovi se náměstkem ministra a náčelníkem HSPV stal gen. Alexandr Mucha. Od 6. května byl místo Dzúra náměstkem ministra a náčelníkem hlavního týlu gen. Josef Lux, náměstkem ministra pro věci politickoprávní gen. Jaromír Machač a náměstkem ministra a náčelníkem HSL a PVOS gen. Oldřich Štangl.¹⁴⁵

Otázky vojáků v základní službě, mladých vojáků z povolání a občanských zaměstnanců se bouřlivě řešily na Celoarmádním fóru Vojenské mládeže ve Znojmě 3.–4. 5. 1968. Kromě zformu-

lování principů pro výstavbu demokraticky volených orgánů na všech stupních velení a podle sociálních skupin (např. příslušníci voj. útvarů, posluchači voj. středních škol, posluchači voj. vysokých škol atd.) včetně jejich maximální nezávislosti na armádních a stranických funkcionářích v ČSLA padly i konkrétní požadavky zásadního významu: přehodnotit systém bojové pohotovosti, snížit počet divizí a zvýšit jejich naplněnost vojáky k plnění určených úkolů a zkrátit vojenskou základní službu. Neméně důležité bylo také zvýšení služného pro „základáky“, právní úprava jejich osobního volna (mj. možnost alespoň jednou za dva měsíce na dva dny opustit posádku), umožnění ženatým vojákům sloužit v okrese bydliště s právem jednou do měsíce navštívit rodinu, povolení nosit na vycházkách civilní oděv a sleva jízdného ve vlacích a v autobusech.¹⁴⁶

První Vojenská rada nového ministra se v novém složení (srov. poznámka č. 128) sešla 7. 5. Zpočátku mluvil Dzúr o úkolech vlády konsolidovat státní aparát i přímo usměrňovat sdělovací prostředky a uložil nastudovat Akční program ÚV KSČ, poté gen. Pepich informoval, že politická situace v armádě odpovídá stavu ve společnosti, ale objevují se i určité krajnosti. Kromě problémů staršího data upozornil v souvislosti s tlakem „zdola“ na nutnost vytvořit profesní svaz vojáků z povolání a na rehabilitace politicky postižených vojáků po roce 1948. Z rozkazu ministra Dzúra z 30. 4. totiž vznikla rehabilitační komise, které se jen do 17. 5. přihlásilo na 2500 současných i bývalých důstojníků.¹⁴⁷

Pokud pomineme přípravu cvičení ŠUMAVA a jiných praktických věcí, pak po teoretické stránce v květnu vrcholilo zpracování tzv. Memoranda (návrh čs. vojenské doktríny) a Akčního programu ČSLA. Přičemž hlavně první z uvedených dokumentů měl pohnuté osudy. Zpracoval jej kolektiv vědeckých pracovníků z Vojenské politické akademie K. Gottwalda (dále též VPA) v Praze a ve Vojenské akademii A. Zápotockého v Brně k němu vypracovali oponentský posudek. Hlavní podíl však měla VPA v čele s jejím náčelníkem V. Menclem, což ji, stejně jako tvůrce Memoranda, mělo záhy stát existenci. Ačkoliv dosah Memoranda mezi důstojnickým sborem zůstal omezen téměř jen na nejvyšší velení a vojenské školy (teprve v roce 1969 a hlavně v tom následujícím bylo s náležitým negativním vyzněním prezentováno v ČSLA), stalo se Sovětům trnem v oku. Problém byl v tom, že Varšavská smlouva sama o sobě vojenskou doktrínu neměla, protože se řídila doktrínou sovětskou, která určovala jednotlivým státům, jak se chovat v kolektivní obraně SSSR před útokem ze Západu a jak následně přejít do zdrcujícího protiútoků. Hned v úvodu se Memorandum pokusilo ukotvit naši doktrínu mezi „jedině národní zájem“ a „zájem vedoucího státu koalice“, mezi „pouhou obranu“ a „mylnou volbu ofenzivní strategie“.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 116 a 131.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 178 a 182.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 113–115.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 115–117.

Následovalo zdůvodnění vojenské doktríny státu jako základu pro přijímání vnitřních rozhodnutí a pro jednání s koaličními partnery i škodlivosti její absence pro vzájemné relace armáda – společnost. V další části byla shrnuta situace 50. let, kdy se na jejich počátku intenzivně zbrojilo na očekávaný konflikt v Evropě, aby se po roce 1953 po Stalinově smrti tento proces zpomalil a po XX. sjezdu KSSS (1956) přešlo na proklamované mírové soužití. Nepřijatelné bylo ovšem pro Moskvu nepochybně tvrzení, že alianční vztahy se upevňovaly s ohledem na hrozbu německé agrese (kvůli vstupu NSR do NATO vznikla 14. 5. 1955 Varšavská smlouva), ale ve skutečnosti šlo jen o dodatečný (vojenský) faktor, který měl nahradit nedostatečnou hospodářskou spolupráci (Rada vzájemné hospodářské pomoci) mezi socialistickými státy a ostatní vazby, když původní představu o univerzálním politickém a ekonomickém modelu bylo nutno revidovat. Zazněla i nepřímá kritika maďarských událostí v roce 1956 a berlínské krize (1961). Svůj díl dostalo také bývalé „sektářské vedení“ KSČ, které při výstavbě armády bezprincipiálně hledalo optimum mezi vlastními zdroji a požadavky Varšavské smlouvy. Vojenská politika ČSSR nás v souvislosti s evropskými bezpečnostními vztahy měla postavit do pozice jedináčického partnera a nikoliv pasivní oběti jejich vývoje.¹⁴⁸ A co více na sebe mohli osobně vztáhnout tzv. jestřábové v SSSR než věty: *„Vojenská politika, která potřebuje konstruovat nebo hypertrofizovat [zveličovat] nebezpečí protivníka, slouží konzervativním tendencím v socialismu i kapitalismu. Zdánlivě bezprostředně může „upevňovat“ socialismus, ve svých důsledcích jej však oslabuje.“*¹⁴⁹ Jistě je zaujala i teze o dosavadním stereotypním pojetí třídního boje (dělení subjektů na přátele a nemiřitelné nepřátele), které by se mělo v duchu leninského požadavku konkrétní analýzy více diverzifikovat (např. spojenci, neutrálové, protivníci, váleční nepřátelé).

Memorandum pak zcela otevřeně konstatovalo, že v případě evropského jaderného konfliktu v ČSSR není šance dostatečně zajistit obranu území a obyvatelstva proti zbraním hromadného ničení a že jeho propuknutí by znamenalo konec naší národní a státní existence. Protože by takových států ale pochopitelně bylo více, patrně by došlo pouze k omezené válce (bez použití atomových zbraní). Pro tento případ Memorandum navrhovalo zřít se jí jako prostředku zahraniční politiky, ale v případě napadení se bránit co nejrozhodněji, omezit její účinky na vlastním teritoriu a lidu a donutit útočníka vyřešit spor dohodou. Nevyřešené mezinárodní vztahy kolem NSR, NDR a Západního Berlína byly diagnostikovány jako potenciální ohnisko vojenského střetnutí, které by mělo pro nás negativní ekonomický a politický dopad jako v případě zmíněné berlínské a o rok později karibské krize. Navrhované (v té době nerealistické) řešení zhruba znělo – Varšavská smlouva bude aktivně snižovat napětí

v Evropě, vyřeší se německá otázka a ČSSR postupně naváže s NSR normální zahraniční vztahy (takové zlepšování kontaktů s NSR však v NDR opakovaně vyvolávalo hodně bouřlivé reakce tamního stranického vedení). Šlo však ještě mnohem dále, když odsoudilo politiku jaderného odstrašování a chtělo uzavření bilaterálních dohod s Francií, Rakouskem a s NSR o oboustranném zřeknutí se hrozby násilím ve vzájemných vztazích, nemluvě o dalších smlouvách s těmito i jinými státy o neútočení a snižování vojenských potenciálů s cílem posilování míru v Evropě. Naneštěstí ale neřešilo otázku, že uzavírání takových zásadních smluv bylo až dosud výhradní doménou SSSR.

Poslední část Memoranda se věnovala rozvoji vědy a výzkumu. Zde se mělo vědeckým způsobem, spíše než historickými analogiemi (právě Sovětská armáda se opírala o zkušenosti z 2. světové války), dospět k pragmatické stabilitě systému obrany státu a k efektivnímu řízení a výstavbě armády, což bylo podmiňováno kvalitativně novým přístupem k využívání vědeckého potenciálu státu. Pozoruhodná byla i myšlenka, že ve strategii dochází k přechodu od frontálního ničení všech prvků systému nepříteli ke zničení vybraného segmentu, který nakonec přivede ke kolapsu celý protivníkův vojenský systém. Jako praktický příklad byla zmíněna arabsko-izraelská válka, kde právě takový postup přinesl Izraelcům drtivé vítězství, zatímco Arabům (vycvičeným sovětskými poradci a vyzbrojeným sovětskými zbraněmi) ponižující porážku.¹⁵⁰

Návrh Akčního programu ČSLA, který byl po projednání ve VR MNO 21. 5. ještě před koncem května rozeslán na vojenské okruhy, školy a vědecká pracoviště, vešel oproti Memorandu v obecnější známost a dosáhl také většího uplatnění. Obsahoval 6 kapitol (I. Základní rysy vývoje armády v minulých letech, II. Postavení armády ve společnosti, III. Branný systém ČSSR,

Prezident L. Svoboda při návštěvě VAAZ v Brně (červen 1968), vlevo genpor. J. Dočkal (VA Brno)

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 137–139.

Vondrášek, Václav – Chrástil, Sylvestr – Markel, Martin: Vojenská akademie v Brně. AVIS, Praha 2005, s. 99.

¹⁴⁹ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 139.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 139–143.

další výstavba ČSLA a zkvalitňování její pohotovosti a připravenosti, IV. Řízení v ČSLA, V. Rozvoj vědy, techniky a školství ČSLA a VI. Některé problémy vnitřního života ČSLA) a závěr. Vzhledem k tomu, že řada jeho bodů odpovídala Memorandu i tomu, co bylo již v této kapitole a na jiných místech napsáno, omezíme se jen na „doplňující poznámky“.

I. kapitola obsahovala mj. kritiku čistý důstojnického sboru, která, provázena porušováním socialistické zákonnosti(!), postihla (kromě údajně reakčních a politicky nespolehlivých) i lidi oddané socialismu, nemluvě o následném náboru prověřených dělnických kádrů bez kvalitního vojenského vzdělání. Tzv. zostřování třídního boje se zase negativně podepsalo na vztahu armády a společnosti. Mechanické přebírání sovětského modelu bez ohledu na místní specifika pro změnu vedlo k extenzivnímu vývoji armády a k zaostávání vojenských věd. Směřování k intenzivním metodám, výzkum a hledání nových postupů přinesl až XIII. sjezd KSČ v roce 1966. Otázky řízení a velení i úloha vědy v ČSLA se ovšem řešily pomalu a pozvolna se dostávaly do praxe, tak se rozevírala propast mezi novým a zastaralým, mezi úsilím o nápravu a lpěním na nedotknutelných (sovětských) zkušenostech.

II. kapitola předpokládala přesnější zasazení armády do státní struktury a formulování jejího úkolu bránit socialistickou společnost, novou podřízenost ČSLA vládě, Národnímu shromáždění – Brannému a bezpečnostnímu výboru a chystané Radě obrany státu jako ústředního orgánu pro přijímání nejzásadnějších rozhodnutí. Změnit se mělo vymezení odpovědnosti a pravomocí MNO, uspořádání a kompetence Generálního štábu ČSLA i dalších složek armády, aby přes zachování nezbytné míry centralismu a principů podřízenosti došlo na jejich půdě k rozvoji demokracie. ČSLA však přitom zůstávala nedílnou součástí Varšavské smlouvy. Zde chtěla usilovat o zlepšení jejího fungování zřízením vojenské rady štábu spojeného velení a technického výboru, vypracováním zpřesněného statutu spojeného velení a vyvolat jednání o koaliční vojenské doktríně.

III. kapitola se ve své první části zabývala vytvořením již zmiňované vojenské doktríny ČSSR (již dříve dílčí zásady schválila Vojenská komise obrany ÚV KSČ), pro jejíž přípravu měla vzniknout odborná celostátní zpracovatelská komise a do roku 1970 vypracovat, mj. v souladu s avizovanou vojenskou doktrínou Varšavské smlouvy, požadovaný dokument. Ten se měl stát základem pro přijetí Dlouhodobého výhledu výstavby ČSLA do roku 1980. V další části se pak hovořilo o přepracování modelu branného systému ČSSR z roku 1967 podle aktuálních podmínek. Bojová a mobilizační pohotovost se i nadále měla zajišťovat podle požadavků Varšavské smlouvy, ale u útvarů s trvalou pohotovostí (hlavně PVOS a letectvo) bylo nutné snížit odvelování, sezónní výkyvy v bojové připravenosti způsobované nástupem nových vojáků v základní službě, snížit nároky na vojáky z povolání a zlepšit operační přípravu i průzkum. V oblasti mobilizace se počítalo s úpravou systému na nové územní uspořádání státu a s jeho zjednodušením. Výcvik záloh se měl lépe organizovat a přezbrojování by se provádělo komplexněji

při zachování maximální bojové pohotovosti, totéž platilo i pro přípravu kádrů. V rámci operační, bojové a politické přípravy se volalo po zavádění moderních metod a neotřelých pohledů na danou problematiku. Za stávajícího stavu ovšem velení nebylo dostatečně pružné a rychlé a výcvik se adekvátně neblížil reálné bojové situaci, přesto se předpokládalo omezení cvičení na stupni svaz a svazek. Na druhou stranu se počítalo s lepším a unifikovaným vybavením útvarů v poli a při výuce. Politickou přípravu bylo třeba upravit vzhledem k probíhajícím společenským změnám a zkvalitnit proškolení vojáků z povolání ve společenských vědách.

IV. kapitola požadovala optimalizaci systému řízení a velení ČSLA, vytvoření podmínek pro osobní iniciativu a motivaci vojáků i vylepšení výzkumné práce a rozvoj automatizovaného zpracování informací. Konstatovalo se, že půjde o dlouhodobý proces, prozatím se mělo přistoupit k rozsáhlému přehodnocení dosavadních řídicích systémů. V oblasti ekonomiky bylo třeba přistoupit k nové ekonomické soustavě řízení, která spočívala v nezbytném oproštění se od direktivních metod. Změnám se nevyhnuo ani právní postavení vojáků a armády, které by v budoucnu přesněji zakotvovalo jejich práva i povinnosti, hlavně v oblasti základních ústavních práv občanů ČSSR a sociálních jistot.

V. kapitola usilovala o další zdárný rozvoj vědy, techniky a vojenského školství, čehož mělo být dosaženo jak zlepšením organizace a dlouhodobějšími výhledy perspektiv budoucího vývoje,

Plk. doc. PhDr. V. Gardavský, CSc. z VAAZ v Brně (VA Brno)

tak urychleným zaváděním získaných poznatků do praxe. Důraz se kladl na rozvoj vojenské elektroniky, na využívání tradičních čs. průmyslových odvětví, na vytváření vazeb na civilní vědecká pracoviště i na zpracování jednotného systému vědeckých informací ČSLA. Úkolem vojenského školství byla aplikace demokratických zásad do vzdělávání vojáků, výuka společenských věd, zavádění nových poznatků, zvyšování jejich odborné přípravy včetně dalšího zvyšování kvalifikace a prohlubování získaných poznatků a výchova kádru. Školy měly zároveň dostat větší autonomie v rozhodování a v řízení svého chodu, počítalo se i s novelizací zákona o vysokých školách.

VI. kapitola se snažila postihnout a pojmenovat určité problémy vnitřního života ČSLA. V první řadě šlo o zajištění rozvoje socialistické demokracie s přihlédnutím k armádním zvláštnostem (mj. změnit tradiční pojetí nedílné velitelské autority na přirozenou autoritu zkušeného nadřízeného, prohloubit neformální vztahy a provádět systematický výzkum veřejného mínění v armádě). Rovněž bylo třeba narovnat postavení Čechů a Slováků v obsazování funkcí podle národnostního klíče (dosud bylo ve velitelském sboru 20 % Slováků místo asi 1/3, ve vedení MNO a GŠ ČSLA byl poměr ještě o něco horší), vzít v úvahu chystanou federalizaci (Východní vojenský okruh zasahoval částečně na severní a jižní Moravu, Střední vojenský okruh zase na jižní Slovensko, v budoucnu se jejich hranice měly kryt s hranicemi SSR a ČSR) a upravit jazykové poměry. Větší podporu měly dostat různé skupiny vojenské mládeže (např. Svaz vojenských vysokoškolských studentů, který vznikl v červnu), profesní sdružení (např. Odborový svaz občanských pracovníků vojenské správy, Svaz vojáků z povolání aj.), sportovní a kulturní aktivity i péče o volný čas vojáků. V oblasti zvýšení úrovně života vojáků z povolání a občanských zaměstnanců se předpokládalo mj. odstranění příliš dlouhé a vyčerpávající práce spojené s udržováním bojové pohotovosti stanovením zákonné pracovní doby, stanovení diferencované dovolené podle počtu odsloužených let a náročnosti služby i zavedení uzákoněného práva vojáků v základní službě na osobní volno. Dalšími body bylo zkvalitnění stravování včetně úrovně stolování, změny v odměňování a v důchodovém zabezpečení, zlepšení zdravotní péče s důrazem na zdravé pracovní prostředí a především masová výstavba nových bytů pro 11 000 žadatelů.¹⁵¹

Prvním z bodů jednání VR MNO 3. 6. 1968 byl návrh plánu kádrových změn ve vedoucích funkcích ČSLA pro rok 1968. Když pomineme zřízení „teplých místech“ pro bývalého ministra Lomského a NGŠ Rytíře na Vojenský historický ústav,

objevuje se zde zajímavá myšlenka – zvážit zařazení příslušníků odboje, kteří byli z armády bezdůvodně propuštěni, na místa některých velitelů divizí. Probíralo se i odvolání gen. Valeše z funkce velitele VVO, protože chtěl odejít do Prahy. Poprvé se o tom jednalo již 27. 2. na VR MNO, kdy byl spolu s genmjr. Gavalcem kandidátem na nově zřízený post zástupce náčelníka pro teritorium. Tehdy byl pro změnu gen. Kodaj prvním pretendentem na jeho místo velitele VVO.

Jedním z dalších důležitých bodů bylo uspořádání celoarmádní konference KSČ, která měla vzhledem k rozhodnutí svolat mimořádný sjezd KSČ původně proběhnout 26.–28. června. Gen. Pepich se poté zmínil o Sovětech, kteří nedoporučují realizovat návrh na zřízení volených stranických orgánů v armádě, a prý také v MLR a PLR s nimi nejsou pozitivní zkušenosti. Džúr k tomu ovšem poznamenal, že je třeba upřesnit postavení, práva a povinnosti navrhovaných volených stranických orgánů, aby nerušily výstavbu armády.¹⁵²

V červenci se na Vojenské radě i na Kolegiu MNO přetřásala hlavně ŠUMAVA a pomalý postup při realizaci Akčního programu, ale 8. 7. na kolegiu v Bratislavě, den před zahájením celoarmádní konference KSČ, dostal velitel SVO gen. Vaľo od Džúra za úkol připravit návrhy na zařazení rehabilitovaných důstojníků na odpovídající místa a ministr představil i svého kandidáta na nového náčelníka HPS ČSLA – gen. Bedřicha, což členové kolegia vzali na vědomí a slíbili mu podporu. Těžko říci, co si asi pomysleli, když Džúr během diskuze na dotyčné konferenci prohlásil, že náčelník HPS není ještě vyřešen. Faktem však je, že zjednodušená informace o dosazení gen. Bedřicha do čela HPS k vojskům „pronikla“ ještě na konferenci a vzbudila jisté rozhořčení.¹⁵³

Nebylo divu, když ani ne o týden později (15. 7.) na dalším kolegiu plk. Stejskal přečetl Džúrův oficiální rozkaz o jmenování Bedřicha náčelníkem HPS na místo E. Pepicha, odcházejícího do slovenské politiky (po federalizaci se stal prvním ministrem vnitra SSR).¹⁵⁴

Celoarmádní konference KSČ proběhla ve dnech 9.–11. 7. 1968 v Bratislavě a zúčastnilo se jí nejen vedení ČSLA a MNO, ale i příslušníci druhů vojsk, politického aparátu, bojových útvarů, Pohraniční stráž a občanští zaměstnanci. Za stranické a vládní činitele tu byl především O. Černík. V jejím průběhu se opakovaně hovořilo o:

- letitých a chronických problémech ČSLA spojených s nepřetržitě probíhajícími reorganizacemi a redislokacemi,

¹⁵¹ Tamtéž, s. 162–176.

VÚA – VHA, f. MNO 1968, sign. 2/1/42, k. č. 29, Návrh akčního programu Československé lidové armády, 1968, s. 23–35 a 39–59.

¹⁵² VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/11/2, k. č. 77, Zápis z 3. zasedání VR MNO, 3. 6. 1968, s. 2, 4–5.

Tamtéž, sign. 1/3/6, k. č. 76, K bodu: Návrh plánu kádrových změn vedoucích funkcí ČSLA pro rok 1968, 27. 2. 1968, s. 1.

¹⁵³ Tamtéž, sign. 1/14/1, k. č. 78, Zápis 6. VR MNO, 3. 7. 1968, s. 3.

Tamtéž, sign. 1/15/1, k. č. 78, Zápis 1. KMNO, 8. 7. 1968, s. 4 a 8.

ÚSD, f. D II, inv. č. 72, II. část Protokolu celoarmádní konference KSČ, Odpovědi soudruha gen. Džúra – na dotazy, s. 6–7.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 243.

¹⁵⁴ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/16/1, k. č. 78, Zápis z 2. K MNO, 15. 7. 1968, s. 2 a 6.

- současném stavu armády,
- přípravě Akčního programu ČSLA,
- cvičení ŠUMAVA,
- odchodu sovětských vojsk,
- výzvě 2000 slov,
- XIV. sjezdu KSČ.

Hned na začátku na sebe upoutala nežádoucí pozornost delegace VVO návrhem na položení věnců u Památníku Sovětské armády na Slavíně, na odeslání zdravice komunistům bratrské SA a několika dalšími podobně laděnými požadavky. Úvodní slovo poté přednesl náčelník HPS ČSLA gen. E. Pepich a přivítal přítomné jako poprvé demokraticky zvolený orgán armádní stranické organizace. Ve výčtu úkolů určených k projednání pak zmínil Návrh hlavních směrů rozvoje stranické a politické práce v ČSLA, Návrh systémového uspořádání sociálněpolitických orgánů a organizací KSČ v ČSLA, zvolení Celoarmádního přípravného výboru KSČ ČSLA, Kontrolní a revizní komise ČSLA i stanovení jasné linie do XIV. sjezdu KSČ. K probíhajícímu demokratizačnímu procesu pak řekl, že i armáda se může aktivně zapojit do řad stoupenců progresu a přiznal nárůst nedůvěry k HPS ČSLA, když byly odhaleny nezákonnosti a komunisté v jednotkách zůstali bez jakékoliv informace z centra (GŠ a MNO). Konstatoval však, že zatím nesjednocené progresivní síly v centru musí teprve rozbít byrokratické postupy z minulosti a agitovat pro akci místo slov. Ke konci prohlásil, že skončila doba přímého zasahování stranických orgánů do služebních záležitostí – strana přestává přímo řídit armádu a HPS ČSLA podporuje vytvoření volených stranických orgánů, profesionální politický aparát chtěl ovšem zachovat. Na závěr požadoval, aby se v armádě prosazovali tvůrčí a myslící lidé, aby velitelé měli přirozenou autoritu a zmínil i existenci zájmových organizací – armáda jen nebojuje, ale i žije. Na něj navázal plk. Miloslav Devera z HPS ČSLA, když mluvil o tom, že vzhledem k úloze přípravných výborů (dále též PV) by se zrušilo byro HPS, a požádal náčelníky politických oddělení, politický správ a HPS ČSLA, aby co nejrychleji společně rozpracovali zásady sladěné činnosti, aby svými právy podle řádů zabezpečovali nerušenou stranickou činnost a do vyřešení všech otázek volených orgánů zabezpečili činnost PV.¹⁵⁵

V prosovětské linii VVO pokračoval ve svém vystoupení gen. S. Kodaj, když si stěžoval, že v dopravě to smrdí stávkou, v masozávodech také, a v železárnách v Třinci stávka probíhá – dozvěděl se to od Sovětů, kteří tam 28. 6. přišli na návštěvu (ve skutečnosti 26. 6. stávkoval jen jeden provoz za zvýšení mezd o 15 %), den

před tím mu prý donesli letáky z Brna s vyloženě fašistickými texty (*„Vláda bolševismu končí, kulomet v každém okně, a zbraně na zničení komunistů, stačí na všechny.“* – podle A. Majorova). Prohlásil, že lidé se odvolávají na T. G. Masaryka a přitom vyhrožují komunistům. Dotknul se i svého negativního postoje k výzvě 2000 slov v Národním shromáždění – ptal se údajně asi 20 poslanců, zda to četli, všichni se vyjádřili, že je to strašné, ale nikdo nevystoupil, jen on to nazval kontrarevolucí.¹⁵⁶

Druhý den nato zareagoval Václav Jelínek z časopisu Československý voják, když nejdříve pochválil Kodaje za jeho odvahu při střetu s Novotným a jeho stínovým kabinetem a za podporu Dubčeka a nového vedení strany v dobách nejkritičtějších, ale pak pronesl:¹⁵⁷ *„Říká se, soudruhu Kodaji, a já jsem očekával, že právě tyto věci včera vysvětlíš, že poté, co vyšel článek 2000 slov jsi žádal na stranické skupině Národního shromáždění, aby byla vyhlášena pohotovost Lidových milic, aby rozhlas a televize přešly pod vojenskou kontrolu, aby byl vyhlášen výjimečný stav a proti signatářům článku, aby bylo zahájeno trestní stíhání.“* A dodal, že dvě stávky nejsou kontrarevoluce.¹⁵⁸

Vedoucí tajemník HV KSČ MNO plk. Plos shrnul polednový vývoj a konsolidaci hlavního výboru po dubnové 5. konferenci. Zopakoval, že je nutno respektovat zvláštnosti stranické práce v armádě i společenské postavení vojáků a jejich ohodnocení. Podle něj není nebezpečí zprava, ale horší je zakonzervování starého stylu a metod práce. Podpora novému vedení by měla být, ale nekritická. Doporučoval nezanedbávat lidský faktor a při odchodu lidí z armády jim dát finanční a sociální zajištění. Velmi nešťastně vyzněla jeho zmínka, že na MNO teď mají oni sociální nejistotu.¹⁵⁹

Hodně vypjatě na to reagoval např. velitel 10. tp v Martině: *„MNO nám udělalo tolik ostudy a hanby, že dnes po nás pokřikují Šejnovci, konzervy, atd. Já se ptám soudruzi, kde jste byli v lednu, kde jste byli do dubna, když jsme tehdy potřebovali nejvíc informací, nejvíc pomoci od vás – vy jste v té době se nemohli sami mezi sebou dohovorit. Útvary, a mluvím za náš útvar, poctivě plnil a plní úkoly bojové a politické přípravy a myslíme si, že v tom, že vy dnes máte sociální nejistotu, [že] se neumíte domluvit, že tu jde skutečně o politický boj o koryta.“* A přidal návrh na přestěhování MNO do Brna, aby konzervy zůstaly v Praze. Zastal se i Kodaje, který podle něj v listopadu a v prosinci včas dokázal orientovat lidi a od počátku stál na straně progresu.¹⁶⁰

Vzhledem k tomu, že není možné přiblížit si příspěvky všech vystupujících během oněch tří dnů¹⁶¹, omezíme se v podstatě už

¹⁵⁵ ÚSD, f. D II, inv. č. 71, Protokol celoarmádní konference KSČ konané dne 9. – 11. 7. 1968 v Bratislavě, průběh jednání dne 9. 7. 1968, s. 20–21.

Tamtéž, E. Pepich – úvodní slovo, s. 1–3, 5, 7, 8, 11, 12, 18–20.

Tamtéž, plk. Devera – HPS, s. 4.

¹⁵⁶ Tamtéž, Kodaj Samuel – VVVO PS, s. 4 a 6.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 91.

¹⁵⁷ ÚSD, f. D II, inv. č. 72, II. část Protokolu celoarmádní konference KSČ, soudruh Václav Jelínek Československý voják, s. 4–5.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁵⁹ Tamtéž, plk. Jiří Plos HV KSČ MNO, s. 1–5.

¹⁶⁰ Tamtéž, Přípomínky k diskuznímu vystoupení s. Plose – HV KSČ MNO, s. 10.

¹⁶¹ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 209–226.

Rovněž ÚSD, f. D II, inv. č. 71 a 72.

jen na ten, který přednesl gen. Rusov. Hovořil o práci na Akčním programu – byl expedován 19. 6., ale leckde ležel týdny na štábech, je vydán do stupně brigády (tzn. na úrovni pluku a níže si ho mají dále rozpracovat); o úpravě směrnice pro uvádění do bojové pohotovosti s platností od 1. 9. – došlo k jejímu zmírnění v zajišťování hotovosti u pozemních vojsk, letectva i PVOS; o odstranění některých deformací; o změnách v kádrové oblasti – bylo provedeno přepodřízení některých orgánů, probíhá rehabilitace, bude nové hodnocení vojáků z povolání; o vydání nového statutu MNO – tzn. GŠ ČSLA bude více orgánem řízení a velení, zvýrazní se úlohy druhů vojsk a decentralizují se pravomoci na všechny stupně velení. V současnosti se také pracuje na ekonomickém rozboru příslušných dokumentů pro vládu a Národní shromáždění, jež budou východiskem pro strukturu a makrostrukturu. Neopomenul zmínit práce na vojenské doktríně, vyčlenění Velitelství Pohraniční stráže jako svazu z HSPV i přidělení silničních praporů k vojenským okruhům a k letectvu pro řešení výstavby materiálně-technické základny a ubytování. Rovněž oznámil, že 5. 7. schválil nejpalčivější dílčí vnitřní změny ve struktuře PVOS (zvláště u radiotechnického vojska a samotné

PVOS) a že se podařilo uzavřít dohodu s Ministerstvem dopravy ČSSR o snížení jízdného pro vojáky při opuštění ubytovacího prostoru, takže ušetří 20 000 000 Kčs ročně. Vojáků z povolání se měly pozitivně dotknout úpravy důchodů, sociálního zabezpečení a přídavků na děti v celkové výši 43 milionů Kčs, u občanských zaměstnanců šlo o 27 milionů Kčs. Mluvil také o omezení povolávání záloh na cvičení, o organizačním a dislokačním klidu do vyřešení makrostruktur a struktur v armádě. Slíbil nový systém plánování bojové a politické přípravy, nový systém povolávání vojáků a celý nový systém školení armády. Nejdříve však podle něj bylo třeba vypracovat čs. vojenskou doktrínu a následně nový systém velení a řízení armády, uvést armádu do souladu s ekonomickými a lidskými možnostmi státu a nově ji uspořádat podle budoucího federativního rozdělení státu včetně zohlednění výstavby vojsk územní obrany. V závěru vyzval komunisty, aby působili jako aktivizační a tvůrčí činitelé i jako realizátoři Akčního programu a aby jednotlivé stranické organizace fungovaly jako nástroje demokratické kontroly zdola na všech stupních a pracovištích. Nakonec žádal i o trpělivost, neboť „chceme se vyvarovat chyb.“¹⁶²

Úkol splněn – čs. tankový útvar u západních hranic v 60. letech (VÚA)

¹⁶² ÚSD, f. D II, inv. č. 72, II. část Protokolu celoarmádní konference KSČ, č. 19. s. gen. Rusov Karel, MNO A-3, s. 1-7.

V odpovědích na otázky z pléna se pak ministr Dzúr mj. velmi obsírně vyjádřil ke cvičení ŠUMAVA. Mimo určitých nepřesností v počtech a přesunech vojsk, které snad vznikly tím, že mluvil z paměti, pronesl pár pozoruhodných vět, byť vzápětí dodal, že mu přítomnost sovětských vojsk u nás nevadí.¹⁶³ „...a ja bysom bol rád, keby ešte dneska odišli...“ Odešlo prý 35–38% z celkového počtu, ale on neumí říci, kdy odejdou všichni. „*Súdruhovia, keď sme prosili naliehavo a niekoľkokrát, tak čo máme násilím, lebo ako to previesť, opytujem sa vás.*“¹⁶⁴

Na již zmíněném kolegiu 15. 7. bylo zveřejněno i ustavení gen. Kodaje do čela VVO místo gen. Valeše, který se o týden později stal náčelníkem Správy operační a bojové přípravy HSPV MNO. Předtím se ale znovu hovořilo o cvičení ŠUMAVA, i jak pomalý odchod sovětských vojsk nahraává protisovětské kampani a konzervativním silám. Dzúr mluvil o svém článku „ČSSR je věrný spojenec“ v Izvestijích 22. června a o dalším, který zítra vyjde v Rudém právu. Rusov vyzval k posílení bratrských svazků se SSSR a k boji proti krajnostem, zatímco gen. Kúkel si chválil srdečné vztahy našich a sovětských letců. Nejdál zašel velitel Středního vojenského okruhu gen. Vasil Vaľo, když tvrdil – sovětské přátelé měli obavy, že neplníme plány bojové a politické přípravy, přesvědčili se o opaku – a připustil pouze vnější pokles kázně. Kdyby jen tušil, že Sověti v našich generálech vidí neschopné velitele, kteří nenutí své podřízené útočit na nepřítel, a jak si všimají absence stranických hesel i obrazů nejvyšších funkcionářů KSČ na zdech chodeb a učeben v kasárnách nebo naopak existence fotografií polonahých žen(!) z časopisů nad postelemi „základáků“, kteří řádně nepozdraví své nadřízené, musel by se za svá slova stydět. I když Dzúr v závěru debaty jedno pěkné heslo nadhodil – budeme plně podporovat progresivní jádro ÚV KSČ vedené Dubčekem. V následném usnesení se pak objevil bod, který dokládá ochotu velení armády zasáhnout uvnitř země proti potenciální kontrarevoluci (jednalo se o tom i na úrovni vojenských okruhů),¹⁶⁵ ale reformní vedení státu to tehdy odmítlo.¹⁶⁶ „...– *připravit opatření k možnému poskytování vojenských ozbrojených výpomocí podle branného zákona a jeho prováděcí nařízení k obraně funkcionářů i občanů pro případ, že by narostlo nebezpečí zvrátit demokratizační vývoj poměrů u nás a v souvislosti s tím došlo k narušení veřejného pořádku,*“¹⁶⁷

Ani program VR MNO 24. 7. moc příjemný nebyl, mj. se probírala kritika článků v armádních novinách Obrana lidu, které překročily určité meze. Generál Dvořák se chtěl od listu pouze distancovat, ale gen. Mucha to nepovažoval za dostačující a nebránil by se kádrovým změnám mezi redaktory. Dzúr poté informoval přítomné o tiskové besedě gen. Prchlíka 15. 7. a upozornil na její politickou škodlivost, zkreslenost a nepravdivost údajů o cvičení i na zveřejnění informací, které měly zůstat utajeny. Podle ministra nešlo o Prchlíkovo první pochybení, ale o pokračování chyb z doby, kdy byl ještě náčelníkem HPS ČSLA, a jež se měly projevit i na Celoarmádní konferenci KSČ v Bratislavě. Závěr rady proto PÚV KSČ zněl, aby se zvažilo Prchlíkovo setrvávání ve funkci a „nezištně“ se připomínal jeho nedávný podíl na deformacích v armádě (náčelníkem HPS ČSLA byl od roku 1955).¹⁶⁸

Poslední VR MNO před invazí 13. 8. už jen udělala tečku za Prchlíkovým osudem, když bylo projednáno jeho přání uchýlit se na vědecké pracoviště. PÚV KSČ jej totiž po sovětském tlaku a kritické „nepodpoře“ ze strany MNO (Prchlík např. kritizoval Dzúrovu kádrovou politiku s gen. Bedřichem) již 25. 7. odvolalo z funkce vedoucího 8. oddělení ÚV KSČ, které vzápětí zrušilo (již dříve to navrhnul sám Prchlík a chtěl ho nahradit oddělením branné a bezpečnostní politiky KSČ). Netušené konsekvence s budoucí realitou operace DUNAJ posléze dostalo jednání o plánovaném ukázkovém cvičení 21.–23. 8., na které měli být pozváni (kromě zástupců armád Varšavské smlouvy) prezident, předseda vlády a předseda branného a bezpečnostního výboru.¹⁶⁹

¹⁶³ Tamtéž, Odpovědi soudruha gen. Dzúra – na dotazy, s. 1–2 a 4.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 3.

¹⁶⁵ Z usnesení Vojenské rady ZVO „Připravit osobně NŠ (náčelník štábu) (ale nevydávat) nařízení k rychlému postavení hotovostních jednotek v jednotlivých útvech a posádkách. Organizaci a sílu hotovostních jednotek stanovit po vyhodnocení místní situace a podmínek. Rozkaz pro případné použití by byl vydán cestou přímé podřízenosti.“

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. armáda – Západní vojenský okruh, dále jen 1. A ZVO), k. č. 1271/89, Usnesení Vojenské rady ZVO, 19. 7. 1968, s. 3.

¹⁶⁶ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/16/1, k. č. 78, Zápis z 2. K MNO, 15. 7. 1968, s. 2 a 6.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genpor. Josefa Valeše, osobní spis, s. 8.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 51–52 a 69–70.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 233.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 232.

¹⁶⁸ VÚA – VHA, f. KMNO r. 1968, sign. 1/17/1, k. č. 78, Zápis z 7. VR MNO, 24. 7. 1968, s. 1 a 4.

¹⁶⁹ Tamtéž, sign. 1/19/2, k. č. 78, Zápis 9. VR MNO, 13. 8. 1968, s. 5 a 7.

Tamtéž, sign. 1/19/6, k. č. 78, Stanovisko Vojenské rady ministra národní obrany, s. 1–3.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 243.

IV/5 VKR a ZS GŠ (březen–srpen 1968)

Situace VKR v roce 1968 byla snad ještě rozporuplnější a více schizofrenní než samotné ČSLA, kterou měla nejen bránit před vnějším a vnitřním nepřítelem na území ČSSR, ale také hlídat. Zatímco velení ČSLA lavírovalo mezi zodpovědností prezidentu L. Svobodovi jako vrchnímu veliteli ozbrojených sil i Dubčekovu vedení a Varšavské smlouvě nebo přesněji v poslední instanci generálnímu tajemníkovi ÚV KSSS L. I. Brežněvovi, protože hlavní velitel SOS VS maršál Jakubovský byl podřízeným ministra obrany SSSR maršála Grečka a ten se zodpovídal ÚV KSSS, VKR byla už od okamžiku svého vzniku 7. 1. 1945, tehdy ještě pod názvem Obranné zpravodajství (dále též OBZ), jakoby svázaná pupeční šňůrou s NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennych děl – Lidový komissariát vnitřních věcí – sovětská zpravodajská služba).¹⁷⁰ Až do 31. 3. 1951 byla pod různými názvy součástí MNO, aby se po „krátké“ epizodě v Ministerstvu národní bezpečnosti, stala od konce října 1953 – podle sovětského vzoru – součástí Ministerstva vnitra jako jeho VI. a od roku 1964 III. správa MV. V té době ale už byla pro změnu v úzkém kontaktu s III. správou KGB (Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti – Výbor státní bezpečnosti – sovětská státní bezpečnost, III. správa se zabývala vojenskou kontrarozvědkou).¹⁷¹

Přestože se demokratizační proces nevyhnul ani jí, její situace byla složitější o tzv. porušování socialistické zákonnosti v 50. letech, a to tím spíše, že od ledna 1953 působil v čele VKR jako náčelník pplk. Josef Stavinoha, který v této funkci setrval až do konce roku 1971, třebaže mezitím povýšil až na generál-majora (1967).¹⁷²

Ve VKR se tak střetávaly a prolínaly vlivy a zájmy KGB (styčným orgánem u VKR byl do srpna 1968 plk. Charitonov), progresivního ministra vnitra Josefa Pavla (ve funkci od 8. 4. 1968) a ČSLA, protože VKR ve skutečnosti vnitru podléhala jen formálně – byla organizována podle armádní struktury i problematiky a z řad vojáků z povolání se povětšinou rekrutovali i její příslušníci (specializovanou jednotkou pro tento účel byl 70. provozní prapor). Navíc, jak se v průběhu Pražského jara začaly otvírat skříně a nejeden kostlivec „vypadl“ i u VKR,

ocitla se jako celek pod přívalem kritiky veřejnosti, když se už předtím musela zodpovídat také z útěku Šejny.¹⁷³

I když VKR zůstala do srpna zřejmě procentuálně nejkonzervativnější „složkou“ armády, „socialismus s lidskou tváří“ byl i v ní, a nikoliv jen jako výsledek tlaku z vedení MV a MNO. Ve Správě VKR (dále též SVKR) vznikly tři pracovní skupiny (pravděpodobně v březnu 1968), které měly analyzovat právní postavení VKR (srov. níže), její agenturně operativní činnost (kritika zastaralých forem práce, nemožnost kontrarozvědně pracovat v zahraničí) i kádrově výchovnou a organizační práci. Od dubna na ně navázala centrální komise SVKR pro přípravu vlastního Akčního programu a také se nejpozději od konce května chystala na svůj návrat do armády k 1. 9. 1968. Jako elegantní právní klička k tomu mělo stačit pouhé zrušení dohody mezi MNB a MNO z roku 1951 o převedení VKR k MNB. Svoji roli ovšem hrálo i to, že MNO se tímto způsobem cítilo kontrolováno (opět po sovětském vzoru) MV, jemuž by jinak mělo být rovno.¹⁷⁴

Samozřejmě že k návratu VKR do ČSLA v roce 1968 nakonec ze zřejmých důvodů nedošlo (stalo se tak až v roce 1990), nicméně předmětná pasáž je poučná i jinak: „rozkaz (MNO a MNB č. 004150–OMS–OS–1951 z 10. 4. 1951) *postrádal dostatečné opory v tehdy platném zákoně o národní bezpečnosti č. 286/48 a vytvořil tedy spíše faktický stav, než stav, který by odpovídal právnímu řádu v dané době. Postupným dalším vývojem došlo k takovému faktickému stavu, že se vojenská kontrarozvědka stala přímou součástí Státní bezpečnosti, v podstatě v rozporu nejen s citovaným rozkazem ministrů národní bezpečnosti a národní obrany, ale i dalšími základními dokumenty, z nichž zejména sluší uvést Statut vojenské kontrarozvědky, schválený Vojenskou komisí obrany ÚV KSČ dne 25. října 1962 a potvrzený ministry vnitra a národní obrany, který považuje VKR za součást ministerstva vnitra, z čehož však nelyne, že ji považuje za součást Státní bezpečnosti. Za součást Státní bezpečnosti pak vojenskou kontrarozvědku prohlašuje až RMV (Rozkaz ministra vnitra) č. 36 z roku 1966. Tento stav zřejmě neodpovídá platnému zákonu č. 70/65 o Sboru národní bezpečnosti, který nedostatky*

¹⁷⁰ Hanzlík, František: Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc. ÚDV, Praha 2003, s. 20–23.

¹⁷¹ Frolík, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: Sborník archivních prací č. 2, Praha 1991, s. 484, 486 a 493.

¹⁷² Povolný, Daniel: Organizační vývoj VKR v rámci Ministerstva národní bezpečnosti od dubna 1951 do května 1953. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století II. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků. Historický ústav FHS Univerzity Hradec Králové, Ústí nad Orlicí 2007, s. 215–221.

VZ, Osobní evidenční karta Josefa Stavinohy, nar. 1918, s. 2–3.

¹⁷³ AMV, f. A–30, inv. j. 319, Některé poznámky ke zprávě o morálně-politickém stavu ve voj. kontrarozvědce, s. 1.

Tamtéž, f. A–30, inv. j. 31, Vyhodnocení úkolů I. odb. za rok 1968, 9. 12. 1968, s. 1–5.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 1–2.

Tamtéž, f. A–30, inv. j. 319, Zpráva o politické situaci ve VKR od ledna 1968 do současné doby, 7. 2. 1969, s. 3.

VZ, f. ZS GŠ ČSLA, sign. 31/6–2, r. 1968, k. č. 6, Návrh na zaměření hlavních úkolů a postavení VKR v soustavě státních orgánů – předložení, 27. 5. 1968, s. 1.

Tamtéž, Návrh úpravy hlavního zaměření a úkolů vojenské kontrarozvědky a jejího začlenění v soustavě státního aparátu, s. 11.

*v právní úpravě postavení VKR neodstranil... Dovedeme-li důsledky tohoto právně vadného stavu k logickému konci, vznikají odůvodněné pochybnosti o tom, mohou-li orgány VKR skutečně vykonávat oprávnění SNB a požívají-li při jejich výkonu potřebnou právní ochranu.*¹⁷⁵

I metody práce VKR (mj. sledování a prověřování osob, vedení svazků, používání operativní techniky), zakotvené dosud pouze ve směrnících (rozkazech ministra vnitra, případně náčelníka SVKR) a bez pevné opory v zákonech, se po vystoupeních ministra Pavla ocitaly právně „na vodě“, a proto genmjr. Stavinoha vydal rozkaz č. 9/1968 „Přechodná úprava některých činností VKR“, čímž částečně eliminoval obavy některých příslušníků VKR, že by mohli být hnáni v určitých případech k odpovědnosti, přestože jednali podle platných směrnic.¹⁷⁶

Na druhé straně se VKR dařilo „zbavovat se“ kauz, které zaváněly ideologickou diverzí, ale v podstatě šlo o řešení rozporů ve společnosti, i těch, jež se vzhledem k současnému politickému vývoji ukázaly neopodstatněné nebo se v rámci odpovědnosti VKR za bojovou připravenost křížily s činností orgánů ČSLA. Údajně se také ztotožnila s myšlenkou, že politické přesvědčení, osobní názory a vyznání občanů by neměly být předmětem jejího bezprostředního zájmu. Boj proti nepřátelským rozvědkám však i nadále zůstával hlavním úkolem VKR, přičemž je nutno podotknout, že jejich výkonnost v tomto období rozhodně nestagnovala. Spory ovšem panovaly mezi zastánci „čistě kontrarozvědné práce“ (tzn. nezabývat se např. kriminálními trestnými činy) v duchu části Akčního programu KSČ o státobezpečnostní práci a těmi, kteří upozorňovali, že VKR je jedinou bezpečnostní složkou v armádě, a proto musí odhalovat jak trestné činy proti republice, tak vojenské trestné činy, ať jsou nebo nejsou páčány ve spojení s nepřátelskou rozvědkou. Nakonec převládl druhý názor s tím, že je nutno přesně specifikovat okruh trestných skutků, které by VKR v rámci ČSLA řešila, a v červnu 1968 byl zahrnut do návrhů zákonů o zpravodajských službách.¹⁷⁷

Zpravodajská správa GŠ ČSLA, tzn. vojenská rozvědka (dále též ZS GŠ), byla v jiné situaci, protože nikdy neexistovala mimo armádu a patrně neměla na rukou tolik krve z období do roku 1953 jako VKR, ale i její minulost obsahovala díky některým jejím příslušníkům, ať už ve vedení nebo „v poli“ nejednu kaz. Situace došla tak daleko, že po tzv. defekci (zběhnutí) vojenského přidělence v USA Tyšlera musela být na přelomu let 1959–1960 znovu vybudována. Jejího řízení se 22. 8. 1960 ujal genmjr. Oldřich Burda, kterému se sice její řady podařilo do jisté míry zkonsolidovat, ale do roku 1968 nedokázal zabrá-

Návrat našich průzkumníků z akce během cvičení v roce 1965 (VÚA)

nit jejímu technickému zaostávání a materiálnímu nedostatku. Sám neváhal napsat, že např. vojskový průzkum svým vybavením zůstal prakticky na úrovni 2. světové války.

O odstavec dříve však neváhal ve své „Informaci“ zmínit pochvaly za práci ZS GŠ od ostatních bratrských zpravodajských správ Varšavské smlouvy v čele s GRU GŠ ozbrojených sil SSSR (Glavnoje razvedyvatelnoje upravlenije – Hlavní správa rozvědky – sovětská vojenská rozvědka), jejímž náčelníkem od roku 1963 byl genplk. Petr Ivanovič Ivašutin a nad ním stojící GRU vedenou náčelníkem genpor. K. N. Tkačenkem. Také oni byli nedílnou součástí „kontrolních mechanismů“ a převodních pák Ministerstva obrany SSSR a ÚV KSSS a osobně si zmapovali v situaci v ČSSR (genpor. Tkačenko během cvičení ŠUMAVA a genplk. Ivašutin počátkem srpna 1968).¹⁷⁸

Hlavním úkolem ZS GŠ bylo včas odhalit přípravy vojenského napadení ČSSR a pochopitelně i ostatních spřátelených socialistických států ze strany NATO a USA (nebo také jiných vojenských paktů a zemí), přičemž primárně byly sledovány bezpečnostní zájmy ČSSR a SSSR. Za tímto účelem ZS GŠ obsazovala svými lidmi zpravidla posty vojenských a leteckých přidělců i některá „nenápadná“ místa na ambasádách ať už s diplomatickým krytím nebo bez něho. Pro plnění svého zadání však disponovala i několika speciálními útvary ČSLA, z nichž jmenujme především 7. spojovací pluk (dále též spojv) v Lito-

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 9–10.

¹⁷⁶ AMV, f. A–30, inv. j. 31, Vyhodnocení úkolů I. odb. za rok 1968, 9. 12. 1968, s. 3.

¹⁷⁷ Tamtéž, Rozbor práce odboru VKR SVO za rok 1968 a úkoly na příští rok, s. 2, 4–7.

Tamtéž, f. A–30, inv. j. 319, Zpráva o politické situaci ve VKR od ledna 1968 do současné doby, 7. 2. 1969, s. 3–4.

Tamtéž, Některé poznámky ke zprávě o morálně-politickém stavu ve voj. kontrarozvědce, s. 3.

¹⁷⁸ Tamtéž.

Tamtéž, Vyjádření k řádnému hodnocení, s. 2.

Dienko, Anatolij: Razvědka i kontrarazvědka v licach. Ruskij mir, Moskva 2002, s. 202–203.

ve Zbirohu,¹⁷⁹ 7. výsadkový pluk (dále též vp) v Holešově a jistým závojem tajemna opředené 247. a 248. provozní prapory (dále též provpr), které spolu s příslušnými odděleními ZS GŠ zajišťovaly spojení včetně agenturního, šifrování a dešifrování, vyhodnocování získaných informací, péči o přidělené objekty a konspirační byty i výcvik a vybavení agentů určených k vysazení do zahraničí.¹⁸⁰

Co se týká přípravy invaze ze strany armád Varšavské smlouvy, z různých diplomatických a agenturních zdrojů docházely nejrůznější informace, které naznačovaly, že se u našich socialistických sousedů děje něco neobvyklého. Problém byl ovšem v tom, že všechny akce směřující k invazi měly své legální krytí, povětšinou jako cvičení, zrovna tak jako návštěvy nejrůznějších vojenských delegací u nás i v okolních státech. Část informací také docházela se zpožděním a riskantní bylo i vysílání našich zpravodajských důstojníků do zemí Varšavské smlouvy, kde je jejich protějšky dobře znaly a kde by stěžejně vysvětlovali, proč špehují své bratry ve zbraní. Z dochovaných zpráv ZS GŠ pro ministra Dzúra z konce července a počátku srpna ovšem jasně vyplývá eskalace napětí za našimi severními a východními hranicemi, které doprovázelo 3. pokus o vstup zmařený jednáním v Černé nad Tisou a v Bratislavě i následné „oddechnutí si“ a klid, který znenadání vyvrcholil invazí.¹⁸¹

Pro situaci na naší západní hranici si paradoxně můžeme vypomoci vzpomínkami Ivana Ivanoviče Ležžova, který jako rozvědkář pracoval na sovětské vojenské misi ve Frankfurtu nad Mohanem a se svými podřízenými kontroloval pohyb jednotek USA a NSR po Západním Německu. Podle něj právě v roce 1968 výrazně vzrostl počet telegramů od Skupiny sovětských vojsk v Německu, která požadovala okamžité prověření situace u vybrané divize nebo samostatně dislokovaného praporu. Zvláště od druhé poloviny července přicházely velmi často požadavky na ověření přesunů amerických a západoněmeckých vojsk podél hranic. Když se však jeho podřízení vraceli „s prázdnou“, tedy když se informace od Skupiny z NDR nepotvrdila – což bylo v 90 % případů(!), docházely z NDR stížnosti na špatnou práci Ležžovových spolupracovníků a on s nimi musel vyjíždět znovu na průzkum, aby mohl sdělit, že „jiné prameny“ se snaží někoho uvést v omyl. Určitě ne shodou okolností právě ve dnech, kdy se armády Varšavské smlouvy přesouvaly do svých východišť k 3. pokusu o vstup a čekaly na rozkaz k invazi – 27. až 30. 7., musel Ležžov opakovaně kontrolovat prostor Grafenberg – Amberg, kam se měly údajně vydat 2 prapory amerických vojáků. Samozřejmě, že všechny kontroly vyzněly na prázdno a že Ležžov marně žádal o důvěru k výsledkům svého pozorování.

O pár dní později (5. srpna) ovšem zaznamenal jinou důležitou věc. Při návštěvě našeho náčelníka Oddělení pohraniční kontroly v Rozvadově v hodnosti podplukovníka si všiml, že přes hranici přejíždějí velká zakrytá nákladní auta s poznávacími značkami US Army a Bundeswehru, na kterých jsou obrněné transportéry a zbraně. Když se svého známého podplukovníka ptal, proč je nekontroluje, proč si nezapisuje jejich čísla a proč je vlastně pouští přes hranici, dostalo se mu vysvětlení, že prostě dostal rozkaz nechat je projet. Dá se důvodně předpokládat, že šlo o techniku, která byla určena pro natáčení amerického filmu

Americké tanky Chaffee při natáčení amerického filmu „Most u Remagenu“ (sbírka T. Jakla)

„Most u Remagenu“ a že neinformovanost dotyčného náčelníka, způsobená jeho nadřízenými, spolu s příkazem, aby ukončil styky s Ležžovem, zavinila tragické nedorozumění a spolu s dalšími zprávami o proudu nákladních automobilů s plachtami, které bez kontroly vjíždí na čs. území, přivedla sovětské vojenské velení k dalšímu potvrzení nesprávných závěrů o odkrytí čs. hranic a o vpouštění amerických a západoněmeckých vojsk do ČSSR. Je zřejmé, že oněmi „jinými prameny“, kterým se věřilo více než vlastním podřízeným, byla bezpochyby KGB, zásobující armádní špičky svými dezinformacemi o aktivizaci americké armády a CIA k zásahu v Československu, které se takto nešťastně „potvrdily“.¹⁸²

Naproti tomu např. naše 19. msd (Plzeň) disponovala informacemi o cvičeních NATO v NSR, která svým rozsahem „byla kvalifikována jako výcvik s normálním režimem“, rovněž situace 2. lehkého obrněného pluku a jednotek Spolkové ochrany hranic na státní hranici nevykazovala žádné anomálie. Část amerických jednotek se navíc z NSR přesunula 17. a 18. 8. do Řecka na cvičení DEEP FURROW, a tak by bylo možno pokračovat dále.¹⁸³

¹⁷⁹ 7. spoj prováděl radiový průzkum a 7. rtp radiotechnický průzkum armád NATO v Evropě, souhrnně lze jejich činnost označit jako radiorozvědku – získávání zpravodajských a technických informací z radioelektronických prostředků – anglicky SIGINT (Signal Intelligence).

¹⁸⁰ VZ, f. ZS GŠ ČSLA, sign. 1/1–17, r. 1969, k. č. 2, Působnost oddělení radiového průzkumu a radiotechnického průzkumu, r. 1966, s. 4.

Tamtéž, Statut oddělení radiového a radiotechnického průzkumu ZS GŠ, r. 1962, s. 3–4.

Tamtéž, sign. 1/3, r. 1969, k. č. 2, Přehled o naplněnosti a ukazatelé kvalit GŠ/ZS a podřízených útvarů, r. 1969.

¹⁸¹ VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 31/1/1, k. č. 41, Ohlasy zahraničního tisku na situaci v ČSSR, červenec – srpen 1968.

¹⁸² Ležžov, Ivan Ivanovič: Dalnij razvedčik. Patriot, Moskva 2005, s. 365–370.

¹⁸³ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 2.

Tamtéž, f. MNO r. 1968, sign. 31/1/1, k. č. 41, Ohlasy zahraničního tisku na situaci v ČSSR, 20. 8. 1968, s. 3.

IV/6 StB a KGB (březen–srpen 1968)

Také StB byla od okamžiku svého vzniku (30. 6. 1945) v kontaktu s NKVD. Postupně, s narůstajícím počtem komunistů nebo jejich sympatizantů ve svých řadách i na vedoucích postech, zcela podlehla jejímu vlivu, převzala její metody, zkušenosti i zločiny. Na konci 60. let už její situace vůči KGB byla odlišnější. Generace „otců zakladatelů“ již do značné míry padla za oběť hledání nepřátel ve vlastních řadách, zemřela nebo odešla do důchodu, nemluvě o tom, že řídnoucí řady příslušníků StB od roku 1954 začali na základě snahy ministra vnitra Rudolfa Baráka o profesionalizaci StB doplňovat (kromě dělnických kádrů s maximálně středním odborným vzděláním) absolventi vysokých škol. Určitá část z nich a pochopitelně i další příslušníci si postupně uvědomili, že StB není profesionální zpravodajskou službou, ale politickou policií sloužící KSČ, která navíc, skrze sovětské poradce a rezidenturu KGB v Praze i přes různé smlouvy o spolupráci, zdaleka neplní úkoly ve prospěch Československa, ale spíše pro „přátele“ (slangový výraz pracovníků našeho MV pro příslušníky sovětských zpravodajských služeb) ze SSSR. A že také daleko více KGB dává, než od ní dostává. Tato vnitřní nespokojenost se dostala na povrch právě v roce 1968.¹⁸⁴

Cesta k demokratizaci StB začala paradoxně v souvislosti s tzv. strahovskými událostmi v říjnu 1967 a s útekem generála Šejny v únoru 1968, za které do velké míry „mohla“ Veřejná bezpečnost. Pozornost se však začala obracet i k StB, kterou někteří z reformních politiků podezřívali z aktivní podpory prezidenta Novotného a z podílu na puči, který se generál Šejna pokusil zorganizovat v armádě na jeho podporu.

Na výroční konferenci I. správy MV (rozvědka) ve dnech 12.–14. 3. 1968 vystoupilo několik náčelníků odborů s požadavkem na oddělení rozvědky od MV a na její podřízení předsednictvu vlády, dva z delegátů pak dokonce s návrhem na její zaměření na ryze národní zájmy (první náznaky se objevily již v únoru), což bylo v zásadním rozporu s jejím dosavadním podřízením potřebám KGB. Kolegové z II. správy (kontrarozvědka), III. správy (vojenská kontrarozvědka) a z části IV. správy MV (správa sledování) si zase na svůj aktiv 12. 3. pozvali „na kobereček“ náčelníka VI. správy MV (správa operativní techniky) plk. Jana Bokra, aby jim vysvětlil, zda u jeho správy neexistuje zvláštní oddělení, které podle pokynů ÚV KSČ odposlouchává příslušníky StB. Bokr však tyto názory, dle jeho mínění pravicových funkcionářů Celoútvárového výboru KSČ II. správy, naprosto odmítl a interpretoval je jako snahu rozbít StB.

V této době také odešel na vlastní žádost (i v souvislosti se selháním StB v Šejnově kauze) z funkce náměstka MV a náčelníka HS StB plk. Jaroslav Klíma (oficiálně odvolán až 31. května). Dne 15. 3. byl odvolán ministr vnitra Josef Kudrna a 8. 4. se řízení MV ujal Josef Pavel (do roku 1950 náměstek MV, v roce 1951 zatčen a odsouzen na doživotí jako nepřátelský agent). Ten využil své vlastní (oboustranné) zkušenosti s nezákonnostmi 50. let a podpořen rostoucí kritikou veřejnosti začal vyměňovat zkompromitované osoby na MV i v StB. Dne 4. 3. byla totiž usnesením předsednictva ÚV KSČ fakticky zrušena cenzura a sdělovací prostředky začaly poprvé podrobněji seznamovat veřejnost s tímto obdobím největších komunistických zločinů.¹⁸⁵

Rozkazem z 16. 4. 1968 nařídil ministr Pavel vytvoření komise pro zjišťování a posuzování případů nezákonného postupu příslušníků SNB (Sbor národní bezpečnosti) a SNV (Sbor nápravné výchovy), která do svého zániku zjistila více než 200 takových případů. Dne 12. 5. dále zrušil některé směrnice pro práci StB, které podle něj byly v rozporu s Akčním programem KSČ (přijat 5. 4.) a mj. zakázal používání operativní techniky u občanů, kteří přímo nespolupracují se zahraničními zpravodajskými službami. Náčelník VI. správy MV plk. Bokr tento rozkaz odmítl splnit, a tak byl 15. 7. odvolán. Dne 1. 6. odešel ze zdravotních důvodů náčelník II. správy MV (kontrarozvědka) plk. Miloslav Košnar, 15. 7. ho následoval náčelník IV. správy MV plk. Antonín Kavan a 1. 8. o své místo přišel i náčelník I. správy MV plk. Josef Houska. Již předtím byli 21. 6. 1968 odvoláni i všichni zbývající náměstci MV plk. Jan Záruba, plk. JUDr. Jindřich Thon, Milouš Jakeš a plk. Jindřich Kotal.

Na jejich posty pak povětšinou usedali změnám naklonění lidé jako plk. Stanislav Padrůnek (od 21. 6. 1968 1. náměstek MV), který byl náčelníkem studijního oddělení vnitřní správy MV a který připravoval program reformy MV s cílem zbavit se ve prospěch příslušných ministerstev některých agend (např. řízení archivů, kontroly technické způsobilosti vozidel, vydávání licencí pro provoz radiostanic) a předání Civilní obrany Ministerstvu národní obrany. K nejdůležitějším bodům však patřilo převedení Ústřední publikační správy (dohled nad vydáváním knih a časopisů, nad filmovou, televizní a rozhlasovou produkcí) k Ministerstvu kultury a informací a návrat nápravněvýchovných ústavů a vyšetřovacích věznic do pravomoci Ministerstva spravedlnosti.

¹⁸⁴ Podle vzpomínek Ing. J. Plzáka.

Koudelka, František – Suk, Jiří: Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden–srpen 1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 9 a 12.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 13–14.

Kalous, Jan – Povolný, Daniel: Plukovník SNB Jan Bokr. In: *Securitas Imperii* č. 13/2006, s. 117.

Ministr M. Dzúr předává 5. 5. 1971 hodnostní označení genmjr. V. Šalgovičovi, předsedovi Ústřední kontrolní a revizní komise (VÚA)

Na přání Alexandra Dubčeka byl 1. 6. náměstkem MV pro StB ustanoven plk. Viliam Šalgovič, naneštěstí se Dubček více spoléhal na jeho přátelství a nedocenil jeho minulost (agent NKVD, příslušník OBZ). Šalgovič intenzivně spolupracoval s příslušníky KGB a stal se hlavní osobou zajišťující z československé strany praktickou realizaci pozdější okupace. Ve skutečnosti tak jeho nadřízenými byli plk. Jevgeni Grigorjevič Nazarov, hlavní představitel KGB u HS StB, a gen. Michail Grigorjevič Kotov, hlavní představitel KGB u MV ČSSR.¹⁸⁶

Ti a jejich nadřízení v Moskvě v čele s Jurijem Vladimirovičem Andropovem však o situaci v ČSSR byli schopni vědět více i dříve, než si byl kdo v ČSSR s to připustit. Slova, která řekl L. I. Brežněv ministru národní obrany M. Dzúrovi při jeho návštěvě v Moskvě 27. 2. 1969, že situace je dnes taková, že o tom, co se udělá v Praze, se za dvě hodiny ví v Moskvě a obráceně. Platila totiž podstatně dříve, a pokud si uvědomíme, že časový rozdíl mezi Prahou a Moskvou jsou právě ony dvě hodiny, chtěl patrně Brežněv vtipně naznačit, že o událostech u nás se v SSSR ví ihned, jakmile k nim dojde, a zároveň, že opatření přijatá v Moskvě jsou okamžitě předávána do Prahy k realizaci. Kromě „oficiální“ rezidentury KGB (na HS StB v Praze) a sovětského velvyslanectví v Praze, zde totiž existovala skrytá síť tzv. „očí

a uší Moskvy“, kterou navíc – více či méně vědomě – začali doplňovat někteří konzervativci.

Přitom se našim představitelům svým způsobem dostalo varování již v únoru během oslav 20. výročí Února 1948, když Marie Kočvarová ve své zprávě o pobytu sovětské delegace napsala, že její členové Kolesnikov a Brežněvův tajemník byli neobyčejně detailně informováni „...o všem, co se u nás děje, včetně drobných a zcela bezvýznamných personálních přesunů v aparátě ÚV KSČ.“¹⁸⁷

Ani to však zřejmě nestačilo. Když 21. 3. – nedlouho před setkáním v Drážďanech – předložil tajemník Komunistické strany Ukrajiny Petr Jefimovič Šelest na zasedání politbyra ÚV KSSS údajně poprvé návrh na vojenskou intervenci ve prospěch „zdravých sil“, byl to právě Andropov, vědomý si svých zkušeností sovětského velvyslance v Budapešti během maďarských událostí v roce 1956, kdo podporoval aktivní opatření vůči ČSSR, načež došlo k promptnímu opuštění „Chruščovovy doktríny“ (nepoužívat proti vládám v socialistickém bloku nelegály) a od jara 1968 do 15. 5. tak KGB do ČSSR v rámci operace PROGRES vyslala nejméně 35 tzv. nelegálů (příslušníci tajných služeb vystupující zpravidla pod identitou občana jiného státu a pracující v hlubokém utajení), kteří se vydávali za zahraniční turisty a novináře z NSR, Rakouska, Velké Británie, Švýcarska, Libanonu a Mexika.¹⁸⁸

Z Moskvy je, nepochybně přes prostředníky, nejprve řídil náčelník Správy S (nelegálové) gen. Anatolij Ivanovič Lazarev, ale vzhledem k jejich počtu vznikla k 26. 5. na sovětském velvyslanectví v Praze k jejich úkolování nová – tajná – rezidentura KGB vedená V. V. Suržaninovem. I ten byl však záhy „koordinován“ zástupcem náčelníka Správy S Gennadijem Fjodorovičem Borzovem (pseudonym Bystrov) a velícím důstojníkem rezidentury ze Sekce N (podpora nelegálů) V. K. Umnovem.¹⁸⁹

Mezi odpůrci obrodného procesu KGB záhy vytipovala čtyři hlavní osoby – Aloise Indru, Jozefa Lenárta, Drahomíra Koldera a Vasilu Biláka a snad „ze staré známosti“ i v květnu z vězení propuštěného bývalého ministra vnitra Rudolfa Baráka (uvězněn v roce 1962 za hospodářské delikty, ve skutečnosti chtěl odstavit prezidenta Novotného). Barák však byl mužem bez vlivu a údajně vadil i zmíněné čtyřce, proto kontakty s ním zřejmě nenabýly vážnějšího charakteru, přestože na schůzce s nelegálkou G. L. Linickou souhlasil, že se setká s Borisem

¹⁸⁶ Koudelka, František – Suk, Jiří: Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden–srpen 1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 15–19, 213–214, 332 a 324.

¹⁸⁷ ÚSD, f. D II (A. Dubček), inv. č. 2, Informace o pobytu delegací bratrských stran evropských socialistických zemí na oslavách 20. výročí Února, s. 14.

¹⁸⁸ Za Němce se měli vydávat GROMOV – Vasilij Antonovič Gordijevskij (1933–1972) – vystupoval snad pod jmény Kurt Sandier, Kurt Molner a Emil Frank, SADKO – Ivan Karlovič Iozenson – vystupoval mj. pod jmény Hans Graven a Pobbs Friedrich Schilling, SEVIDOV – ? – vystupoval pod jmény Heinrich Dremer a Kurt Ernst Tile, VLADIMIR – Ivan Dmitrijevič Unrau – vystupoval pod jmény Hans Emil Redveyks a Maykhert, VLAS – ? – vystupoval pod jménem Berman Rolf Max Thiemichen, GURJEV – Valentin Alexandrovič Gutin – ? a JEVDOKIMOV – ? – vystupoval pod jménem Heinz Bayer, za Rakušany pravděpodobně PJOTR alias ARTOM – ? a jeho manželka ARTOMOVA – ? – Edith Ingrid Eichendorfová, DIM nebo DIMA – V. I. Ljamin – ? a VIKTOR – Pavel Alexandrovič Karaljun – ?, za Brity BELJAKOV – ?, USKOV – ?. Nikolajevič Ustimenko – ? a jeho manželka VALJA – Victoria Martjnova – ?, za Švýcary ALLA – Galina Leonidovna Linická (dříve Vinogradovová a později Kaminská) – vystupovala pod jmény Maria Wernerová nebo Weberová a SEP – Michail Vladimirovič Fjodorov – ?, za Libanonce JEFERAT – Ašot Abgarovič Akopjan – vystupoval pod jménem Oganess Saradžjan a za Mexičana ROY alias KONĚJEV – Vladimir Igorevič Štěstěnko – vystupoval pod jménem Felip Burns.

Dienko, Anatolij: Razvědka i kontrarazvědka v licích. Ruskij mir, Moskva 2002, s. 16, 123.

Andrew, Christopher – Mitrochin, Vasilij: Neznámé špiónážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Academia, Praha 2001, s. 263–264 a 620–621.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 263–264 a 692.

Semjonovičem Ivanovem z pražské rezidentury KGB. Pravidelnými hosty na sovětském velvyslanectví se ale stali výše uvedení.¹⁹⁰

Nelegálové tu nicméně plnili důležitější úkoly – proniknout do „kontrarevolučních struktur“, získat o nich informace a zdiskreditovat je. To se týkalo především K-231, KAN, Čs. strany lidové, Čs. strany socialistické, Svazu čs. spisovatelů (předseda Eduard Goldstücker, místopředseda Jan Procházka, spisovatelé Pavel Kohout a Milan Kundera), Literárních listů, Svobodného slova, Rudého práva, Československé televize (generální ředitel Jiří Pelikán) a Univerzity Karlovy (zvláště Filozofická fakulta UK, která usilovala o nový zákon na ochranu akademických svobod a studentští aktivisté Lubomír Holeček a Jiří Müller, kteří již delší dobu vystupovali proti vedoucí úloze KSČ vůči ČSM a vysokým školám).¹⁹¹

V rámci aktivních opatření během akce CHODCI (CHODOKI, možná vhodnější by byl překlad podle dalšího významu tohoto slova – poslové, vyjednávači) se sovětsští nelegálové, coby sympatizanti obrodného procesu ze Západu, snažili vyprovokovat naše novináře např. v tom směru, aby psali a otiskovali protisovětské a antisocialistické články. Před členy KAN a K-231 zase vystupovali jako příslušníci smyšlené podzemní organizace napojené na Západ, která jim dodá zbraně, což vyvrcholilo 12. 7. nálezem pěti vaků zbraní na Sokolovsku, které tam KGB sama nastrčila. Nicméně 19. 7. sovětská Pravda přinesla senzační článek o celém zbrojním skladu. KGB také StB dodávala vymyšlené zprávy o protistátní činnosti KAN a K-231 a o jejich napojení na západní zpravodajské služby. Na akci CHODCI se podílel i náčelník I. správy MV plk. J. Houska. V době jedná-

Detail nečitelného nápisu v azbuce uvnitř sovětského batohu (Muzeum Policie ČR)

Tři originální samopaly Thomson z nálezů na Sokolovsku (Muzeum Policie ČR)

Jeden z batohů (patrně kanadské výroby) nalezený na Sokolovsku v červenci 1968 (Muzeum Policie ČR)

ní v Čierné nad Tisou už ovšem naši představitelé od ministra Pavla věděli, že sklady zbraní jsou provokací ze strany SSSR. Již předtím (v květnu) našťastí selhaly pokusy nelegálů V. A. Gordijevského o únos Jana Procházky a V. A. Gutina o odvlечение profesora Václava Černého (historik, zakládající člen KAN) do NDR.

KGB měla rovněž v plánu provést v srpnu na 9–11 lidech „zvláštní úkoly“, ale operaci centrála zrušila – podle některých náznaků mohlo jít i o vraždy sovětských manželek čs. občanů (mj. armádních důstojníků), které by se svedly na kontrarevolucionáře. Informaci o nich podal po své defekci (útěku) na Západ příslušník I. správy František August (jeho manželka byla Ruska) a dodal, že začátkem srpna na stranické schůzi I. správy MV vystoupil jeden z jejích nižších náčelníků pplk. Slavoj Farkaš (vlastním jménem Frous) s názorem, že příslušníci KGB porušují zásady zpravodajské spolupráce s StB a měli by být od-

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 264.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 265.

O situaci na vysokých školách v r. 1968, viz např. http://libpro.cts.cuni.cz/el_publ_dejmal.htm.

volání do SSSR. Všechny, kdo s ním tehdy souhlasili, prý KGB po invazi zatkla, kromě Frouse, který patrně jednal podle jejích pokynů.¹⁹²

Jako nejzřetelnější se ale ukázala Andropova neotřesitelná a neodůvodněná teorie o imperialistickém spiknutí, kvůli níž nejenže neváhal dezinformovat řadové sovětské občany, ale i celé politbyro. Zcela záměrně nechal zatajovat a ničit všechna hlášení, která hovořila o opaku – např. náčelník Sekce PR (politická rozvědka) ve Washingtonu Oleg Danilovič Kalugin získal spolehlivé dokumenty, že CIA ani jiná západní zpravodajská služba se na reformním procesu nepodílí, přesto Andropov dál úmyslně podával svým spolustraníkům lživá a zavádějící fakta.¹⁹³

KGB však nebyla jediná, kdo se zpravodajsky angažoval proti Československu. Polská Služba Bezpieczeństwa vyhlásila akci PODHALE, během níž před srpnem podél čs.-polských hranic získávala a vyhodnocovala informace o náladách našeho obyvatelstva, o čs. ozbrojených silách, zpracovávala seznamy spolehlivých a nespolehlivých osob a vytěžovala k situaci své kontakty mezi čs. občany, poněkud z řad příslušníků VB a StB. Dne 20. 8. polské MV zřídilo zvláštní skupinu HORAL v počtu 28 mužů vedenou plk. Henrykem Zmijewskim, kterou tvořili vybraní důstojníci polské tajné služby, kteří po invazi začali zpravodajsky působit proti ČSSR na území zabraném PLA.¹⁹⁴

Polní čepice vojáků PLA (VHÚ)

Polní blůza vojáka PLA (VHÚ)

Odznak výsadkáře Polské lidové armády (VHÚ)

¹⁹² V silniční propusti na silnici č. 6 mezi osadami Mýtina a Arnoldov bylo nalezeno 20 amerických samopalů Thomson model 1928 A1, ráže 11,43 mm s 40 nabitými zásobníky a s dalšími náboji i 30 německých pistolí Walther modely PPK a PP, ráže 7,65 mm bez nábojů. Analýza Kriminálního ústavu prokázala, že zbraně z 2. světové války byly na místě asi tři dny a že ze samopalů se nedávno střílelo, hlavně však šlo o to, že použitá konzervační vazelína pocházela ze SSSR, stejně jako jeden z pěti vaků (dva z ČSSR, jeden pravděpodobně z Kanady a jeden neurčen).

Gordijevský s Gutinem tvrdili Procházkovi a Černému, že jsou v ohrožení, ale pokud by přistoupili na ukrytí, skončili by v rukou hrdlořezů ze Sekce V (oddělení zahraniční rozvědky pro „zvláštní úkoly“) Alexejeva s Ivanovem (Černý) a Petrova s Borisovem (Procházka), kteří by je v diplomatických vozech tajně vyvezli do NDR. Černý se ovšem necítil v nebezpečí více než obvykle a Procházkovi ministr Pavel přidělil bodyguarda.

Andrew, Christopher – Mitrochin, Vasilij: Neznámé špiónážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Academia, Praha 2001, s. 266–268, 622.

Koudelka, František – Suk, Jiří: Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden–srpen 1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 194–201, 240, 248 a 331.

Pacner, Karel: Velké špiónážní operace. Studená válka. Albatros plus, Praha 2004, s. 62–72.

¹⁹³ Andrew, Christopher – Mitrochin, Vasilij: Neznámé špiónážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Academia, Praha 2001, s. 268.

¹⁹⁴ Archiv bezpečnostních složek, spis ÚDV–762/2005 (zpracovatel PhDr. Jan Kalous), s. 2–27.

IV/7 3. pokus o „vstup“⁶⁶, jednání v Čierné a v Bratislavě (červenec–srpen 1968)

Zatímco se z ČSSR po ŠUMAVĚ rychle stahovaly jednotky MLA a pomalu NLA NDR, PLA a SA, zastánci tvrdé linie v SSSR plynule pokračovali v realizaci invaze. Nastal čas informovat bratry ve zbrani, i když někteří již „v obraze“ patrně byli. Poláky pro „cvičení“ získali již v dubnu 1968 a dost možná i Bulhary, ale o tom prameny bohužel mlčí. Nicméně Němci a Maďaři se dočkali, přestože nejspíše leccos tušili, až 10. července. Toho dne zástupce hlavního velitele SOS VS u NLA NDR arm. gen. Petr Alexejevič Kuročkin navštívil ministra obrany NDR arm. gen. Heinze Hoffmanna a zeptal se ho, zda je NLA připravena zúčastnit se v následujícím období spolu s SA a PLA vojenského cvičení na hranici s ČSSR. Hoffmann s tím vyslovil zásadní souhlas a druhý den jej potvrdil i Walter Ulbricht.

Ministr obrany NDR armádní generál Heinz Hoffmann v 70. letech (VHÚ)

Dne 10. 7. pro změnu požádal ministra národní obrany MLR genplk. Lajose Czinegeho o naléhavý rozhovor stálý představitel SOS VS u MLA genplk. Ivan Ivanovič Tutarinov. Tlumočil mu žádost maršála Grečka o účast tří divízií MLA na plných počtech (dvě v prvním a jedna v druhém sledu) na „cvičení“ armád Varšavské smlouvy na sever od maďarských hranic (tzn. na Slovensku), jež je plánováno na červenec, ale může začít už v blízké době, a odvolával se na souhlas, který k tomu dal J. Kádár zhruba před týdnem L. I. Brežněvovi. Czinege byl ovšem na rozpacích, protože od Kádára právě přišel a ten mu o ničem neřekl. „Nedorozumění“ mezi skutečným Kádárovým postojem a Brežněvovou interpretací jeho „souhlasu“ se „vysvětlilo“ už po několika dnech, ale ke cvičení se měla připravit pouze jedna divize MLA.¹⁹⁵

Předtím, ve dnech 2.–3. července, jednalo o situaci v Československu politbyro ÚV KSSS. Přizvaný velvyslanec v ČSSR Červoněnko referoval o výzvě 2000 slov a o jejím nebezpečí pro vedení KSČ, které ovšem tuto hrozbu podceňuje, a o údajném vytváření „druhého (pravicového) centra“ ve straně. Přesto však navrhoval pokračovat v politickém tlaku na Dubčekovo vedení a stáhnout armádu, protože čs. občané by její pobyt v ČSSR nepodpořili. S tím se ztotožnil i hlavní redaktor deníku Pravda V. Zimjatin, který se právě vrátil z „návštěvy“ Československa. Většina členů politbyra (mj. Podgornij, Pelše, Andropov, Gromyko) ale byla pro setrvání vojsk a klonila se více či méně k ozbrojenému zásahu. Brežněv se sice stavěl spíše za politické řešení, avšak tvrdé postoje členů politbyra také zcela ignorovat nemohl. Druhého dne zasedání politbyra tak přítomné informoval o svém jednání s J. Kádárem, který byl pro setkání představitelů bratrských stran, případně i bez čs. účasti, souhlasil s odesláním „soudružského dopisu“ ÚV KSČ a v narážce na 2000 slov prý řekl, že u nás vznikla taková situace, kterou je nutno řešit okupací a že se jí MLR v případě potřeby bez rozmýšlení zúčastní. Tímto Kádárovým „souhlasem“ pak Brežněv patrně získal souhlas politbyra se zorganizováním tzv. Varšavské schůzky (původně 10. nebo 11. 7., nakonec 14.–15. 7.) a se zasláním velmi kritického „soudružského dopisu“ ÚV KSČ 4. 7. (podobné dopisy poslaly i ostatní státy pětky), tedy s politickými způsoby řešení, nicméně způsoby vojenské, jak je výše uvedeno, zcela opomenuty nebyly.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 4.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 239.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlín 1995, s. 99.

Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 8–9.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 83–84.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 79–80.

Možná to souviselo s diplomaticky kladeným odporem A. Dubčka vůči oné schůzce, protože nepochybně cítil, že se ve Varšavě žádné pochvaly nedočká. Předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 8. a 12. 7. totiž nakonec přijalo požadavek (Biřák, Kolder, Rigo a Švestka byli pro schůzku), aby schůzce předcházela jak dvoustranná jednání se stranickým vedením zemí pětky, tak také s rumunskými a jugoslávskými komunisty a svou účast odmítlo. Kalkulace, že se proto schůzka neuskuteční a o nás bez nás se jednat nebude, podpořená tři týdny starým usnesením PÚV KSČ, že v této době nebudou vedoucí funkcionáři opouštět republiku, se vzápětí ukázala jako chybná a následná argumentace před čs. veřejností, spolu s otištěním tzv. Dopisu pěti bratrských stran 18. 7. v Rudém právu, že pozvání do Varšavy přišlo příliš pozdě, byla ryze účelová.¹⁹⁷

Bez nadsázky tragikomické pak bylo v závěru článku uvedeného odvolání na Deklaraci vlády SSSR z 30. 10. 1956: „*Země velkého společenství socialistických národů, sjednocené společnými ideály budování socialistické společnosti a zásadami proletářského internacionalismu, mohou vytvářet své vzájemné vztahy jedině na zásadách plné rovnoprávnosti, respektování územní celistvosti, státní nezávislosti a svrchovanosti a vzájemného nevměšování se do vnitřních záležitostí.*“¹⁹⁸ Vzápětí totiž následoval ozbrojený zásah sovětských vojsk v Maďarsku.

Mnohem „upřímněji“ tak zněla slova z Dopisu, že bratrské strany sice nemají v úmyslu vměšovat se do vnitřních záležitostí ČSSR, ale nepřátelské síly hrozí odtržením Československa. „*To už není pouze vaše věc. To je společná věc všech komunistických a dělnických stran a států... To je společná věc našich zemí, které se sdružily do Varšavské smlouvy... Hranice socialistického světa se přemístily do centra Evropy... Nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby imperialismus pokojnou nebo násilnou cestou, zevnitř nebo zvenčí, prolomil socialistickou soustavu a změnil poměr sil v Evropě ve svůj prospěch.*“¹⁹⁹

Naše neúčast ve Varšavě však patrně také nahlodala Kádárův pročeskoslovenský postoj, když se kvůli tomu 13. 7. na tajné schůzce s Dubčkem pohádal v Košicích a v dalších dvou dnech se prý k němu ve Varšavě ostatní soudruzi chovali jako ke stávkokazovi a o přestávkách se maďarské delegaci vyhýbali, jako kdyby trpěla malomocenstvím. Snad jen dodejme, že nejaktivněji proti ČSSR už tradičně vystupovali T. Živkov i W. Ulbricht, který kromě nepřesvědčivé znějící fráze, že se imperialisté (především západoněmečtí) snaží přes ČSSR z jihu obklíčit NDR, řekl i to, co Sovětům už nějakou dobu dělalo vrásky na čele – zvrátit situaci v ČSSR ve prospěch „zdravých“ sil je nutno před

Generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Bulharska Todor Živkov v 70. letech (VHÚ)

mimořádným sjezdem KSČ, protože všichni dobří komunisté na něm ztratí své funkce.²⁰⁰

Pojištěním proti tomu nejhoršímu se měla stát další vlna vojenských cvičení v blízkém i vzdálenějším okolí ČSSR. 7. a 103. gvd přitom trénovaly na invazi už od 3. 7. a 11. – 12. 7. velitelé obou divizí předložili gen. Margelovovi plány jejich bojové činnosti, které se shodovaly ve dvou hlavních bodech: 1) v prvním sledu budou dva dopravní letouny s přepadovou a naváděcí skupinou, 2) do 30 minut musí být obsazeno letiště s přistávací plochou a uvedena do provozu naváděcí aparatura pro vzlet a přistání.²⁰¹

Ve dnech 11.–17. 7. se konalo v severní části Atlantického oceánu i v Barentsově, Severním a v Baltském moři štábní cvičení SEVER za účasti vojenského námořnictva NDR, PLR a SSSR pod vedením hlavního velitele vojenského námořnictva admirála loďstva Sovětského svazu Sergeje Georgijeviče Gorš-

¹⁹⁷ ÚSD, f. D II, inv. č. 14, Dokumentace k Varšavské poradě v červenci 1968, 4. 7. – 24. 7. 1968, Dopisy PÚV KSČ politbyru ÚV KSSS, ÚV SED, ÚV BKS, ÚV MSDS a ÚV PSDS, 17. 7. 1968, s. 1.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 80–81 a 92.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 93.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 91.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 90.

Durman, Karel: Útěk od praporů. Karolinum, Praha 1998, s. 93–94.

²⁰¹ Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 62.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 187.

kova. Manévry se účastnily lodě různých tříd, námořní letectvo a námořní pěchota.²⁰²

Hned druhý den po návratu polských jednotek z ŠUMAVY, tzn. 14. 7., dostal gen. F. Siwicki jako velitel Slezského vojenského okruhu rozkaz od ministra národní obrany W. Jaruzelski

Ministr národní obrany PLR div. gen. Wojciech Jaruzelski (VHÚ)

lského, aby na jihu PLR připravil na přelomu července a srpna vícestupňové taktické cvičení pod názvem POCHMURNE LATO 68, což lze přeložit jako POCHMURNÉ LÉTO 68 i jako POŠMOURNÉ LÉTO 68,²⁰³ a nařídil uvedení vojsk okruhu do stavu zvýšené bojové pohotovosti s možností okamžitého přechodu k plnění bojových akcí. Siwicki k tomu ještě týž den vydal organizační rozkaz, ve kterém nařizoval vyvedení velitelství a operační skupiny štábu okruhu, zabezpečovacích jednotek i útvarů 4. msd, 10. td a 11. td PLA na cvičení. Dále mělo být připraveno zvláštní spojení mezi podřízenými štáby a posádka-

mi, aktivována utajená síť velení a zajištěno materiální a týlové zabezpečení vojsk. Cvičení se nesměli zúčastnit civilní zaměstnanci, zvláště ženy. Velitelé divizí měli stavy svých svazků doplnit na válečné počty a zajistit je veškerou nezbytnou výzbrojí, výstrojí a materiálem jako pro případ války. Každá z divizí také dostala jako leteckou podporu jednu letku od 58. stíhacího leteckého pluku z Inowroclawia. Dosažení pohotovosti k provedení cvičení bylo stanoveno již do 20.00 téhož dne. Načež začala příprava velitelských rozhodnutí a potřebných rozkazů, která trvala až do 25. 7.²⁰⁴

Mezitím, snad v reakci na odmítavý postoj ÚV KSČ k Dopisu pěti bratrských stran a na nález zbraní (od KGB) na Sokolovsku, se 19. 7. sešlo v Moskvě politbyro ÚV KSSS. L. I. Brežněv jej zahájil návrhem na poslední pokus o „mírové“ řešení, který se mu podařilo prosadit přes odpor K. T. Mazurova a především J. V. Andropova, který usiloval o „krajní“ opatření a tvrdil, že bilaterální jednání nic nepřinese. Téhož dne se v Moskvě objevili i maršál Grečko (vrátil se náhle z návštěvy Alžíru, kam odletěl 15. 7. přes Budapešť) a maršál Jakubovskij (přiletěl z ČSSR). O výsledku jejich konzultací (a Brežněvově obojakém přístupu) nemusíme příliš spekulovat, protože víme, že vzápětí státy pětiky vyhlásily okolo 20. 7. bojovou pohotovost (např. W. Ulbricht 21. 7.).²⁰⁵

Mezitím maršál Grečko 23. 7. nařídil provedení cvičení NEBESKÝ ŠTÍT, během kterého od 25. 7. do 30. 7. sovětské jednotky protivzdušné obrany (dále též PVO) a týlového vojska pod velením hlavního velitele vojsk PVO v SSSR maršála Pavla Fjodoroviče Batického procvičovaly možnost zajištění leteckého mostu v trojúhelníku Baltské moře – Moskva – Černé moře. Po jeho skončení zůstaly všechny systémy PVO v plné bojové pohotovosti až do 25. 8. 1968!²⁰⁶

Nejspíše s ním souviselo i cvičení ODRA, které ve dnech 25.–31. 7. v NDR řídil hlavní maršál letectva Konstantin Andrejevič Veršinín, hlavní velitel Vojenských vzdušných sil (letectva), a na němž participovalo 22 letounů An-12A od 196. vojenského transportního leteckého pluku z 18. vojenské transportní letecké divize (dále též vtld). Měsíc před invazí, tzn. zhruba v této době, se také na letiště 18. vtld (velitelství Šjaulaj) Panevežys, Tartu a Kedainiai přesunuly letecké pluky 7. vtld (velitelství Melitopol).²⁰⁷

Ve dnech 23. 7.–10. 8. se také konalo cvičení NĚMEN, které řídil velitel týlového vojska sovětských ozbrojených sil arm. gen. Sergej Stěpanovič Marjachin. Probíhalo na rozsáhlém území západního Ruska, Běloruska, Ukrajiny a Litvy a zúčastnily

²⁰² Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 56.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovákija 1968. Prava človeka, Moskva 1998, s. 215.

²⁰³ Oba názvy se v odborné literatuře objevují poměrně běžně, přičemž správnější v našich zeměpisných šířkách by asi bylo pošmourné a snad i zamračené léto.

²⁰⁴ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 69–70.

²⁰⁵ Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 43–44.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 73–74.

Andrew, Christopher – Mitrochin, Vasilij: Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Academia, Praha 2001, s. 267.

²⁰⁶ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 56.

²⁰⁷ Nikolskij, Michail: 196–j gvardejskij minskij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, květen 2006, s. 3.

Ratkin, V. – Pazynič, S. – Zolotov, V.: Voенno–transportnaja aviacia Rossiji 75 let. IIG, Poligon Press, Moskva 2006, s. 89.

Sovětský dopravní letoun An-12 ve službě u ČSLA (VHÚ)

se ho tisíce záložníků. Zrekvírované nákladní automobily pak k západním hranicím SSSR dopravily tisíce tun munice a desetitisíce tun pohonných hmot. Na obě cvičení osobně dohlížel maršál Grečko.²⁰⁸

Patrně na „výlet“ po moři se z bulharského města Elchovo zhruba 20 km od tureckých hranic přes přístav v Burgasu (asi 80 km severovýchodně od Elchovo) do SSSR 23. 7. vypravil 12. msp BLA (velitel plk. A. Genčev), který v Iličovsku nasedl do vlaku a přesunul se do Žnatina (Zhniatino poblíž Mukačeva), kde 1. 8. přešel do podřízenosti 128. msd SA z 38. armády gen. Majorova, a protože přijel opravdu nalehko, vybavili ho Sověti promptně těžkými zbraněmi a novými obrněnými transportéry BTR-60-PB. Dne 27. 7. jej do Sovětského svazu vzduchem přes letiště Uzundžovo (nedaleko města Chaskovo) z Charmanli (přibližně 25 km východojihovýchodně od Chaskovo) následoval 22. motostřelecký pluk (velitel plk. Ivan Stoičkov Čavdarov, posádka Charmanli), který přistál na letišti Kolomyja v Ivano-Frankovské oblasti (v Ivano-Frankovsku byl štáb 38. armády). Celkem tak bylo 28. 7. v SSSR připraveno 2168 bulharských vojáků (z toho 12. msp měl 1206 osob a 22. msp 962 osob).²⁰⁹

Na 23. 7. svolal ministr obrany A. A. Grečko do Moskvy poradu vedoucích funkcionářů Jižní skupiny vojsk v MLR – během invaze armádní skupiny Jih, na níž se probíraly detaily operace, především obsazení Bratislavy (do 1,5 hod. od času Č) a Brna (v čase Č + 10 hod.). V následujících dnech, po níže uvedených konzultacích s maďarskými kolegy, byl 25. 7. vypracován bojový

Sovětský obrněný transportér BTR-60-PB při přehlídce po cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

²⁰⁸ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 57.

Cvičení se zúčastnil 110. vojenský transportní letecký pluk z 3. vojenské transportní letecké divize.

Nikolskij, Michail: 110-j Komsomolskij Transilvanskij Krasnoznamenijj voenno-transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, únor 2007, s. 6.

²⁰⁹ Státní oblastní archiv Rakovník, f. Okresní soud Rakovník, Trestní spis ods. Jiřího Balouška a spol. sp. zn. T 45/69, Trestní spis, sv. č. 1, s. 9.

Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 26–28 a 45.

V této práci je jako velitel 22. msp uveden plk. J. Čavgarov.

Central State Archiv, Sofia, Fond 1–B, Record 49, File 158, Report of the minister of national defense army general Dobri Džurov, 30. 9. 1968, s. 1–2.

rozkaz vojskům armádní skupiny Jih a v průběhu noci z 27. 7. na 28. 7. a z 28. 7. na 29. 7. zaujaly 13. gardová tanková a 254. motostřelecká divize skrytě své výchozí pozice.²¹⁰

Také v MLR se 23. 7. mluvilo o „cvičení“, když NGŠ MLA genpor. Károly Csémi (ministr Czinege byl na dovolené) odpovídal genplk. Tutarinovi na jeho včerejší otázky (Grečko chtěl odpověď ještě 22. 7., aby 23. 7. mohl schválit plán operace DUNA), přičemž šlo hlavně o tu druhou a třetí, neboť J. Kádár v souvislosti s „cvičením“ odsouhlasil zapojení jedné divize MLA na snížených počtech (Tutarinov požadoval jakoukoliv i nižší jednotku, jen aby se MLA zúčastnila) a přesun jedné divize SA přes MLR. Druhý den v 11.00 Csémiho navštívil kromě Tutarinova (po návratu z Moskvy) i velitel Jižní skupiny sovětských vojsk v Maďarsku genplk. Konstantin Ivanovič Provalov a jeho náčelník štábu genpor. F. K. Maruščak. Chtěli, aby divize MLA – nejlépe zesílená – šla v prvním sledu východně od Dunaje, a dohodli se s ním, že se 25. 7. ve 14.00 na velitelství Jižní skupiny vojsk v Mátyásföldu dostaví jeho náměstci genmjr. Ferenc Szücs a genmjr. Reményi ke zpracování plánů cvičení. Sdělili rovněž, že na západ od Dunaje ve směru hlavního postupu Bratislava – Brno přejdou po třech mostech (Bratislava, Medvedov, Komárno) celkem 3 divize SA (93. msd, 254. msd a 13. gardová tanková divize, dále též gtd), a pokud by došlo ke zničení mostů, provedou násilný přechod vodního toku – přehled akcí armádní skupiny Jih je rozebrán v příloze č. 1. Maďaři mají být připraveni v pohotovosti k plnění úkolů kdykoliv od 26. do 27. 7. Rozkazy obdrží 5–7 hodin před začátkem akce, načež mají vojáci dostat ostré střelivo a „politické poučení“ o nutnosti zásahu. Sověti se také vyjádřili, že i když se plány vypracují, bylo by dobré, kdyby ke cvičení nakonec nedošlo. Pro nezbytnou koordinaci postupu však měla být Provalovovu štábu přidělena styčná skupina MLA. Jen o pár hodin později již byla vybrána 8. msd ze Zalaegerszegu (velitel genmjr. Béla Lakatos) jako nejlepší svazek MLA, který byl navíc v ČSSR v roce 1966 na cvičení VLTAVA, a velitelem styčné skupiny jmenován gen. Szücs.²¹¹

Vzhledem k tomu, že v příloze č. 2 je uveden podrobný popis příprav MLA k akci, omezíme se jen na výčet problémů, které Maďaři v rekordním čase – od 25. 7. do 4.00 hodin 29. 7. zvládli: povolat a vystrojít 3200 záložníků, celou 8. msd, kromě tankového a dělostřeleckého pluku, včetně zásob po vlastní ose přesunout přes 400 km na sever MLR, zajistit si z vlastních zdrojů leteckou podporu (celkem 99 letadel), všechny útvary v rámci možností stmelit, přes sovětské utajování získat všechny potřebné údaje pro naplánování operace, vytvořit zvláštní politickou skupinu pro jednání s čs. místními státními, politic-

kými a vojenskými orgány i dodržet nejvyšší míru tajnosti před veřejností a vojáky až do rozhodujícího okamžiku.²¹²

Obdobně důkladný rozpis existuje i pro PLA (srov. příloha č. 3), a tak i zde jen v krátkosti uvedme, že zatímco operační skupina MLA už procházela „zahřívacím kolem“, téhož 25. 7. ve 21.00 gen. Jaruzelski dostal od maršála Jakubovského rozsáhlý fonogram s popisem úkolů pro všechny tři polské divize. Dne 27. 7. v 19.00 pak na jeho základě vydal rozkaz k zahájení cvičení POŠMOURNÉ LÉTO 68 a do sídla Severní skupiny sovětských vojsk v Polsku v Legnici se dostavila operační skupina GŠ PLA pod vedením prvního zástupce NGŠ PLA div. gen. Eugeniusza Molczyka. Ve 3.00 dne 28. 7. se ve směru k čs. hranicím – do svých nástupních prostorů – daly do pohybu první jednotky a do 12.00 dne 29. 7. je všechny zdárně ukončily, když některé překonaly vzdálenost 300 km. Do 21.00 pak vojska dosáhla plné bojové pohotovosti. Za jejich zády se zatím od 28. 7. přesouvaly Polskem ve vagonech (po třech tratích) i po vlastní ose (po osmi cestách) 1. gardová motostřelecká divize (velitelství Kaliningrad) a 18. gardová motostřelecká divize (velitelství Gusev) 11GA (velitelství Kaliningrad) z Pobaltského vojenského okruhu. Celkem se do 20. 8. do PLR dostalo 2658 železničních vagonů, více než 600 vozidel a přiletělo blíže neurčené množství sovětských vrtulníků, které k mezipřistání využily letiště ve Wroclawi a v Mierzecicach.²¹³

Se svou úlohou v operaci DUNA se 25. 7. seznámila i NLA NDR, když její čtyřčlennou operační skupinu vedenou náčelníkem operační správy plk. Maxem Butzlaffem okolo 18.00, taktéž v Legnici, přijal maršál Jakubovský. Německé jednotky měly sovětským zabezpečit poměrně značné logistické zázemí a přímo je podpořit 7. td z Drážďan (velitel genmjr. Werner Winter), jež byla podřízena 20. gardové armádě SA, a 11. msd z Halle (velitel plk. Erich Dirwelis), která zůstávala v záloze velení Skupiny sovětských vojsk v Německu ke krytí státních hranic NDR. Také ony byly 29. 7. v 10.00 v plné bojové pohotovosti v přidělených nástupních prostorech a připraveny konat – srov. příloha č. 4.

Několik dní před 29. 7. přijeli do Prahy a do Brna sovětscí důstojníci od výsadkářů (genmjr. K. J. Kuročkin, plk. A. V. Kuškin, plk. A. T. Golubkov, plk. A. P. Lebedev aj.) a vojenského transportního letectva, aby v uniformě civilního Aeroflotu provedli rekognoskaci letišť, letištních objektů a stojánek, pojižděcích a vzletových ploch pro potřeby přistání a manévrování letounů An-12. Tyto poznatky jim později v době invaze umožní rychle se zorientovat a obsadit ruzyňské i tuřanské letiště. Možná již tehdy, stejně jako zhruba týden před srpnovou invazí patrně jinou skupinku sovětských „zvědavců“, je doprovázel ve-

²¹⁰ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 189, 192–193.

²¹¹ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 238–239.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 73–74.

²¹² Tamtéž, s. 75–78.

²¹³ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNA. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 70–73.

Hottmar, Aleš – Mackovik, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, Přehled intervenčních vojsk podílejících se na invazi do Československa v srpnu 1968, s. 2.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 57, 145–146.

Útok sovětských výsadkových jednotek podporovaných BMD-1 v 70. letech (VHÚ)

litel vládní letky MV plk. Miroslav Eliáš. Obě výsadkové divize SA v SSSR mezitím doplnily své stavy na válečné počty, tzn. asi 13 000 mužů, a v noci z 29. na 30. 7. dostaly signál k přesunu do vyčkávacích prostorů.²¹⁴

I když je zřejmé, k čemu dosud uvedené události v celku jednoznačně směřovaly, je třeba uvést, že 23. 7. svolal maršál Grečko do Moskvy poradu velitelů a náčelníků štábů zainteresovaných skupin vojsk. Po upřesnění na ní byl schválen plán operace DUNAJ a pohotovost k jeho plnění měla být dosažena 29. 7. ráno. Do večera 29. 7. tak byly v podstatě ukončeny veškeré vojenské přípravy na invazi a další režie mohla být zřejmě následující: 29. 7. proběhnuo jednání v Čierné; pokud nedojde k dohodě, je na 30.–31. 7. do Moskvy svoláno jednání vedoucích představitelů pěti států Varšavské smlouvy, které formálně projedná a schválí intervenci, která může začít okamžitě. Jednání se však protáhlo a k určitým dohodám také došlo. Určené vojenské jednotky tak sice na jedné straně získaly čas, aby doladily poslední detaily operace DUNAJ, ale příliš mnoho času je mohlo připravit jak o moment překvapení, tak o trpělivost. Signál VLTAVA – 666 tak ještě naposledy – potřetí – zůstal nevypuštěn. Tím skončil 3. pokus o vstup.²¹⁵

Organizování DUNAJE však pokračovalo v neztenčené míře. Hned 1. 8. si do Moskvy na velitelství vzdušných sil povolali velitele 14LA PRIKVO genpor. A. N. Jefimova a ten po svém návratu nařídil rozpracovat zadané úkoly. O pár dní později si do Lvova na velitelství letecké armády zavolali velitele 131. stíhací letecké divize (dále též sld, velitelství Ivano-Frankovsk) a jeho náčelníka operačního oddělení pplk. Zdobnikova, kteří měli divizi připravit na krytí dopravních An-12, letících na Prahu-Ružyně a Vodochody, Brno – Tuřany a Náměšť nad Oslavou – ovšem nesměli o tom s nikým mluvit(!), a tak možná pod starou dobrou – prověřenou – legendou cvičení přesunuli své stíhací letecké pluky (dále též slp) 92., 159., 168. a 192. (vyzbrojené letouny MiG-21PF/PFM a MiG-19S) na polská letiště poblíž československých hranic.²¹⁶

Na politické a diplomatické frontě se ovšem také bojovalo a i tady Československo postupně ztrácelo body. Třebaže USA jako hlavní západní velmoc mělo jisté sympatie pro obrodný proces u nás, v praktické rovině jednalo zcela racionálně a respektovalo poválečný status quo ve střední a východní Evropě, tedy sovětskou sféru vlivu. Ukázalo se to během přípravy a podpisu (1. 7. 1968 ve Washingtonu) dohody o nešíření ja-

²¹⁴ Tamtéž, s. 57.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlín 1995, s. 100 a 104.

Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 9–10.

Fidler, Jiří: 21. 8. 1968. Okupace Československa. Bratrská agrese. Havran, Praha 2003, s. 126.

Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno-desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 62–63.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 54.

²¹⁵ Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 239.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 105.

²¹⁶ Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 12.

Československý MiG-19S (VHÚ)

derných zbraní a při jednáních o omezení strategických zbraní SALT 1 mezi SSSR a USA, a také když ministr zahraničních věcí USA Dean Rusk dementoval pro francouzský *Le Monde* z 19. 7. zprávy, že jeho země varovala Sověty před intervencí v ČSSR. Po několika dnech pak úplně bez obalu řekl bavorskému politikovi Franzu Johannu Straussovi, který se ho ptal, jak se zachová USA, kdyby došlo k invazi, k likvidaci čs. inteligence a k hromadným deportacím na Sibiř – „*Nic. Nemůžeme riskovat nukleární válku.*“²¹⁷ Něco obdobného prý odpověděl i Henry Kissinger ministru zahraničí ČSSR Jiřímu Hájkovi při své návštěvě Československa, a přesto se naši reformisté stále spoléhali na „pomoc“ Západu a na obavy SSSR z reakce světové veřejnosti. Snad je k tomu vedla určitá vstřícnost NSR a Francie (např. nabídka poskytnutí finanční půjčky, odložení cvičení SCHWARZER LÖWE na pozdější dobu) i podpora západoevropských komunistických stran. Ty již dříve opakovaně vyjádřily nemalou slabost a pochopení pro náš reformní proces (dopisy a návštěvy ČSSR), a proto po zveřejnění Dopisu pěti bratrských stran, na který chtěla Moskva i jejich podpisy, otevřeně vyslovily svůj nesouhlas. Představitelé Francouzské komunistické strany Waldeck Rochet a Komunistické strany Itálie Luigi Longo se pak vyjádřili v tom smyslu, že Brežněvova reakce na tento fakt byla stručně řečeno velmi nediplomatická. Opatrné snahy KSSS po letech skutečně sjednotit mezinárodní komunistické hnutí pod svým vedením tak získaly zřetelné vady na kráse, protože však dobré vztahy se západoevropskými soudruhy nemohly vyvážit očekávanou ztrátu Československa, byly nakonec nemilosrdně hozeny přes palubu.²¹⁸

Ani politické sblížování ČSSR s Rumunskem a Jugoslavií, které měly vůči SSSR tolerovány o dost volnější vazby, a pověsti o další Malé dohodě neznamenal pro ÚV KSSS signál k ústupu, ba právě naopak. Ve dnech 19.–22. 7. tak zasedání jeho politbyra dospělo k dvěma závěrům: za 1) realizovat poslední schůzku s čs. stranou a přivést ji k rozumu politickým tlakem (L. Brež-

něv, A. Kosygin) a současně za 2) urychlit přípravu „krajních opatření“ (J. Andropov, A. Gromyko, D. Ustinov, K. Kazakov, Kapitonov).²¹⁹

Průběh druhého závěru již popsán byl, a proto se nyní soustředíme na ten první.

S návrhem na uskutečnění čs.-sovětské schůzky v Moskvě, Kyjevě nebo ve Lvově se obrátil L. I. Brežněv na naše vedení již 19. 7. To si však určilo jako podmínku odchod sovětských vojsk z ČSSR a jednání na svém území. Patrně po vzájemných ústupcích se místo konání dohodlo v první železniční zastávce na čs. území po přejetí sovětských hranic – v Čierné nad Tisou (sovětská delegace tam bude na jednání zajíždět obrněným vlakem a na noc se vracet do SSSR), a vojska odešla až 3. 8.²²⁰

Dne 22. 7., kdy sovětská tisková agentura TASS zveřejnila informaci o schůzce, se také uskutečnila mimořádná schůze předsednictva ÚV KSČ, na které se mj. projednával návrh opatření, jež by Sověty mohla do určité míry uspokojit a ukázat „dobrou vůli“ československé strany administrativně řešit problémy, na než byla soustavně upozorňována bratrskými stranami. Šlo o rozpuštění klubu lidí odsouzených podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky K-231, začlenění Klubu angažovaných nestraníků (opoziční politické hnutí) do Národní fronty, o dohodu se Svazem čs. novinářů, že se nebudou publikovat zprávy, které vyvolávají uvnitř extrémní politické tendence a navenek narušují zahraničněpolitické zájmy státu, i o zastavení činnosti přípravného výboru sociální demokracie.²²¹

Což spolu s masovou podporou čs. občanů (výzvu P. Kohouta na podporu delegace v Čierné podepsal za pár hodin před jejím odjezdem asi milión občanů) dávalo vyjednávacímu týmu v čele s A. Dubčekem, O. Černíkem a L. Svobodou jen zdánlivě dobré vyhlídky na úspěch jednání se Sověty v Čierné nad Tisou, ke kterému došlo ve dnech 29.–31. 7. Průběh prvních dvou dnů lze charakterizovat jako urputnou slovní přestřelku, kdy Sověti (L. I. Brežněv, A. Kosygin, P. Šelest) byli téměř neustále v ofenzivě a čs. protistraně postupně zopakovali všechny staré hříchy od prosince 1967 do jara 1968 a přidali i ty letní. KSČ podle nich mj. stále nic nepodnikla proti odkrytosti hranic, dokonce se sem ze Západu pašují zbraně (členové naší delegace přítomní už věděli, že zbraně na Sokolovsku byly podstrčeny KGB), Československý svaz mládeže přestal existovat a o mládež se nikdo nestará (nebyla to pravda, ale obnovovala se činnost Junáku, Sokola a Orla), nerušeně pokračuje činnost nepřátelských politických stran (kromě KAN vadila zvláště sociální demokracie, která byla v kontaktu s exilovými předáky, a také mohlo dojít k revizi dohody o sloučení s KSČ z roku 1948), pokračují útoky

²¹⁷ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 95.

²¹⁸ Tamtéž, s. 93–94, 96.

Podle informací PhDr. J. Bílka.

²¹⁹ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 94–95.

²²⁰ Tamtéž, s. 105.

²²¹ ÚSD, f. D I, inv. č. 25, Zápis z mimořádné schůze předsednictva ÚV KSČ konané dne 22. 7. 1968, k bodu 3, Návrh na přijetí zákonného opatření předsednictva NS o mimořádných opatřeních státu, s. 1.

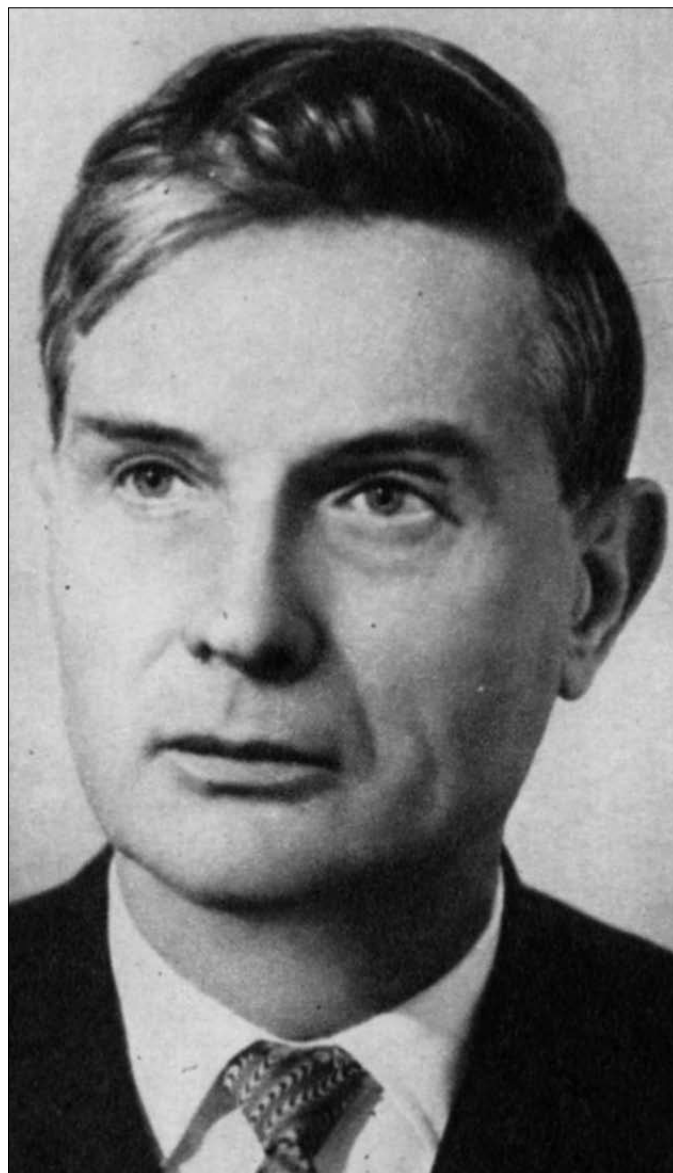
Setkání bývalých příslušníků čs. armádního sboru v SSSR 5. 2. 1968 na Pražském hradě, zleva L. Svoboda a A. Dubček (VÚA)

na zasloužilé členy strany a v Rudém právu vychází černé listiny, koho nevolit za delegáta na XIV. sjezd, existuje II. centrum v KSČ (údajně Městský výbor KSČ v Praze), KSČ nemá kontrolu nad tiskem, rozhlasem a televizí, J. Císař je hlavní revizionista a snaží se rozmělnit stranu, F. Kriegel vystupuje kontrarevolučně, J. Pavel rozbíjí síly (StB), které mají chránit republiku, V. Prchlík byl málo potrestán (oprávněně kritizoval fungování Varšavské smlouvy a 25. 7. bylo 8. odd. ÚV KSČ, které vedl, zrušeno), proč vadí pobyt sovětských vojsk v ČSSR atd., atd. Nejostřejší byly ovšem nářky, že západní hranice Československa jsou zároveň – především – západní hranice Varšavské smlouvy a de facto SSSR, které nikdy nikomu nevydáme(!), doprovázené skrytým požadavkem na rozmístění vojsk Spojeného velení Varšavské smlouvy kdekoli (v ČSSR) na území členských států bez jejich předchozího souhlasu.²²²

Naše strana se sice snažila veškerým výtkám oponovat – např. A. Dubček k pobytu vojsk řekl, že západní tisk spekuloval o cvičení ŠUMAVA jako o rozcvičce k obsazení ČSSR, což se dostalo do Československa, a když po cvičení vojska bez řádného vysvětlení čs. straně neodcházela, nezbylo než „tlačit“ na jejich odchod, aby se spekulace nepotvrdily, a také přešel do útoku, když kritizoval zasahování bratrských stran do vnitřních záležitostí ČSSR, bohužel naše strana nebyla ani zdaleka tak

jednotná jako Sověti. V podstatě jen 30. července se L. I. Brežněv dvakrát omluvil Dubčekovi za nepatřičné vystoupení Petra Jefimoviče Šelesta (první tajemník ÚV KS Ukrajiny), který mj. mluvil o údajném letáku zpochybňujícím připojení Zakarpatské Ukrajiny k SSSR v roce 1945.²²³

Svou úlohu hlavních odpůrců reformního procesu v ČSSR totiž zcela potvrdili D. Kolder a V. Biřák, kteří souhlasili se sověť-

Tajemník ÚV KSSS a člen předsednictva ÚV KSSS M. A. Suslov na počátku 60. let

²²² Tamtéž, f. D II, inv. č. 21, Čiarná n. Tisou 29. 7.–1. 8. 1968 (NA, f. 07/15, sv. 26, a. j. 274), projev Brežněva 29. 7. 1968.

Tamtéž, f. D II, inv. č. 20, zápis č. 12, Šmídmajer.

Tamtéž, zápis č. 2, O. Kaderka, s. 28.

Tamtéž, zápis č. 6, Navrátil, s. 49–50.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 113–114.

ÚSD, f. D II, inv. j. 20, zápisy z jednání, Jednání delegací KSČ – KSSS, 29. 7. 1968, s. 4 a 9.

Podle informací PhDr. J. Bílka.

²²³ Tamtéž, s. 11.

Tamtéž, zápis č. 6, Navrátil, s. 91–92.

Tamtéž, f. D II, inv. č. 21, Zápis z porady předsednictva ÚV KSČ a politbyra ÚV KSSS dne 30. července 1968 v Čierné nad Tisou – druhý den jednání, s. 169.

skou kritikou a přidali i své vlastní výhrady. Podle zápisu O. Kaderky měl Biřák zhruba říci: ... jsme v zajetí vlastních představ, nikdo nedělá rozbor antisovětských článků, Černík a Dubček chtějí dobré, ale nejsou s to věci dělat, objevilo se plno doktorů, kteří léčí po svém „– nemáme věci z hlediska státobezpečnostního v rukou! ... Na klíčová místa se dostali členové strany, kteří ale nejsou komunisté.“²²⁴ Podle J. Pillera to však 30. 7. zaznělo trochu odlišně. Biřák v reakci na Suslova nejdříve tvrdil, že J. Smrkovský prohlásil před odjezdem, že kdo poruší na poradě disciplínu, bude prohlášen za zrádce. „I to riskuji rád!“ Dubček a Černík nechtějí zle, ale ani oni vše neznají, nemáme stb. poznatky, ale (poznámky tímto slovem k dané věci končí – pozn. autora) „...u nás je jednoty jaká ještě nebyla, ale ne na základě rezoluce květnového pléna, ale na základě nacionalismu a protisovětských nálad!“²²⁵ A ještě přidal: „– vznikla situace, kdy se biskupové modlí za naše předsednictvo.“²²⁶ Načež požádal o azyl zmíněného P. Šelesta. Během svého vystoupení pak totéž udělal i D. Kolder a ani v jednom z případů to nebyla náhoda.²²⁷

Třetího dne – 31. července – bylo Sověty zformulováno to, co se bude později označovat jako dohody z Černé, přestože k podpisu žádného písemného dokumentu nedošlo a vše zůstalo jen v ústní podobě – Dubček nedal Brežněvovi žádný výslovný slib – zafixované do podoby stenografického zápisu. Předně šlo o uspořádání schůzky šesti bratrských stran v Bratislavě, která měla potvrdit výsledky Černé, a jak dále mj. diktoval Brežněv – ani jedna strana nebude jednostranně vykládat výsledky Černé, nevyjde nic kromě oficiálního komuniké, nikdo z těch, co vystoupili na jednání, o tom sám nebude mluvit, nebudou žádné komentáře, jak kdo vystoupil, aby ani jeden z účastníků schůzky nebyl vystaven kritice, udělá se pořádek v prostředcích

masové propagandy a přijmou se zákony, aby nemohly existovat žádné „angažované“ nebo „neangažované“, krátce řečeno žádné podobné kluby nebo organizace, nebudou-li k tomu mít povolení úřadů.²²⁸ A pohrozil: „Bude-li to porušeno, pak to bude porušení celého ducha naší dohody.“²²⁹ K čemuž se dle záznamu přidali: „Kosygin: Pak všechno praskne, pak nebude žádná dohoda. Podgornij: Jestliže někdo začne prohlašovat, že on vystupoval v duchu „mandátu“ a jiný jako by porušoval tento mandát, bude to porušení jednoty, podkopání naší dohody. Kosygin: To bude zradou naší strany.“²³⁰

Otázku utajení jednání v Černé pak A. Kosygin rozšířil i na stenografické záznamy, prý se o ně budou zajímat Američané, Francouzi i západní Němci, takže Sověti ty své dají do archivu politbyra a nikdo nepovoláný se k nim nedostane. Protože zde bylo hodně lidí, je třeba, aby se podepsali, aby nic neprosákl, to se týká i osobních záznamů. „Jestli něco z těchto zápisů se dostane do tisku (a zdroj je možné vždycky zjistit), bude to aktem zrady naší stranické věci.“ Dodal Kosygin a Šelepín navrhnul osobní poznámky sovětské strany předat Katuševovi.²³¹ A. Dubček řekl, že náš stenografický záznam bude vyhotoven ve třech exemplářích a uložen na předsednictvu včetně záznamů jednotlivců. S tím schůzka v podstatě skončila.²³²

Dne 3. 8. se pak v Bratislavě narychlo sešli zástupci BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR a SSSR, aby podepsali, s drobnými úpravami navrženými čs. stranou, „Prohlášení“, které svůj obsah čerpalo z oněch „dohod“ z Černé a zcela záměrně v něm byla i „běžná“ formulace, která měla pětce později ospravedlnit a odůvodnit ozbrojený zásah. Podpora, ochrana a upevňování socialistických vymožeností jsou „společnou internacionální povinností všech socialistických zemí.“²³³

²²⁴ Tamtéž, f. D II, inv. č. 20, zápis č. 2, O. Kaderka, s. 30.

²²⁵ Tamtéž, zápis č. 9, J. Piller, s. 18.

²²⁶ Tamtéž, zápis č. 9, J. Piller, s. 19.

²²⁷ Tamtéž, zápis č. 6, Navrátil, s. 70.

²²⁸ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 117.

ÚSD, f. D II, inv. č. 21, Stenografický záznam společného zasedání předsednictva ÚV KSČ a politbyra ÚV KSSS, 31. 7. 1968, s. 1–6 a 8.

²²⁹ Tamtéž, s. 8.

²³⁰ Tamtéž, s. 9.

²³¹ Tamtéž, s. 9.

²³² Tamtéž, s. 12.

²³³ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 121.

V. INVAZE ARMÁD VARŠAVSKÉ SMLOUVY DO ČESKOSLOVENSKA

V/1 Dohody z Čierné se neplní (4.–17. 8. 1968)

Po Bratislavě nastal krátký – několikadenní – oddechový čas, kdy se situace relativně zklidnila. Dubček s Černíkem doufali, že získali další odklad, který jim umožní svolání XIV. sjezdu KSČ (měl se sejít 9. 9.), na který se intenzivně připravovala celá KSČ a nejen ona. Do sjezdu vkládalo své naděje bez nadsázky veškeré obyvatelstvo, protože se na něm mělo rozhodnout o dalším směřování ČSSR.

Na východ, severozápad, na sever, jihovýchod a daleko na jihovýchod od našich hranic však nesledovali přípravu sjezdových dokumentů, ale to, zda čs. vláda, strana a parlament konečně začnou přijímat ať už zákonná, administrativní nebo jakákoliv jiná konkrétní aktivní opatření proti „plíživé kontrarevoluci“. Nic takového se ale z jejich zorného úhlu nedělo. KSČ podle nich nadále přešlapovala, váhala a – neplnila „dohody z Čierné“. Důvody tohoto stavu byly jak subjektivní, tak objektivní a samozřejmě se navzájem proplétaly. Jak už bylo uvedeno, k žádným oficiálním „dohodám“ nedošlo a nebyl ani stanoven přesný termín jejich splnění, což dávalo čs. vedení falešnou představu o tom, kolik času ještě zbývá. Jako příklad mohou posloužit navrhovaná opatření proti K-231, KAN, sociální demokracii a dohoda se sdělovacími prostředky z 22. 7. Když se totiž 17. 8. sešel Dubček s Kádárem v Košicích, tyto problémy stále neměly svá praktická řešení, jen 6. 8. vydalo PÚV KSČ výzvu pracovníkům médií, aby brali ohledy na politickou linii ČSSR, především ve vztahu k zahraničí, která stejně zůstala oslyšena. Státy pětky by už dávno svolaly mimořádná jednání příslušných orgánů, přijaly a realizovaly adekvátní direktivní řešení a nesnažily by se věci demokraticky vydiskutovat. Existovaly ale i jiné příčiny. Ve dnech 9.–11. 8. přijel do Československa (po několika odkladech) nejvyšší představitel Jugoslávie Josip Broz Tito s doprovodem a krátce nato i rumunská stranická a státní delegace vedená Nicolaem Ceaușescu ve dnech 15.–17. 8. Oba státníci však kromě politické, diplomatické i ekonomické pomoci, podpory a spolupráce nemohli nabídnout to nejdůležitější – odvahu jít do ozbrojeného střetu s Varšavskou smlouvou a se SSSR při obraně byť spřáteleného, ale vzdáleného a „nevlastního“ lidu či státu. Na druhou stranu – čs. vedení je o to

Rumunský prezident Nicolae Ceaușescu v 70. letech (VHÚ)

nepožádalo a ani požádat nehodlalo – tzn. žádná Mála dohoda, jak se o ní mluvilo u nás, nebo „dunajský komplot“, jak to rovněž nazval Brežněv.²³⁴

Ten pak 9. 8. jako první volal Dubčekovi a ptal se ho na „dohody“. Zajímal se i o osud 99 pragováků, kteří v polovině července napsali a do Sovětského svazu odeslali otevřený dopis motivovaný obavami o další existenci socialistického zřízení

²³⁴ Tamtéž, s. 122.

Retegan, Mihai: 1968. Ve stínu Pražského jara. Črta k rumunské zahraniční politice. Argo, Praha 2002, s. 136–143.

ÚSD, f. D I, inv. č. 31, Informace z jednání 1. tajemníka ÚV KSČ A. Dubčka s 1. tajemníkem ÚV MSDS J. Kádárem, 17. 8. 1968, s. 4.

Tamtéž, inv. j. 32, Informační zpráva o návštěvě stranické a státní delegace RSR v ČSSR ve dnech 15.–17. 8. 1968.

u nás a o přátelství se SSSR.²³⁵ Dubčekovi a reformátorům tím v podstatě skončila „doba hájení“. Dne 12. 8. proběhlo v Karlových Varech narychlo svolané jednání mezi KSČ (A. Dubček, J. Smrkovský, O. Černík, D. Kolder, J. Lenárt a V. Kolář – čs. velvyslanec v NDR) a jejím východoněmeckým protějškem (W. Ulbricht, W. Stoph, E. Honecker, G. Mittag, H. Axen a P. Florin – něm. velvyslanec v ČSSR), které bylo z německé strany, na přímý Brežněvův pokyn Ulbrichtovi, nepokrytě pojaťto jako kontrola plnění závěrů z Čierné a z Bratislavy. Zatímco A. Dubček referoval o dosavadním politickém vývoji v ČSSR, a proč jsme se nezúčastnili schůzky ve Varšavě, Černík se zmínil o stavu ekonomiky. Ulbricht k tomu poznamenal, že obě strany mají stejný cíl, ale uplatňují jinou taktiku, a postupně přešel k ostřejší kritice.²³⁶ Vadilo mu, že časopis Student zveřejnil vysílání stanice Svobodná Evropa – „...to pak již existuje pouze jedna cesta, vyměnit redakci... Podle bratislavské porady by strana měla vzít tyto tiskové orgány do svých rukou.“²³⁷ Stejně opatření požadoval i u odborářských novin, protože tu podle něj existovala antidoborářská platforma (např. článek Ivana Svitáka o právu na stávku). Měl také za to, že je nepodstatné, zda jsou výbory sociální demokracie pouze ve 3–5 městech, protože je třeba vést otevřený ideologický boj, a přidal otrápané posílávání po Západu.²³⁸ Ve vztahu k NSR byl rozhodně proti rozšiřování vzájemných diplomatických vztahů a ještě si přisadil: „Udělalí jste chybu, že západní žurnalisté, televize, rozhlas, jezdí po vaší zemi, navštěvují závody, odkud vysílají protisocialistickou propagandu. My to vidíme lépe než vy v západoněmecké televizi. To je současně špionáž.“²³⁹

Druhý den (13. 8.), když se na zasedání PUV KSČ měla mj. projednat Zpráva o současné politické situaci v ČSSR a podmínkách činnosti KSČ, kterou chtěla skupina okolo Drahomíra Koldera a Aloise Indry využít k Dubčkově kritice v intencích postojů Moskvy a projednat k tomu „Prohlášení“ (návrh byl odmítnut s tím, že mají vypracovat konkrétní opatření a předložit je na příštím jednání), opět telefonoval Brežněv. Právě totiž jednal s Kádárem na Jaltě o dalším postupu v čs. kauze, a vzhledem k tomu, že měl už od Ulbrichta dost přehnané zprávy o včerejší schůzce (např. o tajných jednáních mezi ČSSR a NSR nebo že Rumunsko a Československo zvažují vyhlášení neutrality a vystoupení z Varšavské smlouvy), chtěl

mluvit s Dubčkem. Za svědky rozhovoru požadoval Černíka a Biřáka (Dubček si ale vzal Smrkovského), protože prý mluvil nejen z pověření politbyra ÚV KSSS, ale i na „prosbu“ přátel z ÚV KSČ, kteří ho požádali o důraznější sdělení nesouhlasu s plněním „dohod“ z čs. strany. V tomto směru po dobrém i po zlém tlačil z různých stran na Dubčeka, ale ten jeho argumenty odmítl s odkazem na krátký čas k řešení, že jsou jiné, důležitější problémy a stejně se musí probrat na zasedání ÚV KSČ a nelze je nedemokraticky rozhodnout jen na osobní zodpovědnost. Během debaty pak roztrpčený Dubček několikrát Brežněvovi řekl, že si mají přijmout opatření, jaká chtějí, že je to jejich věc, čímž mu slušně naznačil, že má jít do pr..., a tak rozhovor skončil. Posléze také od velvyslance Červoněnka převzal v písemné podobě stanovisko ÚV KSSS, podle kterého čs. strana porušuje dohodu z Čierné, že všechny prostředky masové komunikace budou pod kontrolou ÚV KSČ. Sověti si přímo stěžovali na protisovětské a antisocialistické články v Literárních listech, v Mladé frontě, v Reportérovi i v Práci a požadovali účinná opatření.²⁴⁰

Ta se však nakonec přijímala někde úplně jinde. Tvrdí se, že dobře sešrané a táhnoucí spřežení se nevyměňuje (ona změna byla 22. 7. konzultována s MLA), přesto byl 5. 8. náčelník štábu SOS VS armádní generál Michail Iljič Kazakov (A. M. Majorov vzpomíná na důvěrně přátelský vztah mezi ním a jeho nadřízeným I. I. Jakubovským) nahrazen reprezentantem pozemního vojska a odborníkem na pozemní operace armádním generálem Sergejem (Semjonem) Matvějevičem Štemenkem, až dosud zástupcem NGŠ ozbrojených sil SSSR pro organizačně-mobilizační věci. Už jako nový tandem spolu s maršálem Jakubovským přijeli 10. 8. do Legnice, aby tu od 11. do 20. 8. řídili cvičení ÉTER (NLA NDR v Legnici zastupoval genmjr. F. Streletz), ve které se plynule „přehouplo“ cvičení POŠMOURNÉ LÉTO 68 a rozšířilo se o jižní oblasti NDR i o východní Ukrajinu, tedy tam, kde stála připravena invazní vojska.²⁴¹

Dne 12. 8. přijel maršál A. A. Grečko na „návštěvu“ 38A SA do Zakarpatí. Druhý den (13. 8.) pak spolu s arm. gen. A. A. Jepiševem a v doprovodu maršála Jakubovského letěli na další kontrolu (sovětské divize a 16. letecké armády SA) do Drážďan (velitelství 1. gardové tankové armády SA, dále též GTA) a jižního Německa (mj. poobědvali s maršálem P. Koševým, se

²³⁵ Tzv. Dopis 99 pragováků – ve skutečnosti šlo o pracovníky továrny Praga (asi 4500 zaměstnanců) a jejich rodinné příslušníky – se stal vítanou záminkou pro Sověty k argumentaci proti výzvě P. Kohouta podepsané milionem čs. občanů, jako skutečný hlas čs. dělnické třídy. Po zveřejnění dopisu v ČSSR se jeho signatáři dostali pod velký tlak médií, veřejnosti i kolegů v závodě, kteří se od jejich činu rozhodně distancovali.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 125.

²³⁶ Tamtéž, s. 125.

ÚSD, f. D I, inv. č. 29, Zpráva o jednání delegací ÚV KSČ a ÚV SED v Karlových Varech, 12. 8. 1968, s. 1–3.

²³⁷ Tamtéž, s. 8.

²³⁸ Tamtéž, s. 9–10.

²³⁹ Tamtéž, s. 16.

²⁴⁰ Tamtéž, f. D I, inv. č. 119, Zápiska ÚV KSSS: 13. 8. 1968 předal s. Červoněnko s. Dubčekovi tento zápis, s. 1–3.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 99.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 126–127.

²⁴¹ Tamtéž, s. 123.

Fidler, Jiří: 21. 8. 1968. Okupace Československa. Bratrská agrese. Havran, Praha 2003, s. 22.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 58.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlin 1995, s. 108.

sovětským velvyslancem v NDR Petrem Abrasimovem i s arm. gen. Hoffmannem, admirálem Vernerem a genmjr. Streletzem z NLA NDR) a 14. 8. zřejmě jednali spolu se Štemenkem v Legnici s Poláky. Dne 15. 8. skupina generálů vedená maršálem Grečkem zavítala tentokrát do Berlína k ministru Hoffmannovi, aby se následující den do jihozápadního Polska opět vrátila. V těchto dnech také byli na „cvičení“ povoláváni v NDR i SSSR další záložníci. Z porad v Polsku a v Německu nejspíše vyplynulo, že vojska již nemohou déle čekat, a když z řady dalších zdrojů neustále docházely informace, že se „dohody z Černé“ neplní, bylo 16. 8. urychleně svoláno zasedání politbyra ÚV KSSS²⁴², které 17. 8. 1968 dospělo k jednoznačnému závěru: „...ze strany KSSS a dalších bratrských stran jsou vyčerpány všechny politické prostředky působení na vedení KSČ k jeho usměrnění k odporu proti pravicovým antisocialistickým silám, politbyro ÚV KSSS došlo k závěru, že nastal moment k přijetí aktivních opatření k záchraně socialismu v ČSSR, a jednomyslně rozhodlo: poskytnout KSČ a národům Československa pomoc a podporu ozbrojenými silami...“ Velitelem intervenčních vojsk byl jmenován arm. gen. Ivan Grigorjevič Pavlovskij a kvůli politickému zajištění akce byla na druhý den svolána do Moskvy schůzka představitelů „pětky“, aby rozhodnutí politbyra samozřejmě potvrdili.²⁴³

Mezitím se ještě 17. 8. na OV KSS v Komárně na základě své žádosti naposledy sešel J. Kádár s A. Dubčekem (přítomen i náměstek MZV MLR Erdelyi, Dubček sem odletěl hned po rozloučení s Ceaușeskem). Kádár ho informoval o svém jednání s Brežněvem, Kosyginem a Podgorným 12. 8. na Krymu a o tom, že ho podpořili v úmyslu mluvit s Dubčekem. S ním pak znovu rozebíral situaci okolo Varšavské schůzky a dohod z Bratislavy, přičemž obě jednání označil za čestný kompromis. Dubček poté hovořil o opatřeních PÚV KSČ vůči K-231, KAN a sociální demokracii, jež budou uzákoněna v Národním shromáždění, dále

o kádrových změnách, sdělil ovšem, že na některá opatření, která chtěly stát pět zemí v Bratislavě, potřebují více času a zatím prý není důvod k administrativním opatřením. Kádár následně kritizoval výzvu 2000 slov a stěžoval si na článek v Literárních listech „Také jedno výročí“, který se ho osobně dotkl (týkal se krvavých maďarských událostí v roce 1956, které J. Kádár vynesly do čela země) a svým podlým obsahem údajně vrátil klín mezi MLR a ČSSR, Dubček obojí odmítl a vyjádřil obavy, zda státy pětky nezůstanou na pozicích závěrů z Varšavské schůzky. Nakonec mluvil o zaměření XIV. sjezdu KSČ a jak chtějí závěry z Bratislavy dostat do všech sjezdových dokumentů. Ze zápisu ale bohužel nevyplývá to hlavní, tzn. Kádárova snaha skrytě varovat Dubčka před bezprostředně hrozící invazí.²⁴⁴

Polní přilba vz. 56 – NLA NDR (VHÚ)

Maskovací blůza NLA NDR (VHÚ)

²⁴² Tamtéž, s. 108 a 113.

Drogovoz, I. G.: Tankový meč strany Sovetov. Charvest, 2002, s. 210.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 253.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 59.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 129–130.

²⁴³ Tamtéž, s. 131.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 136.

Durman, Karel: Útěk od praporů. Karolinum, Praha 1998, s. 106.

ÚSD, f. D I, inv. č. 31, Informace z jednání 1. tajemníka ÚV KSČ A. Dubčka s 1. tajemníkem ÚV MSDS J. Kádárem, 17. 8. 1968, s. 1–10.

V/2 Přípravy intervence vrcholí

(17.–19. 8. 1968)

Až dosud nebyla věnována velká pozornost domácím pomocníkům SSSR s přípravou invaze, kteří se sice pohybovali mimo zpravodajské služby, ale od jara 1968 sloužili spíše jako zdroj nejrozumnějších – více či méně spolehlivých – zpráv a názorů, jak se sovětskou podporou zvrátit vývoj v ČSSR tím „správným“ směrem. Jejich bezprostřední podíl na přípravě vojenského obsazení Československa za tuto dobu byl nepochybně minimální, ale s růstem pravděpodobnosti vstupu vojsk se zvětšoval. Již 25. 5. se jakoby náhodou sešel v Užhorodu V. Biľak – během oslav čs.-sovětského přátelství ve Vyšném Německém – s ukrajinským radikálním kritikem Pražského jara P. J. Šeštem²⁴⁵, jehož pak zřejmě ještě několikrát kontaktoval a informoval o vývoji v ČSSR, a proto to byl právě Šešest, jehož Biľak s Kolderem požádali v Čierné o azyl.²⁴⁶

V Bratislavě už ale zašli o dost dále, když Biľak zprostředkoval Kolderovu tajemníkovi Radko Kaskovi schůzku s Brežněvem, na které od Kasky obdržel první „zvací dopis“ skupiny V. Biľak, A. Indra, Antonín Kapek, D. Kolder a Oldřich Švestka s „prosbou“ o pomoc a podporu všemi dostupnými prostředky. Přestože dosud nejsme zcela informováni o všech stycích mezi lidry skupiny a sovětským velvyslancem v ČSSR S. V. Červoněnkem (měl osobní vazby na KS Ukrajiny a Brežněva),²⁴⁷ popřípadě s radou velvyslanectví I. I. Udalcovem (prakticky Červoněnkův zástupce) nebo konkrétně s Šeštem či Brežněvem, případně jaké pokyny od nich dostávali, víme alespoň tolik, že se skupina spiklenců – zvatelů²⁴⁸ sešla (asi ne sama od sebe) v pátek 16. 8. v rekreačním středisku ÚV KSČ na Orlíku a do neděle 18. 8. projednala svůj společný postup. S výsledným plánem pak Alois Indra s Oldřichem Pavlovským vyrazili za Červoněnkem a ten jej po jistých úpravách 17. nebo 18. 8. odeslal Brežněvovi. Jeho podobu známe z Brežněvova výkladu pro představitele pětky z 18. 8.²⁴⁹

Jádro pudla spočívalo v tom, že a) Sověti v pondělí 19. 8. potvrdí datum vstupu do ČSSR v noci z 20. na 21. 8. a za b) spiklenci – zvatelé do půlnoci 20. 8. vyvolají krizi v PÚV KSČ vrcholící přijetím usnesení proti pravicovému – progresivnímu

mu – křídlu následované uchopením politické a výkonné státní moci, jež bude vzápětí podpořeno ozbrojenými silami bratrských zemí Varšavské smlouvy. Ráno 21. 8. měl být zveřejněn druhý „zvací dopis“ (text slíbil Indra dodat 19. 8.) vyzývající bratrské země k zásahu a odůvodňující jej vývojem v Československu. Kromě signatářů prvního dopisu na něm měly přibýt autogramy Františka Barbírka, Františka Hamouze, Karla Hoffmanna, Josefa Korčáka, (Josefa Krejčího), Bohumila Laštovičky, Oldřicha Pavlovského, Emila Riga a Lubomíra Štroukala. Indra se také zaručil, že po vstupu vojsk ještě během noci získají dalších 50 podpisů od členů vlády a ÚV KSČ včetně Jana Pillera, který se prý dosud úplně nerozhodl, ale vlastně stojí na jejich straně. V době po zasedání předsednictva, tzn. stále do rána 21. 8., dojde k obsazení tiskáren a redakcí Rudého práva včetně zajištění vydání jeho mimořádného čísla (úkol pro člena PÚV KSČ a šéfredaktora Rudého práva Oldřicha Švestku) a nejspolehlivější ze spiklenců – zvatelů (ředitel Ústřední správy spojů Karel Hoffmann) zprostředkuje vypnutí zbývajících masově komunikačních prostředků – rozhlasu a televize i znefunkčnění veřejné telefonní a telegrafní sítě (kromě vybraných jedinců). Ráno pak někdo ze skupiny zvatelů vystoupí v rozhlase i televizi a vysvětlí národu situaci. K tomuto projevu chtěli také přemluvit prezidenta Svobodu, ovšem až budou mít vojska vše pevně v rukou. V průběhu 21. – 22. 8. by dále bylo svoláno plénum ÚV KSČ a zasedání Národního shromáždění, které by akce skupiny posvětila a samy (potřetí) požádaly bratrské komunistické a dělnické strany o vojenskou pomoc (v adekvátním duchu měla být současně otištěna výzva velké skupiny kulturních pracovníků k čs. lidu). Podle plánu se nyní (pouhých 48 hodin před akcí!) sestavují seznamy těch nejvěrnějších členů aparátu KSČ, kteří na všech úrovních (i na těch nejnižších) zabezpečí fungování strany v prvních dnech. Totéž se týkalo přehledu 20–30 reportérů novin, rozhlasu a televize, kteří by informovali veřejnost podle představ zvatelů.²⁵⁰

Otázka převzetí vlády bude řešena oslovením Černíka, a pokud odmítne spolupracovat, vznikne prozatímní revoluční

²⁴⁵ Biľak prý Šešesta informoval, že pokud Sověti do měsíce nenastolí pořádek, všichni „zdraví“ poletí a ČSSR budou muset podruhé osvobodit, pro tento případ se Biľak už tehdy chtěl uchýlit s rodinou do Užhorodu. Šešest to 27. 5. volal Brežněvovi na jednání politbyra ÚV KSSS. Durman, Karel: Útěk od praporů. Karolinum, Praha 1998, s. 91.

²⁴⁶ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 39. ÚSD, f. D II, inv. č. 20, zápis č. 6, Navrátil, s. 70.

²⁴⁷ Štěpan Vasiljevič Červoněnkovo byl vzděláním historik, kandidát věd, a zastával funkci tajemníka ÚV KS Ukrajiny pro ideologii, tzn., že se pravděpodobně znal s Šeštem a zcela určitě se dobře znal s L. I. Brežněvem, který byl v dané době tajemníkem Oblastního výboru komunistické strany v Dněpropetrovsku. Před misí v ČSSR byl velvyslancem v Číně.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 315.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 120–121.

²⁴⁸ Byli zde Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Pavlovský a Milouš Jakeš, kterého se Indra patrně snažil získat na svou stranu. Vasil Biľak byl v Bratislavě. Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 148.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 131.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 131.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 131–132.

(dělnicko-rolnická) vláda vedená O. Pavlovským. Předběžný seznam „rady ministrů“ bohužel není k dispozici, ale dá se důvodně předpokládat, že pro zdání legitimacy by se zvatelé patrně snažili udržet na svých místech co nejvíce ministrů, jak o tom svědčí případ Dzúra, který by zůstal v úřadu, jen pokud by vydával rozkazy, aby se armáda nestavěla na odpor, jinak ho měl nahradit někdo z jeho náměstků. Členové vlády by se však operativně dořešili až během vojenských operací invazních armád. Viliam Šalgovič měl vydat příkaz k uzavření západní hranice (fakticky to prováděla ČSLA a Pohraniční stráž, které MV nepodléhaly) a zároveň by podle názoru zvatelů o půlnoci na 21. 8. vojska Varšavské smlouvy překročila zbývající hranice a do rána obsadila všechna strategická místa – především Prahu, Brno, Bratislavu, Košice i další důležitá města (Plzeň, Ostrava aj.).

Podle plánu se zvatelé prozatím – jen do ovládnutí situace vojsky – nechtěli obracet na Lidové milice a nabádali Brežněva, aby se celá akce už neodkládala na pozdější dobu, protože na Slovensku se ještě bude konat sjezd KSS a invaze těsně před XIV. sjezdem KSČ zneužije západní propaganda (což by stejně udělala, ať by k tomu došlo kdykoliv jindy – pozn. autora), navíc při odložení operace nemohou zaručit jeho úplné dodržení. Proto chtěli 19. 8. znát od Sovětů definitivní odpověď a k vyvolání otevřeného střetu s Dubčekem požadovali odeslání dopisu politbyra ÚV KSSS pro členy PÚV KSČ, který by obsahoval výklad „dohod“ z Čierné a z Bratislavy spolu s výslovným odkazem na telefonický rozhovor Brežněva s Dubčekem 13. 8., na dopis předaný Červoněnkem Dubčekovi též den a na další Brežněvův list pro Dubčeka, který 16. 8. schválilo politbyro ÚV KSSS. Dubček totiž všechna tato tři sdělení před PÚV KSČ zatajil (patrně je nebral jako odpovídající skutečné situaci a snad měl i obavy z reakce konzervativců) a zvatelé, kteří jejich obsah znali od Červoněnka, toho hodlali využít k jeho kompromitaci a odstavení. Dopis politbyra pro PÚV KSČ byl však už sepsán 17. 8. a Červoněnko jej podle pokynů z Moskvy předal Dubčekovi až v pondělí 19. 8., poté, co se s ním obeznámili Kolder a ostatní spiklenci.²⁵¹

Pravilo se v něm, že v Čierné se Sovětům údajně dostalo ujištění, že vedení KSČ:

- „– ovládne sdělovací prostředky;
- zastaví v tisku, v rozhlasu a televizi protisocialistická a protisovětská vystoupení;
- zmaří činnost různých klubů, skupin i organizací, které stojí na protisocialistických pozicích;

- podnikne opatření, aby nebyla připuštěna činnost sociálně demokratické strany;
- uskuteční jiná patřičná opatření, včetně kroků k upevnění vedoucích orgánů v zájmu zajištění vedoucí úlohy strany, upevnění pozic socialismu v Československu.“²⁵²

Brežněv a další prý předpokládali, že až se protisocialistické živly dozví o výsledcích jednání v Čierné a v Bratislavě, využijí všech prostředků ke kompromitaci, proto se kvůli nedodržování dohod Červoněnko z pověření politbyra dvakrát obrátil na Dubčeka s Černíkem 7. 8. a 13. 8. Brežněv se rovněž odvolával na svůj dopis Dubčekovi z 16. 8. a na telefonické rozhovory 9. 8. a 13. 8. Kritizoval, že ve sdělovacích prostředcích je Čierna líčena jako vítězství nad SSSR a socialistickými státy i to, že za konzervativce jsou označováni ti, kteří se drží učení Marxe a Lenina. V novinách (Literární listy, Mladá fronta, Student, Práce a časopis Reportér) pokračuje diskreditace SSSR a kampaň na obranu gen. Prchlika²⁵³, ba co víc: „...tlupy chuligánských živlů ... za protikomunistických pokřiků beztrestně zasypávají budovu ÚV KSČ kameny.“²⁵⁴ Organizují se (pod Šalgovičovým dohledem) podpisové akce za zrušení Lidových milic a MěV KSČ v Praze vykonává svou permanentní konferencí nátlak na PÚV KSČ a sestavuje „černé seznamy“ stranických funkcionářů, aby nedošlo k jejich zvolení na XIV. sjezdu.²⁵⁵ „Pravice se prakticky pokouší přeměnit pražský městský výbor v druhý ústřední výbor...“²⁵⁶

Zdálo by se, že jsou to dost důrazná slova „do pralice“, a přesto jim Dubček, jak se ukáže před půlnocí 20. 8., nedokázal přisoudit ten správný – osudový – význam. Naproti tomu představitelé států pětky – L. I. Brežněv, A. Kosygin, N. Podgornij, K. T. Mazurov, A. P. Kirilenko, D. Polanski, M. Suslov, G. Voronov, A. Šelepin, A. Pelše a P. Šelest; W. Gomulka a J. Cyrankiewicz; J. Kádár a Zoltan Komórczin; W. Ulbricht, W. Stoph, H. Mattern a H. Axen; T. Živkov a I. S. Todorov – byli pochopitelně daleko více zasvěcenější a s potvrzením invaze už příliš neváhali.²⁵⁷

Ovšem Brežněv ani jim a ani zhruba týden téměř nepřetržitě jednajícím a nevyspalým členům vlastního politbyra, kteří očekávali kontrarevoluční převrat v ČSSR každou hodinou, zdaleka neřekl všechno. Soustředil se pouze na odsouzení Dubčeka, který už přešel na stranu pravice, na politické zajištění invaze bezprostředním souhlasem účastníků schůzky pětky, na návrhy různých prohlášení, výzev a diplomatických sdělení pěti států k „bratrské internacionální pomoci“ a na odeslání

²⁵¹ Tamtéž, s. 130 a 133–134.

²⁵² ÚSD, f. D II, inv. č. 26, Dopis PB ÚV KSSS Předsednictvu ÚV KSČ, 17. 8. 1968, s. 1.

²⁵³ Tamtéž, s. 1–3.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 3.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 3–4.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 4.

²⁵⁷ Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 151–152.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 59–60.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 131.

souhlasu s plánem spiklenců – zvatelů, ale vojenské otázky naprosto záměrně odsunul stranou s tím, že maršál Grečko je (politbyro) již o přípravách dostatečně informoval a že v noci 19. 8. začne přesun armád do východích postavení.²⁵⁸

Jak se právě Grečko, jsa v dobrém rozmaru, svěřil 12. 12. 1968 po návštěvě prezidenta Svobody generálu Majorovovi, třebaže se Brežněv do poslední chvíle bránil každodenně dotírajícím soudruhům Ulbrichtovi, Gomulkovi, Živkovovi a dokonce i Kádárovi, nemluvě o domácích jestřábech Šelestovi, Podgorném, Mazurovovi, Šelepinovi a dalších, kteří tlačili na vstup vojsk, už v dubnu dal tajně Grečkovi volnou ruku k přípravám invaze. Podle Grečka byl Brežněv proti zásahu kvůli dosud živým maďarským událostem a vzhledem ke značnému riziku vypuknutí „velké války“, ale Československo nesmělo být ztraceno. A tak zatímco se politbyro po celou dobu Pražského jara dohadovalo, jestli vstoupit nebo nevstoupit, Grečko po domluvě s Brežněvem připravil 20 divizí v prvním sledu a 10 ve druhém. Když se prý 17. 8. politbyro konečně shodlo na obsazení ČSSR, schválilo vstup pouhých 2–3 divizí. Brežněv, který takto vlastně přechytračil „občanské“ (civilní) členy politbyra, pak měl Grečka před nimi tvrdě podržet a prosadit pro něj svou bodu v jednání.²⁵⁹

Setkání politických a vojenských představitelů NDR, SSSR, PLR a ČSSR v Buchenwaldu 19. 9. 1968, zleva arm. gen. H. Hoffmann, maršál K. K. Rokossovský, maršál K. A. Veršinin, arm. gen. A. A. Jepišev, velvyslanec SSSR v NDR A. P. Abrasimov, W. Stoph, maršál M. Spychalski a E. Honecker, v pozadí arm. gen. B. Lomský (VHÚ)

S tou se mohl Grečko hned druhý den ráno pustit do závěrečné předinvazní porady. Je trochu zvláštní, že i když politbyro rozhodlo až v sobotu 17. 8., již ve čtvrtek večer 15. 8. volal genplk. Povalij (autor mapy – rozkazu z 11. 4.) genpor. Majorovovi a zval jej na neděli 18. 8. v 8.00 na poradu k ministru obrany Grečkovi. Podle seznamu bylo k poradě s Grečkem přizváno celkem 17 nejvyšších funkcionářů SA a velitelů armád zainteresovaných na invazi. Podle funkce a významu byl

na prvním místě na soupisce přítomných uveden maršál Sovětského svazu Ivan Ignatjevič Jakubovskij, hlavní velitel SOS VS, a jako poslední genpor. Alexandr Michajlovič Majorov, velitel 38. vševojskové armády, mezi nimi pak byla taková jména jako maršál Sovětského svazu Matvej Vasiljevič Zacharov, náčelník Generálního štábu ozbrojených sil SSSR a první náměstek ministra obrany SSSR, arm. gen. Sergej Leonidovič Sokolov, první náměstek ministra obrany SSSR, arm. gen. Ivan Grigorjevič Pavlovskij, hlavní velitel pozemních vojsk a náměstek ministra obrany SSSR, arm. gen. Alexej Alexejevič Jepišev, náčelník HPS ozbrojených sil SSSR, genplk. Michail Ivanovič Povalij, náčelník Hlavní operační správy Generálního štábu ozbrojených sil SSSR, hlavní maršál letectva Konstantin Andrejevič Veršinin, hlavní velitel Vojenských vzdušných sil (letectva), maršál Sovětského svazu Nikolaj Ivanovič Krylov, hlavní velitel raketových vojsk strategického určení, admirál loďstva Sovětského svazu Sergej Georgijevič Gorškov, hlavní velitel vojenského námořnictva, maršál Pavel Fjodorovič Batickij, hlavní velitel vojsk PVO v SSSR, genplk. Vasilij Filippovič Margelov, hlavní velitel výsadkových vojsk, arm. gen. Petr Kirilovič Koševoj, velitel Skupiny sovětských vojsk v Německu, genplk. Konstantin Ivanovič Provalov, velitel Jižní skupiny vojsk v Maďarsku, genplk. Ivan Nikolajevič Škadov, velitel Severní skupiny vojsk v Polsku, genpor. tankových vojsk Konstantin Grigorjevič Kožanov, velitel 1. tankové armády a genpor. tankových vojsk Ivan Leontjevič Veličko, velitel 20. vševojskové armády.

Protože maršál Grečko zakázal pořizovat si jakékoliv poznámky, jsme – prozatím – odkázáni pouze na svědectví A. M. Majorova. Porada začala krátce po 9.00, když se jako poslední dostavil právě ministr Grečko, který šel přímo z jednání politbyra a přítomné informoval o schválení „vyvedení“ vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR, ať to povede k vypuknutí 3. světové války nebo ne. A pokračoval – s vyloučením Rumunska, se kterým se stejně nepočítalo, daly všechny státy souhlas, i když Kádár odložil konečné rozhodnutí na zítra ráno (má nějaké problémy s členy politbyra – patrně maďarského ÚV MSDS – pozn. autora), Ulbricht dal k dispozici 5 divizí, ale politicky to není účelné, teď není rok 1939, a tak je použijeme jen v případě nutnosti.²⁶⁰

Zde je třeba zmínit, že sovětská generalita možná už od počátku o účast NLA NDR ve skutečnosti příliš nestála. Napovídala by tomu situace z druhé poloviny dubna (19.–23. 4.), kdy maršál Jakubovskij během své okružní cesty (také BLR a PLR) informoval ministra obrany NDR arm. gen. Hoffmanna, že SA chystá velké cvičení v ČSSR (ŠUMAVA) s účastí bratrských armád, ale Němci k němu nebyli přizváni, a teprve hrubým dopisem z 10. 6. si ji na poslední chvíli vynutili. Sověti jim pak sice v červenci přidělili pochodové trasy a úkoly (11. msd by byla v oblasti Karlovy Vary – Plzeň a 7. td v prostoru Děčín – Ústí

²⁵⁹ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 328 a 333–334.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 214–218.

Fidler, Jiří: 21. 8. 1968. Okupace Československa. Bratrská agrese. Havran, Praha 2003, s. 36–37 a 115.

nad Labem s přesunem do Prahy), ale z vlastního průběhu invaze, kdy Sověti obsadili téměř všechna krajská města (pouze v Hradci Králové byli Poláci), a z dalšího vývoje porady, kdy na „nově vzniklou“ situaci genpor. Kožanov a genpor. Veličko (divize NLA NDR měly operovat s jejich armádami) nijak ne-reagovali, plyne, že se s Němci vůbec nepočítalo. Pravý důvod Grečko vlastně jen nakousl, protože zřejmě všichni, kteří v místnosti seděli, proti Němcům bojovali v 2. světové válce, takže rokem 1939 (okupací Československa 15. 3. 1939) jen připomenul rok 1941 (útok na SSSR 22. 6. 1941). Přetrvávající averzi vůči Němcům pak také sám potvrdil genpor. Majorov, jemuž se ani trochu nelíbilo gesto německého velvyslance Wernera Krolkowského, který mu na recepci k 51. výročí VŘSR na sovětském velvyslanectví v Praze pěti rozevřenými prsty připomněl pět východoněmeckých divizí hotových vtrhnout do ČSSR.²⁶¹

Po Grečkovu úvodu NGŠ Zacharov spustil velkou topografickou mapu s vyznačenými hranicemi ČSSR a silně zvýrazněnými městy Trenčín, Bratislava, Ostrava, Brno, Praha a Plzeň, načež maršál Grečko vyzval genpor. Kožanova (výchozí oblast jižní část NDR) a ten nahlásil, že je připraven. Grečko mu shrnul jeho úkol – rychlý pohyb ze severu na jih, čtyřmi divizemi odříznout Západ (zajistit hranici s NSR), dvě divize ponechat v záloze, velitelské stanoviště zřídit v lesích u Plzně a prostor, za který zodpovídá – tři severozápadní a západní kraje Československa (ve skutečnosti Západočeský, větší část Severočeského a jihozápadní část Středočeského kraje). Následoval Veličko (výchozí oblast jihovýchodní část NDR), který měl v čase Č + 10–12 hodin dorazit s jednou a nejlépe se dvěma divizemi na letiště v Praze-Ruzyni a podpořit tamtéž vysazenou (7. gardovou) výsadkovou divizi. Velitelské stanoviště si měl zřídit na letišti v Ruzyni a zodpovídat za severní a střední kraj (tzn. oblast podél trasy Děčín – Ústí n. Labem – Litoměřice – Praha). Jako poslední z velitelů armád dokladoval genpor. Majorov (výchozí oblast jihozápadní Ukrajina a jižní Polsko). Ten dostal za úkol do 24 hodin od času Č (23.00 hodin středoevropského času – 1.00 moskevského) ovládnout celé Slovensko, včetně severní a jižní Moravy a během 16 hodin si zřídit velitelské stanoviště na štábu VVO v Trenčíně u svého kamaráda genpor. Kodaje. Grečko se pak obrátil ke všem přítomným a zdůraznil, že první tři až pět dnů všichni pracují pro tyto tři velitele armád (přitom ze všech zastávali nejnižší funkce), protože na jejich rozhodnosti možná závisí i osud Evropy a rozložení sil ve světě. Jako další referoval maršál Krylov, že službu konající síly a prostředky raketového vojska jsou uvedeny do čtyřminutové pohotovosti a celé seskupení, včetně jeho velitelského stanoviště, má 24 hodinovou hotovost. I maršál letectva Veršinín potvrdil, že posádky ve službě mají dvouminutovou hotovost, jedna třetina bojového letectva čtyřminutovou pohotovost a celé le-

tectvo 24 hodinovou pohotovost, nosiče jaderných zbraní mohou vzlétnout do dvou hodin. Admirál Gorškov hlásil, že celé vojenské námořnictvo je ve stavu zvýšené bojové pohotovosti, atomové ponorky jsou na bojových pozicích, námořní letectvo je schopno do dvou hodin odstartovat k plnění bojových úkolů a jaderné zbraně mohou být odpáleny během 2–4 minut od vydání rozkazu. Generál Margelov doložil pouze připravenost svých sedmi výsadkových divizí, včetně 98. gardové výsadkové

Simulace atomového výbuchu – 15. výročí vojenských jednotek Civilní obrany 23. 11. 1966 (VÚA)

divize (do 2 hodin od signálu připravena k seskoku padákem) a součinnost s dopravním letectvem. Velitel Skupiny sovětských vojsk v Německu arm. gen. Koševoj pak dokladoval obeznámenost svých podřízených s úkoly a zmínil i plán SRPEN 68, který se na poradě neprobíral a který znali pouze ministr obrany Grečko, náčelník GŠ Zacharov a právě Koševoj – byl to plán pro případ války. Snad právě proto k jeho výkladu Grečko poznamenal, aby se nenechal zaskočit armádami NATO. Velitel Jižní skupiny vojsk v Maďarsku genplk. Provalov byl stručnější, když se zmínil, že 254. msd zůstane v jeho podřízenosti a v prostoru Brna nepřejde pod velení 38. armády genpor. Majorova. Velitel Severní skupiny vojsk v Polsku genplk. Škadov hlásil připravenost štábu své skupiny vojsk proměnit se ve štáb invazní skupiny armád Sever (Legnice) a plně se podřídit velitelství invazních vojsk (rovněž Legnice). Maršál Grečko poté arm. gen. Pavlovskému zdůraznil, že v den D+2, nejpozději v den D+3 má mít štáb svého velitelství invazních vojsk v Milovicích. Generál Povalij za operační správu zase ujistil, že všichni obdrželi mapy, rozkazy (instrukce k invazi) a tajemně dodal, že pro ostatní je také vše zařízeno (patrně pokyny pro případ válečného konfliktu podle plánu SRPEN 68). Maršál Zacharov přidal oznámení, že všechna velitelská stanoviště vrchního hlavního velitele – po-

²⁶¹ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 37–38.

Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 8 a 11.
Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovákija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 299.

zemní, podzemní i vzdušná – jsou rozvinuta, načež mu skočil do řeči admirál Gorškov, že totéž platí i pro podvodní a plovoucí. Nakonec ještě ministr Grečko vybídl k proslovu arm. gen. Je-piševa, který stručně zhodnotil rozsáhlou politickou a morální přípravu vojsk, a sám se znovu ujal slova. Sdělil, že pohotovost k vyvedení vojsk do ČSSR je 20. 8. a čas Č (k překročení čs. hranic na signál VLTAVA – 666) je 23.00 hodin téhož dne, dnem vstupu vojsk bude 21. 8. 1968. Poté se obrátil na všechny tři velitele armád a vydal jim rozkaz, že palbu smí zahájit pouze s jeho souhlasem(!), a dodal, že velitelé divizí a jejich prvosledových pluků mají být s úkoly seznámeni 19. 8., všechny ostatní pluky až 20. 8. Náčelníkovi GŠ maršálu Zacharovovi pak už jen doplnil, že se k armádám nebudou vysílat operační skupiny (kontrolovaly činnost štábů armád), protože velitelé armád za splnění rozkazů zodpovídají svou hlavou. Zacharov mu to potvrdil a s tím porada skončila. O podobě vojenského obsazení Československa bylo rozhodnuto za 43 minut.²⁶²

Příčiny, proč se Sověti připravovali na 3. světovou válku, již byly zmíněny (srov. kapitulu IV/6), ale průběh této porady jasně dokazuje, k jakým koncům může vést, když si lidé navzájem nedůvěřují, snaží se jeden druhého přechytračit, ale také ovládnout a zfanatizovat, nebo nekriticky splnit svoji svatou povinnost.

Přestože byly rozkazy vydány a očekávalo se jen jejich plnění, docházelo ještě i těsně před invazí k ne zcela zanedbatelným změnám. Tak se stalo, že 48. msd, která dopoledne v den porady podléhala genpor. Majorovovi (srov. kapitulu IV/1) a jako třetí sled byla připravena v Příkarpátí na hranicích s Haličí, se nejspíš hned druhý den 19. 8. narychlo po železnici přesouvala do MLR, aby k 20. 8. posílila Jižní skupinu vojsk (přesněji invazní skupinu armád Jih) genplk. Provalova. Ten po přiletu z Moskvy do Budapešti v doprovodu gen. Szüce vyhledal v 17.50 maďarského ministra obrany gen. Czinegeho a řekl mu, že od jeho sovětského protějšku dostal ve 12.30 rozkaz, aby Czinege vyčleněné útvary MLA uvedl do stavu plné bojové pohotovosti do 19.00 dne 19. 8. bez výdeje ostré munice, během 18. a 19. 8. nechal seznámit jednotky do stupně praporu a oddílů s bojovými úkoly a připravil je na zásah v kteroukoliv následující hodinu, která bude určena zároveň s vyhlášením hesla „Bajkal“. Po rozhovoru ministr Czinege vydal mj. i tyto pokyny: zabezpečit přesun 48. msd SA po železnici, uvést velitelství PVOS do pohotovosti včetně letecké podpory 8. msd, vydat sady čs. map 8. msd a znovuobnovit zvýšenou bojovou pohotovost záložních sil – 15. msp, 35. tp, a 24. průzkumný prapor. Druhý den odpoledne genplk. Provalov provedl s Maďary poslední instruktáž a oznámil, že čas

Č pro MLA je 2.00 dne 21. 8. podle moskevského, tedy 24.00 dne 20. 8. podle střeoevropského času – používání moskevského času sovětským velením během invaze se stane zdrojem řady problémů – načež doplnil, že v danou hodinu všechny pluky naráz překročí čs. hranici a začnou plnit úkoly.²⁶³

Ministr národní obrany BLR arm. gen. D. Džurov v 70. letech (VHÚ)

Bulhaři na Ukrajině již soustředění (pod přímým velením Sovětů) byli, a tak vlastně jen „pro forma“ podepsali 19. 8. ve 20.00 ministr obrany BLR arm. gen. Dobri Džurov a náčelník Generálního štábu BLA gen. Atanas Semerdžijev rozkaz k bojové akci v ČSSR.²⁶⁴

Sovětské výsadkáři tou dobou už byli na rozdíl od všech ostatních plně seznámeni se svými úkoly. Do 16. 8. se totiž ve vyčkávacích prostorech poblíž letišť Panevežys a Kedainiai v Litvě,²⁶⁵ Vitebsk a Postavy v Bělorusku a Kolomyja na Ukrajině udržovali ve stavu vysoké bojové pohotovosti nácíkem bojů ve městě, obsazováním letištních objektů podobných těm v ČSSR, jízdou

²⁶² Tamtéž, s. 218–226.

²⁶³ Tamtéž, s. 179.

Baláz, Július: Dokumenty z maďarského vojenského archivu k udalostiam v Československu roku 1968. In: Historie a vojenství č. 5/1993, s. 157–158.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 82.

²⁶⁴ Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 29 a 49.

²⁶⁵ Podle vzpomínek velitele 108. gardového výsadkového pluku pplk. Minigulova ze 7. gvd se jeho jednotka připravovala ve výcvikových centrech v Pobaltí pod Kalinigradem. Přestože se důstojníci pohybovali v civilu, odvyšil Hlas Ameriky relaci, že tam sovětské výsadkáře vedené černým Tatarem nacvičují boj ve městě. Ještě je třeba zmínit jeho naprosté pochopení pro existenci kontrarevoluce v ČSSR, protože patřil mezi ty výsadkáře, kteří v r. 1956 bojovali v Maďarsku. Margelov, Alexandr – Margelov, Vasilij: Desantnik № 1 general armiji Margelov. Olma-Press, Moskva 2003, s. 411.

s tanky, vrháním ručních granátů a fyzickou přípravou. Chvilé „volna“ si krátili studiem map Prahy a nespočtým sledováním čs.-sovětského dětského filmu z roku 1965 „Puščík jede do Prahy“, který v barvách ukazoval množství pohledů na známé pražské ulice, na strategické mosty přes Vltavu i na administrativní a jiné významné budovy umožňující výsadkářům snadnou orientaci v jinak neznámém městě. V průběhu 19. 8. byli všichni velitelé obeznámeni s průběhem operace. Mezi 16.00 – 19.00 (14.00 – 17.00 moskevského času) se nezbytné informace dozvěděli i řadoví vojáci. Pro potřeby výsadkové operace bylo vyčleněno 440 dopravních letadel An-12 a na obou letištích (Praha a Brno) mělo být vysazeno po dvou plucích výsadkářů od každé divize.²⁶⁶

Dne 18. 8. se v SSSR slavil Den letectva, ale 566. vojenský transportní letecký pluk (dále též vtlp) od 12. vtlid si oslav užíval jen půl dne, odpoledne se již chystal na přelet ze svého posádkového letiště Sešča do běloruské Postavy, kam také večer odletěl. Ráno ho tam následoval i přes noc opravený poslední An-12, takže pluk byl 100% bojeschopný k převážení lidí a nákladu pro nastávající akci. Obdobně dopadl svátek i pro 110. vtlp z 3. vtlid na letišti Krečevicy (Novgorod), kde se nejdříve rozdaly odměny a dárky a po skončení ceremoniálu se letci rozešli do svých domovů. Posádka An-12B s palubním číslem „9“ se chystala teprve na třetí skleničku vodky, když se rozezněla siréna. I. M. Soldatenko a jeho kamarádi si nejprve mysleli, že se dozorčí pluku asi spletl, poté, že si je velitel pluku pplk. I. N. Novikov chce vyzkoušet, ale nakonec se ukázalo, že se pluk zúčastní cvičení DUNAJ – BOUŘE. Také 110. vtlp se „zkompletoval“ až ve Vitebsku, protože někteří z letců a palubních techniků se z posádky vzdálili natolik, že se nestihli včas vrátit.

Daleko zajímavější by ale bylo vědět, jaké úkoly plnily od 10. 8. do 20. 8. posádky An-12 gard. mjr. A. M. Švidkoje a gard. kpt. A. F. Ševcova z 20. samostatné gardové transportní letky (letiště Smolensk – Severnyj, velitel gard. pplk. P. P. Chromych) 6. samostatného těžkého bombardovacího leteckého sboru Dálkového letectva, za které oba jmenovaní a navigátor kpt. V. I. Gurev obdrželi řád Rudé hvězdy.²⁶⁷

Generál Siwicki dostal příslušný rozkaz z GŠ PLA 19. 8. až ve 20.00 a arm. gen. Pavlovskij v něm nařizoval, aby si vojáci nejméně 4–5 hodin odpočinuli, dostali zvýšené dávky potravin a do 20.00 hodin 20. 8. nafasovali střelivo. Velitelé měli

být 20. 8. ráno seznámeni s úkoly pro misi a vybaveni mapami s plány operace. Čas Č byl určen jako Maďarům, tzn. na 24.00 hodin 20. 8. neboli na 00.00 hodin 21. 8. Po překročení čs. hranice měla PLA jednat rozhodně, postupovat rychle, ale chovat se přátelsky. Pouze proti těm, kteří by se postavili na odpor, je třeba zasáhnout a odzbrojit je.²⁶⁸

NLA NDR, jak už víme, čekala na podobné rozkazy marně (v poledne 18. 8. sice 7. td NLA NDR dostala od nadřízené 20. armády SA příkaz k urychlené přípravě na pochod, ale ten byl o pár hodin později odvolán), přesto se tak úplně nenudila. Odpoledne 18. 8. totiž SA vznesla požadavek na přistavení 31 vlaků po 17 vagonech (527 vagonů, z toho 124 pro mužstvo, 62 nákladních a 341 s plošinou), které měly být připraveny druhý den o půlnoci na hraničních přechodech Frankfurt nad Odrou a Kietz, neboť se do NDR z Kaliningradu do 20. 8. hodlala přesunout 11. armáda SA (přesněji pouze její 1. gardová motostřelecká divize, dále též gmsd). Ta se pohybovala přes Polsko do Německa nejen po kolejích, ale i po vlastní ose, a přešla přes přechody u Guben, ve Frankfurtu nad Odrou, Forstu, Kietzu a v Bad Muskau. Ministerstvo obrany NDR zatím 19. 8. spolu s podřízenými složkami provádělo další kroky k bezvadnému provedení invaze, kontrolovalo se spojení (náčelník hlavního štábu nechal zřídit dvě operační skupiny pro spojení se 7. td a 11. msd NLA NDR) a posilovaly se služby. Datum a hodinu invaze se na Ministerstvu obrany NDR dozvěděli 19. 8. odpoledne poté, co je genmjr. F. Streletzovi důvěrně sdělil arm. gen. Štemenko a Streletz nechal přes plk. M. Butzlaffa vzkázat, že to bude 21. 8. v 0.00 moskevského času, tzn. ve 22.00 času středoevropského.²⁶⁹

Tato evidentní chyba z nepozornosti některého z obou generálů přispěla spolu s některými dalšími, zhruba o 30–34 hodin později, ke zhroucení politického zajištění intervence, které měla provést skupina okolo A. Indry, D. Koldera a V. Biřáka, a neproskla ani mužům řízeným V. Šalgovičem.

Ještě 18. 8. obdržel S. V. Červoněnko pokyn předat Deklaraci PÚV KSČ (zpracovanou politbyrem ÚV KSSS) A. Indrovi a V. Biřákovi jako „inspiraci“ pro prohlášení k čs. občanům po zahájení invaze a souhlas s plánem zvatelů. O den dříve, ale pravděpodobněji²⁷⁰ týž den Červoněnko také navštívil prezidenta Svobodu, a aby zjistil jeho postoje k očekávanému zásahu armád Varšavské smlouvy (podle vzpomínek Svobodovy dcery

²⁶⁶ Tamtéž, s. 411.

Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno–desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 63.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: *Ja skažu vam pravdu*. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 54.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 187, 190–191.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: *Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991*, rukopis, s. 6.

Film režíroval L. Golub, námět a scénář J. Jakovlev a J. Plachetka, z našich herců se v něm objevil např. J. Beyvl, Z. Dítě, R. Deyl ml. a V. Menšík.

www.cfn.cz/detail_film.php?24639.

²⁶⁷ Nikolskij, Michail: 566–j Solnečnogorskij Krasnoznamenennij ordena Kutuzova III stepeni voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: *Aviacia i Kosmonavtika*, říjen 2006, s. 10–11.

Nikolskij, Michail: 103–j gvardejskij Krasnoselskij Krasnoznamenennij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: *Aviacia i Kosmonavtika*, leden 2007, s. 5 a 11.

Nikolskij, Michail: 110–j Komsomolskij Transilvanskij Krasnoznamenennij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: *Aviacia i Kosmonavtika*, únor 2007, s. 5–6.

²⁶⁸ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: *Historie a vojenství* č. 1/1996, s. 74–75.

²⁶⁹ Wenzke, Rüdiger: *Die NVA und der Prager Frühling 1968*. Ch. Links, Berlín 1995, s. 116–118.

²⁷⁰ Pokud by prezident Svoboda zaujal ke vstupu negativní stanovisko již 17. 8., dá se důvodně předpokládat, že by to Červoněnko zahrnul do své zprávy pro Brežněva z 18. 8. o plánech zvatelů, kteří chtěli Svobodu přemluvit k vystoupení před okupovaným národem.

Zoe Klusákové a jejího manžela u něj hledal A. Dubčeka, který ho se chtěl zeptat na Brežněvův dopis z 16. 8., což ovšem mohla být jen velvyslancova výmluva před Klusákovými), prezentoval mu zhoršující se situaci v ČSSR a hrozbu vojenské intervence. L. Svoboda však reagoval tak, že vojenskému řešení je třeba se rozhodně vyhnout, protože by se tím navždy zničilo přátelství mezi čs. a sovětským lidem z doby 2. světové války, a prosil, aby od něj sovětská strana upustila.²⁷¹

Druhý den – v pondělí 19. 8. – vyhledal nespolehlivější ze spiklenců – zvatelů K. Hoffmann v Bratislavě V. Biľaka – nejspíše proto, aby ho informoval o výsledcích víkendové porady zvatelů na Orlíku, na které Biľak chyběl, a snad už také i o definitivním sovětském souhlasu s invazí a o posledních pokynech z Moskvy, které jim měl podle jejich přání téhož dne sdělit S. V.

Červoněnko. V. Biľak pak navštívil A. Dubčeka a během několikahodinové procházky Bratislavou se ho snažil přesvědčit o tom, že je naprosto nezbytné, aby se důrazně zakročilo proti kontrarevoluci, protože jinak prý riskuje zásah zvenčí, A. Dubček tomu ale nechtěl věřit. Večer se Dubček vrátil letecky do Prahy, kde ho už na letišti čekal další ze spiklenců V. Šalgovič, aby ho obeznámil s napjatou situací v Praze a s tím, že J. Smrkovský spolu s dalšími žádají, aby se na PÚV KSČ rozhodlo o vyhlášení mobilizace. A. Dubček proto povolal ke konzultacím na Hrad O. Černíka a J. Smrkovského, ale výsledek porady není znám. Někdy po 22.00 předal S. V. Červoněnko A. Dubčekovi dopis politbyra ÚV KSSS ze 17. 8., aby se jeho projednávání na zítřejším zasedání PÚV KSČ mohlo stát signálem k útoku konzervativních sil.²⁷²

Odznaky třídních specialistů vojsk (mistr, I.-III. třídy) Sovětské armády (VHÚ)

Odznaky výsadkářů (výsadkář, výsadkář – výtečník, výsadkář – instruktor) Sovětské armády (VHÚ)

²⁷¹ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 132, 135 a 137.

²⁷² Tamtéž, s. 133, 134 a 138.

V/3 Soudný den a osudná noc

(20.–21. 8. 1968)

Po ránu 20. 8. zastavilo u budovy Generálního štábu ČSLA v Dejvicích šest vozů, z nichž vystoupila skupina (podle počtu automobilů jich mohlo být asi 20–24) vysokých sovětských důstojníků a nenápadně zmizela uvnitř. Než se pozdě večer znovu objeví na scéně a „osvobodí“ své čs. bratry ve zbrani, nejsou o jejím pobytu žádné relevantní informace. Přesto si můžeme dovolit kvalifikovanou úvahu, že by se měla nacházet v místnosti nebo v místnostech, které nebyly volně dostupné, ale s praktickým přístupem k utajenému spojení a také k WC. Takových prostor nebylo (přes rozlehlost GŠ ČSLA) pochopitelně mnoho, rozhodně to však vyžadovalo mít někoho uvnitř. Vhodným kandidátem by mohl být např. gen. Zadvinskij, který tu již nějakou dobu působil jako sovětský poradce na ZS GŠ (o času nočního příchodu Sovětů na GŠ se zmiňují právě gen. O. Burda a plk. J. Vinkler ze ZS GŠ). Určitě tu měl vlastní kancelář s přímým spojením do Moskvy pro naléhavé situace a po budově se mohl pohybovat relativně volně, navíc právě ZS GŠ měla utajené spojení na starosti. Bezesporu však musel mít spojence mezi čs. důstojníky, který či kteří by mu pomohli s vhodným krytím pobytu Sovětů včetně obstarání občerstvení.²⁷³

A tak zatímco si sovětské generály těžko odhadnutelným způsobem krátili čekání na večerní akci, o pár bloků dál v objektu StB v Sadové ulici zasedli k dopolední poradě plk. V. Šalgovič, pplk. J. Ripl, plk. M. Dudáš²⁷⁴ a sovětské poradci z KGB v čele s gen. M. G. Kotovem, aby si upřesnili detaily chystané operace. Bývalý náměstek MV plk. Jaroslav Klíma mezitím zjišťoval u L. Štrougala, jak se v rozhodném okamžiku zachová, a s výsledkem se hlásil u gen. Kotova, načež mu V. Šalgovič zadal úkol – ovládnout večer budovu MV na Letné (tzv. „kachlík“ či „kachlíkárnu“) – a vydal příslušné pokyny, jak má při tom postupovat. S. V. Červoněnko dostal další depeši z Moskvy, aby hodinu před zahájením invaze vyhledal prezidenta Svobodu, a pokud zaujme vstřícný postoj, aby ho diplomaticky přemluvil k přečtení přiloženého prohlášení k armádě a lidu.²⁷⁵

V. Bílak, A. Indra a D. Kolder si mezitím samozřejmě průběžně vyměňovali nové poznatky od Sovětů, návrhy na vyvolání krize na odpoledním zasedání PÚV KSČ a podle plánu

kontaktovali nerozhodnuté nebo ty, které potřebovali získat pro zdání legálnosti chystaného převratu. Kolder se tak např. pokoušel neúspěšně „naverbovat“ Černíka a svého podřízeného J. Koláře, který mu odmítl podepsat zvací dopis. Jozef Lenárt, který patrně leccos tušil, pro jistotu náhle „uchořel“ a ukryl se na půdě SANOPSu (dnes nemocnice Na Homolce), čehož zvatelé později velmi litovali, protože jeho slovo prý mělo vliv, třebaže nepatřil do PÚV KSČ. Nezaháleli ani progresivisté, kteří pochopitelně nemohli nevidět aktivizaci konzervativců v posledních dnech. J. Špaček, znepokojený vývojem, tak dopoledne zašel za A. Dubčekem do jeho bytu v Tróji a dohodli se, že zablokují projednávání materiálu A. Indry a D. Koldera, který dostali oba jmenovaní za úkol zpracovat 13. 8.,²⁷⁶ protože nešlo o návrh opatření, ale o další kritický rozbor současné situace. S Dubčekem mluvil i tajemník ÚV KSČ Čestmír Císař, který po návratu na svůj sekretariát vydal důvěrný pokyn, aby redaktori v televizi, rozhlasu i v novinách byli v pohotovosti, kdyby se na jednání PÚV KSČ podařilo zvatelům vyvolat hlasování a odvolat proreformní vedení. A. Dubček by se pak mohl rychle obrátit k lidem a něco jim sdělit. Připraveni byli i jeho příznivci na MěV KSČ v Praze, aby svolali masové shromáždění. Rostislav Běhal (1. náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu, v nepřítomnosti Z. Hejzlara ten den rozhlas prakticky řídil) dostal před polednem od Císaře za úkol připravit přímý rozhlasový přenos Dubčkovy vystoupení z veřejného mítinku na Staroměstském náměstí (po 19.00 byly přípravy na přenos odvolány).²⁷⁷

Jednání PÚV KSČ zahájil A. Dubček okolo 14.00 výkladem tezí ke XIV. sjezdu KSČ. Po jeho vystoupení si vzal slovo D. Kolder a navrhnul přednostní projednání své a Indrový zprávy namísto podkladových materiálů k XIV. sjezdu, ale bez dostatečné podpory (údajně bylo pro 6 z 11 členů předsednictva – F. Barbírek, V. Bílak, D. Kolder, J. Piller, E. Rigo a O. Švestka) jeho pokus o narušení zasedání nevyšel, a tak se podle plánu rozproudila několikahodinová diskuze ke zmíněným tezím a k návrhu usnesení. Po 19.00, když už se schylovalo k projednávání dotčené zprávy, vyšel prý O. Černík z jednací místnosti a po utajené lince volal M. Dzúrovi, zda nemá hlá-

²⁷³ Novotník, Jiří – Chrástil, Sylvestr (ed.): Vojáci, kteří neztratili svou čest. Sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná léta normalizace československé armády. AVIS, Praha 2002, (vzpomínka gen. Ing. J. Vinklera), s. 137.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 140.

²⁷⁴ Dudáš byl zástupce náčelníka Krajské správy MV v Bratislavě plk. Ferdinanda Mlkveho a pomáhal zvatelům zabezpečit Bratislavu.

²⁷⁵ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 140 a 142.

²⁷⁶ Útvar svodné informace vedený Janem Kašparem zpracoval materiál Zpráva o současné politické situaci ČSSR a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa, který měl dát argumenty skupině okolo D. Koldera proti A. Dubčekovi během jednání 13. 8., Z. Mlynář však zprávu podrobil zdrcující kritice a po nastalé diskuzi PÚV KSČ odhlasovalo vytvoření desetičlenné skupiny, která na příští zasedání připraví návrh konkrétních opatření. Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 136 a 141–143.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 148–149.

Ješutová, Eva a kol.: Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Český rozhlas, Praha 2003, s. 338.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 141–142.

šení o pohybech (podle kontextu by tak mohlo jít o rozhovor, který Dzúr uvádí až okolo 22.00). Zhruba do 20.00 pak Černík někam volal ještě nejméně dvakrát. Krátce nato, po skončení diskuze k tezí, A. Dubček navrhnul jednání přerušit a sejít se druhý den nad Indrovým a Kolderovým elaborátem. Tentokrát ale zvatelé slavili při hlasování úspěch, a proto se Kolder konečně dostal k přednesení svého paličského projevu. Jeho návrh, aby byl daný text schválen PÚV KSČ a zveřejněn, okamžitě napadl O. Černík se slovy „to je zrada!“ a po něm i F. Kriegel, Z. Mlynář, J. Smrkovský a Č. Císař. Konzervativci se tím dostali do defenzivy a A. Dubček se obrátil na druhého autora A. Indru s otázkami, jaké bylo zadání úkolu a jak pracovala určená komise. Když k tomu vedoucí úseku tisku, rozhlasu a televize ÚV KSČ Dušan Havlíček, který v ní měl pracovat, poznamenal, že se nikdy nesešla, na hlavy zvatelů dopadla další vlna kritiky.²⁷⁸

Zhruba ve 23.30–23.40 se z předsálí po dalším telefonátu vrátil zesinalý O. Černík a podle dochovaného přepisu prohlásil: „Podle zprávy vojenského přidělence vstoupila vojska SSSR, MLR, PLR, BLR a NDR na všech přechodech do Československa.“ A Z. Mlynář řekl: „Skládám funkci tajemníka ÚV KSČ. Nebudu dělat tajemníka v okupované zemi.“ Načež se vyslovil A. Dubček: „Prohlašuji, že o této věci nikde a nikým nebylo nic řečeno. Věc je dělana mimo vědomí prezidenta republiky, předsedy NS, předsedy vlády i mé. Prosím, aby to předsednictvem bylo vzato na vědomí.“²⁷⁹ Podle vzpomínek D. Havlíka však Černík nejdříve zprávu pošeptal Dubčekovi a ten ji potom řekl ostatním s tím, že vojska vstoupila ve 20.00 (což je naprosto chybný údaj). V následujících okamžicích se přítomní rozdělili na dvě skupiny. Na ty, kteří netušili a nyní se rozžlobili (Č. Císař, F. Kriegel, Z. Mlynář, J. Smrkovský, B. Šimon), a na ty, kteří věděli a nyní by se rádi stali neviditelnými (V. Biřák, A. Indra a D. Kolder). A. Dubček se rovněž na chvíli přestal ovládat, vyhrkly mu slzy a začal blednout: „Celý život som zasvetil spolupráci zo Sovietskym zväzom, to, čo urobili, je pre mňa životná tragédia.“²⁸⁰ Podle paměti Z. Mlynáře ovšem řekl: „Tak to přece udělali – a to udělali mně!“ a V. Biřák začal zbaběle vykřikovat (jako když v Čierné žádal P. Šelesta o azyl): „Tak mě lynčujte, proč mě nezabijete?“²⁸¹ A protože oficiální přepis o těchto dramatických okolnostech taktně mlčí, nezbyvá než konstatovat, že nastala velmi nepřehledná situace, a pokusit se shrnout fakta.

Když se A. Dubček vzpamatoval z prvního šoku, nařídil pokračovat v zasedání, dokud se kolektivně nedomluví další postup za nově nastalého stavu. „Jsme ve funkcích, nikdo nás neodvolal a tak se musíme poradit co dále.“²⁸² A nechal povolát prezidenta republiky, ministra vnitra a ministra národní obrany, ještě předtím mu ale někdo z informovaných zvatelů připomněl

dopis od politbyra ÚV KSSS, který měl sehrát úlohu rozbušky. Dubček jej přečetl, některé pasáže ihned zkritizoval, že neodpovídají realitě, a nakonec dodal, že nijak nenaznačuje možnost intervence. Když se po nedlouhé době na zasedání dostavil prezident L. Svoboda a ministr J. Pavel, pokračovalo se v jednání. Prezident Svoboda informoval přítomné, že ho okolo 23.30 volal velvyslanec Červoněnko, že má příkaz z Moskvy, aby mu předal důležitou zprávu, a než se L. Svoboda (tou dobou již v posteli) stačil obléknout, byl u něj v doprovodu sovětského důstojníka a styčného důstojníka našeho MV. Červoněnko řekl Svobodovi, že do 6.00 bude ČSSR obsazena sovětskými vojsky, ale prý jen na tak dlouho, než bude potlačena kontrarevoluce. Dále se pak oba shodli, že se to dalo zvládnout bez vojska, ale okolnosti se vyvinuly jinak. L. Svoboda se ovšem před PÚV KSČ opomenul zmínit, že oním sovětským důstojníkem byl jeho starý frontový známý, bývalý styčný důstojník NKVD u čs. armádního sboru v hodnosti majora a nyní již plukovník Petr Ivanovič Kambulov z KGB, který si nejspíše přijel zavzpomínat na nějakou historku z války, když Svoboda musel spolupracovat s NKVD, a možná zapomněl i na to, že se ho Červoněnko přes jeho nesouhlas se vstupem vojsk (Svoboda pouze slíbil, že udělá vše, aby nedošlo ke krveprolití) přece jen pokusil přemluvit k přednesení zvacího „Provolání k armádě a lidu“. Prezident Svoboda pak nakonec

Setkání příslušníků čs. armádního sboru v SSSR ve Slovanském domě 3. 2. 1967, zleva gen. M. Šmoldas, Růžena Bihellerová a Petr Ivanovič Kambulov (VÚA)

²⁷⁸ Tamtéž, s. 142–143.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 230–231.

Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 149–150.

²⁷⁹ NA, f. 02/1, sv. 79, a. j. 119, b. 15, Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, (rukopis) 20. 8. 1968, s. 1.

²⁸⁰ Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 151.

²⁸¹ Mlynář, Zdeněk: Mráz přichází z Kremlu. Mladá fronta, Praha 1990, s. 165.

²⁸² NA, f. 02/1, sv. 79, a. j. 119, b. 15, Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, (rukopis) 20. 8. 1968, s. 1–2.

na PÚV KSČ dodal, že to nikdo z nás nevíta s radostí, protože jsme o to nežádali a že to bude velká ostuda.²⁸³ „Jedná se nám o národ[,] aby nedošlo ke krveprolití. To by nemělo smysl. Doporučuji[,] abychom všichni zůstali na svých místech. Je tu národ[,] za který neseme odpovědnost. Kdybychom odešli ze svých postů[,] může dojít k nejhoršímu. Řekl jsem jim[,] že oni (Sověti – pozn. autora) nesou odpovědnost před celým našim národem.“²⁸⁴

Smrkovský na to reagoval otázkou: „Co řekneme národu?“²⁸⁵ a Dubček rozhodl, že vláda, skrze Černíka, musí po státní linii vydat direktivu a že je třeba zabránit tomu, aby se do sdělovacích prostředků nedostaly žádné neschválené zprávy. Následně se rozvinula diskuze o podobě a obsahu zprávy (připravili ji Č. Císař, Z. Mlynář a V. Slavík), kterou se PÚV KSČ, vláda a prezident distancují od invaze. Pro změkčování a otupování některých formulací se za zvatele angažoval především V. Biřák a částečně i D. Kolder, kteří hráli o čas, ale diskutovali i O. Černík, A. Dubček, J. Smrkovský, F. Kriegel, Z. Mlynář, L. Svoboda a někteří další. Výsledný text odmítající okupaci a vyzývající občany ke klidu byl přijat 7 hlasy (A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, F. Barbírek, F. Kriegel, J. Piller a J. Špaček) proti 4 (V. Biřák, D. Kolder, E. Rigo a O. Švestka), přičemž u E. Riga a O. Švestky je poznamenáno, že souhlasí s obsahem Prohlášení, ale jsou pro změnu formulace²⁸⁶ určené ke zveřejnění. Prohlášení PÚV KSČ pak dostala k dispozici média a faxem odešlo na krajské a okresní výbory KSČ v českých zemích.²⁸⁷

Když Prohlášení přišlo i do Bratislavy na ÚV KSS, zavládla tam nedůvěra k obdržnému textu a rozpaky. Problém spočíval v tom, že mezi jeho členy měli navrch zvatele, kteří v čele s Miloslavem Hruškovičem očekávali něco úplně jiného. Ještě dopoledne probírali další postup vedoucí státně administrativního oddělení ÚV KSS plk. Jozef Fraňo a zmíněný plk. Michal Dudáš, který po návratu z Prahy dostal od M. Hruškoviče pokyn, aby k němu hned po půlnoci přišel v doprovodu 3–4 osob a pomohl mu s „opatřeními“.²⁸⁸

Vraťme se ale zpátky do Prahy, kde během odpoledne Karel Hoffmann (bývalý ministr kultury) coby ředitel Ústřední správy spojů „povolával do zbraně“ spolehlivé pracovníky a funkcionáře, kteří měli s StB (pplk. Štefan Hubina aj.) za zády ovládnout rozhlas, televizi i tisk, zajistit zveřejnění zvaticích dokumentů a nedovolit progresivním, aby s invazí projevíli nesouhlas, nebo

dokonce vyzvali národ k odporu. V jeho kanceláři přitom rokovali konzervativní aparátčící KSČ Pavel Auersperg (bývalý vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ), Jaroslav Hes (pracovník sekretariátu ÚV KSČ a bývalý šéfredaktor časopisu Kulturní tvorba) a Miloš Vacík (místopředseda ÚV Národní fronty), dále Bohumil Chňoupek (tajemník Národní fronty a bývalý náměstek ministra kultury), Dr. Miloš Marko (bývalý ústřední ředitel Čs. rozhlasu, odvolán 25. 7.) a Miroslav Sulek (ředitel ČTK t. č. na nucené dovolené) a podle dispozic Moskvy ladili proinvasní prohlášení. Někdy mezi 15.00–17.00 odešel K. Hoffmann na poradu s ministrem zahraničního obchodu Václavem Valešem, kde se nějakou dobu zdržel.²⁸⁹

V. Šalgovič mezitím pokračoval v sérii porad a „mobilizoval“ desítky příslušníků StB, zdaleka ne všichni ale znali pravdu, mnozí od Šalgoviče a Ripla dostali tzv. legendu (dezinformace o pravé příčině věci), že se večer od PÚV KSČ čekají zásadní rozhodnutí a vše se děje se souhlasem A. Dubčeka. Ve 14.00 zase Ripl nařídil pohotovost 25 příslušníkům OPK (oddělení pohraniční kontroly) na letišti v Ruzyni z důvodu noční akce proti vízovým cizincům.²⁹⁰

Asi ve 20.00 se u náčelníka KS StB v Praze pplk. Bohumila Molnára sešla k poradě další skupina „věrných“ příslušníků StB. Byl to již zmíněný bývalý náměstek MV plk. J. Klíma, bývalý náčelník VI. správy MV pplk. J. Bokr a několik dalších soudruhů, kteří si tu ujasnili způsob obsazení „kachlíku“ a vydali se na Letnou. Do objektu pronikli s pomocí svého kolegy Miloty, který měl zrovna službu, a začali plnit určené úkoly:

- „– obsadit nově zřízenou službu operačního štábu, který řídil plk. Hromádka Ol.
- zajistit ozbrojenou ochranu 12 příslušníků v uniformě, toto zabezpečoval s. plk. Rezek F.
- osobně jsem prověřil, zda gen. Pavel se nachází v kanceláři a v případě že ano, zajistit jeho izolaci spolu s pracovníky II. správy (s. Škopa, Svoboda a další).“²⁹¹ Vzpomínal v roce 1975 plk. J. Bokr.

Zhruba ve 21.00 si V. Šalgovič pozval stálý představitel SOS VS u ČSLA gen. A. M. Jamščíkov, řekl mu, že o půlnoci přijdou spojenecká vojska, a požádal ho, ať zajistí, aby ozbrojené složky u nás nekladly odpor. Krátce předtím ve 20.52 přistálo na letišti

²⁸³ Tamtéž, s. 3–4.

Havlíček, Dušan: Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 152.

Hanzlík, František – Vondrášek, Václav: Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945–1948. AVIS, Praha 2006, s. 57.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 263–264.

²⁸⁴ NA, f. 02/1, sv. 79, a. j. 119, b. 15, Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, (rukopis) 20. 8. 1968, s. 4.

²⁸⁵ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 142–143.

²⁸⁶ „Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.“

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 151.

²⁸⁷ NA, f. 02/1, sv. 79, a. j. 119, b. 15, Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, (rukopis) 20. 8. 1968, s. 5–12.

²⁸⁸ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 142–143.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 142.

NA, f. O. Švestka (neuspořádáno), Dopis M. Marka O. Závodskému, 19. 9. 1968, s. 1.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 143.

²⁹¹ Kalous, Jan – Povolný, Daniel: Plukovník SNB Jan Bokr. In: Securitas Imperii č. 13/2006, s. 119.

Sovětské dopravní letouny An-12 na letišti v Ruzyni, srpen 1968 (VHÚ)

v Ruzyni první „invazní“ letadlo, které (kryto civilní imatrikulací) o pár hodin později vytvoří naváděcí koridor pro první vlnu sovětských vojenských dopravních letadel s výsadkáři na palubách. O půl hodiny později dosedne v Ruzyni i druhý stroj ze kterého vystoupí vedoucí pražské pobočky sovětského Aeroflotu Makarov a 25 civilistů. Nasednou do přistavených vozů a odjedou do města.²⁹²

Ve 21.40 prorazily ve Vejpřtech v prostoru kasáren 56. silničního stavebního praporu závoru dva tanky a dva obrněné transportéry a zmizely ve vnitrozemí. Dozorčí praporu informoval Pohraniční oddělení VB ve Vejpřtech a pak to ve 22.05 hlásil nadřízené 5. silniční brigádě v Liberci, odkud zpráva teprve doputovala na MNO.²⁹³ Těžko dnes soudit proč, ale téměř hodinu se nic nedělo.

Teprve když okolo 23.00 začaly praskat další hraniční závoru (Boží Dar, Cínovec, Černý Potok, Hranice, Luby, Nejde aj.), většina pochopila, o co jde. Na základě zpráv došlých na MV pak osobní tajemník ministra vnitra Pavla plk. Jiří Hošek volal O. Černíkovi, který tomu ovšem nechtěl věřit. Až potom, co mu nedlouho poté (podle O. Černíka ve 23.45) telefonoval i ministr Dzúr, že jsme obsazováni, vzal tuto zdrcující realitu na vědomí a sdělil ji PÚV KSČ.²⁹⁴ M. Dzúr prý dostal hlášení, „...že vojska překročila hranice v Cínovci, V[yšné]. Německé

atd., že [se] k němu hlásí vojenský přidělenec SSSR. Za 10 minut volal, že mu voj. přidělenec sdělil, že vojska SSSR, NDR, PLR, MLR [a] BLR překročila hranice Československa a vstoupila na území ČSSR. Jejich úkolem je potlačit kontrarevoluci a zajistit posice vedení strany a státu.

Kromě toho hlásil min. nár. obrany, že nesmí opustit budovu MNO, že jsou tam sovětské poradci, příslušníci útvaru vojenského přidělence a nemůže podat bližší informace.²⁹⁵

Je tedy zřejmé, proč se generál Dzúr nedostavil na zasedání PÚV KSČ tak jako prezident a ministr vnitra, jak se ale mohlo stát, že se on – ministr národní obrany – nechal údajně zajmout sovětskými důstojníky? Svou verzi událostí, které k tomu vedly, představil v roce 1970 Ústřední kontrolní a revizní komisi ÚV KSČ, když se snažil obhájit svůj postup v srpnu 1968, neboť od chvíle své internace na GŠ ČSLA, a nikoliv na MNO, veškeré své kroky konzultoval se SOS Varšavské smlouvy a se svým sovětským protějškem maršálem Grečkem.²⁹⁶

Pozdě odpoledne se nedávno jmenovaný velitel Východního vojenského okruhu gen. S. Kodaj měl dozvědět, že se v příhraničních prostorech na maďarské straně soustřeďují jednotky MLA, a volal do Bratislavy M. Hruškovičovi. Ten, i když musel vědět, o co jde, ho odkázal na ministra M. Dzúra, který ale nic netušil a telefonoval zpátky M. Hruškovičovi, jenž nyní

²⁹² Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 145 a 147–148.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 6–7.

²⁹³ VÚA – VHA, f. 01943 (56. sstpr Vejpřty), k. č. 01943/1, Vojenská kronika útvaru, s. 58.

²⁹⁴ Koudelka, František – Suk, Jiří: Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden–srpen 1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 22.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 149.

²⁹⁵ NA, f. 02/1, sv. 79, a. j. 119, b. 15, Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, (rukopis) 20. 8. 1968, s. 2–3.

²⁹⁶ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 230 a 232.

M. Dzúra nasměroval na V. Šalgoviče, a ten slíbil, že ho navštíví. Podle Dzúra se ho však Kodaj ptal, zda ví, o čem se jedná na PÚV KSČ, a když odpověděl záporně, doporučil mu obrátit se na V. Bílaka (Kodaj s ním udržoval úzké styky nejpozději od podzimu 1967). Toho ovšem Dzúr na PÚV KSČ nedostal k aparátu a znovu kontaktoval Kodaje, který jej nyní navigoval na M. Hruškovice, jenže ten ho přehodil na Šalgoviče, jenž konečně přislíbil, že se u něj večer zastaví.²⁹⁷

M. Dzúr posléze v blíže neurčené době skončil svou práci na MNO a odebral se domů²⁹⁸, kde diskutoval se svým přítelem a sousedem Ludovítem Bortelem o tom, co se děje na PÚV KSČ. L. Bortel se pak po dohodě vydal Dzúrovým autem na PÚV KSČ, kde měl mluvit s A. Dubčkem, ale nic se od něj nedozvěděl (ani nemohl). Dzúrovi pak okolo 22.00 volal O. Černík a ptal se ho na situaci na hranicích, Dzúr mu řekl, že je tam klid, ale Černík chtěl vědět, jak je na hranicích se socialistickými státy (prý už tehdy měli Černík a Dubček zprávy z MLR a PLR a jemu nic nesdělili),²⁹⁹ k tomu Dzúr poznamenal, že za ty zodpovídá ministr vnitra J. Pavel, ať se zeptá jeho. Černík mu však odpověděl, že ministra Pavla nemůže sehnat, a kdyby se Dzúr něco dozvěděl, aby mu dal zprávu na PÚV KSČ. Znervóznělý Dzúr se nato pokoušel dovolat na MV, kde až okolo 22.20 zastihl V. Šalgoviče, který ho pak o deset minut později navštívil v bytě. Protože však Dzúrovi nedal uspokojivé odpovědi, ten okamžitě volal představiteli SOS VS u ČSLA gen. A. M. Jamščíkovovi a dohodl se s ním na schůzce v jeho bytě, ke které došlo ve 22.45 (odvezl ho na ní Šalgovič, protože Dzúr údajně neměl auto, přestože se s ním L. Bortel už musel dávno vrátit), a ještě před odjezdem nechal na 23.00 svolat na GŠ Vojenskou radu MNO. U gen. Jamščíkova se prý konečně dozvěděl o vstupu vojsk, a že se vše děje se souhlasem většiny zasedajícího PÚV KSČ. Když se na místě rozhodl, že armáda nebude klást odpor, dostal od gen. Jamščíkova a velvyslance Červoněnka podrobnější informace a telefonicky hovořil s L. I. Brežněvem a A. A. Grečkem, kteří mu pomohli „složit skládanou“ o příčinách invaze a ocenili jeho volbu – sovětský ani československý národ, KSSS a KSČ mu to prý nikdy nezapomenou. S. V. Červoněnko mu pak řekl, že bude informovat prezidenta a PÚV KSČ.

Ve 23.30 ministr Dzúr konečně dorazil na GŠ, a když mu chtěl NGŠ Rusov dokladovat situaci, Dzúr ho nenechal domluvit a přítomné členy VR MNO seznámil se svým plánem

nebránit republiku silou, ale s vojsky Varšavské smlouvy spolupracovat. Jeho návrh byl okamžitě přijat a ve 24.00 již útvarům ČSLA šel šifrovkou rozkaz, aby nepoužily zbraně, ale sovětským vojskům poskytl „maximální všestrannou pomoc“.³⁰⁰ Už teď si ovšem můžeme říci, že se události okolo ministra Dzúra vyvíjely „trošku“ jinak.

Zatímco se zvatelům dočasně podařilo zmást ministra Dzúra a armáda byla „vyřazena z boje“, bitva o ovládnutí sdělovacích prostředků nadále pokračovala. Na Hoffmannův pokyn k němu okolo 22.00 dorazil M. Marko a o hodinu později i Karel Hrabal (ředitel zahraničního vysílání Čs. rozhlasu) a Rostislav Běhal (1. náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu), které K. Hoffmann instruoval, že v Ruzyni právě přistávají letadla a do země vstupují invazní vojska, takže mají zabezpečit odvysílání zvací zprávy a zabránit relacím, které by mezi občany vnesly paniku a chaos. Konkrétně K. Hrabalovi měl říci, že je třeba v zahraničním vysílání zajistit vyhlášení dokumentu vysvětlujícího příchod vojsk, který obdrží v ranních hodinách. R. Běhal se totiž na dané akci rozhodně odmítl podílet. K. Hoffmann mu pak řekl, že místo něj pošle M. Marka, a pokud se z éteru ozve cokoliv jiného, nechá vysílače vypnout. Zhruba ve 23.30 volal M. Sulek (měl převzít kontrolu nad ČTK) K. Hoffmannovi, že na ČTK dostávají první (předčasné) zprávy o vstupu vojsk, načež Hoffmann „přemluvil“ Marka s Hrabalem, aby okamžitě odešli do rozhlasu a počkali na „zvací“ prohlášení, že R. Běhal „přijde“ hned za nimi. M. Marko pak ještě po 24.00 telefonoval do Bratislavy Andreji Sarvašovi (ředitel Čs. rozhlasu na Slovensku), aby se ho zeptal, zda je Zdeněk Hejzlar (ústřední ředitel Čs. rozhlasu) opilý, a chtěl od něj pro sebe pověření k zastupování Z. Hejzlara v Praze. A. Sarváš to ovšem pochopitelně odmítl a dodal, že Z. Hejzlar od něj odešel okolo 23.00 v doprovodu Svetozára Štúra a Miroslava Vidlaře (Průmyslová redakce Čs. rozhlasu) do hotelu Carlton. K. Hrabal a M. Marko poté, krátce před 1.00 (asi 0.45), přišli do rozhlasu, kde už na zpravodajství čekalo asi 40 lidí postupně svolaných Jiřím Kmochem (šéfredaktor zpravodajství Čs. rozhlasu) už před 23.00, kteří již věděli o invazi a čekali na informace z PÚV KSČ.³⁰¹

Když se ale nic nedělo, dohodlo se na spojích prodloužení vysílání i po 2.00, kdy mělo normálně končit, a od 1.30 hlasatel Vladimír Fišer na stanici Praha vyzýval občany, aby vyčkali u přijímačů na důležitou zprávu. Krátce před 2.00 dne 21. 8. začal hlasatel Vladimír Fišer konečně předčítat Prohlášení

²⁹⁷ Tamtéž, s. 230.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 144–145.

²⁹⁸ Většina vojáků, příslušníků MV, část aparátu KSČ, ale také zahraničních diplomatů bydlela na Praze 6 a v nejbližším okolí. Totéž se rovněž týkalo nejdůležitějších vojenských budov – MNO, Generální štáb ČSLA, Ústřední dům armády aj. objektů – i nedalekého MV na Letné a objektů StB v Sadové a ve „Wintrovce“.

²⁹⁹ Čs. velvyslanec v Maďarsku Jozef Púčík poslal na Ministerstvo zahraničních věcí do Prahy zprávu, že v 17.00 zavolal zpravodaji ČTK v Budapešti anonym a rozčleněně řekl, že o půlnoci začne obsazování ČSSR. Informace se navečer dostala i k prezidentu Svobodovi, který ji ovšem nebral příliš vážně a šel klidně spát.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 147.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 148.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 231–232.

³⁰¹ Ješutová, Eva a kol.: Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Český rozhlas, Praha 2003, s. 332, 338–339.

NA, f. O. Švestka (neuspořádáno), Dr. Karel Hrabal, s. 3.

Tamtéž, K. Hrabal, 4. 10. 1972, s. 1.

Tamtéž, Dopis A. Sarvaše O. Závodskému, 15. 10. 1968, s. 1.

Tamtéž, Dopis M. Marka O. Závodskému, 19. 9. 1968, s. 1–2.

PÚV KSČ, stačil však říci sotva několik slov, když byly vysílače v obvyklou hodinu – 2.00 – na pokyn K. Hoffmanna vypnuty, aby to prý podle něj nevyvolalo nepředložené akce. Naštěstí díky několika odvážným technikům i nadále vysílal rozhlas po drátě, a tak se tato důležitá zpráva dostala do světa. Znovuzapnutí vysílačů³⁰² se podařilo docílit až ve 4.30 hodin.

M. Marko svou úlohu zvatele naprosto nepochopil, protože po telefonátu s Hoffmannem kvůli vypnutí vysílačů volal na PÚV KSČ, kde mu Zbyněk Soják (vedoucí sekretariátu PÚV KSČ, podle D. Havlíčka ministr bez portfeje ve „vládě“ A. Indry) měl doporučit, aby se Prohlášení nadále četlo, což prý Marko zrealizoval. Podle Miroslava Zázvorky (vedoucí zpravodajské směny), který telefonicky převzal Prohlášení PÚV KSČ od Z. Mlynáře, to byl ale právě M. Marko, který zabavil 3 kopie Prohlášení, a kdyby si Zázvorka jednu navíc neschoval, nic by se neodvysílalo. K. Hrabal mezitím marně čekal na vysvětlující dokument, a tak chtěl odvysílat alespoň zprávu z TASSu (sovětská tisková agentura), která vstup náležitě objasňovala. Jelikož však vysílače pro zahraniční vysílání nebyly zapojeny, žádná prozvací relace se do éteru nedostala. Teprve potom se před budovou rozhlasu začali scházet první lidé a přišla početná skupina (asi 15) příslušníků VB a StB, kteří zablokovali vstup pro demonstranty i pro zaměstnance. StB se zároveň snažilo ukončit legální vysílání, když se M. Marko opětovně spojil s Hoffmannem. Ten mu vyčetl, že rozhlas stále vysílá nepromyšlené výzvy, a nařídil zveřejnit zprávu, kterou vydá ČTK. Nicméně veškeré snahy odvysílat zvací prohlášení byly až do příjezdu sovětských vojsk okolo 8.00, kdy je zadem do budovy rozhlasu přivedl Luboš Šimek (předseda ZO KSČ a vedoucí technik zahraničního vysílání), odmítnuty.³⁰³

A to vzdor „neohrožené“ skupině věrných, jejichž počínání barvitě popsal jeden z nich – Josef Skála (vedoucí italské sekce Zahraničního vysílání). „V noci na 21. srpna jsem o půl jedné v noci až do příchodu sovětských jednotek kolem osmé hodiny ráno[,] jsem stál po boku skupině komunistů internacionalistů L. Šimka, Fr. Hey[j]dy, V. Hnídky a M. Šramma³⁰⁴, kteří po dezerci ostatních členů LM [se] snažili sami v těchto kritických hodinách pod vedením s. L. Šimka zabránit násilím vniknutí zfanatizovaných davů a pravicových zaměstnanců do rozhlasové budovy, a to ve spolupráci se zvláštním oddílem Státní bezpečnosti, VB a za eventuálního použití připravených zbraní, hydrantů a jiných prostředků. V rámci této obrany rozhlasu jsem s jmenovanými soudruhy pořídil seznamy pravicových zaměstnanců, povzbuzoval k větší energii oddíl VB rozhánějící před budovou srocující se dav, přijal nabídku na přidělení samopalu z výzbroje LM a jeho použití. Později, po příchodu sovětských jednotek, kterým soudruh Šimek, Heyda a další soudruzi umožnili obsazení rozhlasu a poskytli potraviny a místo k odpočinku, jsem se na této akci též částečně podílel např. bližší orientací sovětských výsadkářů, kteří obsadili areál natáčení zahraničního vysílání. Ještě v noci (z 20. na 21. 8.), kolem jedné či dvou (hodin), jsem řediteli zahraničního vysílání (K. Hrabalovi) nabídl své plné přispění při případném pokusu o převzetí rozhlasu z rukou pravicových sil. Toto stanovisko jsem sdělil i ss.[soudruhům] Šimkovi, Heydovi a Šrammovi, kteří se s ním plně ztotožňovali, i když to byl – jak ukázal vývoj už v následujících hodinách – návrh neuskutečnitelný vzhledem k zdrcující převaze pravice a narůstající antisovětské hysterii veřejnosti. Nad ránem se už nedalo počítat ani s oddílem Státní bezpečnosti, jehož operační schopnost byla soustavnými výhrůžkami z kanceláře ministra vnitra J. Pavla postupně ochromována, zatímco oddíl VB už dávno předtím odešel sám.“³⁰⁵

Odznak „Vzorný voják” (I.-III. třídy) Polské lidové armády (VHÚ)

³⁰² Rozhlasový technik Josef Havlíček volal na radiokomunikace, kde mu pan Miškovský řekl, že nesmí porušit příkaz K. Hoffmanna a vysílače zapnout. Teprve když se zpravodajové dovolali na PÚV KSČ a nahráli na magnetofon výzvu Josefa Smrkovského k pracovníkům Ústřední správy spojů, že Hoffmannova činnost je protiústavní, Miškovský souhlasil s jejich zprovozněním.

Ješutová, Eva a kol.: Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Český rozhlas, Praha 2003, s. 339–340.

³⁰³ NA, f. O. Švestka (neuspořádáno), Dopis M. Marka O. Závodskému, 19. 9. 1968, s. 2.

Tamtéž, K. Hrabal, 4. 10. 1972, s. 1.

Šiška, Miroslav: Šest dnů svobodné televize. Právo, 23. 8. 2003, s. 10.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 151.

³⁰⁴ František Hejda byl v r. 1968 velitelem jednotky LM v Čs. rozhlase. Michal Šramm–Žížala byl v r. 1969 technikem Zahraničního vysílání a předsedou Závodního výboru ROH.

Ješutová, Eva a kol.: Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Český rozhlas, Praha 2003, s. 341 a 394.

³⁰⁵ NA, f. O. Švestka (neuspořádáno), Dopis J. Skály J. Riškovi, 1. 10. 1972, s. 1–2.

V/4 Operace DUNAJ a signál VLTAVA – 666

(20.–31. 8. 1968)

Již 19. 8. obdržel velitel Jižní skupiny sovětských vojsk v Maďarsku genplk. Provalov direktivu ministra Grečka s upřesněním operace DUNAJ, neboť čas Č byl nyní určen na 24.00 hodin středoevropského, tedy na 2.00 moskevského času, a pravděpodobně ještě týž den seznámil své podřízené s posledními změnami. Druhý den v 15.00 dostali rozkazy velitelé pluků, o dvě hodiny později velitelé praporů a samostatných oddílů a v 18.00 i velitelé rot a čet. Mužstvo bylo informováno o svých úkolech hodinu a půl před zahájením přesunu k čs. hranicím a vzápětí nafasovalo ostré střelivo. Během 20. 8. také v prostoru Mukačevo, Barkasovo (přibližně 25 km východně od Čopu), Beregovo, Salanki (Salank) přešla (z Ukrajiny do Maďarska) do podřízenosti Jižní skupiny vojsk 48. msd, aby společně s 93. gardovou motostřeleckou divizí tvořila její druhý sled.³⁰⁶

Právě v poledne 20. 8. vydal velitel 8. msd MLA svým podřízeným jednotkám rozkaz k boji a nařídil do 20.00 vydat ostré střelivo a municí. Útvary se poté měly seřadit do kolon a v závislosti na vzdálenosti od čs. hranic zahájit přesun. Z „dálky“ na ně dohlížela styčná skupina genmjr. Ference Szücse, která Jižní skupině sovětských vojsk v MLR na jejím polním velitelském stanovišti v Csákváru od 27. 7. zprostředkovávala s maďarskou divizí nezbytný styk.³⁰⁷

38. armáda SA se na Podkarpatské Rusi rovněž chystala k boji. V prvním sledu se přes východní, střední a část západního Slovenska měly prohnat 31. td (Michalovce – Trenčín, záloha 15. td) a 128. msd (Košice – Banská Bystrica, záloha 30. gmsd) a po asi 500 km se na západě setkat se svou sesterskou 24. msd,

Maďarští radisté na cvičení VLTAVA v roce 1966 (VHÚ)

obsazující na severu Ostravu, a s 254. msd na jihu u Brna. Odpoledne 20. 8. – příznačně pro situaci – se nad Užhorodem rozpoutala silná bouře, hromy a blesky připomínaly kanonádu a z nebes se valil přívalový déšť.

Tou dobou už generál Majorov vyřešil dilema spojené s rozkazem maršála Grečka, že „agoň“ (palba) se bude zahajovat pouze s maršálovým svolením. Jak se již za pár hodin ukáže, nebyl zdaleka jediným, kdo – včetně velitele výsadkových vojsk gen. Margelova a nepochybně i dalších vysokých sovětských důstojníků – dospěl k názoru, že to od Grečka bylo jen diplomatické sdělení a že je nutno jednat samostatně a zodpovědně. Jinými slovy střelbu sám nezahajovat, ale na nepřátelskou odpověď důrazně, jak to v podstatě potvrdil i maršál Jakubovskij, s nímž Majorov mluvil hned po poradě 18. 8. Praxe ovšem bude jiná, nemálo vojáků a důstojníků pod vlivem propagandy a ve stresu bude vidět kontrarevolucionáře za každým rohem nebo oknem, neznámé zvuky budou považovat za výstřely či útok a začnou bez výstrahy pálit jako první. Na pravou míru je nutno uvést i tvrzení ruských zdrojů, že Poláci a Němci mohli střilet, „jak se jim zachtělo“. Rozkaz velitele invazních vojsk arm. gen. I. G. Pavlovského z 19. 8. totiž veliteli polské 2A gen. Siwickému jednoznačně nařizuje použít zbraně proti těm, kdo se postaví na odpor, a odzbrojit je. Bylo by s podivem, kdyby i Němci a samozřejmě také Maďari od Sovětů nedostali obdobné „pokyny“.³⁰⁸

Zatím však ještě genpor. Majorov čeká se dvěma radisty ve své služební Volze, s nevelkou skupinou štábních důstojníků 38A a s ochrankou „hrdlořezů“ vedenou plk. I. N. Spirinem v šesti OT (tři BMP a tři BTR-60-PB), se zvláštním oddílem vedeným mjr. Ilmarem Janovičem Bruniniekmem (Majorovův pobočník, starší důstojník operačního odboru štábu 38A), tvořeným tankovou rotou kpt. Kordase s nasednutou motostřeleckou rotou kpt. Sidorova. Ve 22.15 středoevropského času z jedné z radiostanic zaznělo: VLTAVA – 666, poté se z druhé začala ozývat hlášení velitelů divizí potvrzující přijetí signálu. Generál Majorov zavelel svému pobočníkovi: „S Bogom! Na Trenčín!“ a operační skupina 38A vyrazila za divizemi k čs. hranicím.³⁰⁹

Velitel 12. msp BLA zařazeného do 38A SA (ke 128. msd) již také dostal rozkaz z GŠ BLA k likvidaci kontrarevoluce a seznámil s ním své podřízené. Jeho jednotka však bude ve druhém sledu, a tak si musí ještě několik hodin počkat, což se týká i 22. msp na letišti Kolomyja.³¹⁰

³⁰⁶ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 189 a 193.

³⁰⁷ Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 82.

³⁰⁸ Margelov, Alexandr – Margelov, Vasilij: Desantnik № 1 general armiji Margelov. Olma-Press, Moskva 2003, s. 415.

Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 74–75.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 230–231.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 232–234.

³¹⁰ Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 27 a 49.

Rovněž generál Siwicki finišoval s přípravami 2A PLA. Na základě rozkazu z předchozího večera nechal uvést vojska do bojové pohotovosti a na 6.00 dne 20. 8. svolal do Swidnice poradu s podřízenými veliteli svazků a útvarů. Informoval je, že vyčleněné jednotky³¹¹ se do 23.00 shromáždí v nástupních prostorech u čs.-polských hranic a na signál je překročí. V prvním sledu měly na severní Moravu proniknout 10. td a do východních Čech 11. td PLA, přičemž ničím nerušené překročení našich hranic jim měl připravit 1. úderný prapor pplk. Tadeusze Wandzela (podléhal zpravodajské 2. správě GŠ PLA a byl speciálně vycvičen pro průzkumné a diverzní operace v nepřátelském týlu) ve spolupráci s polskými pohraničníky. U Wrocławu zatím zůstávala v záloze 4. msd.

V 9.00 odjel gen. Siwicki do Legnice na poradu s ministrem obrany gen. Jaruzelským a pak i s maršálem Jakubovským, který mu sdělil poslední informace o operaci a dohodl koordinaci postupu. Po návratu Siwického do Swidnice se tam ještě v 15.00 objevil ministr Jaruzelski se svými náměstky, nechal si od něj dokladovat situaci 2A PLA a provedl inspekci 11. td, která se již chystala na přesun, který započal mezi 18.00 – 18.30. Do 22.30 čelní jednotky 10. a 11. td zaujaly výchozí postavení zhruba 2–3 km od hranic. Ve 23.15 vydalo velitelství Severní skupiny vojsk (invazní skupina armád Sever) v Legnici signál pro operaci DUNAJ.³¹²

Na pravém křídle Poláků stála 20. td SA (velitelství Świetos-zow), které kryla záda 90. gtd (velitelství Borne-Sulinowo, divize zůstala v záloze) ze Severní skupiny vojsk v Polsku a vedle ní (patrně někde na hranicích NDR a PLR) 18. gmsd (velitelství Gusev) z 11. gardové armády (dále též GA) Pobaltského vojenského okruhu. Svůj bleskový přesun na pozice během 20. 8. dokončila i 1. gmsd (velitelství Kaliningrad) od téže 11GA a rozmístila se v NDR v prostoru Cottbus – Riesa – Jüterbog (v týlu 1GTA a 20GA), kde zůstala v záloze patrně pro svou sesterskou 18. gmsd.³¹³

Z NDR do ČSSR se dále chystaly proniknout od Skupiny sovětských vojsk v Německu 6. gmsd (velitelství Bernau), 14. gmsd (velitelství Jüterbog) a 35. msd (velitelství Doberitz

Kolona čs. tanků T-55 na přesunu v 80. letech (VHÚ)

– Krampnitz) od 20GA, 9. td (velitelství Riesa), 11. gtd (velitelství Drážďany – Klotzche) a 20. gmsd (velitelství Grimma) od 1GTA i 27. gmsd (velitelství Halle) z 8A SA.³¹⁴

Na boj s kontrarevolucí se připravovali i útvary NLA NDR a němečtí pohraničníci, kteří podobně jako jejich maďarští, polští a nepochybně i sovětské kolegové houfně uzavírali hraniční závory, podíleli se na odzbrojování svých čs. protějšků a bránili všem lidem cestujícím právě z Československa a do Československa v přechodu státních hranic. V rámci akce SPERRMAUER – uzavření čs.-německých hranic a internace čs. občanů vracejících se domů (první plány vznikly už v květnu 1968) – tak byly 37. (posádka Pirna) a 52. pohraniční pluk (posádka Johanngeorgenstadt) narychlo 20. 8. sdruženy do 12. pohraniční brigády (velitel plk. Karl Leonhardt), která čítala 1375 mužů, dva OT a 83 automobilů (po povolání záloh téměř 1700 mužů, šest OT, 200 automobilů, 36 speciálních vozidel a šest bezzákluzových děl). Ve večerních hodinách 20. 8. brigáda obsadila určené prostory, a poté co promptně „odbavila“ sovětské divize, v 1.30 provedla na rozkaz ministra vnitra NDR akci SPERRMAUER.³¹⁵

Ještě předtím se zhruba ve 20.00 hodin 20. 8. našeho času v Moskvě sešlo mimořádné zasedání politbyra ÚV KSSS, kde

³¹¹ 4. msd, 10. td, 11. td, 15. pluk vnitřních vojsk (Wojska Obrony Wewnetrznej), 66. protiletadlový dělostřelecký pluk, 10. spojovací pluk, 6. provozní prapor, 1. úderný prapor, 14. radiotechnický prapor, 11. prapor radioelektronického průzkumu, 49. stíhací letecký pluk, 62. rota speciálního průzkumu a 11. spojovací letka.

Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 75.

³¹² Tamtéž, s. 75–76.

Podrobný popis polských příprav obsahuje již citovaná práce téhož autora Polska a „Praska wiosna“.

³¹³ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 75.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 68, 110–111.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlin 1995, s. 117–118.

Fidler, Jiří: 21. 8. 1968. Okupace Československa. Bratrská agrese. Havran, Praha 2003, s. 182, 186.

³¹⁴ Tamtéž, s. 179–180.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–65, 100, 104–111.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, Přehled intervenčních vojsk podílejících se na invazi do Československa v srpnu 1968, s. 1–3.

³¹⁵ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 148.

Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlin 1995, s. 121–122.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis pplk. Milana Mojžíška, Souhrnný záznam o činnosti ČS VP v Budapešti za období od 21. 8. 1968 do 31. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 1.

Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 11.

byla invaze „slavnostně“ vyhlášena, což také znamenalo souhlas s vydáním hesla VLTAVA – 666. Přibližně v téže době (tzn. okolo 14.00 východoamerického času), si sovětský velvyslanec v USA Anatolij Dobrynin vyžádal, jako poslední bod politického zajištění intervence před světem, audienci u amerického prezidenta Lyndona Johnsona. V předaném prohlášení se pak zcela v rozporu s pravdou uvádělo, že vzhledem ke zhoršení situace „vzniklé v důsledku spiknutí vnějších a vnitřních sil, které zaútočily proti stávajícímu společenskému řádu v Československu..., obrátila se vláda ČSSR na spojenecké státy včetně Sovětského svazu se žádostí o poskytnutí přímé pomoci včetně účasti vojenských sil.“³¹⁶ A očekávalo, že současné sovětsko-americké vztahy tím nedojdou úhony. Zaskočení Američané okamžitě svolali Radu národní bezpečnosti USA a na dvou mimořádných schůzích přijali opatrné řešení – žádné ozbrojené akce, žádné prohlášení nesouhlasu, pouze se svolá Rada bezpečnosti OSN, jen aby styky se Sověty neutrpěly. Poté si téhož dne pozval ministr zahraničních věcí USA D. Rusk na 23.30 východoamerického času (tzn. 5.30 dne 21. 8. středoevropského času) A. Dobrynina a sdělil mu postoj americké vlády, která vydá oficiální komuniké, že se Rusk s Dobryninem sešli ke konzultacím ohledně situace v ČSSR. Neoficiálně mu ale řekl, že USA nechápou, proč se v prohlášení mluví o „žádosti vlády ČSSR“, když Prohlášení PÚV KSČ vysílané rozhlasem hovoří o něčem úplně jiném, a proč se v něm píše o „vnějších silách“ útočících na ČSSR, když americká vláda o ničem takovém neví. Ve 2.30 východoamerického času dne 21. 8. (tzn. 8.30 středoevropského času) si pozval náměstek ministra zahraničních věcí USA Leddy čs. velvyslance ve Washingtonu Karla Dudu, aby ho informoval o americkém stanovisku k prohlášení sovětské vlády, a dodal, že se za daného stavu odkládá dnešní rozhovor o vrácení měnového zlata Československu (nakonec k tomu došlo až v 70. letech).³¹⁷

Následujícího dne 22. 8., nepochybně pod dojmem negativních reakcí světové veřejnosti, zveřejnil prezident Johnson přece jen o něco ostřejší, ale stále velmi umírněné stanovisko: „Důvody uváděné Sovětským svazem jsou zřejmě nepravdivé. Československá vláda nepožádala své spojence, aby zasahovali do jejích vnitřních záležitostí. Žádná vnější agrese neohrožovala Československo.“³¹⁸

Mezitím 7. td NLA NDR (téměř 7500 mužů, 1500 automobilů a 300 tanků) čekala v prostoru VVP Nochten a čelo 11. msd (asi 9000 mužů, 1700 automobilů, 349 OT a 188 tanků) stálo u dálniční křižovatky Hermsdorf (divize se soustředila v prostoru Eisenberg – Jena – Neustadt – Gera). Divize

sice jako celek zůstaly na místě, ale podél hranic se rozmístily nevelké průzkumné skupiny, které měly údajně pomáhat Sovětům v orientaci, a samostatné oddíly určené k zabezpečení vzájemného spojení a k ochraně vlastních štábů. Ty však, jak již bylo upozorněno (srov. kapitolu V/2), měly omylem hodinu H ve 22.00, zatímco Sověti si ji určili na 23.00 (kromě Jižní skupiny vojsk) a všem ostatním ji nařídili na 24.00.³¹⁹

Přehlídka po cvičení ŘÍJNOVÁ BOUŘE v NDR v roce 1965 (VHÚ)

Proto se můžeme důvodně dohadovat, že když ve 21.40 vyrazily dva tanky T-55 a dva čtyřkolové OT z Bärensteinu do Vejprtu přes kasárna 56. silničního stavebního praporu, šlo o průzkumná vozidla NLA NDR (jako vhodný „kandidát“ se nabízí zbytek východoněmeckého 7. msp od 7. td z Marienbergu, sovětská vojska uvádí až hlášení 20. msd z 2. 9.), jak tomu napovídá i tvrzení velitele ZVO genmjr. Stanislava Procházky (touto dobou byl ovšem na cvičení u Mělníka), že se po 21. hodině objevily první hlídky NLA NDR ve Vejprtech, Doupově a v Nejdku. Navíc se podle řady dalších hlášení v noci z 20. na 21. 8. východoněmecké jednotky pohybovaly po Cínovci, Božím Daru, Dubí, Hřensku, Hrádku nad Nisou aj.³²⁰

Jak se na toto pravděpodobné „selhání“ východoněmeckých kolegů dívali předběhnutí sovětských maršálů a generálů prozatím nevíme, ale třeba to nebylo tak tragické, protože příslušníci Sovětské armády už v ČSSR vlastně byli.

Když totiž krátce po 21.00 centrála Bundesnachrichtendienst (BND, Spolková zpravodajská služba NSR) v Pullachu u Mnichova zaznamenala na východ od svých hranic rádiový klid – předzvěst blížící se invaze – v Ruzyni už 8 minut stál An-12 sovětského Aeroflotu s civilní imatrikulací CCCP-11

³¹⁶ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 143–144.

³¹⁷ Tamtéž, s. 144.

Benčík, Antonín – Navrátil, Jaromír – Paulík, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). ÚSD, Praha – Brno 1996, s. 265–266.

³¹⁸ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 144.

³¹⁹ Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 10–11 a 13. Rogoza, Sergej Lvovič: Zasekrečennye vojny. 1950–2000. AST a Polygon, Moskva 2004, s. 290.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 47–48.

³²⁰ Tamtéž, s. 48–50.

VÚA – VHA, f. 01943 (56. sstpr Vejprty), k. č. 01943/1, Vojenská kronika útvaru, s. 58.

Sovětský letoun Il-14 s fotografickým vybavením v čs. barvách (VHÚ)

604 jako „pořadová 89“, který měl přiletět už v 18.30. Ve 21.23 přistál další opožděný stroj (původní přílet 20.30) Il-14 s civilním označením CCCP-67 242 jako „pořadová 94“. Z něj vystoupila skupina asi 25 civilistů vedená šéfem pražské pobočky Aeroflotu a příslušníkem KGB J. B. Makarovem, nasedla do připravených vozidel a odjela do města. Ve 22.21 se tento letoun – pravděpodobně rovněž vojenský speciál – řízený údajně kapitánem Bulajevem, vrátil zpět do Lvova.³²¹

Ve 21.30 (23.30 moskevského času) ministr obrany SSSR maršál Grečko neočekávaně nařídil – vydáním hesla BOUŘE – jednotkám 7. a 103. gvd zahájit výsadek ve 2 hodiny 21. 8., oproti původní 5. hodině ranní (7.00 mosk. času). O půl hodiny později již obě divize dosáhly stavu zvýšené bojové pohotovosti a ve 23.30 (1.30 mosk. času) vzletla útočná skupina 108. gardového výsadkového pluku (dále též gvp, velitel pluku pplk. Šarip Chabejevič Minigulov) od 7. gvd, aby zpacifikovala letiště v Ruzyni. Mezitím velitel vojenského transportního letectva maršál Skripko volal veliteli 7. vtld gen. Gladilinovi, zda jsou jeho lidé a stroje připraveni na noční let. Po kladné odpovědi a po dalších 30–40 minutách mu vydal rozkaz zvednout divizi do vzduchu, třebaže počasí mělo k ideálnímu daleko. Panovala velká oblačnost s hranicí mraků ve 100 metrech, přšelo, byla bouřka a proto let probíhal ve výšce 4000 m.³²²

Detail zadní střelecké věže sovětského letadla Tu-16 (VHÚ)

³²¹ Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 147.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 262.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 6–7.

³²² Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 63.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, Moskva 2006, s. 54.

Ratkin, V. – Pazynič, S. – Zolotov, V.: Voenno–transportnaja aviacija Rossiji 75 let. IIG, Poligon Press, Moskva 2006, s. 89.

To už krátce po 23.00 v Pullachu zaznamenali neobyčejně silné elektronické oslepení svých radarů doplněné o staniolové pásky shazované z letadel. Sovětské pozemní rušičky pro změnu vysílaly rádiový šum, aby znemožnily veškerý radiový provoz. Na akci se podílely dvě letky po šesti letounech Tu-16P od 226. leteckého pluku těžkých bombardérů (posádka Poltava), operující z ukrajinského letiště Stryj, z nichž se každá vždy tři hodiny ve vzduchu snažila rušením vyřadit systémy naší 7A PVOS. Nejmeně další čtyři pluky letadel Il-28 a Jak-28 ve verzi pro radio-

Sovětský letoun Il-28 při zkouškách u čs. letectva (VHÚ)

elektronický boj se střídaly i ve vzduchu nad MLR (36LA SA, Budapešť, velitel genpor. S. I. Charlamov), NDR (16LA SA, Windsor, velitel genplk. Alexej Nikolajevič Katrič), PLR (4LA SA, Legnice) a SSSR (14LA SA, PRIKVO, Lvov, velitel genpor. Alexandr Nikolajevič Jefimov), koordinované 67. samostatnou letkou dálkového radiolokačního sledování SA (posádka Šjaulaj), jejíž Tu-126 se systémem LIANA (podobný pozdějšímu známému americkému systému AWACS) kontrolovaly čs. vzdušný prostor a byly schopny lokalizovat i signály avizující případný vzlet našich vojenských strojů. V tomto případě by se dotýčný odvážlivec stal obětí některého ze zhruba stovky momentálně ve vzduchu dlících pilotů stíhaček MiG-21 nebo MiG-19 z přibližně 450 pohotovostních letounů z 10 „denních“ (MiG-21) a 4 „nočních“ (MiG-19) stíhacích pluků SA rozmístěných na letištích okolních států Varšavské smlouvy. Účinnost rušení je však sporná (na rozdíl od NSR), protože 7A PVOS ČSLA i nadále registrovala přinejmenším část nalétávajících sovětských letadel. Konkrétně v 0.40 zjistila 13 cílů (letadel) letících ze severního směru z Polska.³²³

S jistotou se dá říci, že to byly dopravní An-12 od 7. vojenské transportní letecké divize SA (posádka Melitopol, velitel genmjr. Vladimír Vasiljevič Gladilin), které v doprovodu dvou stíhacích a dvou stíhacích bombardovacích pluků 16. letecké armády Skupiny sovětských vojsk v Německu přivázely k Ruzyni první vlnu výsadkářů. Ti měli původně nad Ruzyní seskočit, ale už nad Polskem přišel rozkaz padáky sundat a v Praze, vzhle-

dem k ovládnutí Ruzyně StB, přistát přímo v letounech. Velitel 7. vtlđ se ale nejdříve musel dotázat velitelského stanoviště (patrně v Legnici), jak má vlastně parašutisty vysadit, a po chvíli mu bylo sděleno, že někteří výsadkáři údajně nemohou skákat, a proto musí být všichni dopraveni až na zem. Antonovy si zatím razily cestu vzduchem koridorem pro civilní mezinárodní trasu R 11 podle radiomajáku Náchod a dále podle radiomajáku Roudnice nad Labem. Za Mladou Boleslaví, která ležela přesně na ose mezi oběma radiomajáky a svou září v noci představovala důležitý orientační i kontrolní bod, si je převzal „civilní“ An-12 CCCP-11 604, který odhalil svou úlohu mobilního velitelského stanoviště a po změně kurzu na 245° je přivedl nad plně osvětlenou ruzyňskou přistávací dráhu 25. Nejprve v 1.37 (3.37 mosk. času) dosedla dvě letadla s veliteli 7. gvd gen. Gorelovem a 7. vtlđ gen. Gladilinem na palubě, doprovázenými operačními skupinami a přepadovou jednotkou, která během 15 minut (do 1.52) obsadila hlavní budovy letiště, načež operační skupiny pod Gladilinovým velením začaly s naváděním ostatních letadel kroužících ve vzduchu. V třicetivteřinových intervalech na dráze 25 přistávaly jednotlivé stroje, ze kterých ještě za jízdy po pojezdové dráze 6 během 2–3 minut vybíhali výsadkáři a vyjížděla technika. Prázdné letouny rolovaly po ploše na vzletovou dráhu 13, řadily se a s kurzem 127° odlétaly do Běloruska pro další posily. Kromě strojů 7. vtlđ šlo i o letadla 18. gardové vtlđ (velitelství Šjaulaj, velitel genmjr. Michail Pavlovič Zajka).

Vykládka sovětských letounů An-12 při cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

Do 4.15 (6.15 mosk. času) se na Ruzyni soustředilo velitelství 7. gvd, 108. gvp, samostatná průzkumná rota, oddíl samohybných děl, ženijní prapor, protiletadlový oddíl, samostatný spojovací prapor a týl 7. gvd. Hned po zformování skupin (údajně byly původně určeny čtyři oddíly pro obsazení MNO a GŠ ČSLA, MV a VPA KG, televize, rozhlasu, telegrafu, hlavní pošty a Státní banky) a upřesnění úkolů gen. Gorelovem se sovětský

³²³ Tato metoda se používá od dob 2. světové války. Staniolové proužky o potřebné délce vytvářejí na radaru falešný obraz letících letadel, takže je nelze rozlišit od skutečných strojů.

Benčík, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. TEMPO Třebíč, Třebíč 1998, s. 149.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 10 a 12.

Tamtéž, Přehled intervenčních vojsk podílejících se na invazi do Československa v srpnu 1968, s. 1–3.

výsadkáři vydali do centra spící Prahy a v průběhu asi 4 hodin od započetí výsadku „vzali pod kontrolu“ budovy ÚV KSČ, vlády, MNO a GŠ ČSLA, MV, „štábu kontrarevoluční organizace“ K-231, čtyři mosty přes Vltavu, hlavní poštu, televizi, vydavatelství Rudého práva, Československou státní banku a řadu dalších důležitých objektů včetně sovětského velvyslanectví. Pohříchu se ve svých vzpomínkách ale zapomínají zmínit, že jim s navigací v noci po Praze vydatně vypomáhali příslušníci KGB a pracovníci sovětského velvyslanectví, kteří jeli v autech v čele kolon nebo ukazovali směr na křižovatkách.³²⁴

Prakticky to vypadalo tak, že zmíněný 108. gvp působil na levém břehu Vltavy a jako první ve 4.00 (6.00 mosk. času) jeho 2. výsadkový prapor bez 6. roty zablokoval GŠ ČSLA v Dejvicích. Do 4.40 stála u ÚV KSČ 72. samostatná průzkumná rota, posílená četou samohybných děl ASU-57 a četou protitankových granátometů SPG-9 od 108. gvp, Hrad obsadila 1. výsadková rota (dále též vr) 108. gvp s baterií ASU-57 a budovu vlády si vzala na starost 2. vr 108. gvp s baterií samouchodek ASU-85.³²⁵

Její první četa vnikla hlavním vchodem, který spolu s hlavní bránou obsadila, dva oddíly pronikly z týlu na dvůr a zablokovaly tamní vstupy. Od nábřeží, náměstí, mostů a z týlu kryla jejich postup baterie ASU-85, třetí četa výsadkářů a četa SPG-9. Druhá četa rozdělená do čtyř skupin vstoupila dovnitř, odzbrojila ochranku a přeřezáním drátů „vyřadila“ z provozu všechny druhy spojení od přízemí po podkroví. Ve 4.40 zástupce velitele 108. gvp pplk. G. K. Gordienko a velitel 2. vr npor. Tarabanov (podle jiného zdroje Torobanov) pak v doprovodu skupiny vojáků vstoupili do místnosti, kde zasedala vláda. Všichni měli být velice překvapeni a zaskočení, O. Černík se slzami v očích se vrhl k telefonu, ale pplk. Gordienko dal přítomným rozkaz, aby zůstali na místě a čekali na další pokyny. Do 15 minut se zde objevili příslušníci KGB a začali s „filtrací“ – lustrací pracovníků ministerstev. Jedny poslali „pod ochranu“ do sklepa budovy a druhé včetně O. Černíka vozidly na Ruzyň.

Okolo 5.00 se zde sešlo množství občanů, kteří se chtěli dostat do budovy vlády a osvobodit ministry. Výsadkáři, podporovaní baterií samohybných děl, jim v tom však za použití fyzického násilí a pod hrozbou zbraní zabránili. Na výsadkáře pak prý létaly kameny a klacky, lidé se na ně sáпали a chtěli jim vzít zbraně. Na shromážděných zaznívala protisovětská hesla a výhrůžky. „Tlupu“ se Sovětům údajně podařilo rozehnat až okolo 18.00.³²⁶

ÚV KSČ pod dohledem sovětských tanků a BTR-152 v Praze, srpen 1968 (VHÚ)

Od 5.00 se také před budovou ÚV KSČ začaly shlukovat davy lidí s transparenty a vlajkami. Lidé se bouřili proti okupaci, provolávali protisovětská hesla a údajně se snažili odzbrojit výsadkáře, kterým musela přijet na pomoc další baterie z oddílu samohybných děl a rota ženijního praporu.

To už bylo ale potom, co jednotka výsadkářů vedená náčelníkem průzkumu pplk. M. Sereginem zbavila ochranku ÚV KSČ zbraní, dozvěděla se od ní, kde je A. Dubček a telefonní ústřednu učinila nefunkční obligátním přeřezáním všech drátů. Dubčeka v jeho pracovně č. 79 v 1. poschodí poté „navštívili“ zástupce náčelníka politického oddílu pplk. M. Šiškin a npor. B. Pitaljuk v doprovodu několika vojáků. Odpovědi na Šiškinův hlasitý pozdrav bylo stejně „hlučné“ ticho všech 25 přítomných včetně F. Kriegla, J. Smrkovského, B. Šimona a J. Špačka. Teprve pak se Kriegel zeptal, co jsou za armádu, a pplk. Šiškin řekl, že sovětská, že přišli chránit socialismus v ČSSR a požádal přítomné, aby v klidu setrvali na svých místech, než se dostaví sovětsští představitelé. A. Dubček tomu však nechtěl rozumět a údajně se snažil zavolat nejdříve S. V. Červoněnkovi a pak i L. I. Brežněvovi, ale npor. Žadanov mu v tom zabránil zdvořilým odříznutím telefonu přímo u ucha. Následující čekání prý Kriegel se Smrkovským využili k tomu, že z oken křičeli na shromážděné občany, že jsou zatčeni, a pobízeli dav, aby je osvobodil. Poté se konečně dostavil velitel 108. gvp pplk. Š. Ch. Minigulov, zahlásil se A. Dubčekovi a sdělil, že mu přišli pomoci s potlačením kontrare-

³²⁴ Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 54–55.

Fidler, Jiří: 21. 8. 1968. Okupace Československa. Bratrská agrese. Havran, Praha 2003, s. 127–128.

Margelov, Alexandr – Margelov, Vasilij: Desantnik № 1 general armiji Margelov. Olma–Press, Moskva 2003, s. 412.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 192–193.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 175.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 122.

Ratkin, V. – Pazynič, S. – Zolotov, V.: Voennno–transportnaja aviacija Rossiji 75 let. IIG, Polygon Press, Moskva 2006, s. 88–89.

Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 63–64.

³²⁵ Tamtéž s. 64.

³²⁶ Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 57.

Margelov, Alexandr – Margelov, Vasilij: Desantnik № 1 general armiji Margelov. Olma–Press, Moskva 2003, s. 414–415.

Operační hlášení za dobu od 21.8.-25.8.1968

Dne 21.8.1968 v 00,50 hod. došel rozkaz ministra národní obrany do VPA KG. V 1,20 hod. byla vyhlášena bojová pohotovost, povolán štáb akademie a členové HV KSČ. Probíhala orientace o situaci a byla prováděna opatření pro udržení pořádku dle R MNO.

Akademie byla obsazena výsadkovým plukem kolem 06,00 hod. ráno. Sovětské jednotky zatakasily pomocí obrněných transportérů vchody, tanky byly připraveny ke střelbě do prostoru akademie. Byli obklíčeni strážníci u vchodu a pod silnou ochranou vnikli na štáb akademie a žádali o okamžité předání osobních a dalších zbraní.

Tento požadavek byl odmítnut. Sovětské důstojníci na něm však trvali a zabránili spojit se i telefonicky s OD HPS. Spojka, vyslaná přes plot k OD HPS se vrátila s tím, že je třeba důsledně plnit úkoly stanovené v rozkazu ministra.

Mezi tím sovětské jednotka (tanky, vozidla) vjela do areálu akademie a zaujala bojové rozmístění zejména před budovou I.

Sovětské jednotky byly velmi dobře informovány o objektech v akademii a na plánech měly uvedeny úkoly. Do 07,00 hod 21.8.1968 obsadily v objektu VPA KG zbrojní sklady. Sklad byl uzemčen (klíče si ponechal štáb VPA). Je však střežen sovětskými strážnými.

Jakmile vnikly do VPA, zabránily v přístupu do objektu i v odchodu z něho všem příslušníkům akademie (důstojníkům i obč. zaměstnancům), jakož i výjezdu všech (i soukromých vozidel). Nařídili:

- 1) aby obč. pracovníci přítomní v objektu jej okamžitě opustili
- 2) posluchači shromáždit se na učebnách v budově VII., důstojníci v ostatních místnostech budovy VII. Ostatní budovy vyklidit.

velení

Později (kolem poledne) dokonce předalo/sovětské jednotky štábu VPA KG požadavek, aby akademii opustili všichni,

voluční vzpoury. Dubček mu odvětil, že tu žádná vzpoura není, když tu náhle do oken pracovny dopadla dávka střel. Minigulov se tedy zeptal Dubčeka, kdo to střílí, když se tu nic neděje, a ten mu řekl, že nejspíš Rusové. Minigulov však kontroval prohlášením, že nejde o jejich kalašnikov, ale o (sovětský) samopal PPŠ z 2. světové války. Otázka, kde k němu tak brzo po ránu „kontra-revolucionáři“ přišli, však zůstává nezodpovězena. Víme pouze, že následující Minigulovův podnět, aby se obrátil k obyvatelstvu s výzvou k nekladení odporu sovětským vojskům, Dubček odmítl. Minigulov poté z přízemí rádiem nahlásil veliteli divize gen. Gorelovovi situaci a ten mu rozkázal dopravit A. Dubčeka k němu na Ruzyň. Přítomní J. Smrkovský a F. Kriegel si podle Sovětů i nadále počínali vyzývavě, hrubě se obořovali na důstojníky, kteří je hlídali, a dožadovali se spojení se sovětským velvyslancem Červoněnkem. Když byli A. Dubček, J. Smrkovský, F. Kriegel a J. Špaček odvezeni na letiště, ostatní členové ÚV KSČ se prý chovali loajálně. Podle hlášení gen. Margelova v jednom transportéru seděl Dubček s Krieglem a v druhém Smrkovský se Špačkem, vždy pod dohledem dvou sovětských důstojníků. I zde se Smrkovský s Kriegelem zachovali odvážně, když se pokoušeli otevřít průzory, aby zjistili, kam je vezou, jinak cesta proběhla klidně.³²⁷

Okolo 6.00 samostatná průzkumná rota posílená baterií ASU-85 obklíčila Vojenskou akademii Klementa Gottwalda (dnes MO ČR v Tychonově ulici v Praze 6). Ke střelbě připravené samochodky se rozmístily na rozích budovy a na nejbližších křižovatkách, zatímco výsadkáři překonali závoru, odzbrojili stráž, obsadili vchody a začali naše důstojníky přicházející do práce zavírat do kanceláří. Ti, kteří proti tomu bouřlivě protestovali, byli rychle „uklidnění“. Další výsadková rota 7. gvd mezitím ve dvou autobusech zastavila asi dva bloky od kasáren 1. provozní brigády u Prašného mostu (dnes ulice gen. Píky) a její velitel poslal napřed průzkum, který mu posléze hlásil, že kasárna mají dva hlídané vchody a že na nádvoří jsou ozbrojení vojáci. Velitel tedy rozdělil rotu na dvě skupiny, které současně překvapily a bleskově odzbrojily strážné u obou vchodů. V téže době údajně k jednomu ze vstupů do kasáren dorazila „rota ochrany KGB ČSSR“ (snad příslušníci StB) a pod hrozbou zbraní se pokoušela dostat dovnitř. V tom jí ovšem zabránil sovětský důstojník, který dotyčným nařídil složit zbraně. Jeho výsadkáři se zatím připravili k boji, a když přímo na „ochranku“ namířili své granátomety, podařilo se jim krizovou situaci smírně vyřešit – „ochranka“ složila zbraně a rozešla se. U druhého vstupu velitel skupiny výsadkářů postupoval tak, že ji nechal rozvinout, zaujmout bojové postavení a pak si nechal předvolat velitele brigády, kterému nekompromisně rozkázal, aby své neozbrojené podřízené soustředil na nádvoří a nekladal žádný odpor. Po této

„přátelské“ výzvě se četě výsadkářů a baterii SPG-9 do 20 minut vzdalo údajně na 700 lidí.³²⁸

Je pochopitelné, že tuto událost velitel 1. provozní brigády plk. Vasil Čornej v roce 1970 jaksi opomněl zdůraznit, když ve svém Doplnku k životopisu napsal: „*Dále jsem se přivítal s veliteli sov. jednotek, kteří přišli ke mně na velitelství brigády. Sovětským jednotkám byla hned první den poskytnuta pomoc (voda, koupání, holení, WC) po celou dobu až do jejich odjezdu.*“³²⁹ A teprve v roce 1996 si alespoň vzpomněl, že v 7.45 tehdejší Kovpakovu ulici zablokovala kolona vojenské techniky SA, která ji uvolnila až po 9.00, když tam za plk. Čornejem přišel vojenský přidělec gen. Trusov, neboť bránila i průjezdu vozů SOS VS od neďalekého GŠ ČSLA.³³⁰

Do 7.00 (9.00 mosk. času) už 1. ženijní rota 143. samostatného ženijního praporu hlídala MNO, a teprve pak se prý zmíněná 6. rota 2. výsadkového praporu postarala o budovu MV na Letné. Zbývající oddíly výsadkářů ovládly štáb 7A PVOS a některé z vltavských mostů. V záloze velitele 7. gvd tak zůstaly pouze 3. výsadkový prapor 108. gvp, samostatný prapor výsadkového zabezpečení a baterie ASU-85. Výsadkáři se však po Praze nepohybovali jen kolovými obrněnými transportéry BRDM a samohybnými děly ASU-57 a ASU-85, ale měli také k dispozici dva zmíněné „vypůjčené“ (70místné – pravděpodobně letištní) autobusy i s řidiči a čtyři nákladní vozy.³³¹

Od 5.08 do 6.13 ve Vodochodech přistál 119. gvp s oddílem dělostřeleckého pluku, pro které letiště zajistila 9. výsadková rota 119. gvp, umístěná v prvním letadle. Během 10 minut ovládla letovou věž i spojovací uzel a umožnila bezpečné přistání všem ostatním letounům. Jednotky pluku pak okamžitě vyrazily k důležitým objektům na pravém břehu Vltavy. Po cestě už narážely na barikády z automobilů a tramvají, ale i tak mezi 7.00 – 8.00 obsadily poštu, telegraf, rádio, Univerzitu Karlovu,

Mosty přes Vltavu obsazené sovětskými tanky T-55 v srpnu 1968 (VHÚ)

³²⁷ Tamtéž, s. 413–414.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 193–194.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 56.

³²⁸ Tamtéž, s. 56.

³²⁹ ŘPP MO ČR, OPE, osobní spis Vasil Čorneje, nar. 1922, Doplněk k životopisu, s. 4.

³³⁰ Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (dále jen ÚDV), spis ÚDV–9/Vt–96, Protokol o výslechu svědka Ing. Vasil Čorneje, 9. 5. 1996, s. 3.

³³¹ Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 64.

Na základě zákona č. 148/1998 Sb.
 § 6, odst. 4). písm. h) byl u písemnosti § 11/1-5
 stupeň utajení - zveřejněno:
 Příloha k čj. III/1 Gn-02/68
 Datum: 16. X. 30.
 Jméno: *Thoma* Podp.
 Vytisk č.: 15
 Počet listů : 28
 DOKUMENTACE NĚKTERÝCH PŘÍPADŮ VNĚŠOVÁNÍ DO VNITŘNÍCH VĚCÍ ČSSR
 /seřazeno chronologicky/

Tajné

- Dne 21.8.1968 byl příslušníky sovětských vojsk zadržen l. náměstek ministra vnitra prom.hist.plk.Stanislav Padrůněk a další vedoucí funkcionáři ministerstva vnitra : pplk.Dr.Jiří Hošek, pplk.dr.Zdeněk Formánek, pplk.dr. Jaroslav Jankerle, a mjr. dr. Ladislav Pešek. Po několika dnech internace v budově ministerstva vnitra byli všichni zadrženi převezeni do Drážďan, odkud byli propuštěni po intervenci nejvyšších státních představitelů dne 6.9.1968.
- V období od 21. do 27. srpna 1968 byla obsazena cizími vojsky budova Nové radnice v Praze. V důsledku tohoto obsazení byl zamezen pohyb funkcionářů a pracovníků národního výboru uvnitř i mimo budovu. V době od 21. od 16.00 hod. do 11.00 hod. 22. srpna byli vedoucí funkcionáři národního výboru Prahy v počtu 19 osob, včetně primátora a jeho náměstků, v budově prakticky internováni. Dne 25.8. byl v objektu velitelství spojeneckých vojsk v Praze na dobu přibližně dvou hodin internován náměstek primátora Budský s tlumočnicí Tominovou.
- Při obsazování města Brna byli v budově Státní banky na dobu dvou dnů zadrženi dva pracovníci pobočky Státní banky Brno.
- Dne 21.8.1968 byl maďarskými jednotkami rozpuštěn útvar ve Štúrově, zbraně byly zabaveny a důstojníci byli internováni po dobu 6 hodin.
- Dne 20.8.1968 došlo v Českém Těšíně k neoprávněnému zadržení strážm. Vajčnera a pprap. Rudolfa Turoně, hlídkových příslušníků POVB; zadržení provedla skupina příslušníků sovětské armády, kteří násilím vnikli do budovy POVB Český Těšín. Jmenovaní příslušníci POVB byli odzbrojeni a pod dohledem sovětské vojenské hlídky drženi v budově POVB až do 11.15 dne 21.8.1968, kdy byli propuštěni a vráceny jim služební zbraně.

Československou akademii věd, velitelství StB (?), železniční nádraží (patrně Hlavní nádraží), Státní banku, pobočku televize (?) a mosty přes Vltavu (vzhledem k nedostatku bližších informací zatím bohužel nelze přesně specifikovat, o které konkrétní budovy šlo). Okolo 6.30 k Ruzyni a do Vodochod přijely i pravidelné jednotky 20GA SA, které pak výsadkářům pomohly zcela ovládnout město. Podle vzpomínek příslušníka 7. gvd V. V. Nefedova se však prý první sovětské tanky u Ruzyně objevily už ve 2.00 (4.00 mosk. času) a dle jiného ruského zdroje předsunuté oddíly 20GA dospěly do Prahy 5 hodin a 20 minut po překročení čs. hranic (asi 4.20), podle J. Smrkovského byl těžký tank v čele kolony, která okolo 5.00 přijela k budově ÚV KSČ. Odpovídalo by tomu rovněž hlášení Městské vojenské správy Praha, že okolo 4.00 zaznamenali na nábřeží u Švermova (dnes Štěfánikova) mostu přítomnost výsadkářských lehkých OT a automobilů a že v 5.20 byly tamtéž viděny i pozemní tankové a motostřelecké jednotky SA, které v 7.10 pronikly do centra Prahy.³³²

Ruské prameny pak popisují dobytí „pražského telecentra“ oddílem výsadkářů, poté co obsadili nádraží. Blok od „telecentra“ je dočasně zastavily tisíce demonstrujících občanů, kteří po-

stavili improvizovanou barikádu. Výsadkáři, kteří se ocitli téměř v obklíčení, proto zahájili výstražnou palbu do vzduchu, načež se jim podařilo z opačné strany barikádu obejít, ovšem i tam byly podchody zablokované. To už po nich navíc někdo rovněž střílel, načež odpověděli stejným způsobem a zaútočili na budovu. Útočná skupina s četou SPG-9 se sice probíla k hlavnímu vchodu, ale ten byl zatarasen. Proto se několik výsadkářů vydalo do dvora sousedního domu, kde přelezli 4 metry vysokou zeď a dostali se na dvůr „telecentra“. Tam se, znovu pod palbou, dva seržanti vyšplhali na transformátor a přes okno ve druhém poschodí vlezli konečně dovnitř. Teprve pak se Sovětům podařilo dostat se do budovy hlavním vchodem. V 7.00 přerušili veškeré rozhlasové i televizní vysílání a pracovníkům „telecentra“ nařídili shromáždit se ve vestibulu a vyčkat dalších rozkazů.

Z kontextu ovšem plyne, že „telecentrem“ byla budova Čs. rozhlasu na Vinohradské třídě, kterou Sověti obsadili až po 8.00, když je tam ve skutečnosti zezadu přivedl L. Šimek. Kdoví, zda oněmi neznámými střelci nebyli skromní milicionáři z rozhlasu, kteří tím výsadkáře kryli před útoky rozvášněných kontrarevolucionářů (srov. kapitolu V/3).³³³

Sovětské tanky na Vinohradské třídě během bojů o rozhlas (VHÚ)

³³² Tamtéž, s. 64.

Drogovoz, I. G.: *Neobjavlennye vojny SSSR*. Charvest, Minsk 2004, s. 299, 301 a 306.

Jaremenko, V. A. – Počtarev, A. N. – Usikov, A. V.: *Rossija (SSSR) v lokalnykh voynakh i vooružennykh konfliktach vtoroj poloviny XX. veka*. Poligrafresursy, 2000, s. 153.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti MVS a strážních jednotek, 1. 9. 1968, s. 2.

³³³ Ačalov, Vladislav Alexejevič: *Ja skažu vam pravdu*. Ist–Fakt a Region, 2006, s. 55.

Vraťme se však k pozemním jednotkám. 1GTA gen. Kožanova se na rozdíl od Němců držela plánu, a tak se její divize začaly valit ve 22.50 přes státní hranice v Božím Daru a v Hraničích, 23.00 přes Černý Potok u Vejprtu a Cínovec, 23.03 překročily „čáru“ v Nejdku a v Lubech, 23.10 v Kraslicích a 23.20 ve Vojtanově. Dalšími místy byly např. Nové Hamry, Plesná, Horní Paseky a Doubrava³³⁴. V pásmu 20GA (směřující přímo na Prahu) to byl hlavně přechod v Hřensku. Kromě standardních hraničních přechodů Sověti a Němci použili i nehlídané přechody pro živelné pohromy. Celkem – včetně pásma 20. a 11. GA SA – šlo o zhruba 30 míst podél celých čs.-německých hranic.³³⁵

Hlavním úkolem 1GTA bylo – jako pravé rameno kleští – odříznout ČSSR od Západního Německa, protože – jak zanedlouho začnou sověští vojáci tvrdit svým čs. protějškům (protivníkům) – kdyby nepřišli oni, tak 21. 8. ráno naši důstojníci otevrou západní hranice a pustí do země jednotky Bundeswehru. Smutné je, že takovým nesmyslům věří řadoví vojáci. Je však tragické, když ministr obrany SSSR maršál Grečko a jeho generálové věří, že během jedné zářijové noci v ČSSR vznikne loutková vláda, která vyhlásí neutralitu a vystoupí z Varšavské smlouvy, načež požádá NATO o ochranu, i tomu, že ještě totéž ráno americké 82. a 101. vd seskočí na Slovensku u sovětských hranic a za nimi budou maximální rychlostí pospíchat 5. a 7. armádní sbor USA spolu s 1. a 2. armádním sborem NSR v síle nějakých 18–22 divizí, které své přesuny před vlastním aktem „pomoci“ budou kryt cvičením SCHWARZER LÖWE. Skoro to vypadá, že si Sověti svou operaci DUNAJ už v dubnu okopírovali od Američanů a v realizaci je tak asi o 2–3 týdny předběhli. Protože se ovšem opomenuli dohodnout s ČSLA, nikdo na ně s otevřenými záporami nečekal, a tak si je museli zvednout nebo prorazit sami.³³⁶

Prakticky to vypadalo tak, že jako první postupovaly průzkumné a úderné skupiny, které měly překonat prvotní odpor v hraničním pásmu a dále rychle postupovat do nitra Československa, za nimi šly prvosledové jednotky určené k dosažení nejvzdálenějších cílů, které se neměly příliš vázat případným bojem, a teprve za nimi jely útvary pověřené eventuální eliminací, obsazením a odzbrojením jednotek ČSLA ležících podél hlavní trasy postupu. S orientací v neznámém terénu a navíc v noci jim vypomáhaly vrtulníky, letadla, ale také čs. „dobrovolníci“ (většinou příslušníci StB a konzervativní komunisté), přesto leckdo zabloudil. Nás budou ovšem zajímat především základní směry a úkoly invazních jednotek.

Sovětský vrtulník Mi-1 při předávání rozkazu (VHÚ)

Hlavní osa 1GTA SA vedla přes Karlovy Vary na Plzeň a pak paprskovitě od západu po jih k hranicím s NSR, směrem na Rozvadov, Českou Kubici a Železnou Rudu. Vlevo z ní „odbočovaly“ vedlejší trasy především do VVP Hradiště (Doupov) a do VVP Jince (Brdy). Pravá boční osa se táhla přes Aš, Cheb, Mariánské Lázně a Planou k Tachovu, přičemž samostatná „pozornost“ byla věnována Františkovým Lázním a Sokolovu.³³⁷

K prvním zablokovaným útvarům v pásmu postupu 1GTA SA proto patřila karlovarská 20. msd a její podřízené součásti, následovaná 19. msd v Plzni a podstatnou částí jednotek 2. msd (Sušice). Nesmíme ovšem zapomenout ani na ostatní jednotky ZVO v této oblasti, 10LA (Líně u Plzně) a některé přímo podřízené útvary MNO.

Na pravé boční ose jedou sovětské jednotky v 0.30 skrz Aš na Cheb. Od 0.50 Chebem projíždí sovětské tanky od Vojtanova a je obsazován 65. msp, v 1.20 se totéž stane 20. průzkumnému praporu a v 1.45 i 62. automobilnímu praporu, kde se skupina samopalníků vedená podplukovníkem SA zdržela do 7.00. Ve 2.35 došlo k přerušení spojení s velitelem 65. msp, kasárna byla zablokována a do 3.00 Sověti převzali kontrolu nad poštou a nádražím. Dopoledne se vedení MěNV a ONV v Chebu podařilo vyjednat stažení vojsk z města. V 10.00 uvolnili Sověti kasárna 65. msp a stáhli se asi 5 km na severoseverovýchod do prostoru Třebeň – Dvůrek u Františkových Lázní.

³³⁴ Kromě Cínovce a Černého Potoku šlo o přechody v Západočeském kraji. Severočeský kraj – okres Chomutov: Loučná – Oberwiesenthal, Vejprty – Bärenstein, Černý Potok – Jöhnstadt, Jilmová – Asatzung, Pohraniční – Reitzenhain a Kálek – Rübenau; okres Most: Brandov – Olbernhau, Mníšek – Deutschensiedel a Český Jiřetín – Cämmeswalde; okres Teplice: Moldava – Rehfeld a Cínovec – Zinnwald; okres Ústí nad Labem: Petrovice – Hellensdorf; okres Děčín: Sněžník – Rossenthal, Hřensko – Schmilka, Lobendava – Neustadt, Jiřikov – Egersbach a Varnsdorf – Seifhensdorf; okres Česká Lípa: Světlá pod Luží – Waltersdorf a Petrovice – Lückendorf; okres Liberec: Hrádek nad Nisou – Porajov.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 109–111.

ÚDV, spis ÚDV–9/Vt–96, Deník hlavní činnosti 7A PVOS od vstupu vojsk pěti států Varšavské smlouvy na území ČSSR, s. 1.

³³⁵ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti 20. msd v době od 20. 8. – 07.00 hod. do 30. 8. – 06.00, 2. 9. 1968, s. 4.

Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 109–111.

³³⁶ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovakija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 193–194.

³³⁷ Tyto a následující informace o trasách postupu sovětských vojsk v oblasti západních, severních a částečně i středních Čech byly získány vyhodnocením hlášení za dobu 20.–31. 8. 1968 od 42 svazků a útvarů podléhajících ZVO, z několika desítek personálních spisů vojáků z povolání a z dalších zdrojů.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89. ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994.

Před 0.45 jedou další tanky od Klingenthalu přes Kraslice a v 1.00 přes Sokolov. V 1.50–3.30 tp SA obsadil zdejší kasárna 38. dělostřeleckého pluku (dále též dp) z 20. msd. Nejprve 3 až 4 tanky vjely do posádky a přes osobní záruky velitele 38. dp veliteli tp SA plk. Dereviankovi začalo její obsazování, teprve po jednání s nadřízeným velitelem sovětské divize gen. N. Storčem (někdy též zmiňován jako Storc, Storcev, Štorč) se vojáci z posádky stáhli. Sověti poté zdvojili stráž, dohodli nevyjždění z objektu, dočasně přerušili spojení 38. dp s velitelem 20. msd a na cvičišti poblíž kasáren asi od 8.00 rozmístili dotyčný pluk. Ve městě se

zmocnili pošty a věznice. Když se počali shromažďovat občané města, Sověti prohlásili, že zbraně použijí jen v případě odporu. Po jednání s představiteli ONV a MěNV Sokolov zahájili v 11.45 přesun pluku mimo Sokolov, ale protože jeli přes město, kde ve 12.00 započala stávka, narazili v centru na demonstrující občany a kolona se zastavila. Po určitém čase se ve spolupráci s VB podařilo tanky obrátit a vrátit se na cvičiště. Teprve okolo 17.00, když se podařilo najít novou trasu, která vedla mimo Sokolov, tankový pluk SA odjel a jeho velitel přesunul své velitelské stanoviště na severoseverozápad do 6 km vzdáleného Boučí.

Вызыв союзным войскам прибывшим в СССР

ТОВАРИЩИ!

Вы приехали к нам с убеждением, что вы будете защищать дело социализма в нашей стране. Вы сами видели, что у нас ничего не-правильного против социализма не делается, никакой контрреволюции у нас нет.

Коммунистическая партия ЧЕХОСЛОВАКИИ ведёт народ в принципах социализма и в учении Маркса и Ленина. Потому мы не видим причин к оккупации нашей страны союзными войсками Варшавского договора.

У нас тяжёлые опыты с немецким милитаризмом. Нам можно само-стоятельно защищать западную границу и мы знаем что мы её защища-ем не только для нас, но для всего социалистического мира, к ко-торому мы тоже принадлежим. Потому мы сегодня на ваш приход к нам не смотрим так, как в 45-году, когда вы нас освободили от фашизма, но как на нежелательную оккупацию вашими армиями.

Эта ваша военная интервенция в самостоятельность нашего госу-дарства нарушила бы на долгое время нашу дружбу. Поэтому мы тре-буем чтобы вы из нашей земли ушли как друзья, и не вмешивались в на-ше внутренние дела, как сказал несколько дней назад товарищ
ВРЕЖНЕВ.

Для наших взаимоотношений значило бы увеличение вашей дея-тельности в нашей стране огромную трагедию.

Ve 4.45 byly rozpoznány jednotky NLA NDR na křižovatce silnic Vojtanov – Hazlov a jejich tanková četa pronikla až do Dolního Žandova a Kynžvartu. V Mariánských Lázních sídlící 12. protiletadlový oddíl ČSLA nebyl do konce srpna objeven, zatímco 49. msp ano. Na jeden jeho prapor v Teplé se 21. 8. ve 21.35 „dobývala“ sovětská jednotka, ale nebyla vpuštěna.³³⁸

V 8.00 projely Tachovem hlavní síly 29. gmsp z 20. gmsd (1GTA SA) a ve 12.30 za velitelem 104. msp (Tachov) přišli tři sovětské důstojníci včetně velitele 29. gmsp SA plk. Červenková, který si zřídil velitelské stanoviště v lokalitě Světecký vrch.³³⁹

V této oblasti se do večera 21. 8. podle rozporuplných a ne zcela ověřených informací získaných KVS Plzeň shromáždila jedna divize – 20. gmsd – s velitelstvím v prostoru Milíkov a štábními jednotkami na území Milíkov – Dolní Žandov – Tři Sekery mezi Chebem a Mariánskými Lázněmi. 29. gmsp stál na sever od Tachova, (95.) tankový pluk severně od Plané a zbylé dva msp (67. a 242. gmsp) mezi Mariánskými Lázněmi a Lázněmi Kynžvart a v prostoru Františkovy Lázně – Ypsilonka – Dvůrek. V zásadě se jednalo o poplachové prostory útvarů naší 20. msd.³⁴⁰

Na hlavním směru postupu v 1.15–1.30 od Jelení, Horní Blatné a Božího Daru (obsazen před 23.50 asi dvěma tankovými rotami SA) přes Jáchymov přijíždějí do Karlových Varů sovětské jednotky. Předsunutý odřad tady zabloudil a vyjel směrem na Bečov, jeho velitel poté požádal náčelníka okresní vojenské správy o spojk, která odřad nakonec z Varů vyvedla. Ve 2.00 přišli na štáb 20. msd sovětské důstojníci a jednotky SA zaujaly postavení v ulicích přiléhajících ke kasárnám. Ve 2.10 byla zatarasena kasárna 12. spojovacího praporu. Ve 2.15 výjezdy z posádky 74. msp zablokovaly sovětské tanky asi o síle tankového praporu. Město – včetně ONV, OV KSČ a pošty – bylo obsazeno do 3.00. Když ve 3.30 přejížděl tankový prapor SA most kpt. Jaroše poblíž dislokace 12. spojovacího praporu, most se pod dvěma prvními tanky probořil (vyproštěny 22. 8. do 17.00). Sovětská vojska odešla z města do 12.00, ovšem stojánku 20. vrtulníkové letky na nedalekém letišti trvale střežilo 10 vojáků, jeden tank a jeden protiletadlový dvojkulomet. 20. samostatný dělostřelecký oddíl v 9 km vzdálené Stružné Sověti obsadili v 6.30.³⁴¹

Část sovětských jednotek také zamířila do VVP Hradiště (Doupov), kde ve 2.15 skupina tanků zablokovala silnici před kasárnami Dvory II a znemožnila na ní veškerý provoz. Za svítání tanky postupně odjely a po celou dobu se nikdo nepokusil vstoupit do objektů VVP. Zhruba od 2.00 byl také pozorován průjezd sovětských jednotek přes VVP hlavně po trase Kyselka – Doupov – Mětikalov – Lochotín – Luka a průjezd jednotek NLA NDR po ose Klášterec nad Ohří – Radnice – Úhošťany – Vlkaň – Kojetín – Radonice. Touto dobou se tu na divizní taktické ukázkové cvičení ZVO připravoval např. jeden motostřelecký prapor, baterie protitankových řízených střel (dále též PTŘS) a protiletadlová baterie od 57. msp (Stříbro), protiletadlová baterie od 67. msp (Vysočany, poblíž Boru u Tachova), jedna četa od téže baterie a baterie PTŘS od 104. msp (Tachov) a 11. tp (Plzeň), vše ze svazku 19. msd. Od 1. td (Slaný) tu byl 1. dp (Terezín) a od 20. msd skoro polovina 65. msp (Cheb), která se 21. 8. ve 21.44 vrátila zpět do chebských kasáren.³⁴²

Situace před Čs. rozhlasem v Plzni v srpnu 1968 (ÚSD)

Před Plzní se Sověti objevili okolo 5.20 od severu po jihozápad u Třemošné, Kozolup a Zbůchu (přibližně 6–10 km od města). První tanky vjely do města zhruba o hodinu později a zároveň přiletělo první letadlo. V 8.45 projela třídou 1. máje (dnes Klatovská třída) směrem na Bory skupina tanků a OT – v 9.00 obsazena věznice na Borech – a okolo 9.00 tudy přijela

³³⁸ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 1–4.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 20. msd v době od 20. 8. – 07.00 hod. do 30. 8. – 06.00, 2. 9. 1968, s. 3–5.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis plk. Rudolfa Gryce, Vyjádření náčelníka raketového vojska a dělostřelectva 20. motostřelecké divize plukovníka GRyce Rudolfa k činnosti v srpnových dnech 1968, 31. 5. 1970, s. 1.

Tamtéž, Doplněk k životopisu, 1970, s. 3.

Tamtéž, Vyjádření pplk. Pečeného, 11. 1. 1971, s. 1.

³³⁹ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 9–10.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 146.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 64, 146–147, 149 a 155.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 4.

Tamtéž, Zápis z porady s veliteli svazků a náčelníky MVS dne 29. 8. 68 o stavu u podřízených vojsk po 21. 8. 68, 30. 8. 1968, s. 3.

³⁴¹ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 1–4.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 20. msd v době od 20. 8. – 07.00 hod. do 30. 8. – 06.00, 2. 9. 1968, s. 3–5.

³⁴² VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 1. td v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 3.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 20. msd v době od 20. 8. – 07.00 hod. do 30. 8. – 06.00, 2. 9. 1968, s. 1, 4.

Tamtéž, Situační zpráva k obsazení ČSSR, 31. 8. 1968, s. 1–2.

další početnější kolona tanků i OT. Ze tří OT poté vystoupili tři sovětské důstojníky – generál určený jako velitel (komandant) města, jeho zástupce v hodnosti plukovníka a neznámý důstojník, kteří se nechali odvést na Posádkovou správu Plzeň. Po jejím „zajištění“ tam sovětský generál nechal svolat velitele plzeňské posádky, náčelníka MěS VB, tajemníka MěV KSČ a předsedu MěNV, aby je informoval o obsazování důležitých objektů Plzně, mj. hlavní pošty a rozhlasu. V 10.00 byla zablokována kasárna 19. školního tankového praporu, načež se tam dostavil velitel tp SA a informoval velení praporu o příčině vstupu vojsk (v Plzni také dislokovány 19. msd, 11. tp a 47. dp), dopoledne Sověti dorazili i k posádce 259. protiletadlové brigády (dále též plb) na Slovanech, ale nesnažili se tam proniknout. Od 10.30 do 18.00 Sověti v celkovém počtu 20 vojáků obsadili i zdejší městskou vojenskou správu, kde nejdříve vytrhali ze zdi telefonní přípojky, a poté na každé poschodí i k telefonní ústředně postavili 2–4 strážné, zároveň se musely zapečetit trezory a skladiště. V průběhu dne byly všechny výpadečné silnice z Plzně na okraji města hlídány 3 až 4 tanky a OT.³⁴³

V 7.20 dorazily tanky a OT SA na letiště 5. stíhacího leteckého a 45. dělostřeleckého průzkumného leteckého pluku v Líních (jihozápadně od Plzně) a zablokovaly vzletovou dráhu, další jednotky se postaraly o dispečerskou věž.³⁴⁴

V 9.00 byly ve Strašicích obsazeny 1. tp a 322. kanonová dělostřelecká brigáda, přičemž první sovětské jednotky směřující do VVP Jince tudy projížděly již od 7.00. Před polednem pak přes Rokycany – 321. těžká dělostřelecká brigáda od SVO – přijely další sovětské tanky a OT. Když okolo 13.00 dočasně ustal přesun sovětských tanků, dělostřelecké a kolové techniky, dostavil se na dvouhodinové jednání k 1. tp představitel SA. U našich důstojníků však s myšlenkou ochrany ČSLA před kontrarevolucí vůbec nepochodil. Ve VVP Jince (kasárna VVP blokována nebyla) se tou dobou na bojových střelbách také nacházely všechny plukovní protiletadlové baterie útvarů podléhajících 13. td (Mladá), včetně baterie PTŘS 8. msp (Mladá Boleslav).³⁴⁵

V 10.00 náčelník štábu 67. msp (Vysočany) od 19. msd navázal kontakt s velitelem neurčené jednotky SA, který ho požádal o vodu, a byl odmítnut (ve Vysočanech dislokován také 19. samostatný dělostřelecký oddíl). Ve 12.30 se pluk SA rozmístil na západ od Přimdy a po dohodě s velitelem 67. msp se přesunul do prostoru Branka, NŠ 67. msp mezitím jednal s velitelem pluku SA v Rozvadově, kde Sověti obsadili tamní hraniční přechod.³⁴⁶

Od 10.15 již sovětská vojska projížděla přes Holýšov (23. tp a 2. školní tankový prapor), Domažlice (12. msp) k České Kubici a přes Klatovy (11. msp) k Železné Rudě, kde u hranic zaujímala obranné postavení. Před polednem sestavu v oblasti Domažlice – Přeštice – Štáhlavy – Janovice na Úhlavou (10. msp, 2. protiletadlový oddíl) „zahustily“ další tanky a OT SA. V Dobřanech umístěný 216. protitankový pluk (dále též ptp) ovšem zůstal po celou dobu neobsazený.³⁴⁷

To se nedá konstatovat o 201. protiletadlovém pluku (dále též plp) v Nepomuku, kam v 13.35 ke spodní bráně přijel první tank. Vzápětí už dalších pět T-55 blokovalo obě přístupové cesty. Sovětské vojáci s nabitými zbraněmi nepustili nikoho ven ani dovnitř. Velení pluku proto požádalo velitele tankové rotы SA o kontakt s jeho nadřízeným, dotyčný velitel nedalekého tp SA se dostavil až po třech hodinách k večeru a slíbil zjednat nápravu, ale jeho snaha o zřízení součinnostní linky vyzněla naprázdno.³⁴⁸

V daném prostoru bylo zaznamenáno velitelství 1GTA v Plzni a tři divize, z toho první měla mít velitelské stanoviště Karlovy Vary – na sever od Sokolova. Údajně šlo o 32. gd, ale pokud vezmeme v úvahu, že 1GTA je v našich pramenech uváděna pod cvičným číslováním z dob ŠUMAVY jako 6TA, můžeme dovodit, že by to mohla být 27. gmsd SA gen. Störche. V tomto případě by severně od Sokolova u Boučí, či spíše ve VVP Hradiště u Turče, stál 28. tp a 68., 243. a 244. gmsp by se nacházely v prostoru Plesná – Nový Kostel – Milhostov u Lubů, západně a severozápadně od Varů, u Žalmanova a snad i u Kadaně.

Druhá – 9. td – by sídlila v Plzni, přičemž její 23. tp byl u Přimdy, zatímco 1. a 70. gtp i 302. msp pravděpodobně v prostorech Stříbro – Nýřany – Líně, Milavče – Kdyně – Janovice nad Úhlavou a Týnec – Chlistov – Mokrosuky – Ústaleč – Plánice (mezi Janovicemi nad Úhlavou, Sušicí a Klatovy).

Třetí – 11. gtd – by měla velitelské stanoviště na Rokycansku, a tak by se 7., 40. a 44. gtp mohly nacházet v oblastech Prádlou – Nová Ves u Nepomuka – Skašov – Letiny (mezi Nepomukem a Přešticemi), Štáhlavy – Raková (mezi Starým Plzencem a Rokycany) a Hořehledy – Borovno – Nové Mítrovce (mezi Blovicemi – Spáleným Poříčím a Rožmitálem pod Třemšínem), tzn. ve VVP Jince, a 249. gmsp snad v prostoru Volduchy – Těškov – Kařez – Radnice (mezi Rokycany a Zbirohem). Blíže neurčené ženijní jednotky se nalézaly na sever od Plzně v prostoru Ledce – Kaznějov a nespecifikované motostřelecké a tankové jednotky až u Kralovic. Podle mj. Milana Mostýna z tamní 185. protile-

³⁴³ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 9.

Tamtéž, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 3–5 a 7.

Tamtéž, Hlášení na RVZVO č. 028 předložení, 30. 8. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 259. plb od 20. 8. 07.00 do 30. 8. 06.00, 31. 8. 1968, s. 3.

³⁴⁴ Tamtéž, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 3.

³⁴⁵ Tamtéž, Hlášení o činnosti 1. td v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 6.

Tamtéž, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 4.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 13. td podle RVZVO číslo 028, 31. 8. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 322. kdb v době 20. 8. – 30. 8. 1968, r. 1968, s. 2.

³⁴⁶ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 9–10.

³⁴⁷ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení podle doplňku rozkazu velitele ZVO č. 028 ze dne 29. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti útvaru od 20. 8. – 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 2.

³⁴⁸ Tamtéž, Hlášení o činnosti 259. plb od 20. 8. 07.00 do 30. 8. 06.00, 31. 8. 1968, s. 3–4.

Odpor proti invazi v ulicích Teplic v srpnu 1968 měl nejrůznější podobu (ÚSD)

tadlové raketové brigády přijel před 9.00 do Kralovic tankový prapor SA. Stejně jako u 20. msd ČSLA i tady šlo vesměs o poplachové prostory útvarů 19. msd.³⁴⁹

20GA SA postupovala s maximální rychlostí po hlavní ose na Děčín, Ústí nad Labem, Litoměřice, Terezín a Prahu. Totéž platilo vpravo i pro Chomutov s Mostem, i když pravá boční osa mířila spíše přes Teplice a Bílinu na Louny, kde se větvila na Žatec, Rakovník a Slaný. V tomto prostoru ležely útvary 1. td (Slaný) – Louny, Rakovník, Žatec a Terezín, 3. sboru PVOS (Žatec), ZVO (Terezín, Litoměřice), 10LA (Klečany, Kbely) a přímo podřízených útvarů MNO (Litoměřice, Praha). V 6.30 její hlavní jednotky přijely k Ruzyni a také k Vodochoďům, když se pravděpodobně až v Kralupech nad Vltavou rozdělily na dva proudy a paralelně postupovaly po obou březích Vltavy ku Praze, kde se zhruba o hodinu později zapojily do útoku na budovu rozhlasu na Vinohradské třídě.³⁵⁰

Na pravém vedlejší směru došlo před 1.50 k obsazení Chomutova a do 3.00 i jeho posádky (51. radiotechnický prapor). V 1.00 si dozorčí 173. plp (neobsazen) v Mostě všiml okolo jedoucích sovětských vojsk.

Ve 0.45 projížděla sovětská vojska Teplicemi (obsazený před 1.45), ve 2.00 Bílinou (zdejší 2. automobilní brigáda nebyla blokována) a podle hlášení 1. td byla v 1.30 „znehynbena“ posádka Žatec (21. tankový pluk, 5. školní tankový prapor, 5. protiletadlový oddíl). V ranních hodinách – asi ve 3.30 – přijel i na zdejší letiště (11. stíhací letecký pluk) tankový prapor SA s tanky a OT vedený mjr. Atljuchinem/Atlúchinem. Mezi 6.00 až 7.00 přijela předsunutá skupina, pravděpodobně od 31. gardového slp SA (posádka Falkenberg, NDR) nebo od 85. gardového slp (posádka Merseburg, NDR), spolu s letištním praporem a v dopoledních hodinách tu přistálo asi 12 letounů MiG-21PF/PFM. Velitelem letky měl být pplk. Poljakov. Od 12.00 až do večer-

³⁴⁹ Tamtéž, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 4–5.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis plk. Ing. Miloslava Nezbedy, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 2.

Tamtéž, osobní spis plk. Ing. Milana Mostýna, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 4.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

³⁵⁰ Viz pozn. 337.

Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye vojska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 64.

Kolona sovětských vozidel projíždí zaplněnými ulicemi Teplic, srpen 1968 (ÚSD)

ních hodin bylo tamním součástí 71. protiletadlové brigády (Praha), 307. radiotechnické hlásce a 5. praporu RTZ (radio-technické zabezpečení) opakovaně bráněno v činnosti a došlo i k pokusům o odzbrojení. Po 21.00 přišel za velitelem 3. sboru PVOS velitel divize SA s požadavkem na doplnění pohonných hmot, ale byl odmítnut.

V 5.30 přišel velitel tankového pluku SA v hodnosti podplukovníka na velitelství 1. td ve Slaném, načež bylo zablokováno asi 30 tanků. V 6.00 došlo na 2. tp v Rakovníku. Přes Postoloprty

Tanky T-62 v Liberci v srpnu 1968 (ÚSD)

vojska jen projížděla. V 5.00 tankový prapor SA (30 tanků T-62) zatarasil všechny brány kasáren 12. tp v Podbořanech, kde měl posádku i 20. školní tankový prapor (oba od 20. msd) a 1. průzkumný prapor od 1. td. Později byla sovětská jednotka posílena ještě jedním praporem tanků.³⁵¹

V 11.30 přijela do Berouna sovětská jednotka – devět tanků a doprovodná vozidla – vedená mjr. Peškovem, který se tu ve 12.00 na OVS sešel s místními stranickými a státními představiteli, s velitelem posádky a 1. spojovacího pluku pplk. Milanem Matovičem i s velitelem 4. měřičského dělostřeleckého oddílu pplk. Zdeňkem Rysem, kterým nařídil složit do 12.30 zbraně. Oba však byli proti a po zprostředkování styku s gen. Jamščikovem mjr. Peškov od svého úmyslu upustil. Jeho jednotce byl poté vykázan prostor v bývalém autoparku 1. spojp u staré cihelny.³⁵²

V tomto prostoru pravděpodobně působily jednotky 35. msd SA, tedy 219. tp, 62., 69. a 648. msp a 83. gmsp nebo 14. gmsd SA, tzn. 48., 223. a (225?). gmsp, 42. gtp (divizní velitelské stanoviště u Žatce).³⁵³

Na hlavní trase projížděly kolony sovětských tanků před 0.45 Děčínem (obsazen před 1.35) a v 0.45 jely také Litoměřicemi na Prahu. Před 3.00 byla zablokována posádka v Litoměřicích a v 6.55 obklíčilo velitelství 51. ženijní brigády několik OT a tři tanky. Sovětský kapitán poté veliteli 51. ženijní brigády (dále též žb) pplk. Karlu Lvovi nařídil přerušit veškeré kontakty a spojení s podřízenými i nadřízenými, vojáci z povolání nesměli opustit budovu velitelství a sověští vojáci začali střežit zbrojní a muniční sklady. Dopoledne přišel na 51. žb mjr. Ušakov jako velitel města. Když nechal stáhnout většinu stráží z velitelství (kromě zbrojního skladu), dal do 17.00 ultimátum ke splnění svých požadavků – veškerá munice v kasárnách a autopark bude hlídána jeho vojáky, bez jeho souhlasu se žádná munice nepoužije a žádné auto nevyjede ven, což se prakticky rovnalo odzbrojení. Do 9.00 byly také obsazeny zdejší telefonní ústředna, všechny radiotechnické hlásky a oddíly protivzdušné obrany. Sověti se rovněž neúspěšně snažili odzbrojit posádku a několik okružových skladů na Litoměřicku. Než se po 17.00 mjr. Ušakov v doprovodu pplk. Bělajeva vrátil, podařilo se pplk. Lvovi spojit s nadřízenými, takže pak mohl Bělajevovi vyřídít, aby zavolal arm. gen. Pavlovskému, kterému se počínání obou sovětských důstojníků asi moc nezamlouvalo, protože po jeho rozhovoru s Bělajevem byla všechna požadovaná opatření zru-

³⁵¹ Tamtéž, Hlášení o činnosti 1. td v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 6.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 20. msd v době od 20. 8. – 07.00 hod. do 30. 8. – 06.00, 2. 9. 1968, s. 4.

Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti KVS od 20. 8. 1968 do 30. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 259. plb od 20. 8. 07.00 do 30. 8. 06.00, 31. 8. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 2. ab v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 2.

ÚDV, spis ÚDV-9/Vt-96, Zásahy okupačních vojsk proti vojskům 7 APVOS, r. 1968, s. 1.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis pplk. Martina Janigloše, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 4–5.

Tamtéž, osobní spis genmjr. Ing. Zdeňka Vondráka, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3 a 6.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 15.

³⁵² VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení podle doplňku rozkazu VZVO č. 028, 1. 9. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti pluku ve dnech 20.–30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 2.

³⁵³ Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

šena a Sověti se stáhli z města k Žalhosticím (asi 4 km západně od Litoměřic).³⁵⁴

Od 1.00 do 5.00 (zvláště po 2.00 – 2.15) se přes Terezín, Bohušovice nad Ohří a dále na Prahu přesunovaly početné sovětské kolony tanků, OT a automobilů, k blokování kasáren jednotlivých útvarů (1. dělostřelecký pluk, 1. samostatný raketometný oddíl, 16. samostatný dělostřelecký oddíl, 91. pontonový prapor, 4. dělostřelecká základna, 11. automobilní prapor) ovšem nedošlo.³⁵⁵

Výjimkou se ale stal sklad munice SM-1 (4. dělostřelecká základna) v Travčicích – Nučnickách, vzdálený asi 4 km na východ od Terezína. Nejprve tu ve 4.00 na půl hodiny před cestou na Prahu zastavily 3 tanky SA a v 8.30 přijelo dalších 5 tanků a 3 OT. Když velitel této druhé skupiny vydal rozkaz k násilnému vniknutí do muničního skladu, jeho velitel se odvážně postavil před bránu proti přijíždějícímu sovětskému tanku a vynutil si rozhovor s velitelem skupiny SA. Ten ovšem na obsazení skladu nekompromisně trval a byl by neváhal použít zbraní. Velitel skladu proto po vyčerpání všech možností smírného řešení raději nechal odzbrojit naši stráž a souhlasil s odchodem celého osazenstva skladu, jen aby zabránil hrozícímu krveprolití.³⁵⁶

Strategickým cílem pro 6. gmsd (35.?, 81 a 82. gmsp a 8. gtp) a pro jednu ze zmiňovaných 14. gmsd či 35. msd byla Praha, kam čelní jednotky 6. gmsd dorazily za úsvitu, aby podpořily výsadek 7. gvd.

Mezi 7.00 – 8.05 přistál v Ruzyni (místo ve Vodochodech) 97. vp a baterie 1141. dělostřeleckého pluku od 7. gvd. S těmito posilami byly do 10.00 (12.00 mosk. času) obsazeny (pravděpodobně byly v některých případech posíleny nebo vystřídány jednotky 108. vp) rozhlasové a televizní retranslační stanice, StB, ministerstvo spojů, budova národní banky, redakce Rudého Práva, mezinárodní telefonní ústředna a část sil pluku, tvořící zálohu jeho velitele, se soustředila v objektu GŠ ČSLA.³⁵⁷

V 9.05 (11.05 mosk. času) tu dosedla i první část 22. msp BLA, která odstartovala z ukrajinského letiště Kolomyja v 7.00 (9.00 mosk. času), zatímco druhá část dorazila až v 17.30 (19.30 mosk. času). Podle ruské literatury přistály v 9.00 (11.00 mosk. času) dva prapory Bulharů na Ruzyni a třetí ve Vodochodech a v poledne (14.00 mosk. času) převzaly od Sovětů jejich stráž. Podle Bulharů tak 22. msp ale učinil o den později ve 13.00

Sovětský obrněný transportér BTR-152 ostřeluje Národní muzeum v Praze, srpen 1968 (sbírka J. Čvančary)

(15.00 mosk. času) a v rámci kruhové obrany se zakopal. Funkci ostrahy obou letišť plnil po celou dobu mise. O příkladnosti, s jakou plnil zadaný úkol, svědčí fakt, že teprve 30. 8. v prostoru své působnosti objevil podzemní sklad s výbušninami a hned druhý den další se samopaly a radiostanicemi.³⁵⁸

Ve 13.00 (15.00 mosk. času) byla 7. gvd přepodřízena 20GA a v 16.25 se začalo s vykládkou zbývajících částí mužstva a nákladu 7. gvd. V 18.00 byly bojové úkoly divize prohlášeny za splněné a přešlo se na hlídkování u důležitých objektů – na noc bylo pochopitelně zesílené. K večeru prý také proběhla „evakuace“ zbytku vedení KSČ na sovětské velvyslanectví, kam byli dopraveni zvatelé O. Švestka, F. Barbírek, V. Biřák, O. Pavlovský a další.³⁵⁹

Podle hlášení náčelníka MěVS Praha plk. Josefa Ježka byly v průběhu 21. 8. „vzaty pod kontrolu“ ÚV KSČ, MěV KSČ Praha, Středočeský krajský výbor KSČ, Hrad, předsednictvo vlády,

³⁵⁴ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti KVS od 20. 8. 68 do 30. 8. 68, 31. 8. 1968, s. 1–2.

Tamtéž, Hlášení k RVZVO číslo 028, 30. 8. 1968, s. 1–2.

³⁵⁵ Tamtéž, Předložení hlášení o činnosti útvaru od 20. 8. 1968 do 30. 8. 1968 podle rozkazu č. 028, 2. 9. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti útvaru od 20. 8. do 30. 8. 1968, 30. 8. 1968, s. 1.

³⁵⁶ Tamtéž, Hlášení o činnosti útvaru od 20. 8. 07.00 do 30. 8. 06.00, 1. 9. 1968, s. 1.

³⁵⁷ Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno–desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 64.

³⁵⁸ Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: *Bulharsko a československá krize 1968*. ÚSD, Praha 1995, s. 45.

Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno–desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 64.

Central State Archiv, Sofia, Fond 1–B, Record 49, File 158, Report of the minister of national defense army general Dobri Džjurov, 30. 9. 1968, s. 5.

Mělo jít o 23 bedniček výbušniny á 75g, 5 bedniček á 400g, 7 bedniček plastické výbušniny, 12 bedniček zápalnic, z toho 8 připravených k použití, a 136 min na ničení železničních tratí, v druhém skladu bylo 12 samopalů a 2 radiostanice R–105.

³⁵⁹ Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno–desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 64.

Kostin, Boris Akimovič: *Margelov. Molodaja gvardija*. Moskva 2005, s. 194.

Národní shromáždění, ministerstva, velvyslanectví států Varšavské smlouvy, Čs. televize, Čs. rozhlas, ČTK, Národní výbor hl. m. Prahy, Státní banka, tiskárny, městská vodárna, Hlavní nádraží, pankrácká nemocnice, Obvodní výbor KSČ na Praze 1, letiště Ruzyně, MNO, GŠ ČSLA a 1. provozní brigáda.

Budova Národního shromáždění na Senovážném náměstí pod kontrolou sovětských tanků, srpen 1968 (VHÚ)

18. gmsd (360. tp, 275. gmsp, 278. gmsp. a 280. gmsp) od 11GA směřovala – snad z prostoru Zhořelce – do prostoru severních Čech zhruba po trasách Rumburk – Česká Lípa nebo vlevo na Mimoň a Bělou pod Bezdězem a Liberec – Turnov.³⁶⁰

V této oblasti se nalézala poměrně malá část jednotek ZVO (Liberec, Stráž pod Ralskem), Silničního sboru (Liberec), 10LA (Hradčany u Mimoně) a také VVP Mimoň.

Na trase postupu se sovětské jednotky krátce před 2.00 pokusily obsadit útvar Pohraniční stráže (19. brigáda PS Děčín) v Grabštejně u Hrádku nad Nisou, ale jejich vstup zaznamenali v Rumburku u 1. okružového chemického skladu již ve 23.40 dne 20. 8. (k obsazení nedošlo) a před 1.00 i v Jablonném v Podještědí. Jako reakci na invazi pak chemici přerušili spojení útvaru MLA v Jiříkově (VÚ 6174/J) s Budapeští.³⁶¹

Ve VVP Mimoň tehdy pracovaly mj. jedna rota 13. průzkumného praporu a tankový prapor 13. tp (Čáslav). Ani zde nebyly objekty VVP, kromě jednoho (okolo 11.00 u Bělé pod Bezdězem) a letiště Hradčany, přímo obsazeny. Volná zůstala i 4. tanková základna v blízké Stráži pod Ralskem. Ve 13.00 přišel na posádku VVP velitel České Lípy (obsazena před 1.35) kpt. Mojsin v doprovodu svého ZVP (zástupce velitele pro věci politické) mjr.

Sovětské tanky v ulicích Liberce v srpnu 1968 (ÚSD)

Tokarina, aby s čs. důstojníky projednali své požadavky. S ničím však neuspěli, a tak se s nepořízenou vrátili ke svým asi 60 vojákům v lese u Č. Lípy. U dotčeného letiště 2. stíhacího bombardovacího leteckého pluku (dále též sbolp) 10LA se pozemní sledy SA objevují asi ve 2.25 (podle jiných zdrojů již v 1.00 až 1.30) a do 4.00 tu již přistávají první dopravní letouny An-12. Za nimi následují letouny MiG-21PFM, nejspíše z 833. slp (posádka Altes Lager u Jüterbogu v NDR), a vrtulníky Mi-6.³⁶²

V dalším výcvikovém prostoru Mělník – Mlázice – Strážnice se na divizní taktické ukázkové cvičení ZVO – pro delegaci důstojníků Varšavské smlouvy – chystaly: štáb 1. td (Slaný), její 2. tp (Rakovník), který byl v Kojetíně, 21. tp (Žatec) nacházející se v oblasti Tureč a 3. msp doslova roztažený mezi Kojetínem – Mělníkem – Mladou Boleslaví – VVP Mladá a VVP Mimoň, část 1. samostatného raketometného oddílu (Terezín, zbytek cvičil u Turnova), 16. samostatný dělostřelecký oddíl (Terezín),

³⁶⁰ Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: *Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991)*. Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

³⁶¹ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti 1. OCHS Rumburk za období 20. 8. – 30. 8. 1968, 30. 8. 1968, s. 1–2. Tamtéž, Hlášení o činnosti 105. pcho od 20. 8. 07.00 hod. do 30. 8. 06.00 hod., 1. 9. 1968, s. 1.

³⁶² Tamtéž, Hlášení o činnosti 13. td podle RVZVO číslo 028, 31. 8. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení podle RVZVO č. 028, 30. 8. 1968, s. 1–2.

Hlášení o situaci u 4. t. z. od doby obsazení, 31. 8. 1968, s. 1.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis pplk. Ing. Bedřicha Kalisty, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 6.

Tamtéž, osobní spis pplk. Vasil Chymčáka, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 4.

Tamtéž, osobní spis plk. Ing. Jiřího Kubů, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 5.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: *Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991*, rukopis, s. 14–15.

91. pontonový prapor (Terezín) včetně dalších podpůrných jednotek; rota přepravních prostředků, ženijní rota a jednotky týlového zabezpečení 11. ženijního praporu 19. msd; část štábu 2. msd (Sušice) a její 10. msp (Janovice nad Úhlavou).³⁶³

Asi od 2.00 projížděly Libercem tankové kolony ve směru Frýdlant – Turnov a od 3.00 zněly městem v nepravidelných intervalech výstřely ze samopalů a kulometů, byli první mrtví a ranění. Před 5.00 počal nad Libercem přelet velkého množství An-12 tvořících další vlnu vzdušného mostu. Dopoledne najel jeden z tanků do podloubí na náměstí a po zasypání rozbitým domem zahájil střelbu po občanech. Následně byly tři sanitky těžce poškozeny couvajícím tankem a na místo musela přijet vojenská sanitka s hlavním lékařem.³⁶⁴

20. td (8. gtp, 76. gtp, 155. tp a 144. msp) ze Severní skupiny vojsk postupovala po ose Sklarska Poreba – Harrachov – Tur-

Tragédie v Liberci 21. 8. 1968 a pohřeb obětí (ÚSD)

nov – Mnichovo Hradiště – Mladá Boleslav – VVP Mladá, čímž zcela znehybněla všechny jednotky 13. td (Mladá) i ojedinělé útvary ZVO (Liberec, Luštěnice u Mladé Boleslavi).³⁶⁵

Již od půlnoci 21. 8. do 3.30 zaznamenávali příslušníci PO VB Harrachov nepřetržitý průjezd vojsk Varšavské smlouvy, který pak pokračoval až do 18.30 s půlhodinovými až hodinovými přestávkami.³⁶⁶ Krátce před 3.00 vjela sovětská vojska do Turnova (361. dp) a o hodinu později i do Mladé Boleslavi (okolo 8. msp průzkumné jednotky projížděly již okolo 2.00), kterou obsadil motostřelecký prapor posílený rotou tanků.

Část jednotek poté zamířila přes Brandýs nad Labem a Starou Boleslav patrně na Prahu a část různými cestami do VVP Mladá, kde se na velitelskoštábní cvičení připravovaly: štáby 2. tp (Rakovník), 21. tp (Žatec) a 3. msp (Louny) z 1. td. Krátce před 4.00 projela např. první sovětská kolona od Horního Bouzova přes Dolní Bouzov (ženijní sklad – VÚ 9124 nebyl obsazen, asi 13 km severovýchodně od Mladé Boleslavi) a Skyšice směrem na Milovice a další ji následovaly po celý den až do noci.

Okolo 4.00 vjely první sovětské jednotky zadní branou do posádky Mladá, ale hned zase odjely. Až ve 4.35 přijel od Benátské Vrutice tankový prapor SA vedený zástupcem velitele 20. td SA, který nechal zablokovat všechny výjezdy z kasáren i letiště Boží Dar. Ve 5.45 přišel na velitelství 13. td zástupce sovětského velení a důrazně požadoval vystěhování celé posádky (zřejmě kvůli přemístění velitelství invazních vojsk z Legnice) i shromáždění všech zbraní u jednotlivých útvarů na jednom místě. Ostrý konflikt, do něhož se tak dostal s velitelem 13. td, se povedlo vyřešit, až když se přes NGŠ gen. K. Rusova podařilo zkontaktovat maršála A. A. Grečka a ten skrze gen. A. M. Jamščikova rozkaz změnil. V následující debatě se poté dohodlo, že pro potřeby SA se urychleně vyklidí pouze II. tábor. 3. tanková základna v nedalekých Luštěnicích zůstala podobné pozornosti v prvních dnech ušetřena, i když se po okolních komunikacích přesouvaly tankové a speciální útvary SA a vzduchem přelétávalo značné množství především dopravních letadel.

73. pontonový prapor v Kostelci nad Labem (6 km severozápadně od Brandýsa) tolik štěstí neměl, protože ho v 9.30 „navštívila“ hlídka SA v síle čtyř s třemi OT vyzbrojenými velkorážními kulomety a její velitel oznámil, že má rozkaz zabránit výjezdu všech vozidel z kasáren. Po jednání nakonec povolil průjezd jednotlivých automobilů pro hospodářské účely.³⁶⁷

³⁶³ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 1 td v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 2–4.

Tamtéž, Hlášení podle doplňku rozkazu velitele ZVO č. 028 ze dne 29. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 1.

Tamtéž, Předložení hlášení o činnosti útvaru od 20. 8. 1968 do 30. 8. 1968 podle rozkazu č. 028, 2. 9. 1968, s. 1.

³⁶⁴ Tamtéž, Hlášení o činnosti 105. pcho od 20. 8. 07.00 hod. do 30. 8. 06.00 hod., 1. 9. 1968, s. 2.

³⁶⁵ Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: *Sovětskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991)*. Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

³⁶⁶ AMV, f. Pohraniční oddělení ve Východočeském kraji, okr. Semily, PO VB Harrachov, Pohraniční kniha od 12. 8. 1967 do 9. 9. 1969, neusp., zápis č. 709, 21. 8. 1968, s. 142a–143.

³⁶⁷ VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti 1. td v době od 20. 8. do 30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 13. td podle RVZVO číslo 028, 31. 8. 1968, s. 2–3.

Tamtéž, Hlášení o činnosti 311. tdb od 20. 8. 1968 – 07.00 do 30. 8. 1968 – 06.00 hod., s. 2.

Tamtéž, Předložení hlášení o situaci u 3. tankové základny, 1. 9. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení k rozkazu VZVO číslo 028/68, 2. 9. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti útvaru, dle rozkazu velitele ZVO, 1. 9. 1968, s. 2.

Polské tanky při přesunu na cvičení v polovině 60. let

Navazující „sektor“ náležel 11. td PLA, která se z výchozího prostoru Chojnów – Złotoryja – Jawor přesunula dne 20. 8. do 23.00 po dvou osách do nástupních prostorů Lubawka (Złotoryja – Kamienna Góra) a Mieroszów (Jawor – Świebodzice), aby po vydání signálu k invazi pokračovala po dvou trasách: 1. Lubawka – Trutnov – Dvůr Králové nad Labem – Hořice – Chlumec nad Cidlinou – Týnec nad Labem a 2. Mieroszów – Hronov – Náchod – Česká Skalice – Hradec Králové – Pardubice. Přičemž z 1. trasy směřovaly boční osy na Vrchlabí a Jilemnic; Jičín; Kolín, Kutnou Horu a Čáslav s cílem zřídit vojenská velitelství ve Dvoře Králové, v Trutnově, Hořicích, Jičíně a v Čáslavi. Pro 2. trasu to platilo především pro Přelouč, kde se vedle Jaroměře, Hradce Králové a Pardubic také měla zřídit komandatura.³⁶⁸

Leteckou podporu pro polské svazky plnilo 13 průzkumných Lim-2R a zhruba dvě desítky vrtulníků typů Mi-2, Mi-4 a Mi-8T.³⁶⁹

V dané oblasti byly dislokovány osamocené jednotky ČSLA ze stavu ZVO (Kolín), část sil SVO (Jaroměř, Jičín a Pardubice) a 10LA (Hradec Králové, Pardubice a Čáslav) i 7A PVOS (Opatovice nad Labem) a přímo podřízené útvary MNO (Nové Město nad Metují).

Prvním cílem útoku byly čs. hraniční přechody, celnice, oddělení pohraniční kontroly a pohraniční oddělení VB. Kromě 1. úderného praporu PLA se přepadů svých čs. kolegů zúčastnili hlavně příslušníci 5. sudetské brigády WOP (celkem 14 pododdílů), které ze štábu 2A PLA ve Swidnici řídil náčelník štábu brigády pplk. Tarnawski.³⁷⁰

Okolo 23.50 se již v pásmu 11. td PLA k určeným cílům skrytě blížily přepadové skupiny 1. úderného praporu, aby se záhy dočkaly signálu BURZA (BOURE) a zahájily za Poláky ostrou fázi operace DUNAJ.

Na první ose postupu zaskočila jedna ze skupin 1. útočného praporu, vedená por. Jerzy Wróblem, naše osazenstvo pohra-

Naši a polští vojáci v 60. letech (Muzeum Policie ČR)

ničního objektu v Lubawce tak, že se nikdo nezmohl na odpor. Všichni byli zatčeni včetně velitele, který se zrovna koupal ve vaně. Pak už přišly na řadu Královec, Bernartice, Žacléř a Chvalč (v 1.00 zatčen náčelník PO VB kpt. Dušánek, odvezen do PLR a propuštěn ve 4.00) na Trutnovsku a v 1.20 jedna z útočných skupin vedená por. J. Labuszewskim ovládla zdejší televizní vysílač Černá hora. Za přepadovými skupinami a za WOP následoval 3. tp z 11. td, který okolo 2.00 dospěl za Trutnov a do 5.30 k Hořicím. Mezitím ve 2.30 přišel od gen. Siwického vzkaz, že ČSLA dostala rozkaz neklást odpor, a proto s ní má PLA navazovat kontakty, setkání a neodzbíjet ji.³⁷¹

Až do rozednění postupovala PLA na všech úsecích (11. i 10. td) bez větších problémů, ale s rostoucím počtem obyvatelstva v ulicích nastaly potíže. Někteří občané demonstrovali proti projíždějícím jednotkám, jiní postavili barikády ze starých aut a nákladních automobilů, další se s kombajny, traktory a s nákladními auty vřazovali do vojenských kolon, aby je zpomalili. Asi nejznámější je „ohnivá stěna“ ze zapálených pneumatik v Trutnově, která po několik hodin bránila PLA v průjezdu městem. Přesto v dopoledních hodinách 3. tp dosáhl Chotusice (3 km severně od Čáslavi). U Chlumce nad Cidlinou a Horního Jelení (4,5 km na jihovýchod od Holic) tou dobou v rámci cvičení PROTOKOL pobývaly dva prapory 1. spojp (Beroun) a od 7.00 Kutnou Horou údajně projížděla neupřesněná vojska směrem na Tábor. Do pozdních večerních hodin 3. tp zůstal rozmístěn mj. v lese 5 km jižně od Čáslavi.

Mezi 8.00 – 9.00 přelétával nad čáslavským letištěm 28. sbolp ČSLA sovětský průzkumný IL-28R a snad už kolem 8.00 tu přistál první MiG-15UTI SA. Sovětský podplukovník pak požádal o zapnutí prostředků RTZ, protože zde přistane celý pluk, ale k tomu nedošlo. Teprve když nedlouho po poledni dosedl jiný sovětský MiG-15UTI s velitelem pluku, přiletělo okolo 15.00

³⁶⁸ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 134.

³⁶⁹ Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 13.

³⁷⁰ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 137.

³⁷¹ Tamtéž, s. 148–149, 157 a 223.

Československý MiG-15 UTI s přibližovacím zařízením v 50. letech (VHÚ)

z Legnice i 38 stíhacích MiGů-19S SA, zřejmě od 168. slp (posádka Starokonstantinovo, PRIKVO) ze 131. sls, k večeru se tu objevil i dopravní An-12. Teprve pozdě odpoledne přijel k bráně letiště polský OT, ale služba ho nepustila dovnitř. Proto tam 33 tanků 3. tp PLA vjelo až v nočních hodinách.

8. tp od 11. td – přesněji jeho 1. a 2. tanková rota a průzkumná četa – se dopoledne rozmísťovaly v Jičíně, 3. tanková rota v Městci Králové, 4. rota v prostoru Jičíněves – Slatiny – Liběšice (přibližně 6 km jižně od Jičína) a 5. rota v oblasti Kamenice – Kováč (asi 7 km jihovýchodně od Jičína). Velitelské stanoviště 8. tp bylo právě u Kováče. Do noci se jeho rozestavení stabilizovalo v prostoru Jičín – Městec Králové – Konecchlumí (9 km východjihovýchodně od Jičína). Mezi Hořicemi a Dvorem Králové u Zdobína nocovaly týlové jednotky 11. td.

V oblasti působnosti obou pluků se do 17.00 počalo s organizací komandatur v Trutnově (Dvoře Králové nad Labem – srov. 29. tp), Hořicích, Jičíně, Týnci nad Labem a v Kutné Hoře, ovšem jen v místech dislokace útvarů PLA a ne ve městech, jak se původně plánovalo.³⁷²

Operace 1. útočného praporu však neskončily s útoky na naše pohraniční orgány, protože ještě během 21. 8. dostaly 4 skupiny (jeden důstojník + sedm vojáků) za úkol ochromit radiovysílač u Mělníka (zřejmě Mělník – Chloumek, asi 2 km severovýchodně od Mělníka), který údajně převzal vysílání obsazeného rádia v Hradci Králové (ve skutečnosti místo Hradce patrně vysílal některý z tzv. svobodných vysílačů, protože Chloumek byl mimo provoz). 32 příslušníků ve vrtulnících Mi-8 přistálo u objektu a vyřadilo vysílač z činnosti (podobný osud měl potkat také televizní převaděč Pardubice).³⁷³

Na druhé ose postupu na Teplicku a Broumovsku, pokud půjdeme směrem od západu na východ, vypadala situace tak, že

v 0.45 přepadli vojáci PLA PO VB Teplice nad Metují. Přitom už asi ve 23.30 (20. 8.) se na nádraží v Meziměstí (8 km severozápadně od Broumova) u výpraviho Šedy zastavil během obchůzky jeden z příslušníků tamního PO VB a výpravčí mu při této příležitosti řekl, že mu volal polský kolega z Mioszowa (nebo z bližšího Mioszowa; 4 km severozápadně od Meziměstí), protože viděl pohyb sovětských vozidel. Příslušník si tuto zprávu v Mioszowě (Mioszově) samozřejmě ověřoval a zdejší výpravčí mu navíc sdělil, že sovětská – či spíše polská – vojska jedou směrem Mioszow – Sobisl(?). O půlnoci oznámila mezi Mioszowem a Meziměstím ležící celnice Ehlová (dnes Starostín – Golińks) na zhruba 2 km na jihovýchod vzdálené PO VB Meziměstí, že na silnici u státní hranice stojí velká kolona obrněných vozidel a tanků. Ta již okolo 0.15 projížděla po silnici od Starostína přes Meziměstí a dále do vnitrozemí. Praporčík Vlček proto volal na stanoviště WOP Golińks kvůli vysvětlení, a tam mu řekli, že por. Jurkovský přijede na PO VB Meziměstí a sdělí podrobnosti. Stalo se tak v 1.00, kdy v přítomnosti 10 vojáků WOP Jurkovský nejdříve tvrdil, že jde o cvičení, a pak při-

Setkání našich a polských pohraničníků v roce 1965 (VÚA)

³⁷² Tamtéž, s. 151–152 a 156.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti útvaru, 31. 8. 1968, s. 1.

Tamtéž, Hlášení o činnosti pluku ve dnech 20. 8.–30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 1.

Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 76–77.

³⁷³ Tamtéž, s. 157.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 23.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genpor. Ing. Ladislava Sochora, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 4.

Vysílač Mělník – Chloumek pracoval na frekvenci 1137 kHz a s výkonem 100 kW patřil k silnějším vysílačům schopným vysílat i do zahraničí. V noci z 20. na 21. 8. invazní vojska do jeho areálu údajně nenašla potmě vjezd a při jízdě podle signálních světél umístěných na vysílači kvůli letadlům jeden OT náhodně přerazil hlavní sloup el. vedení, čímž ho zcela vyřadil z provozu.

<http://home.tiscali.cz/iradio/chloumek.htm>.

znal, že PLA přišla na pomoc dělnické třídě v ČSSR. Následně prap. Václava Vlčka a nstržm. Břetislava Vránu nechal odzbrojit a přerušit telefonické spojení. Posléze si vyžádal povolání náčelníka oddělení npor. Miroslava Ringla i jeho zástupce npor. Karla Hornycha (přitom se přes telefon ČSD podařilo dát zprávu na OO VB Náchod), které po jejich příchodu dal rovněž odzbrojit. Poté por. Jurkovský nařídil vydání veškerých zbraní, střeliva a dokladů. Ve 2.15 byli npor. Ringl a npor. Hornych se všemi zabavenými věcmi odvezeni na WOP Goliňks. Vojíni WOP Vlčkovi s Vránou nařídili odejít z PO VB, zamkli ho a předali jim klíče. Ve 4.30 se propuštění Hornych a Ringl vrátili s věcmi na PO VB

V 1.40 „přišlo na řadu“ PO VB Heřmánkovice (4 km severozápadně od Broumova), které obsadila PLA a WOP. I tady byly násilím zabaveny zbraně, munice a všechny spisy, aby se ve 3.30 bez závad vrátily, tomu se naštěstí vyhnul ppor. Jan Marek, který byl mezi 1.40 – 2.00 zatčen ve svém domě v Heřmánkovicích kpt. Zielinskim z WOP, protože příkaz k jeho zavlčení do Polska byl rovněž ve 3.30 zrušen, to se týkalo i příslušníků OO VB Broumov npor. Antonína Čadila a npor. Jaroslava Provozніка, které tu Poláci také zadržovali.

PO VB Otovice (4 km jihovýchodně od Broumova) zaznamenalo zahájení invaze v 0.05 a ve 0.45 jej napadli vojáci PLA, následovalo odzbrojení, přeřezání telefonů a ve 2.00 zatčení náčelníka oddělení mjr. Josefa Šnýdra, kterého WOP spolu se spisy odvezla do Polska, odkud byl s nimi vrácen ve 4.45. V 1.55 přepadla PLA PO VB Machov (6 km severovýchodně od Hronova), odkud odvezla jeho náčelníka npor. Jiřího Vajsara do PLR, aby ho ve 4.30 propustila. V Deštném v Orlických horách Poláci ve 2.15 na PO VB zatkli hlídku VB pprap. Jireše a Koldu i náčelníka PO VB pprap. Matyáše, kterého také vzali do PLR, všichni tři byli propuštěni ve 4.00. Nakonec byli ve 2.30 v Hronově zadrženi zdejší náčelník PO VB kpt. Zdeněk Šorm a náčelník OO VB Hronov kpt. Bohumír Macek, z Polska je pustili ve 4.45. Dalšími místy byly Běloves a Česká Čermná u Náchoda a Orlické Záhoří až na Žamberecku.

Celkem si WOP nárokovalo odzbrojení 12 důstojníků, 18 poddůstojníků a tří občanských zaměstnanců, převzetí 64 kusů dlouhých a 48 kusů krátkých palných zbraní, nezjištěného množství munice a 50 kg trhavin. Do Polska dopravilo devět důstojníků, jednoho poddůstojníka a zmíněnou úřední dokumentaci, vše se postupně vrátilo do ČSSR na základě rozkazu gen. Siwického vydaného ve 2.30.³⁷⁴

Přes Meziměstí se ubíral 42. msp PLA, který do 2.00 pronikl za Polici nad Metují a v 5.30 se nalézal u České Skalice. Před 10.15 stálo jeho čelo na severozápadním okraji Hradce Králové

u Plotíště nad Labem a zvažovalo se, jak hlavní síly pluku ze západu Hradec objedou, aby nedošlo ke střetu s obyvatelstvem ve městě. Zbytek pluku se zatím rozmístil na severovýchodě mezi obcemi Rusek a Slatina s velitelským stanovištěm uprostřed v Pileticích. Na jihozápad od Hradce – v prostoru Kunčice – Stěžery – Libčany se usídlily divizní 32. dělostřelecký oddíl houfnic, 16. ženijní prapor a 17. chemická rota, zatímco 5. plp byl 2 km jihovýchodně od Hradce.

Sovětské letouny Jak-28 během cvičení vojsk PRIKVO KARPATY (VHÚ)

Přitom zhruba od 5.00 nad Hradcem létal průzkumný Jak-28R (snad od 164. samostatného gardového průzkumného leteckého pluku, posádka Brzeg, PLR), asi od 5.30 doprovázený plně vyzbrojeným letounem Jak-27 nebo Jak-28P. První sovětské letouny přistály v Hradci Králové na letišti rušeného 30. sbolp údajně už v 6.30, nicméně okolo 9.00 přiletělo od severovýchodu asi 50 MiGů-17A z 42. gardového sbolp (posádka Zagaň, velitel plk. Těmnikov, náčelník štábu pplk. Čepurenko, zástupce velitele pro věci politické mjr. Dubovik). Krátce poté začalo rušení radiolokačních prostředků na letišti a jako prv-

³⁷⁴ AMV, f. Pohraniční oddělení VB ve Východočeském kraji, okr. Náchod, PO VB Teplice nad Metují, sign. M 6/14, inv. č. 15, Kniha služeb od 1. 1. 1968 do 13. 8. 1969, zápis č. 733, 20. 8. 1968.

Tamtéž, PO VB Meziměstí, sign. M 6/9, inv. č. 8, Kniha služeb od 16. 2. 1967 do 13. 11. 1968, zápis, 20. 8. 1968.

Tamtéž, sign. M 6/9, inv. č. 11, Kniha služeb od 1. 7. 1966 do 31. 12. 1968, zápis, 21. 8. 1968.

Tamtéž, PO VB Heřmánkovice, sign. M 6/5, inv. č. 4, Kniha služeb od 1. 7. 1966 do 31. 12. 1968, zápis č. 658, 21. 8. 1968.

Tamtéž, PO VB Otovice, sign. M 6/12, inv. č. 7, Kniha služeb od 3. 11. 1967 do 14. 5. 1971, zápis č. 303, 21. 8. 1968.

Tamtéž, PO VB Machov, sign. M 6/8, inv. č. 13, Kniha služeb od 1. 11. 1966 do 31. 12. 1968, zápis č. 590, 20. 8. 1968.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 11/1/5, k. č. 35, Příloha k čj. III/1 Gn 02/68, Dokumentace některých případů vměšování do vnitřních věcí ČSSR, 1968, s. 2–3. Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 148–149.

ní přistál letovod nadřízené 149. sbold pplk. Gaponov. Se svým MiG-15UTI doroloval až k řídicí věži a požádal o zapnutí techniky pro řízení sestup a přistání, když mu to bylo odepřeno, naváděl letouny na přistávací plochu sám. Polský 42. msp na letiště a do Hradce pronikl až v poledních hodinách a sovětský pozemní sled přijel na letiště teprve k večeru.

Do večera se dislokace polských útvarů změnila následujícím způsobem: 42. msp (bez 1. praporu) a prapor 122mm minometů zaujal postavení na letišti v Hradci Králové, kde zároveň blokoval náš 30. sbolp, 24. letištní prapor, 12. prapor RTZ a 10. velitelskou letku. Jeho 1. prapor a prapor 120mm minometů se utábořily u Bukoviny (8 km jižně od Hradce), 32. dělostřelecký oddíl houfnic, 16. ženijní prapor a 17. chemická rota se „schovaly“ v lese 6 km na západ od Hradce a 5. plp do lesa u Nového Hradce (3 km jihovýchodně od Hradce Králové).

Za 42. msp se nalézal 29. tp, z něhož dopoledne jedna rota tanků pobývala na silnici Jaroměř – Dvůr Králové, dvě na silnici Jaroměř – Česká Skalice, severně od Jaroměře, a čtvrtá v prostoru Nové Město nad Metují. Velitelské stanoviště pluku bylo v Čáslavkách (přibližně 2 km severovýchodně od Jaroměře). V nočních hodinách již 29. tp ovládal trojúhelník Dvůr Králové – Jaroměř – Nové Město nad Metují.³⁷⁵

Také v prostoru 42. msp a 29. tp vznikly do 17.00 komandatury ve Dvoře Králové, Hradci Králové a v Pardubicích v pro-

Polský obrněný transportér na letišti v Pardubicích, srpen 1968 (VHÚ)

storech soustředění PLA, přičemž podle plánu se pro odpor místních orgánů podařilo umístit ve městě pouze komandaturu v Jaroměři.

Vzhledem k nastíněným zpožděním vydal už ve 14.00 gen. Siwicki další rozkaz, ve kterém svým podřízeným zdůraznil, že do konce dne mají všechny útvary zaujmout určená postavení, zároveň zakázal na čs. území rekvírovat a vznášet jakékoliv materiální požadavky na naše civilní i vojenské instituce. Veškeré potřeby PLA měly být zajištěny z PLR. Nařídil posílit ochranu kolon, zřídit nepřetržité spojení z předsunutého velitelského stanoviště 2A PLA 4 km severovýchodně od Hradce Králové, přesně dodržovat termíny pro předkládání hlášení, vybudovat komandatury a ve městech dohlížet na pořádek.³⁷⁶

Druhá polská divize – 10. td – postupovala z oblasti Opole – Niemodlin – Biala – Krapkowice do nástupišť Pietrowice (Biala – Glubczyce) a Plisz (Głogówek – Baborów) a dále po obou trasách: 1. Pietrowice – Krnov – Bruntál – Rýmařov – Šumperk – Lanškroun – Litomyšl – Chrudim a 2. Plisz – Opava – Šternberk – Mohelnice – Svitavy – Polička – Hlinsko – Havlíčkův Brod. U 1. trasy lze určit zamýšlené boční osy postupu na Ústí nad Orlicí a Žamberk; Holice s komandanturami v Šumperku a v Ústí nad Orlicí. U 2. trasy to byly Bystřice nad Pernštejnem; Žďár nad Sázavou a Golčův Jeníkov s vojenskými velitelstvími ve Svitavách, v Bystřici nad Pernštejnem, Hlinsku, Žďáru nad Sázavou a v Havlíčkově Brodu.³⁷⁷

V prostoru její působnosti se nacházela část naší 4. td (Šumperk, Havlíčkův Brod), útvary SVO (Vysoké Mýto a Červená Voda), VVO (Opava) a přímo podřízené MNO (Česká Třebová) i 10LA (Čáslav). Po rozšíření oblasti o Olomouc k nim přibýly i svazky 10LA na tamním letišti, silniční sbor a 6. dělostřelecká základna (VVO).

Na 1. ose postupu přepadli polští výsadkáři v 0.15 PO VB Krnov, kde brutálně odzbrojili příslušníky VB, potom násilím vypáchli skříně, odcizili zbraně, peníze, tužky aj. Tím to ovšem neskončilo. Postupně tu pozatýkali několik čs. velících důstojníků od zdejší pobočky 5. tankové základny (Opava), kteří se přišli na VB informovat, co se děje. Nechybělo proto mnoho, aby vojáci v základní službě bez svých zadržovaných nadřízených vzali do rukou zbraně a střetli se s polským 13. tp, který za výsadkáři postupoval. Ten pak okolo 2.00 dospěl k Rýmařovu a do 5.30 postoupil náročným horským terénem jen k Sobotínu, aby zanedlouho uvízl v „objetí“ našich občanů v Šumperku. Kvůli několikahodinovému zpoždění velitel divize brig. gen. Koper nařídil dalším postupujícím jednotkám, aby se neprůjezdná místa pokusily obejít po vedlejších komunikacích,

³⁷⁵ Tamtéž, s. 149, 151–152.

Rampa, Miroslav – Rodr, Josef a spol: Jdi domů, Ivane! Vydavatelství a nakladatelství novinářů Hradec Králové, Hradec Králové 1990, s. 6.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis pplk. Ing. Zbyňka Češovského, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 21.

Tamtéž, Dislokace útvarů ČSLA a útvarů intervenčních vojsk Varšavské smlouvy, umístěných během operace Dunaj na československých letištích – konec srpna 1968, s. 3.

³⁷⁶ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 151–152 a 156.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 134.

kacích, totéž platilo i pro útvary přesouvající se po 2. ose postupu.³⁷⁸

Ještě okolo půlnoci gen. Siwicki přepodřídil 17. msp ze 4. msd 10. tankové divizi PLA a přidělil mu k obsazení „volný úsek“ čs. území v prostoru Rokytnice v Orlických horách – Kostelec nad Orlicí – Ústí nad Orlicí včetně tamního rozhlasového vysílače (Andrlův chlum, 2 km jihozápadně od Ústí nad Orlicí). Ve 4.00 se 17. msp začal z prostoru soustředění 4. msd přesouvat do svého východiště v Bystrici Klodzké a ve 14.20 již od Bystrice směřoval do ČSSR (jako nejschůdnější se nabízí trasa Bystrica Klodzka – Miedzylesie – Boboszwów – Lichkov – Mladkov – Žamberk). Do 20.30 byl jeho 1. prapor 2 km západně od Žamberku, 2. prapor 2 km západně od Rychnova nad

Polský tank T-55 na letišti v Pardubicích, srpen 1968 (VHÚ)

Kněžnou a 3. prapor východně od Ústí nad Orlicí. 22. dp (taktéž od 4. msd, ale bez 2. a 3. dělostřeleckého oddílu) se utábořil na sever od Líšnice, přibližně 4 km východně od Žamberku.³⁷⁹

Druhá osa postupu přivedla 25. msp z 10. td okolo 2.00 do Moravského Berouna a v 5.30 do Šternberku, odkud se proti původnímu plánu (velitel 10. td brig. gen. M. Koper dostal rozkaz v době, kdy již 25. msp překročil hranici) vydal do Olomouce, kam bez ohledu na protesty civilního obyvatelstva dojel o hodinu později. Za ním postupující 2. tp však ve Šternberku zastavili demonstrující občané. Právě útvary 10. td se s akcemi civilistů nejvíce natrápily, takže postup se jim podařilo obnovit teprve v noci z 21. na 22. 8. Se zřizováním komandatury se tady uspělo jen v Olomouci, ale rovněž pouze v místě dislokace polských jednotek.³⁸⁰

Přes veškeré vzniklé potíže bylo na konci prvního dne invaze v ČSSR soustředěno celkem 12 846 vojáků, 456 tanků, 320 OT, 178 děl, 2564 automobilů a šest stíhaček – dohromady dvě tankové divize, jeden motostřelecký pluk, část jednotek 2A PLA a její předsunuté velitelské stanoviště.³⁸¹

Na rozdíl od PLA o postupu 24. msd SA (181. tp, 7. msp, 310. msp a 274. msp) gen. Jaškina tak detailní informace zatím nemáme. Jisté však je, že v několika proudech mezi Hlučínem a Českým Těšínem směřovala jihozápadním směrem zhruba po čáru Olomouc (VVP Libavá) – Přerov – Holešov – Vsetín a že ji mohla dosáhnout za 4 hodiny, když urazila zhruba 120 km.³⁸²

Ve vytyčené oblasti byly dislokovány jednotky 3. msd (Práslavice, východně od Olomouce), VVO (Frenštát pod Radhoštěm), 10LA (Mošnov), 2. sboru PVOS (Ostrava) a útvary podřízené MNO (Holešov, Hranice, Lipník nad Bečvou).

Při postupu do ČSSR si příslušníci Železné divize příliš servítky nebrali, protože 20. 8. ve 23.55 bylo např. PO VB Pišť (8 km severně od Hlučína) přepadeno projíždějící kolonou SA. Oddělení obklíčil velký počet vojáků a zbytek se domáhal „vstupu“ do budovy. „Po vpádu na odd. PO–VB orgána PO–VB prap. [Josefa] Smolku hned zajistilo 5 ozbrojených rudoarmějců a v tom na odd. vtrhlo asi dalších 15 ozbrojenců, kteří zajistili při prohlížení oddělení i přítomného prap. Oldř[icha]. Vítečka.“ Mjr. SA, který vedl kolonu, nařídil odebrání střeliva příslušníkům VB. Ti se je však zdráhali vydat. Vojáci SA již odjížděli samopaly, že oba zastřelí, ale po 15 minutovém vzdorování se příslušníci nakonec nechali odzbrojit a hned nato byli odvedeni před oddělení k obrněné koloně, aby Sovětům ukázali cestu do Hlučína. Prap. Smolka je musel vést až do Bílovce (19 km jihozápadně od Hlučína, přes Ostravu–Porubu), kde mjr. SA nařídil vydat prap. Smolkovi potvrzení o propuštění, aby mohl zpět, zároveň mu vrátil dva zásobníky do pistole. Prap. Víteček byl nucen jet s kolonou až do Oder (7 km jihozápadně od Fulneku). Mezitím bylo ve 3.30 oddělení nalezeno bez stálé služby, načež příslušníci VB Bukač a Tvarůžka okamžitě převzali výkon služby, svolali ostatní kolegy a dohodli se s MěO VB v Hlučíně na dalším postupu. Prap. Smolka se na oddělení vrátil v 6.15, prap. Víteček až v 10.00.³⁸³

Dne 21. 8. v 0.15 přijali zase na PO VB Karviná–Darkov telefonické oznámení pracovníka celnice Hrni, že přes hraniční přechod na celnici č. 1 projela kolona SA a pokračuje do ČSSR.³⁸⁴

³⁷⁸ Tamtéž, s. 148–150.

AMV, f. Pohraniční oddělení VB v Severomoravském kraji, okr. Bruntál, PO VB Krnov, sign. O–4/4, inv. č. 47, Protokol událostí od 8. 5. 1968 do 23. 4. 1969, zápis č. 746, 21. 8. 1968.

³⁷⁹ Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 148 a 152.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 148–150, 152 a 156.

L. Pajórek patrně chybně uvádí opačné pořadí průjezdu M. Berounem a Šternberkem, což by znamenalo, že by se Poláci z neznámých důvodů stahovali!

³⁸¹ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 77.

³⁸² Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

Drogovoz, I. G.: Tankovyj meč strany Sovětov. Charvest, 2001, s. 215.

³⁸³ AMV, f. Pohraniční oddělení VB v Severomoravském kraji, okres Opava, PO VB Pišť, sign. O–9/8, inv. č. 10, Deník událostí od 26. 2. 1966 do 15. 9. 1972, zápis č. 29.

³⁸⁴ Tamtéž, okres Karviná, PO VB Karviná–Darkov, sign. O–6/7, inv. č. 113, Protokol událostí od 24. 1. 1966 do 11. 2. 1969, zápis č. 56, 20. 8. 1968.

O 25 minut dříve (ve 23.50) bylo obsazeno PO VB Český Těšín, do kterého SA násilně vnikla, odzbrojila a zadržela strážm. Vajčnera (měl stálou službu) a pprap. Rudolfa Tuchoně (právě končil hlídku). Dne 21. 8. v 11.15 byli oba konečně propuštěni a důstojník SA jim vrátil dva prázdné zásobníky do služebních pistolí, nikoliv však zásobník pprap. Tuchoně a přidělených 32 nábojů do pistolí.³⁸⁵

Brzy ráno dorazil k letišti v Mošnově (8. slp) 181. tp od 24. msd SA a nedlouho před 4.00 tu již přistávají sovětské bitevníky Su-7B/BM/U od 1. gardového sbolp (posádka Kunmadaras, MLR), během dopoledne se tu shromáždí 31 letounů, které však ještě večer odletí do maďarské Pápy. Jedním z příslušníků pluku byl gen. Fasjejenko, pokud ovšem nepatřil k 97. samostatné gardové průzkumné letce, 9–10 letounů Jak-28R (posádka Debrecen, MLR), která tu údajně rovněž pobývala.³⁸⁶

Čs. letoun Su-7 s viditelným původním sovětským označením (VHÚ)

Okolo 6.00 přijel průzkumný prapor divize k našemu 7. výsadkovému pluku v Holešově a pplk. Šerstbitov (nebo Šerobitov) se šel, s tanky a OT za zády, přivítat s našimi výsadkáři, u kterých měl být nedávno na exkurzi.³⁸⁷

Ve svazu 38A SA se cestou přes celé Slovensko po 1. ose postupu Vyšné Německé – Michalovce – Vranov nad Topľou – Prešov – Poprad – Liptovský Mikuláš – Žilina – Povážská Bystrica – Trenčín ubíraly 31. tanková divize (velitel genmjr. tankových vojsk Alexej Pavlovič Jurkov, PRIKVO), která se skládala ze 77. gtp, 100. tp, 237. tp a 322. msp (velitel pplk. Ivan Ostapovič Zubenko), a 15. tanková divize (velitel genmjr. Alexandr

Sovětský obrněný transportér BTR-60 v trenčínských ulicích (ÚSD)

Alexandrovič Zajcev, Běloruský vojenský okruh), jíž tvořily 29., 239. a 244. gtp a 295. gmsp.³⁸⁸

Na jejich budoucím teritoriu v té době působily útvary VVO včetně velitelství (Trenčín), 14. td (Michalovce, Prešov a Martin) a 11. železniční brigáda (Žilina).

V čele 31. td postupoval předzvědný oddíl plk. Sudarkina a již 20. 8. ve 23.30 přijely sovětské jednotky do Michalovců k našemu 63. msp, okolo 3.00 přijal velitel 14. td ČSLA v Prešově Zoltán Jakuš první sovětské důstojníky.³⁸⁹

Okolo 4.00 se kolona s gen. Majorovem zastavila poblíž Popradu kvůli odpočinku a právě zde velitel 38A o vlásek unikl smrti, když na jeho Volhu najel zezadu jeden ze tří tanků T-55 jeho ochranky (při střídání řidičů nechal první zařazenou rychlost a druhý, když nastartoval bez sešlápnuté spojky, skočil s tankem dopředu). Na místě však bohužel zemřel voják v hodnosti mladšího seržanta, který seděl vedle Majorova. Velitel ochranky plk. Spirin byl připraven tankisty uvěznit, ale gen. Majorov raději poslal celý svůj dozor do Trenčína. Krátce nato přistál poblíž vrtulník s genmjr. Jurkovem, který genpor. Majorovovi hlásil, že přesun probíhá normálně, jenom pplk. Elbakidze (velitel předpusunutého oddílu 128. msd) musel dát v Košicích okolo 2.00 několik salv z BMP (bojové vozidlo pěchoty). Majorov poté nařídil velitelům všech divizí urychlit postup a přesedl do BTR (obrněný transportér). V nedalekém VVP Kežmarok se tehdy na střelbách nacházel 11. protiletadlový oddíl 19. msd (Plzeň).³⁹⁰

³⁸⁵ Tamtéž, okres Karviná, PO VB Český Těšín, sign. O-6/2, inv. č. 97, Kniha událostí od 9. 11. 1967 do 12. 6. 1969, zápis č. 473, 20. 8. 1968, s. 88a.

Tamtéž, zápis č. 476, 22. 8. 1968, s. 89a.

VÚA – VHA, f. MNO r. 1968, sign. 11/1/5, k. č. 35, Příloha k čj. III/1 Gn 02/68, Dokumentace některých případů vměšování do vnitřních věcí ČSSR, 1968, s. 1.

³⁸⁶ Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 20.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis plk. Ing. Františka Rypla, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3 a 5.

³⁸⁷ VZ, f. ZS GŠ ČSLA, r. 1969, k. č. 6, Dopis mjr. Metoděje Mlčáka, 15. 10. 1969, s. 3.

³⁸⁸ Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

³⁸⁹ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovackija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 231.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genmjr. Zoltána Jakuše, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3.

Tamtéž, osobní spis pplk. Andreje Demjanoviče, Doplněk k životopisu, 14. 5. 1970, s. 3.

³⁹⁰ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovackija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 231, 234–235.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení o činnosti jednotek 19. msd ve dnech 20.–30. 8. 1968, 1. 9. 1968, s. 2.

Sovětský obrněný transportér BTR-152 v akci (VHÚ)

Údajně už zhruba ve 12.00 místního času volal gen. Majorovi jeho pobočník mjr. Bruninieks, že jsou v Trenčíně u gen. Kodaje, ale přivítání moc přátelské nebylo, Kodaj prý na Bruninieksa křičel, že je okupant, a ať ho zastřelí. To se potvrdilo i Majorovovi, když asi ve 14.00 (podle Kodaje v 16.00) dorazil se svým předsunutým velitelským stanovištěm na štáb VVO obklíčený 10 tanky, kde u vstupních vrat hlídali dva samopalníci z předzvědného oddílu plk. Sudarkina (oddíl jel na čele 31. td) a dva odzbrojení vojáci ČSLA. Při vstupu do Kodajovy kanceláře Majorovovi nikdo neodpověděl na pozdrav, když ale přistoupil ke Kodajovi, ten se mu zkroutěně opřel hlavou o hrud' a zašeptal, proč mu to udělali. Majorov se na něj obořil, že to přece sám chtěl a sliboval navádět vojska až do Prahy. Kodaj mu odpověděl, že si myslel, že k tomu nedorazí. Majorov pak pokračoval v tom smyslu – s tím se už nic nenadělá, plním úkol, přiděl mi prosím několik místností na předsunuté velitelské stanoviště 38A. Kodaj poté k Majorovu překvapení rychle řekl „Provedu!“ a zanedlouho se stanoviště zabydlovalo v jednom z křídel budovy štábu VVO. Velitelské stanoviště 38A si gen. Majorov zřídil na břehu Váhu u Trenčína, kde tábořil v době svého odchodu ze cvičení ŠUMAVA.³⁹¹

Podle gen. Majorova 38A ovládla do 24.00 celou oblast své působnosti a velitelé podřízených divízi mu hlásili svou polohu: 24. msd – jihozápadně od Ostravy, 128. msd – jižně od

Sovětský velitel a voják v ulicích Trenčína, srpen 1968 (ÚSD)

Olomouce, 31. td – jižně od Bruntálu, 254. msd – jihozápadně od Brna, 48. msd – severovýchodně Nova Mita (patrně Nové Mesto), 30. gmsd – jižně od Zvolena, 15. td – jižně od Milovic(?) a 12. msp BLA – severně od Banské Bystrice. Tyto údaje ovšem v případě 31. td, která by se tak promíchala s 10. td PLA a s 24. msd SA, stěží odpovídají pravdě, stejně jako, že by ji za ní postupující 15. td SA byla schopna předhonit a dojet až do Milovic(!). Velitelské stanoviště 12. msp BLA by u Banské Bystrice zase mohlo být jen tehdy, kdyby velitel pluku nechal své hlavní síly bez dozoru na východ od Zvolena a k Banské Bystrici se dostal sám pod ochranou Sovětů (srov. později), a nakonec by velitel skupiny armád Jih gen. Provalov musel ve své zprávě opomenout, že 21. 8. byla 48. msd zpětně přepodřížena 38A a že podle původního záměru jeho 254. msd ten den rovněž přešla pod 38A. A ještě jedna připomínka – názvy dislokací 15. td,

³⁹¹ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovakija 1968. Prava človeka, Moskva 1998, s. 236, 240–241.

30. gmsd, 31. td a 48. msd se téměř přesně shodují s jejich pozdějším umístěním v ČSSR v rámci tzv. dočasného pobytu.³⁹²

O postupu 128. msd SA (velitel genmjr. Fedot Filipovič Krivda, PRIKVO) – 398. gtp, 315. gmsp, 327. gmsp a 487. msp i o 30. gmsd SA (velitel genmjr. Malofejev, Běloruský vojenský okruh) – 30. gtp, 164., 166. a 168. gmsp, které se ubíraly po 2. trase Maťovce – Trebišov – Košice – Rožňava – Lučenec – Zvolen – Banská Bystrica – ?, víme poměrně málo.³⁹³

Do prostoru jejich působnosti tak spadaly útvary naší 14. td (Trebišov a Brezno nad Hronom), 2. sboru PVOS (Zvolen) a letiště ve Sliachi.

Kromě přítomnosti předzvědného oddílu pplk. Elbakidze v Košicích okolo 2.00 a přeletu polského MiGu-21 ve 4.00 nad kasárnami 64. radiotechnického praporu ve Zvolenu, známe už jen osudy 12. msp BLA, který vyrazil z ukrajinského Žnatina, ve 2.05 (4.05 mosk. času) 21. 8. překročil naše hranice v prostoru Maťovce a přes Velké Kapušany pokračoval v závěsu za 128. msd SA, aby po 120 km dojel do Košic, kde v centru narazil na barikády z automobilů, tramvají a jiné techniky. Skupina mladíků tam prý po koloně házela kameny, cihly i další předměty, přičemž rozbila okna u 40–50 automobilů, u 10 poškodila dveře a zničila pět antén od radiostanic. Postup Bulharů skrze zástupy lidí se v tu chvíli zpomalil na rychlost chůze (4–5 km za hodinu). Kolona byla poté donucena zastavit v Rožňavě, kde navzdory výzvě tamního OV KSS, dav obsadil silnici a během hodinového ultimáta ji odmítl uvolnit. Zde také údajně musela kolona čelit prv-

Cvičení bulharských motostřelců v 70. letech (VHÚ)

nímu ozbrojenému útoku kontrarevolucionářů – jeden z vozů utrpěl tři průstřely, ale k obětem na životech nedošlo. Naštěstí se do čela pluku prodraly rota tanků a rota obrněných transportérů SA, které tvořily zadní voj kolony, a palbou do vzduchu i po útočnicích zajistily obě strany cesty, takže kolona mohla konečně projet městem. Do Zvolena vstoupila až druhý den časně ráno, z čehož plyne, že nedaleko před ním musela přenocovat.³⁹⁴

8. msd MLA vstoupila na jižní Slovensko ve třech proudech, 1. osa postupu Balassagyarmat – Velký Krtíš – Bzovík – Nitra – Topoľčany – Piešťany – Nové Mesto nad Váhom (14. msp), 2. osa Šahy – Levice – Nitra – Hlohovec a Nitra – Sereď (31. tp, 22. dp, 93. protitankový dělostřelecký oddíl, 33. msp, velitel ství 8. msd) a 3. osa Letkés – Štúrovo – Nové Zámky (63. msp). O jejich leteckou ochranu se od 6.19 staralo 100–104 bojových letounů, 8–10 vrtulníků a jedno dopravní letadlo.³⁹⁵

To znamená, že se pod její kontrolou ocitly některé útvary VVO (Sereď, Hlohovec, Topoľčany) a 14. td (Levice).

Maďarští tankisté z 8. msd s našimi vojáky na cvičení VLTAVA v roce 1966 (VHÚ)

³⁹² Tamtéž, s. 241–242.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 189–195.

Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 68.

³⁹³ Tamtéž, s. 64–158.

³⁹⁴ Majorov, Alexandr: Vtorženije. Českoslovackija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 231, 234–235.

Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 15, 29, 45.

Central State Archiv, Sofia, Fond 1–B, Record 49, File 158, Report of the minister of national defense army general Dobri Džjurov, 30. 9. 1968, s. 2–5.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis kpt. Jana Horkého, Doplněk k životopisu, 29. 5. 1970, s. 4.

³⁹⁵ Pro leteckou podporu se vyčlenilo 55 MiGů-21 a 44 MiGů-15. Logistickou podporu měla v popisu práce 86. smíšená letecká skupina z Kecskemétu, která během operace DUNAJ operovala s 8–10 vrtulníky Mi-1 a jedním Li-2 zřejmě z letiště Budaörs (Budapešť). Na letištích Taszár, Pápa, Kecskemét byly v pohotovosti 3. stupně 2 letky Mig-21F-13 (asi 30 strojů), v Solnoku 2 letky Mig-15bis (asi 24 strojů). Jako záložní letiště patrně sloužily Mezökövesd a Csákvár. V průběhu operace maďarské letectvo provedlo 128 vzletů u stíhaček (nálet 124 hodin a 17 minut), 33 průzkumných letů, 1228 startů vrtulníků (nálet 622 hodin a 44 minut) a 132 vzletů Li-2 (nálet 76 hodin a 3 minuty).

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 13–14.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 80.

Na 1. trase, kterou šel 14. msp MLA, panoval vcelku klid, lidé v dědinách si prý totiž mysleli, že jde o cvičení, nebo že vojska ztratila orientaci. S rozedněním se však situace začala radikálně měnit. Dvě bojové skupiny v Topolčanech a v Piešťanech narazily jen na demonstrace bez zásadnějšího odporu, ale na bojovou skupinu 1. motostřeleckého praporu (dále též mspr) čekal na konci pochodu v Novém Městě nad Váhom zástup 700–800 lidí, kteří křičeli, hrozili pěstmi a odplivovali si před Maďary na zem. Velitel praporu proto poslal ze severu do města 10 tanků, které obklíčily zdejší Spojovací učiliště, a vyzval jeho velitele ke spolupráci. Ten to však odmítl, a proto mu byly doručeny podmínky pro kapitulaci, ke které pak bez použití násilí došlo. Velitel 1. mspr poté nechal v celém městě posbírat zbraně a střelivo, které dal soustředit do hlídaného skladu. Demonstrace sice pokračovaly, ale k žádným excesům již nedošlo.³⁹⁶

Po 2. trase v čele MLA postupoval 31. tp, kterému maďarští pohraničníci rovněž otevřeli svou hraniční závoru, zatímco naše byla rozbita. Skupina důstojníků PS jej pak doprovodila do nedalekých Šahů a pomáhala mu s orientací. Přesto tu po ránu došlo k tragédii, když maďarský tank, poté co přešel most, dostal smyk na travnatém břehu Ipelu, spadl z náspu a v jeho věži zahynul ppor. József Bogáth, který odtud řídil svou četou. V další fázi potkala operační skupina štábu pluku u železniční stanice Šahy dva příslušníky VB, z nichž jeden přistoupil k velitelskému stanovišti v BTR-50P a snažil se Maďarům vysvětlit, že zabloudili, protože už jsou v ČSSR. Byl ihned odzbrojen, ale jeho kolegové se podařilo utéct. Další operační skupiny zatím na poštách a železničních stanicích likvidovaly spojení, aby se do vnitrozemí nedostaly žádné zprávy o probíhající invazi, ale neuspěly. V 1.15 totiž volali ze Šahů do Levic na velitelství 64. tp o pomoc, protože je jednotky MLA přepadly, zabraly poštu i stanici VB a nyní míří na Levice.

31. tp MLA dojel do Levic ve 4.20 a určené pozice zaujal do 5.50, přičemž první tanková rota zastavila u kasáren 64. tp už ve 3.30. Operační skupiny v té době bez odporu odzbrojily a obsadily okresní a městské oddělení VB, poštu, železniční nádraží, MěNV, ONV a OV KSS. Velitel zdejšího 64. tp ČSLA pplk. Karel Zátopek čekal na velitele 31. tp MLA před městem a pak s ním šel jednat na tamní oddělení VB, kde ho údajně informoval o rozkazu prezidenta L. Svobody a ministra národní obrany M. Dzúra, že se má vyhnout ozbrojenému konfliktu. Velitel 31. tp se poté pokoušel vyjednávat s předvedenými funkcionáři města, ale po jejich opakovaných protestech neplodnou diskuzi v 19.00 ukončil s tím, že on je velitel posádky a jeho rozkazy musí každý respektovat.

Od Levic (kde 31. tp zůstal) se do čela kolony z druhého sledu přesunul 33. msp, ovšem na křižovatce u Kalné nad Hronom (5 km západojihozápadně od Levic) se kolona rozdělila do tří praporečnických bojových skupin. 1. a 3. skupina s 22. dp a 93. protitankovým dělostřeleckým oddílem pokračovaly na Nitru a Hlohovec, ale 2. praporeční bojová skupina zamířila na

jihozápad do Sereče. Jako první pronikla do Nitry smíšená průzkumná skupina, ale místo ozbrojených kontrarevolucionářů tu narazila jen na demonstrující občany, kteří ji na rozdíl od Levic přivítali nejen odplivnutím, ale i křikem a kameny. Průzkumníci proto vzali s sebou představitele města na východní okraj Nitry, kde proběhlo krátké jednání s velitelem 8. msd MLA genmjr. Bélou Lakatosem. Zástupci města prohlásili, že nebudou klást odpor, ale s okupací nesouhlasí, ustoupí jen násilí a odmítají jakoukoliv dohodu. 33. msp však bez ohledu na probíhající jednání Nitru obsadil. Nejdůležitější bylo Automobilní učiliště, odkud ke gen. Lakatosovi přivedli pro změnu velitele posádky plk. Krále. 1. mspr 33. msp se následně rozmístil za budovami učiliště i na výcvikové dráze a 22. dp zaujal palebné postavení na kopcích u města. 1. mspr pak provedl odzbrojení učiliště a nechal zbraně uložit na jedno místo. Učiliště poté neustále hlídali vojáci MLA s tanky a obojživelnými vozidly, kteří se postarali i o plakáty se „štvavými hesly“, které posluchači školy vyvěsili z oken. Nebezpečně se zostřovala i situace ve městě, kde narůstaly davy demonstrantů na hlavním náměstí, velitel pluku proto nechal nad hlavy lidí vystřelit výstražnou dávku. Nikdo nebyl zraněn a občané se rozutekli. Před polednem však jeden maďarský MiG-15 od jedné ze dvou od rána hlídkujících letek ohlásil, že je v Nitře shromáždění 200–250 lidí, a zároveň od letecké spojovací skupiny divize přišel požadavek na nálet čtyř Migů-21 na město k rozptýlení davu. Po několika minu-

Maďarské tanky při přesunu během cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

³⁹⁶ Tamtéž, s. 84.

MiGy-21 Maďarské lidové armády (VHÚ)

tách přiletěla skutečně čtveřice letounů Mig-21 a několikrát na demonstrující s rachotem nalétávala.³⁹⁷

Davy nespokojených obyvatel čekaly i na 3. praporeční bojovou skupinu v Hlohovci, která v 11.30 bez problémů vstoupila do kasáren naší 4. automobilní brigády, a na 2. skupinu v Seredi (samozřejmě také po cestě), kde v 10.00 přišla delegace Maďarů k 6. ženijnímu pluku, aby ukázaly svůj jednoznačný názor na bratrskou pomoc. V obou případech nicméně k vážnějším incidentům nedošlo a obě města byla do 13.00 obsazena.³⁹⁸

K nejhorším událostem došlo na 3. trase. Nejdříve se smíšená průzkumná skupina MLA a úderná skupina maďarských pohraničnicků „zmocnila“ naší PS v Salce (9 km severně od Štúrova) a poté se „vyznamenal“ 1. mspr 63. msp, který po dvou cestách dorazil do Štúrova jako první. Nejprve příslušníci 63. msp MLA bez varování vtrhli v 1.45 na obvodní oddělení VB. Na dvůr budovy a na ulici postavili dvě děla namířená na objekt VB, ze dvora rozbili okno, kam umístili kulomet s tarasnicí, a do zničených vchodových dveří uprostřed strčili další kulomet a samopaly, teprve pak vyzvali překvapené strážce pořádku, aby otevřeli dveře a neprodleně se vzdali, protože budova je obklíčena těžkými zbraněmi. Podpraporčík Řezníček schovaný pod stolem se sice pokusil zavolat kolegům a svému náčelníkovi, ale spojení už bylo přerušeno. Maďari to však zpozorovali a dali mu ultimátum – pokud do dvou minut neotevře, vhodí dovnitř ruční granát. V beznadějně situaci se pprap. Řezníček vzdal a maďarští vojáci celou stanici obsadili. Pod hrozbou zastřelení jej pak donutili sepsat seznam ostatních příslušníků VB a v doprovodu 10 samopalníků ho poslali do bytu náčelníka oddělení kpt. Dorčiaka. Toho boucháním pařeb do dveří a oken

a vyhrožováním střelbou do oken přinutili vyjít do pěti minut z bytu a po osobní prohlídce, neustále pod zbraněmi, jej odvedli na oddělení. Tam kpt. Dorčiak musel otevřít všechny skříně ve své kanceláři, vydat zbraně i pokladničku s celou hotovostí, obušek a klíče od trezorů. Poté jej pěšky (údajně kvůli rozbitému autu) s ostrahou poslali do kasáren, kde ho vyslýchala skupina maďarských důstojníků, kteří se ho zároveň snažili přesvědčit o existenci kontrarevoluce v Československu. Mezitím prap. Řezníček musel s eskortou obcházet další kolegy, se kterými bylo nakládáno stejně hrubě jako s kpt. Dorčiakem. Zabavené zbraně příslušníků VB Maďari odvezli a vrátili je až po vícerech jednáních a na písemný rozkaz velitele pluku 22. 8.³⁹⁹

Posádku Štúrovo obklopilo ve 2.00 asi 300 vojáků MLA z 2. a 3. roty 1. mspr s bojovou technikou, kteří – kryti baterií plukovních minometů ráže 120 mm – násilím vtrhli dovnitř. Když skupina důstojníků odzbrojila strážu a dozorcího, další maďarští vojáci obsadili ústřednu, přerušili spojení a vzbudili vojáky v základní službě. Pod namířenými zbraněmi je nedostatečně oblečené dovedli na nádraží a poslali vlakem domů s tím, že budou povoláni na zvláštní rozkaz. Dvě čety Maďarů mezitím obklíčily sídliště, kde bydleli vojáci z povolání, a začaly s prohlídkami. Probuzené vojáky s eskortou jednotlivě odváděli do kasáren, kde se museli svléknout do spodního prádla. Byli soustředěni do jediné místnosti, vyslýcháni k současné situaci a maďarský velitel jednotky mjr. Horváth jim k tomu dělal „instruktáž“, poté dal všem přítomným na výběr, kdo chce spolupracovat, ať zůstane, kdo ne, ať jde vedle. Naším vojákům a kpt. Dorčiakovi se podařilo dát se s mjr. Horváthem do diskuse, a v ranních hodinách jim povolil zavolat jeho nadřízenému, ale i tak byli propuštěni a vykázaní z kasáren až ve 12.00, tam se měli hlásit druhý den v 8.00. Velitel posádky Štúrovo pplk. Rocký byl po zatčení v kasárnách internován na zdejší MNV. Také zde došlo k obsazení železniční stanice, pošty a dalších důležitých objektů.⁴⁰⁰

3. mspr 63. msp, který mířil rovnou do Nových Zámků, se dostal do problémů už mezi Letkés a Salkou, kde nebyl pro přejezd tanků dostatečně silný most, proto zde měl přes Ipeľ vyrůst most pontonový. Jeho stavba se ale vlekla, a tak velitel pluku nechal tanky nakonec přebrodit. 3. mspr proto přijel do Nových Zámků až ve 3.30 a určené bojové skupiny ihned započaly s obsazováním významných budov a blokováním cest z města. V 5.00 si velitel pluku nechal svolat vedení města: tajemníka OV KSS, předsedy ONV a MěNV, náčelníka OO VB, náčelní-

³⁹⁷ Leteckou činnost 21. 8. prováděly Migy-15 (průzkum) – 47 vzletů, Migy-21 (hlídkování) – 44 vzletů a Migy-17 (pozorování) – 3 vzlety. Málem došlo k sestřelení zbloudilého sovětského letadla dvojicí Migů-21PF.

Tamtéž, s. 82–83 a 86.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genmjr. Ing. Karla Zátopka, Doplněk k životopisu, 4. 5. 1970, s. 4–5.

³⁹⁸ Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 84.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis plk. Jána Dohaniča, Doplněk k životopisu, 1. 6. 1970, s. 5.

Tamtéž, osobní spis mjr. Ludovita Gulkáša, Doplněk k životopisu, 29. 5. 1970, s. 5.

³⁹⁹ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 235–237.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 236.

VHA Bratislava, f. Východní vojenský okruh, inv. č. 107, k. č. 32, šifrovka Žádám velitele VVO o pomoc při řešení situace v posádce Ružomberok a Štúrovo, 24. 8. 1968, s. 1–2.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 84.

ka OVS a další. Do několikahodinové bezvýsledné debaty se posléze zapojil i genmjr. Lajos Kiss, velitel „zvláštní politické skupiny“. Mezitím ovšem situace v Nových Zámkách začala houstnout a kolem poledne vypukla na hlavním náměstí masová demonstrace. Jednotka MLA hlídající budovu ONV dostala strach a několikrát vystřelila do vzduchu. Teprve tehdy velitel 63. msp pochopil, že je třeba ustoupit, aby nedošlo ke krveprolití, a nařídil stažení hlavních sil mimo N. Zámky na nedaleké, na jih od města ležící letiště. V jednání se pokračovalo až do pozdních večerních hodin, ale podle hlášení mjr. Istvána Gajdána se k výsledku stejně nedospělo.

Totéž platilo i pro ostatní města obsazená během 21. 8., přesto z vojenského hlediska do 14.00 8. msd MLA úkol splnila. V rámci pacifikace byl v celé oblasti ovládané Maďary vyhlášen zákaz nočního vycházení, konzumace alkoholu a zákaz shromažďování.⁴⁰¹

Původní záměr skupiny armád Jih, která se skládala z 13. gtd (27. gtp, 106. gtp nebo 15. tp, 201. gtp a 78. gmsp), 254. msd (66. tp, 95., 96. a 97. msp), 93. gmsd (59. gtp, 110. gmsp, 111. msp a 112. gmsp, divize zůstala v záloze) a dodatečně přisunuté 48. msd (10. gtp nebo 375. tp, 265. gmsp, 330. a 333. msp) SA je popsán v příloze č. 1, není ale jisté, do jaké míry byl dodržen, či spíše, jak zásadně se s přítomností 48. msd změnil. Leteckou podporu ovšem i nadále zajišťovala 36LA.⁴⁰² Z čistě logistického hlediska ovšem k překročení Dunaje přes mosty v Komárně (13. gtd), Medveďovu a v Bratislavě (254. msd) mu-

V okolí Bratislavy se v roce 1968 plánovalo postavení pontonových mostů, přejezd čs. tanků přes most během cvičení DRUŽBA v 80. letech (VÚA)

selo dojít, nemluvě o tom, že 254. msd a 48. msd se „podělily“ o Bratislavu a Brno, resp. o jihozápadní Slovensko a část jižní Moravy, byť dle porady z 18. 8. by se u Brna měla vyskytovat spíše 254. msd a na 48. msd by tak zbyla Bratislava (předpokládaná trasa postupu 254. msd Rajka – Bratislava – Malacky – Břeclav – Hodonín – Brno), zatímco 13. gtd zřejmě postupovala přes Medveďov a Komárno – Šamorín a Dunajskou Středou – Bratislavu – Malacky – Břeclav – Mikulov – Znojmo – Moravské Budějovice – Dačice – Jindřichův Hradec – České Budějovice – Strakonice – Horažďovice – Sušice s pobočnými směry vpravo na Brno, Jihlavu, Tábor a Písek a vlevo na Český Krumlov, Prachatice a Vimperk.⁴⁰³

V oblasti 254. a 48. msd se tak ocitly zbývající jednotky VVO (Bratislava, Komárno a Kroměříž), 2. sboru PVOS (Pezinok, Trnava a Brno), 10LA (Náměšť nad Oslavou) a MNO přímo podřízená 7. silniční mostní brigáda v Hodoníně, dále šlo o útvary SVO (Brno a Vyškov), 4. td (Znojmo, Jihlava a Jemnice), a především o 3. msd (Bzenec, Senica nad Myjavou, Kroměříž, Hodonín, Mikulov a Uherské Hradiště). V případě 13. gtd to bylo velitelství SVO (Tábor) a jeho součásti (Tábor, Drhovice a Horažďovice), celá 15. msd (České Budějovice, Český Krumlov, Prachatice a Vimperk), téměř kompletní 9. td (Písek, Týn nad Vltavou a Jistebnice) a 4. samostatný raketo-metný oddíl (Jemčina) od 4. td (Havlíčkův Brod).

O nástupišti 48. msd zatím informace chybí, nicméně měla postupovat v druhém sledu za 13. gtd či 254. msd, druhá jmenovaná se patrně nejdříve soustředila v Bratislavě, a teprve když ji zprava obešla 13. gtd spěchající směrem na západ a 254. msd vystřídala 48. msd, vydala se k Brnu.

Ze skrovných informací pouze víme, že už 20. 8. asi ve 23.00 přišel ke kasárnám 52. pontonového pluku v Komárně velitel družebního útvaru SA z Dunaújvárose, následován svými vojáky, a náš pluk obsadili, zatímco se městem valil nepřetržitý proud tanků a OT.⁴⁰⁴

Bratislavou projížděly už před 1.15 tanky a vojenská vozidla, ale teprve okolo 8.00–8.30 se na bránu 92. pontonového praporu dostavili kpt. Chusajnov/Chusainov a npor. Rudnický s 50 vojáky a dvěma OT, aby jednotku dle svého rozkazu odzbrojili; přítomný zástupce velitele praporu mjr. Štefan Sokol nejprve volal do Trenčína na velitelství VVO a pak se s kpt. Chusajnovem vydal na Bratislavský hrad, kde si Sověti zřídili velitelství, za velitelem divize gen. Borisenkem. Tam jim jeho

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 84–86.

⁴⁰² 36LA zahájila průzkumnou činnost 21. 8. v 1.50 většinou formou vizuálního pozorování. Během 210 letů bylo kontrolováno 16 letišť a 11 posádek ČSLA. Po vstupu vojsk se hlavní pozornost soustředila na letiště Malacky – Kuchyňa, Bratislava – Ivánka, Brno – Tuřany a Náměšť nad Oslavou. Od 36LA bylo do akce do 31. 8. nasazeno 195 letadel (z toho 111 stíhacích, 31 stíhacích bombardovacích, 30 bombardovacích a 23 průzkumných) s 460 provedenými vzlety a 38 vrtulníků s 732 vzlety, v rámci bojové přípravy došlo ke 459 startům.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 12.

⁴⁰³ Feskov, V. I. – Kalašnikov, K. A. – Golikov, V. I.: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

Majorov, Alexandr: Vtorženije. Čechoslovackija 1968. Prava čeloveka, Moskva 1998, s. 224.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 189–194.

⁴⁰⁴ ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis plk. Ing. Milana Hrdličky, Doplněk k životopisu, 12. 5. 1970, s. 7.

Tamtéž, osobní spis pplk. Josefa Blaho, Doplněk k životopisu, 27. 5. 1970, s. 4.

zástupce pro věci politické plk. Kavalov sdělil, že žádný takový rozkaz vydán nebyl, a s tím se s nimi mjr. Sokol rozešel.⁴⁰⁵

Okolo 10.00 přijela kolona SA do Senice nad Myjavou a sovětský podplukovník se nechal odvést na jednání s velitelem 3. dp ČSLA.⁴⁰⁶

13. gtd postupovala primárně až k Českým Budějovicím a Sušici, ale 103. gvd v Brně zřejmě potřebovala podpořit pravidelnými jednotkami, a proto do příjezdu 254. msd měl v Brně patrně vypomoci její 27. gtp.

Sověští vojáci na náměstí v Brně, srpen 1968 (VA Brno)

Ještě v noci 20. 8. ve 21.05 přiletěl na letiště v Brně – Tuřanech, podobně jako na Ruzyni, „civilní“ An-12 s 20 lidmi v uniformách Aeroflotu a po několik hodin zůstal v klidu. Ten skončil, když dostal plk. Gros v 1.10 rozkaz, aby osvětlil tamní vzletovou a přistávací plochu pro přijetí sovětských letadel. Také tento An-12 spustil motory, aby generovaly elektrický proud pro navigační přístroje.⁴⁰⁷

Tou dobou si už „vojenské“ dopravní An-12 (asi 75 strojů) 3. vojenské transportní letecké divize, naplněné technikou i výsadbáři 350. gvp od 103. gvd, razily přes nepříznivé počasí⁴⁰⁸ cestu vzduchem (délka letu z Vitebska přibližně 1.30–1.40) pod dohledem dvou stíhacích a jednoho stíhacího bombardovacího pluku SA.

Ve 3.10 (5.10 mosk. času) přistálo v Brně – Tuřanech letadlo se samostatnou průzkumnou rotou 103. gvd a s předsunutou rotou 350. gvp. V průběhu 10 minut převzali Sověti kontrolu nad letištěm (kontrolní věž, bližná i dálná navigační stanice, stanice pro navigování na přistání bez vidu, pomocné místnosti atd.), naším obsluhujícím personálem, hlídkami i nad několika nedaleko stojícími automobily a zajistili bezchybné dosednutí

hlavních sil 103. gvd (včetně vysazení 7. gvd bylo provedeno přes 500 letů). Ve 3.20 roty zabezpečily také vzletovou a přistávací plochu, takže od 3.30 tu probíhala vykládka techniky i vojáků jako na Ruzyni. Do 4.00 – 4.05 bylo vyloženo tolik „asušek“ ASU-57 a 85, SPG-9 a vojáků, že 350. vp mohl vyrazit do Brna splnit své historické poslání. Pomohlo mu s tím mj. 26 letounů An-12BP od 110. vtlp (letiště Krečevicy – Novgorod, velitel pplk. Ilja Nikolajevič Novikov) z 3. vtld (Vitebsk), které ve dvou vzletech z Vitebska do Brna pro 103. gvd přepravily 820 osob a 518 tun materiálu. Mezi An-12, které tu onoho dne dosedly na letištní plochu, bylo i 25 letadel ze stavu 708. vtlp (letiště Kirovobad – Ázerbajdžán, velitel plk. V. A. Rachmanovič nebo plk. Ju. Ja. Čemerisov), která z běloruského letiště Ros přivázela výsadbáře a náklad.

Krátce po 4.00 měly údajně obě zmíněné rot 103. gvd a 350. gvp, spíše však součásti 317. gvp, ovládnout obdobným způsobem letiště v Náměstí nad Oslavou. Když tam totiž na neosvětlené vzletové a přistávací dráze dorolovaly dva An-12, jejich osazenstvo zajistilo řídicí věž, obě provozní stojánky a odřízlo letiště tak dokonale od spojení s vnějším světem, že to nepřežily ani dráty od hromosvodů. Z běloruského letiště Postavy tu téhož dne přistál jeden An-12 s velitelstvím 12. vtld (letiště Tula, velitel plk./genmjr. B. Ja. Jakovlev), 25 letadel An-12B od jejího 229. vtlp (letiště Ivanovo – Severnyj, velitel plk. N. I. Kuzněčov) a 25 strojů An-12B od jejího 566. vtlp (letiště Sešča, velitel plk. R. M. Kokuškov). Ze Smolenska startovalo 21 letounů An-12B z 374. vtlp (letiště Tula) rovněž od 12. vtld. Celkem tu vyložily 2026 osob, 102 kusů bojové techniky a 138 tun nákladu.

Do 7.00 (9.00 mosk. času) se Sovětům prý podařilo ovládnout celé Brno, když zablokovali všechny hlavní dopravní trasy, mosty a cesty z města, nádraží, hlavní poštu, telegrafní stanice, administrativní budovy města i kraje, tiskárny, Čs. rozhlas i televizi, podniky vojenského průmyslu(?) a v neposlední řadě vojenské objekty. Konkrétně byl bez odporu „dobyť“ štáb 2. sboru PVOS, po městě rozptýlené budovy Vojenské akademie Antonína Zápotockého, 260. protiletadlová brigáda, krajská a obvodní vojenské správy a letiště Brno – Černovice, kde sídlil 24. vrtulníkový pluk, včetně několika muničních a dalších vojenských skladů. To už se ale s postupujícím svítáním na ulicích a náměstích shromažďovali obyvatelé Brna. Podle ruských pramenů od 9.00 do 13.00 zaplnili všechna náměstí a ulice v centru a pořádali mítinky, kde protestovali proti okupaci Československa. Ti odvážnější sem tam hodili po sovětských vojácích klacek či kámen nebo šli do přímého střetu, jiní se snažili převrátit automobily. Pro „uklidnění“ davu a pro svou bezpečnost jim na to Sověti odpovídali střelbou dávkami ze samopalů do vzduchu.

⁴⁰⁵ Tamtéž, osobní spis plk. Štefana Sokola, Doplněk k životopisu, 28. 5. 1970, s. 9–10.

Tamtéž, osobní spis pplk. Michala Čabruna, Doplněk k životopisu, 27. 5. 1970, s. 3–4.

⁴⁰⁶ Tamtéž, osobní spis mjr. Ondřeja Hanáka, Doplněk k životopisu, 18. 5. 1970, s. 3.

⁴⁰⁷ Kolmakov, A. P. (red.): *Vozdušno-desantnye voiska Rossiji*. Olma Press, Moskva 2005, s. 65.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: *Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991*, rukopis, s. 7.

⁴⁰⁸ Let v noci, viditelnost 1–1,5 km, spodní hranice oblačnosti 80–100 m.

Nikolskij, Michail: 110-j Komsomolskij Transilvanskij Krasnoznamennij voenno-transportnyj aviacionnyj polk. In: *Aviacia i Kosmonavtika*, únor 2007, s. 6.

1968 MNO-GŠ OS
GENERÁLNÍ ŠTÁB ČS. LIDOVÉ ARMÁDY
 operační správa

Čj.: **0018554** ✓
 19. září 1968 **0017432**

PRÍKAZNÍ PŘÍKAZ
 Výtisk čís.: 2 **18x**
 Počet listů: **12 + 811**
 Datum **28. IV. 68**
 Podpis: **[Signature]**

Mimořádné zvláštní události ve vztahu k vojskům armád pěti států za dobu od 21.8. do 17.9.1968 hlášené SOD - MNO

21.8.

- V BRNĚ byl pod pohrůžkou použití zbraní odebrán sovětskými vojáky velký GAZ - 69, evid. čís. 22-91-03.
- V BRATISLAVĚ byla zahájena palba sovětskou armádou, výsledek: **4 mrtví, několik raněných.**
- **22.8.1968** ve 14,29 hod. zachycen prostředky 7A PVOS na území NSR 20 km j. ŽELEZNÁ RUDA letoun ve výšce 8 km, který byl sledován i při přeletu naší strání hranice a dále po trati STÁŽOV, HORŠOVSKÝ TÝN, PLANÁ, LÁZNĚ KYNŽVART, kde byl ve 14,36 hod. ztracen. Jde pravděpodobně o okupační letoun.
- V 16,04 hod. zachyceny prostředky 7 A PVOS z ŽELEZNÁ RUDA 2 letouny ve výšce 4 500 m. Jejich let sledován na trati DEGENSDORF, VOLARY; let pokračoval na ŽELEZNÁ RUDA a tam narušil znovu území NSR do hloubky 10 km po trati 15 km. Letouny pak letěly na DOBŘANY, BLOVICE, kde v 16,31 hod. byly ztraceny.
- V 18,00 hod. na komunikaci DOUBÍ, DĚČÍN zjištěno 400 týlových vozů a 32 NA s vojsky a začínají jezdit tanky (pravděpodobně sovětské).
- V ČESKÉ KAMENICI vyhlášeno stanné právo.
- U 2 mšd odbočovala v SUŠICI motospojka ČSLA, jedoucí před kolonou sovětských jednotek. Při odbočení vojín zastavil a sledoval přesun sovětské kolony. Z kolony vybočilo jedno vozidlo, které vystřelilo na vojáka (nebyl zasažen). Příklad byl ihned vyšetřován spolu s důstojníky sovětské armády, kteří odjeli s prohlášením, že věc došetří.

ZAL IV.

7/2-12

Sověti hlídají před Vojenskou akademií A. Zápotočného v Brně, srpen 1968 (VA Brno)

Ve 12.00 (14.00 mosk. času) dojely k jižnímu okraji Brna první jednotky zmíněného 27. gtp od 13. gtd a o hodinu později byla 103. gvd přepodřízena skupině armád Jih.⁴⁰⁹

13. gtd mezitím pokračovala dál na Západ, respektive již okolo 8.00 její útvary projížděly Mikulovem a nedlouho poté jednal velitel 5. msp pplk. František Babčan se sovětským stýčným důstojníkem a s velitelem tankového pluku plk. Saraťukem. Na konci pochodu na vedlejším směru zablokovaly další jednotky SA v odpoledních hodinách posádku Písek (velitelství 9. td, 14. tp, 362. dp a 9. protiletadlový oddíl) a hlavně její tankový park.⁴¹⁰

V 15.30 přijela jednotka SA do Sušice a o hodinu později na tamní štáb 2. msd přišel i její velitel. V 17.15 bylo mezi ním a 2. msd zřízeno přímé linkové spojení. Jeden msp nebo tp se rozmístil v prostoru Sušice – Albrechtice. Tábor s velitelstvím SVO, 18. tp a 4. školním tankovým praporem byl obsazen až v noci z 21. na 22. 8. a 239. gardovému tankovému praporu velel mjr. Zajcev.⁴¹¹

Tak proběhl první den invaze z pohledu armád Varšavské smlouvy, v následujících hodinách začali velitelé a jejich štáby sčítat škody, doplňovat zásoby a přeskupovat síly.

To se týkalo i arm. gen. I. G. Pavlovského, kterého hodili do operace DUNAJ skutečně po hlavě. Pár dní před vstupem (16. 8.) byl jmenován velitelem invazních vojsk, jejichž přípravu

až dosud prakticky zajišťoval maršál I. I. Jakubovskij. Ten arm. gen. Pavlovskému po příletu do Legnice ukázal na mapě, kde je která divize, a jakým směrem půjde, také pokyny od maršála A. A. Grečka se ukázaly stejně podrobnými – velet se bude z Moskvy a ty budeš dohlížet, aby plnili rozkazy. Pavlovskij pak dostal k ruce (na pomoc) I. zástupce náčelníka GŠ genplk. N. V. Ogar-kova. Krátce po překročení hranic (po 23.00) volal maršál Grečko arm. gen. Pavlovskému a sděloval – teď jsem mluvil s gen. Džúrem a varoval ho, aby Češi na naše vojska nestříleli nebo to

Člen předsednictva ÚV KSSS K. T. Mazurov alias generál Trofimov

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 9–10.

Břečka, Jan – Seckářová, Věra: Srpnové události 1968 a 1969 v Brně. Magistrát města Brna, Brno 2006, s. 4.

Ačalov, Vladislav Alexejevič: Ja skažu vam pravdu. Ist–Fakt a Region, Moskva 2006, s. 54–55.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 191–192.

Kolmakov, Aleksander Petrovič (red.): Vozdušno–desantnye vojska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 64–65.

Nikolskij, Michail: 12–ja Mginginskaja Krasnoznamennaja voenno–transportnaja aviacionnaja divizion. In: Aviacia i Kosmonavtika, listopad 2005, s. 8–9, 15.

Nikolskij, Michail: 566–j Solnečnogorskij Krasnoznamennij ordena Kutuzova III stepeni voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, říjen 2006, s. 10–11.

Nikolskij, Michail: 708–j gvardejskij Kerčenskij Krasnoznamennij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, prosinec 2006, s. 6 a 13.

Nikolskij, Michail: 110–j Komsomolskij Transilvanskij Krasnoznamennij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, únor 2007, s. 5–6.

Ratkin, V. – Pazynič, S. – Zolotov, V.: Voennno–transportnaja aviacia Rossiji 75 let. IIG, Poligon Press, Moskva 2006, s. 208.

⁴¹⁰ Podle vzpomínky J. Vodičky.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis pplk. Ing. Františka Babčana, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 4.

⁴¹¹ Tamtéž, osobní spis, plk. Ing. Františka Pospíšila, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 6–7.

VÚA – VHA, f. č. 1271 (1. A ZVO), k. č. 1271/89, Hlášení podle doplňku rozkazu velitele ZVO č. 028 ze dne 29. 8. 1968, 31. 8. 1968, s. 2.

Tamtéž, Hlášení o činnosti od 20. 8. do 30. 8. 1968, 2. 9. 1968, s. 4.

skončí špatně, požádal jsem ho, aby jim dal rozkaz nehybat se a neklást odpor. Grečko pak zhruba každou hodinu volal Pavlovskému a nechal si referovat, kam která divize došla, kde demonstrierují občané, kde jsou zátaras, načež mu nařídil, aby bez jeho souhlasu neopouštěl velitelské stanoviště. Ovšem už o hodinu později se na něho Grečko obořil – jak to, že jsi ještě tam, okamžitě leť do Prahy. Pavlovskij se tedy vydal na Ruzyň, kde na prázdném a ztichlém letišti přistál okolo 5.00. Dole na něj čekal genpor. Jamščikov, který ho odvezl na GŠ ČSLA ke gen. Džurovi, se kterým rychle dohodl vše potřebné. Přibližně ve stejné době se tam letecky dopravil i Kirill Trofimovič Mazurov (člen politbyra ÚV KSSS, zástupce předsedy Rady ministrů SSSR), kterého tam Brežněv poslal coby místodržícího a hlavního dohlázeatele nad sovětskou generalitou v ČSSR. Mazurov vystupoval oficiálně (v uniformě plukovníka) jako generál Trofimov.⁴¹²

V prvních dvou dnech intervence 21.–22. 8. mělo do ČSSR vniknout 20 divizí a během 23.–24. 8. ještě dalších 10 divizí, přitom v evropské části SSSR bylo pro nejhorší případ – válku se Západem – v pohotovosti 85–100 divizí a 70–80 divizí ostatních armád Varšavské smlouvy na území Polska, NDR, MLR a BLR včetně sovětských jaderných zbraní. Těmto počtům by zhruba odpovídala informace NGŠ ČSLA gen. Rusova poslancům Národního shromáždění z 25. 8., podle které se na našem území nachází 27 divizí (12 tankových, 13 motostřeleckých a 2 výsadkové divize) a jedna silná letecká armáda se všemi prostředky včetně raketových, celkem asi 6300 tanků, 2000 děl, 550 bojových a 250 dopravních letadel.⁴¹³

Sovětské letouny na letišti v Praze-Ruzyni v srpnu 1968 (VHÚ)

Důvod byl jednoduchý – Sověti se nechali zaskočit pasivním odporem, který Češi a Slováci prováděli dílem spontánně, dílem organizovaně, ale vždy v masivním měřítku. Zdá se, jako by Sověti měli někde v podvědomí zafixovaný předpoklad, že situace není tak zlá, že stačí jen málo a zdravá většina národa

i armády se rychle vzpamatuje a bude znovu pevně stát po jejich boku. Opak byl však pravdou, a když opadla první vlna „válečného“ vzrušení, opojení a stres, přišla – místo pocitu vítězství – frustrace, deziluze a vztek. Projevilo se to i na vyšších úrovních velení v několika rovinách. Předně to byla nedůvěra k tomu, že ČSLA, byť uvězněná ve svých kasárnách, se nepostaví na odpor, a také se permanentně čekalo, že se smyšlení kontrarevolucionáři v nestřeženém okamžiku nějak výrazněji projeví. Svou roli sehrávaly i dezinformace KGB a konzervativců, neznalost zdejších poměrů a zvyklostí, stejně jako sovětská propaganda, která přinášela fotografie mladých kontrarevolucionářů se zbraněmi, které jim sama strčila do rukou, psala o tajných skladech munice a vojenského materiálu, které oficiálně patřily Lidovým milicím, a neschopnost svých nedostatečně připravených vojáků řídit vojenskou techniku maskovala legendami o posádkách, které se obětovaly a sjely ze silnice, aby se vyhnuly dětem, které jim tam nastrčili kontrarevolucionáři.

Za tohoto vnitřního zmatku přicházely do ČSSR další invazní jednotky bez znalosti situace i rozkazu gen. Pavlovského (stáhnout se mimo město, neodzbrojovat útvary ČSLA, když nekladou odpor), které byly svými sdělovacími prostředky a politruky patřičně „vybuzeny“, takže docházelo k nové vlně konfliktů s ČSLA, k novým pokusům o odzbrojování a bohužel i k dalším ztrátám na životech a zdraví československých občanů.

Pojďme se tedy podívat na jednotlivé armády a jejich dílčí osudy od 22. 8. do 31. 8. 1968. Sovětská armáda tu měla rozmístěno 6 tankových divizí, 11 motostřeleckých a 2 výsadkové. Dle rozkazu maršála Grečka byla 76. gvd (velitelství Pskov, Leninhradský vojenský okruh, 104. vp, 234. a 237. gvp) uvedena 23. 8. do stavu nejvyšší bojové pohotovosti a po doplnění záložníků se 24. 8. v 6.00 mosk. času soustředila ve svých nástupních prostorech. V pohotovosti k vysazení v ČSSR byla držena až do 3. 9. V Praze a Brně zatím 7. a 103. gvd stihly ukořistit (kontrarevolucionářům) 97 kulometů, 150 pušek, 23 granátometů, více než 90 000 nábojů a 14 radiostanic.⁴¹⁴

Vojenské letectvo však bylo aktivnější. Ve dnech 25. 7.(?)–5. 9. převezlo (z letiště Ros do Brna) 25 letounů An–12 od 708. vojenského transportního leteckého pluku celkem 772 výsadkářů, 19 kusů vojenské techniky, 24 automobilů a 60 tun nákladu. Transport vojenského materiálu a osob letouny An–12B prováděl rovněž 334. vtlp (letišť Pskov – Kresty, velitel pplk./plk. P. Ja. Juger). Ve dnech 18.–25. 8. měl provést 185 vzletů a přepravit celkem 1522 vojáků a 137 tun nákladu mezi Vitebskem a Brnem a mezi Čkalovskou a Prahou.

⁴¹² Drogovoz, Igor Grigorjevič: Neobjavlennye vojny SSSR. Charvest, Minsk 2004, s. 306–309.

Gribkov, Anatolij Ivanovič: Sudba Varšavského dogovora. Russkaja kniga, Moskva 1998, s. 120.

⁴¹³ Jaremenko, V. A. – Počtarev, A. N. – Usikov, A. V.: Rossija (SSSR) v lokalnyh vojnach i vooružennych konfliktach vtoroj poloviny XX. veka. Poligrafresursy, Moskva 2000, s. 152.

Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 118.

⁴¹⁴ Kolmakov, A. P. (red.): Vozdušno–desantnye voiska Rossiji. Olma Press, Moskva 2005, s. 63.

Feskov, Vitalij Ivanovič – Kalašnikov, Konstantin Anatoljevič – Golikov, Valerij Ivanovič: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 38 a 79.

Kostin, Boris Akimovič: Margelov. Molodaja gvardija. Moskva 2005, s. 196.

Odpočívající posádky sovětských letounů An-12, počátek 70. let (VÚA)

Dne 25. 8. 24 letounů An-12 z 229. vtlp a 19 An-12 od 566. vtlp ze sestavy 12. vtld (velitelství Tver – Migalovo) dopravilo z letiště Čermeň a Luck letištní techniku na letiště ve Zvolenu; druhý den se tu rozbil jeden An-12 z 374. vtlp od 12. vtld, který při sestupu narazil do okolních kopců, zahynulo všech šest členů posádky. Lety však probíhaly i v dalších dnech. Celkem 12. vtld během DUNAJE uskutečnila 393 letů a převezla 3930 osob, 1130 tun nákladu a 460 kusů techniky.

V sestavě 18. gardové vtld (velitelství Šjaulaj) se invaze zúčastnil i 196. vtlp (letiště Tartu – Estonsko, velitel gard. pplk. A. A. Lušnikov), nejlépe si vedly posádky gardových pplk. V. G. Konstantinova a V. I. Jurčikova a gardového mjr. Ju. A. Kunaeva. Dopravní úkoly plnily také posádky S. A. Medarje, V. P. Grišina, E. A. Gorškova, N. L. Bojka, N. V. Nikulina a E. V. Sokolova z 978. vtlp (letiště Klin, velitel plk. Jevgenij Sergejevič Sokolov) od PVO SSSR. Dalšími zúčastněnými divizemi dopravního letectva byly 3. gardová vtld (letiště Polock, velitel genmjr. Nikolaj Fedotovič Zajcev) a 6. gardová vtld (letiště Krivoj Rog, velitel genmjr. Viktor Vasiljevič Zacharov) i útvary vedené plk. V. A. Gračevem a plk. A. N. Ševčenkem.⁴¹⁵

Stíhací a stíhací bombardovací letectvo se v ČSSR rozmístovalo již od 21. 8., ale patrně nejhorší byla noc z 25. na 26. 8. Již 21. 8. v 10.00 mosk. času se v sále Vojenské rady 8. samostatné le-

tecké armády PVO v Kyjevě sešla porada k situaci v ČSSR, na níž velitel armády (proslulý) genplk. Alexandr Ivanovič Pokryškin oznámil, že pro zajištění PVO v Československu se v nejbližších dvou dnech z PVO SSSR vyčleňují 738. slp (letiště Záporoží, velitel pplk. Vasilij Ivanovič Skoromochoch) – 28 letounů Jak-28P pro letiště Ostrava-Mošnov (doloženy od 23. 8.), 401. slp (letiště Smolensk, velitel plk. E. E. Gluščenko) – 36 letounů MiG-19P pro letiště České Budějovice – Planá (doloženy od 29. 8.) a 689. gardový slp (letiště Nivenskoje, velitel pplk. A. V. Glumov) – 36 strojů MiG-19P pro letiště Žatec (doloženy od 24. 8.). Podřízení důstojníci – vedení genmjr. Kucevalovem – poté dostali za úkol připravit prostředky letištního a radiotechnického zabezpečení s tím, že velet se bude z Ústředního velitelského stanoviště 7A PVOS ČSLA v Praze. Údajně už v 16.00 téhož dne odletěla do ČSSR dopravním An-10 sedmičlenná skupina důstojníků – specialistů PVO, vedená 1. zástupcem velitele 8. samostatné letecké armády PVO genplk. Afanasijem Fedorovičem Ščeglovem a zástupcem náčelníka letectva této armády plk. Nikolajem Ivanovičem Moskvitelevem, z letiště Vasilkov do Milovic, kam se už z Prahy přemístilo velitelství invazních vojsk. Tam byly skupině přiděleny autobus a OT, ale nebylo jí dovoleno odjet do Prahy dříve, než se setmělo, takže do štábu 7A PVOS dorazila až okolo 23.00 našeho času. Setkání s velitelem 7A PVOS genmjr. Zdeňkem Kamenickým bylo prý z jeho strany více než chladné, a tak si gen. Ščeglov od plk. Moskviteleva půjčil osobní zbraň a „přesvědčil“ gen. Kamenického, že je má odvést na Ústřední velitelské stanoviště (dále též ÚVS) 7A PVOS, což Kamenický až dosud odmítal. Na místě gen. Ščeglov převzal od našich vojáků službu u přístrojů a nechal na místě svou skupinu sedmi letových operátorů. Moskvitelev poté přes VČ nahlásil na Ústřední velitelské stanoviště PVO SSSR do Moskvy dozorcímu generálovi, jak se věci mají, a pokračoval v řízení služby. Pak se náhle v sále bojového velení objevila Češka z obsluhy stanoviště s kbelíkem černé barvy, kterou vychrstla na plastickou mapu ČSSR se zaznamenanými informacemi o jednotkách a chráněných cílech, a začala ji rozmazávat. Plukovník Moskvitelev s rukou na pouzdře s pistolí přivolal své dva operátory Olega Kuvelase a Leňžu Žolobova a údajnou „fanaticku“ dal vyvést za dveře, pak nechal ke všem vchodům postavit stráž. Když se později nepotvrdila zpráva jednoho z našich podplukovníků, že Rusové na stanovišti přerušili dodávku elektrického proudu, převzala 22. 8. v 9.00 v klidu službu další směna sovětských důstojníků.

Dalšího dne (23. 8.) přistály v Čechách a na Moravě zmíněné tři stíhací letecké pluky PVO. Podle Moskvitelevových vzpomínek bylo na každém z letišť po jednom tankovém praporu

⁴¹⁵ Nikolskij, Michail: 78–ja otdelnaja voenno–transportnaja aviacionnaja eskadrilja. In: Aviacia i Kosmonavtika, srpen 2006, s. 2 a 7.

Nikolskij, Michail: 196–j gvardejskij minskij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, květen 2006, s. 3.

Nikolskij, Michail: 12–ja mginskaja krasnoznamennaja voenno–transportnaja aviacionnaja divizion. In: Aviacia i Kosmonavtika, listopad 2005, s. 9.

Nikolskij, Michail: 334–j voenno–transportnyj aviacionnyj berlinskij krasnoznamennij polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, prosinec 2005, s. 4–5 a 8.

Nikolskij, Michail: 708–j gvardejskij Kerčenskij krasnoznamennij voenno–transportnyj aviacionnyj polk. In: Aviacia i Kosmonavtika, prosinec 2006, s. 6.

Ratkin, Vladimir – Pazynič, Sergej – Zolotov, Vasilij: Voennno–transportnaja aviacia Rossiji 75 let. IIG, Poligon Press, Moskva 2006, s. 89–90, 138–141.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, s. 32.

Na vědomí velitelům svazů, svazků, útvarů a zařízení ČSLA

Velitel spojeneckých vojsk na území ČSSR armádní generál PAVLOVSKIJ vydal dne 22. 8. 1968 následující rozkazy velitelům svazků, útvarů a posádek:

1. Neodzbroyovat útvary ČSLA, které nekladou odpor.
2. V kasárnách ČSLA nerozmísťovat naše vojska.
3. Mít ve městech a obcích jednotky pro udržení pořádku, hlídkování a ochranu objektů. Hlavní síly rozmísťovat mimo hranice obcí a ve městech - na prázdných prost-
ranstvích, stadionech, v parcích a jiných volných
prostorech.
4. Nežádat od velitelů útvarů a náčelníků posádek ČSLA
dodávky PHM, potravin atd.
5. Zásobování vojsk provádět z vlastních skladů.

Velitelé okruhů, armád, náčelníci správ MNO zabezpečí dodání tohoto výpisu z rozkazu do všech podřízených útvarů, zařízení a posádek. Provedení doložit mně cestou SOD/GŠ do večera 23. 8. 1968.

Náčelník GŠ:

genpor. Ing. K. RUSOV v. r.
22/8

Rozkaz generála Pavlovského z 22. 8. 1968 (VÚA)

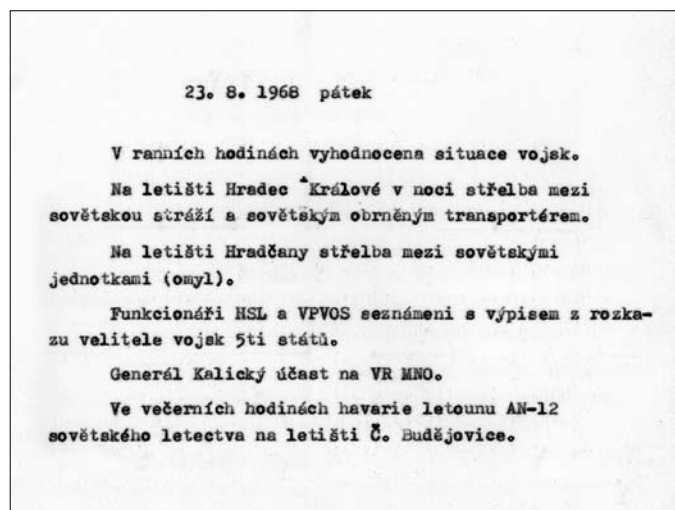
SA, aby naši letci nemohli startovat. Sovětské stroje prý musely přistávat za sebou na vizuální vzdálenost 500–700 m, protože Češi měli na všech třech letištích spálit nebo rozbít naváděcí přístroje(!). Ještě absurdněji ovšem působí tvrzení, že za první noc strávenou na betonové podlaze ÚVS mohli Němci z NLA NDR, kteří v Praze zabrali nejlepší hotely, ale chovali se tak nepřístojně, že byli záhy z Prahy posláni pryč.

Podle gen. Kamenického a dalších našich pramenů se na jeho pracovišti nacházeli dva majori a jeden plukovník SA už

od ranních hodin 21. 8. a do poledních hodin 23. 8. udržovali spojení s útvary v Žatci a v Hradčanech. K „návštěvě“ gen. Ščeglova a dalších sovětských generálů na ÚVS 7A PVOS došlo až v noci z 25. 8. na 26. 8., kdy Sověti na neurčito převzali náš vzdušný prostor. Podle plk. Moskviteleva tomu patrně předcházelo přisunutí jednotek letištního a radiotechnického zabezpečení i vypracování plánů na PVO Československa. Vše se domlouvalo s genpor. Ivanem Ivanovičem Pstygem, (podle Moskviteleva velitel 4LA Severní skupiny vojsk, ve skutečnosti

do roku 1967 velitel 16LA Skupiny sovětských vojsk v Německu a poté do roku 1977 zástupce hlavního velitele vzdušných sil SSSR pro bojovou přípravu, jeho účast na invazi je však doložena jinými prameny).⁴¹⁶

I pozemní svazky se do Československa stahovaly, podrobnější informace ale prozatím chybí. V průběhu srpna se sem např. přesunula 1. gmsd SA (velitelství Kaliningrad, 20. tp, 167. a 169. gmsp a 609. msp), která vyčkávala v NDR v záloze a rozmístila se v pásmu působnosti naší 1. td ČSLA (Slaný). Během 22. 8. – 23. 8. však také Sověti ještě doobsažovali zhruba trojúhelník Příbram (příjezd večer 21. 8.) – Tábor (příjezd v noci z 21. 8. na 22. 8.) – Benešov (příjezd večer 21. 8.). Přičemž ve VVP Jinče, 10 km severozápadně od Příbrami v Brdech nedaleko zříceniny hradu Valdek, se posléze u tamního letiště se svým štábem 1GTA usídlil gen. Kožanov. Dne 26. 8. Sověti rovněž požádali Poláky o zajištění transportu štábu 28A SA (velitelství Grodno, Běloruský vojenský okruh) a jeho zabezpečovacích jednotek přes Polsko do ČSSR. Nepochybně byly do ČSSR přivedeny i další svazky.⁴¹⁷

Hlášení o situaci na letišti v Hradci Králové 23. 8. 1968 (VÚA)

Také PLA přeskupovala od 22. 8. své síly,⁴¹⁸ přisouvala zálohy, zřizovala a dobudovala komandatury (Šumperk – 10. td, Hradec Králové, Jaroměř, Dvůr Králové, Čáslav, Kutná Hora, Jičín a Přelouč – 11. td), její operační skupina v Legnici se chystala na cestu do Milovic a velitelství 2A PLA se připravovalo na přesun do Hradce Králové. Dne 23. 8. došlo k dalším změnám,⁴¹⁹ když 25. msp od 10. td přišel do Šumperka a ostatní útvary sevřely svá postavení, aby mohly lépe manévrovat. Večer se daly do pohybu štáb 2A PLA a jeho zabezpečovací jednotky, aby na hradecké letiště přijely 25. 8. ráno. Z rozboru situace 2A PLA v ČSSR pak druhý den (24. 8.), za účasti divizního generála Tadeusze Tuczapského a brigádního generála Wojciecha Baraňského,⁴²⁰ vyplynul nedostatečný počet jednotek PLA na tak velkém území a jejich malá převaha (1:1,2 – 1:1,25 v bojové technice a 1:2 v lidech) nad ČSLA.

Ministr národní obrany generál Jaruzelski proto ještě též den předpřidil veliteli 2A PLA gen. Siwickému zbytek 4. msd posílený o 27. tp od 5. td, načež gen. Siwicki vydal 4. msd ve 20.30 rozkaz, aby se další den (25. 8.) do 12.00 soustředila v prostoru Milovice – Mladá Boleslav a zahájila blokování útvarů ČSLA – což splnila s dvou hodinovým zpožděním. NGŠ gen. Chocha dal pro změnu příkaz veliteli Varšavského vojenského okruhu diviznímu generálovi Zygmuntu Huszcovi, aby se 6. vd (velitel plukovník Edward Dysko) připravila na nasazení v ČSSR a do 4.00 dne 26. 8. se přemístila do Klodzka. Jako posila jí byl přidělen 1. tp a 61. průzkumná rota 16. td (velitelství Elbląg). 6. vd se měla rozmístit v prostoru Rychnov nad Kněžnou – Kostelec nad Orlicí – Vamberk – Rokytice v Orlických horách – Červená Voda a chránit posádkové velitelství v Ústí nad Orlicí. Zásobování z polského území tou dobou obstarávala speciálně zřízená Základna materiálního zabezpečení.

Generál Siwicki však nadále nebyl spokojen s počty svých podřízených svazků (24 341 vojáků, 647 tanků, 588 OT, 393 děl, 4799 automobilů a 36 letadel), a proto nechal zpracovat nové dispozice pro blokování nejvíce „neklidných“ posádek, pro zabezpečení dalších úkolů a povolal nové posily. 27. tp přiřčený

⁴¹⁶ Moskvitelev, Nikolaj Ivanovič: Linija žizni. 60 šťastlivých let v aviacii. Nauka, Moskva 2004, s. 76–80.

http://www.peoples.ru/military/aviation/ivan_pstygo/index.html.

Hottmar, Aleš – Mackovík, Stanislav: Sovětské letectvo „Střední skupiny vojsk“ 1968–1991, rukopis, Dislokace útvarů ČSLA a útvarů intervenčních vojsk Varšavské smlouvy, umístěných během operace Dunaj na československých letištích – konec srpna 1968, s. 2, 5 a 9.

ŘPP MO ČR – OPE, personální spisy VZP, osobní spis genmjr. Zdeňka Kamenického, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 8.

Tamtéž, osobní spis plk. Ing. Františka Rypla, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3.

⁴¹⁷ Tamtéž, osobní spis genmjr. Ing. Zdeňka Vondráka, Doplněk k životopisu, r. 1970, s. 3.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 182.

Velfl, Josef: Příbram v průběhu staletí. Městský úřad Příbram, Příbram 2003, s. 135–137.

Feskov, Vitalij Ivanovič – Kalašnikov, Konstantin Anatoljevič – Golikov, Valerij Ivanovič: Sovetskaja Armija v gody „cholodnoj vojny“ (1945–1991). Izdatelstvo Tomskogo universiteta, Tomsk 2004, s. 64–158.

⁴¹⁸ Ráno motostřelecká a tanková rota 42. msp od 11. td obsadila letiště v Hradci Králové a během dne skupiny 1. útočného praporu vyřadily z provozu vysílač v Poděbradech. Do večera se v lese jihovýchodně od Hlinska soustředil 13. tp, na jih od Žďáru nad Sázavou 2. tp, 24. protiletadlový dělostřelecký pluk v prostoru Havlíkův Brod – Chotěboř – Česká Bělá a 115. dělostřelecký oddíl houfnic 8 km od Havlíčkova Brodu – vše od 10. td.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 157–159.

⁴¹⁹ V ranních hodinách dostaly skupiny 1. útočného praporu s OT a vrtulníky za úkol zaútočit na vysílač v Litomyšli, ve Stěžerech u Hradce Králové a v Bržce u nedalekých Věstar, zároveň byli příslušníci praporu použiti na uvolnění komandatury v Hradci Králové, kterou obklopili naši občané. Do Trutnova přijel prapor horské pěchoty z Podhalaňské brigády vnitřních vojsk v počtu 238 osob pod velením pplk. Korcza a byl podřízen veliteli 11. td. 14. prapor radioelektronického průzkumu se přemístil ze Swidnice na letiště do Hradce Králové.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 159.

⁴²⁰ Generál Tuczapski původně zastával funkce zástupce ministra obrany PLR a hlavního inspektora pro školství, ale od jara 1968 se stal představitelem PLA u SOS VS. Generál Baraňski byl velitelem I. správy GŠ PLA.

Pajórek, Leszek: Polska a „Praska wiosna“. Egros, Varšava 1998, s. 108.

ke 4. msd přijel do Mladé Boleslavi 26. 8. ráno, a když týž den v 16.00 skončilo soustředování 6. vd a 1. tp v Klodzku, vydaly se 27. 8. do ČSSR. Na cestě je ovšem „předhony“ dva motostřelecké prapory 10. pluku vnitřních vojsk (hranice překročily 27. 8. v 8.00), kterými se PLA snažila ulehčit ostatním jednotkám hlídkování a strážní činnost. Ve 13.00 pronikl na naše území na dvou místech 18. motostřelecký prapor 6. vd, zesílený rotou tanků 1. tp a jednou četou 61. průzkumné roty od 16. td, a do 18.00 ovládl výše uvedený prostor Východních Čech, kde na kontrolu posádek ČSLA vyčlenil 5 bojových skupin. Pak se situace v důsledku skončených jednání v Moskvě začala konečně stabilizovat.⁴²¹

Ani MLA nebyla u Slováků a Maďarů žijících na Slovensku příliš populární – soudě podle nápisů na zdech, plakátů, stávek aj. Navíc 8. msd MLA podléhala gen. Provalovovi, veliteli Skupiny armád Jih (někdy též Armádní skupina C, jako Armádní skupina A bývá označována Skupina armád Sever, a jako Armádní skupina B vyčleněná část Skupiny sovětských vojsk v Německu). Ten od příslušníků velitelského sboru 8. msd vyžadoval urychlené uklidnění situace, např. rozkazem z 23. 8., aby ještě na tento den svolali všechny velitele posádek, velitele VB, předsedy národních výborů, předsedy a tajemníky OV KSS, náčelníky StB a dali jim za úkol do dvou dnů odstranit všechny nápisy, agitátory na motorkách(?) atd., jinak že se proti nim tvrdě zakročí, včetně zatčení. Tento nesplnitelný rozkaz však naštěstí nikdo ze Sovětů nepřišel zkontrolovat.

Maďarský ministr obrany L. Czinege si také brzy uvědomil, že za takového stavu nejsou síly 8. msd dostatečné, a proto požádal Sověty o pomoc, ti to však odmítli jako maďarský problém, a tak převzala Štúrovo od 63. msp maďarská Pohraniční stráž a z Egeru přijela na Slovensko část 6. msp. Protože 8. msd z pochopitelných důvodů nedisponovala policejními jednotkami, bylo k udržení pořádku povoláno na 300 příslušníků MV MLR vyzbrojených obuškami a čtyřmi vodními děly, kteří posílili 2. prapor 6. msp a od rána 23. 8. byli dislokováni v Levicích (k jejich nasazení do ostré akce nedošlo). Dopravu nezbytných zásob potravin a dalšího materiálu z Maďarska denně zajišťovala kolona 30–70 automobilů, která byla chráněná zvláštní skupinou (příslušníci 6. msp, 24. průzkumného praporu a 50 vojáků z posádky Baja) – akce ZÜGOMADÁR (BZUČÍCÍ PTÁK).

Přetrvávající napětí, či spíše jeho eskalaci, naznačují Provalovovy rozkazy z 24. 8. a 25. 8., podle kterých si Maďaři měli

napláňovat odzbrojení jednotek a být připraveni ho provést, nerozdělovat své síly do skupin menších než zesílený prapor, posílit hlídky na nejméně 10–12 osob a velitelé vyšších jednotek se mohli přesouvat jen OT nebo vrtulníky a vždy s ostrahou, také řadoví vojáci se nesměli pohybovat bez zbraní a střeliva. Zároveň neměli polevit ani ve sledování okolí a včas odhalit výdej materiálu i zbraní obyvatelstvu(!) a našim vojákům. Heslo pro odzbrojení znělo RŮŽE nebo RŮŽOVÝ KEŘ a naštěstí nebylo vyhlášeno.

Další Provalovův rozkaz z 25. 8. poté rozšiřoval 8. msd pole působnosti o přibližně 1500 km² na západ až k Malým Karpátům a požadoval reorganizaci posádek, když tu stávající ve Velkém Krtiši zrušil a v Trnavě nově zřídil. NGŠ MLA genpor. K. Csémi v reakci na to týž den vyhlásil ve 12.45 pro 6. msp mobilizaci a po jejím bleskovém provedení (norma byla 48 hodin) do 8.00 druhého dne 26. 8. jej ještě dopoledne vyslal do Nových Zámek, kam 6. msp dorazil 27. 8. v 7.00 a vystřídal část 63. msp. Mezitím v noci z 25. na 26. 8. se značná část 8. msd přeskupila a zaujala nové postavení. 14. msp odjel z Topoľčan do Nového Mesta nad Váhom a Piešťan, 63. msp z Nových Zámek do Topoľčan, 33. msp se kromě jednoho praporu přesunul z Nitry do Trnavy (jejich úkolem mj. bylo blokovat letiště Trnava, Topoľčany a Piešťany), 31. tp vyklidil Velký Krtíš a celý se soustředil do Levic, 22. dp se přemístil do Hlohovce a 36. technický prapor do Sereče. Zbývající jednotky zůstaly na svém místě. Do konce srpna se již rozmístění 8. msd MLA zásadním způsobem nezměnilo.⁴²²

Účast NLA NDR byla spíše symbolická. Ve štábu invazních armád v Milovicích pracovala již dříve zmiňovaná operační skupina několika důstojníků a šest poddůstojníků, kterým spojení s nadřízenými v NDR zajišťovalo na 13 radistů z 2. spojovacího (zpravodajského) pluku (posádka Niederlehme),⁴²³ jež se spolu s SA přesunula z 23. 8. na 24. 8. z Legnice do Milovic. O to aktivněji se v čs.-německém pohraničí chovaly ostatní německé jednotky, ale jejich provokace a vpády na naše území budou ještě zmíněny.

Také 11. msd NLA NDR si (podobně jako 7. td 18. 8.) prožila svůj okamžik „šťěstí“, že půjde do akce, když ji 22. 8. asi ve 23.30 zaukoloval velitel SOS VS maršál Jakubovskij, aby do 5.00 dne 24. 8. stála připravená v prostoru Oelsnitz – Erbesztock – Adorf – Plauen. Rozkaz k překročení čs. hranice však neobdržela a 31. 8. byla uvolněna ze sestavy SA, a tím i z další participace na invazi.⁴²⁴

⁴²¹ Tamtéž, s. 157–161.

Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNA. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 77–81.

⁴²² Původní rozmístění posádek MLA do 25. 8.: 1. Nitra – štáb 8. msd a část 33. msp, 2. Topoľčany – 3. prapor 14. msp, 3. Sereď – část 33. msp, 4. Nové Zámky – 63. msp, 5. Levice – část 31. tp, 6. Nové Mesto nad Váhom – 1. prapor 14. msp, 7. Piešťany – 2. prapor 14. msp, 8. Hlohovec – 3. prapor 33. msp, 9. Velký Krtíš – 1. prapor 31. tp, 10. Vrable – tyl 8. msd.

Baláz, Július: Dokumenty z maďarského vojenského archivu k udalostiam v Československu roku 1968. In: Historie a vojenství č. 5/1993, s. 143–144.

Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 87–89.

⁴²³ Od 29. 2. 1968 měl pluk čestný název „Fritz Grosse“. Fritz Grosse (1904–1957) německý komunista bojující proti nacismu, v letech 1949–1952 první východoněmecký velvyslanec v ČSR.

<http://www.bundesarchiv.de/foxpublic/147D56C20A062212000000004E9EF17/findmittelform.html>.

<http://www.hgkampe.homepage.t-online.de/nva.htm>.

⁴²⁴ Wenzke, Rüdiger: NDR a její Národní lidová armáda během krize v Československu 1968. In: Historie a vojenství č. 3/2006, s. 13–14.

Šo

I n f o r m a c e , 26.8.1968

AU - N i t r a , 05.15hod:

Ve městě je klid; včera odjelo z kasáren 66 kusů techniky. Při rozhovoru s maďarskými důstojníky se u nich projevoval neklid. Morální stav jejich jednotek byl narušen, u velitelů se projevovala nervozita. Nevěděli kam odjíždějí.

V noci o 21.00 hod. projelo kolem kasáren 281 kusů bojové techniky z Nových Zámků směrem do Topolčan.

Dálnopisné spojení přerušeno. Žádají o opravu spoje.
Spojení Praha - Nitra jen telefonicky. Zprávy postupovat telefonicky!

mjr. Mikulovič

9,30 hod.

Odesílají resoluce do učiliště v Rakousku, se kterým mají družbu přes konsulát v Bratislavě.

Část spojeneckých vojsk zůstává ve Městě, neplní se rozkaz o odchodu spojeneckých vojsk z města.

Jsou vytvářeny agitačně-propagační skupiny, z důstojníků i vojáků, kteří provádějí agitačně-propagační práci ve městě.

V L U Košice

Žádají zjistit zda s.plk.Belas se dostal do Národního shromáždění.

Jak uskutečnit vojenskou přísahu, kdy podle staré ~~ústavy~~ přísahy je uváděna spolupráce se sovětskou armádou.

VA-AZ Brno 12,20 hod.

HV KSČ projednal a zaujal stanovisko ke sdělení ÚV KSČ všem členům a ZO KSČ. Ve stanovisku byla vyjádřena určitá pochybnost o legálnosti tohoto dokumentu. Jsou výhrady k některým formulacím, které dávají např. možnost pochybovat o legálnosti XIV. sjezdu. Výhrady jsou rovněž k odesílání resolucí sovětskému velvyslanectví.

Spojaři Národní lidové armády NDR během cvičení VLTAVA v roce 1966 (VÚA)

Za to BLA plnila důležitější úkoly. Zatímco její 22. msp hlídal po celou dobu invaze letiště v Ruzyni a ve Vodochodech,

12. msp po přenocování někde před Zvolenem dospěl 22. 8. v 5.05 (7.05 mosk. času) do zmíněného města, kde zahájil blokování 4. školního leteckého pluku, 64. radiotechnického praporu a 10. ženijního praporu včetně ostrahy nedalekého letiště Sliač, kde záhy málem propukl vážný konflikt mezi čs. vojáky na straně jedné a sovětskými a bulharskými na straně druhé, protože příslušníci ČSLA se podle nich chovali provokativně. V 8.00 (10.00 mosk. času) jeho zbývající část obsadila Banskou Bystrici, kde hlídala MěNV, tiskárnu a redakci deníku Smer, rozhlas, poštu, telegraf, sídlo KV KSS, VB a různá skladiště. V této době musel pluk podle svých hlášení také čelit „teroristické organizaci“, která měla provádět diverzi a vraždy na železnici, „nelegální mládežnické organizaci chuligánů“ v Banské Bystrici, jejíž „členové“ hrozili bulharským vojákům smrtí a pomstou za oběti mezi čs. občany, i patrně nejnebezpečnější „organizaci prostitutek“, která v Banské Bystrici a ve Zvolenu usilovala o kompromitaci BLA nabízením pohlavního styku s obzvláště mladými příslušnicemi nejstaršího řemesla. Podobné „útoky“ včetně střelby na hlídky u letiště ve Sliači a u vodních zdrojů na Banskobystricku řešilo velitelství pluku ve spolupráci s příslušnými bezpečnostními orgány Ministerstva vnitra. Jen pro úplnost je třeba uvést, že podle stejného zdroje 12. msp – tváří v tvář těmto fiktivním organizacím – neutrpěl žádné bojové ztráty, mezi 29 zraněnými najdeme kromě několika vyražených zubů, střepů v oku a zlomeného nosu i zlomeninu lícni kosti (vše patrně jako důsledek kamenování v Košicích 21. 8.).⁴²⁵

Od autora místo závěru

Jak již bylo v úvodu řečeno, druhý díl knihy o vojenském řešení Pražského jara bude zaměřen na ČSLA, naše občany, na politická jednání, propagandu a kontrapropagandu. Bude znovu nahlížet do zákulisí tajných služeb, hledat netušené souvislosti a přinese i nové mapy sestavené podle archivních dokumentů a svědectví pamětníků, přehledné tabulky s počty a složením všech vojsk, ztráty na životech a jiné zajímavosti včetně množství známých i dosud nepublikovaných fotografií.

Odznak příslušníka technického personálu letectva Sovětské armády (VHÚ)

⁴²⁵ Benčík, Antonín – Pecka, Emanuel – Pecka, Jindřich – Sarandev, Atanas: Bulharsko a československá krize 1968. ÚSD, Praha 1995, s. 15, 29, 45. Central State Archiv, Sofia, Fond 1–B, Record 49, File 158, Report of the minister of national defense army general Dobri Djurov, 30. 9. 1968, s. 2–5.

PŘÍLOHY

(texty, mapy, zkratky)

Příloha č. 1

Popis příprav Jižní skupiny sovětských vojsk v Maďarsku k operaci DUNAJ⁴²⁶

Plán akce byl upřesněn 23. 7. na jednání v Moskvě s ministrem obrany A. A. Grečkem, kterého se zúčastnili členové velení skupiny armád Jih a vojenské rady. Hlavní pozornost byla věnována obsazení Bratislavy v čase Č + 1,5 hodiny a Brna v Č + 10 hodin.

Přípravu operace DUNAJ s maximálním utajením připravovali: velitel skupiny armád Jih genplk. K. I. Provalov, člen vojenské rady genmjr. P. M. Petrenko, náčelník štábu genpor. F. K. Maruščak, jeho zástupce genplk. P. D. Budakovskij, náčelník operační skupiny genmjr. B. I. Aljošin a velitel 36LA genpor. S. I. Charlamov.

Rozhodnutí velitele skupiny armád Jih bylo zpracováno do podoby map – rozkazů a na jejich základě byl 25. 7. vypracován bojový rozkaz. Rozkaz v písemné formě včetně pochodových tras, prostorů působnosti, map a propočtů obdrželi velitelé divízi na štábu skupiny, velitelé pluků a samostatných praporů tam byli informováni ústně a podrobné pokyny dostali v zapečetěných obálkách. Na štábech pluků pak uložili dílčí mapy čs. území určené pro podřízené součásti až po stupeň četa.

Sestava skupiny armád Jih byla: 13. gardová tanková divize, 93. gardová a 254. motostřelecká divize, vyšší jednotky, jednotky speciálních oddílů a oddílů služeb, s leteckou podporou 36LA – 11. gardová stíhací letecká divize, 1. stíhací bombardovací pluk, 727. gardový bombardovací letecký pluk, zabezpečovací a týlové jednotky, vše z Jižní skupiny vojsk. Dále do skupiny armád Jih náležela 8. msd MLA, od 20. 8. i 48. msd (Oděský vojenský okruh) a od 21. 8. také 103. gardová výsadková divize. Mimo to byly také skupině armád postupně přepodřízeny různé nižší jednotky, zpravodajské ústředny a skupiny z Kyjevského vojenského okruhu a Oděského vojenského okruhu, KGB a CO.

Přesun sovětských divízi do výchozích pozic 60–70 km od čs. hranic byl proveden pod záminkou cvičení v noci z 27. na 28. 7., kdy se daly do pohybu prvosledové pluky 13. gtd (Veszprém) a 254. msd (Székesfehérvár) a v noci z 28. na 29. 7. přijely i zbývající jednotky a štáby obou divízi. Zároveň jiné sovětské pluky a divize prováděly klamné pohyby, aby zamaskovaly pravý cíl

přesunů. 93. gmsd (Kecskemét) se zatím jako záloha 29. 7. do 3.00 rozmístila v prostoru Kecskemét – Bánszent-Miklós (nejspíše Kunszentmiklós) – Kunbaracs (severozápadně od Kerekegyháza), tedy v podstatě v místě své stálé posádky a patrně v záložním prostoru soustředění. Aby se hlavní síly mohly přiblížit co nejbližší ke státním hranicím, byla využita kasárna a cvičiště 27. gtp 13. gtd v Komáromu, 97. msp v Győru a 241. samostatného ženijního praporu v Mosonmagyaróváru od 254. msd. Nástupní prostory následně příslušníci MV a policejní složky MLR neprodyšně uzavřeli a vojska se v nich důkladně zamaskovala (úroveň utajení velení skupiny armád prověřovalo dokonce kontrolními přelety).

Na stanovený signál pak měly 254. msd a 13. gtd překročit Dunaj v prostoru Komárom – Komárno po pěším a železničním mostě, po silničních mostech v Medvedöve a v Bratislavě a po pontonovém mostě, který by 20. ženijní pluk postavil 3 km na západ od Komáromu.

Dobití mostů měly obstarat pro tento účel zvláště vycvičené přepadové oddíly či skupiny, které by zaujaly výchozí stanoviště ve vzdálenosti 2–3 km od hranic. Skládat se měly z tankových a motostřeleckých praporů, schopných v co nejkratším čase zlomit případný odpor a ovládnout most. Pro jejich podporu se původně plánovaly i dva vrtulníkové výsadky, každý v síle motostřelecké roty, ale nakonec byly z časových důvodů určeny pouze k obsazení letiště ve Vajnorech u Bratislavy. Konkrétně na most SNP v Bratislavě, který byl 18 km ve vnitrozemí, měly zaútočit 27. samostatný tankový prapor (vyzbrojen moderními tanky T-62), 15. samostatný průzkumný prapor, 1. motostřelecký prapor od 96. msp 254. msd, a nižší technické jednotky 421. samostatného ženijního praporu. Most na státních hranicích v Medvedöve byl cílem pro jeden motostřelecký prapor, dvě průzkumné roty a nižší ženijní útvary 95. a 97. msp od 254. msd. Komáromské mosty dostaly na starost tanková a motostřelecká rota 27. gtp 13. gtd. Jejich protivzdušnou obranu měly zajistit 2 baterie 159. plp 13. gtd, most v Bratislavě by chránil 1092. plp 254. msd.

Odznaky třídních specialistů letectva (I.-III. třídy) Sovětské armády (VHÚ)

⁴²⁶ Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 189–194.

Příloha č. 2

Popis příprav Maďarské lidové armády k operaci DUNA⁴²⁷

Pro operaci byla 24. 7. 1968 vybrána 8. msd ze Zalaegerszegu na jihozápadě Maďarska (u hranic s Rakouskem a Jugoslávií), jako nejlepší svazek MLA, který byl převážně vyzbrojen tanky T-54 a měl dostatečně stmelený velitelský sbor, navíc v roce 1966 divize v ČSSR absolvovala cvičení VLTAVA, takže měla určité zkušenosti s poměry v Československu, i když cvičení tehdy probíhalo v Čechách a na Moravě, nikoliv na jižním Slovensku na sever od Dunaje, kde ji Sověti chtěli nasadit.

Během akce byla zařazena do armádní skupiny C – skupina armád Jih (Jižní skupina sovětských vojsk v MLR) a měla z nástupního prostoru (soustředění původně do 3.00 hodin 30. 7.) Nagybatony – Gödöllő – Gyöngyöshalász postupovat ve směru Hatvan – Nové Mesto nad Váhom s cílem obsadit prostor Nové Mesto n. Váhom – Sered' – Nové Zámky – Velký Krtíš tzn. přibližně 10 000 km². Zřídit tu devět posádkových velitelství (později 10) a kontrolovat území.

Po sovětském vzoru by se tu vytvořily nové místní správní, politické a státní orgány, které by plně spolupracovaly s MLA. Z Moskvy bylo na velitelství Jižní skupiny vojsk posláno pět osob (dva lidé z ÚV KSSS, redaktor novin Sovětskaja Rossija, jeden člověk z moskevské televize a jeden z agentury APN), které s plněním úkolu pomáhaly a spolu s dalšími vytvořily skupinu, jejímž cílem bylo navazovat kontakty se slovenskými představiteli a s jednotkami ČSLA. Rovněž při 8. msd vznikla sedmnáctičlenná zvláštní politická skupina ze zálohy povolaných oblastních aktivistů (župní a okresní výbory MSDS a odbory), záhy posílená o 11 politruků a pět novinářů. Pro nedostatek slovensky mluvících vojáků bylo divizi přiděleno i 23 tlumočnicků.

Dne 26. 7. po návratu ministra obrany L. Czinegeho z dovolené bylo rozhodnuto doplnit 8. msd na válečné počty (kromě rámcových jednotek – průzkumný tankový prapor, prapor samopalníků a divizní polní pekárna) a z úsporných důvodů ji odeslat bez tankového a dělostřeleckého pluku, které na místě soustředění nahradily 31. tp z Rétságu a 22. dp z Ceglédu z 11. td v Tatě.

Maďarská styčná skupina u Jižní skupiny vojsk se zároveň musela vypořádat s faktem, že jim 36LA SA neposkytne žádnou leteckou podporu, a tak byly zaktivizovány čtyři letky MiG-15 (44 letadel) k průzkumným a podpůrným účelům a pět letek MiG-21 (55) k protiletadlové obraně a podpůrným úkolům včetně potřebného technického zabezpečovacího personálu. Celkem se tak do invaze nakonec zapojilo téměř 17 000 vojáků MLA (z toho bylo 10 363 osob u 8. msd).

Ještě 26. 7. v 17.00 přišel na GŠ MLA náčelník Operační správy Jižní skupiny vojsk genmjr. Aljošin a sdělil, že ministr Grečko posunul pohotovost 8. msd na 4.00 hodin 29. 7. Po vypracování organizačních nařízení vydal genpor. K. Csémi ve 3.00 dne 27. 7. pokyn k provedení skryté mobilizace.

Jen pro představu – 8. msd (Zalaegerszeg) podléhala 5. armádě MLA (Székesfehérvár v západním Zadunají) a do její sestavy patřily 33. msp (Zalaegerszeg), 14. msp (Nagykanisza), 63. msp (Nagyatád), včetně 8. tp (Tapolca) a 20. dp (Marcali), které se z úsporných důvodů operace neúčastnily. Další útvary od stupně prapor a nižší byly v posádkách Lenti, Marcali, Tapolca a Újdörög (93. protitankový dělostřelecký oddíl, 14. protiletadlový dělostřelecký oddíl, 42. průzkumný prapor, 36. technický prapor, 136. spojovací prapor, 59. zdravotnický prapor a 95. automobilní prapor).

Během dopoledne 27. 7. bylo z civilu povoláno na 3000 vojáků, 200 důstojníků v záloze a zmobilizováno celkem 1000 automobilů či pracovních strojů ze závodů a ze zemědělství, přestože právě probíhaly žně.

V těchto hodinách dokázaly štáby 8. msd a jejich podřízených útvarů překonat všechny nástrahy mobilizace v podobě nedostatku vhodných nákladních automobilů, vozů v nedobré technické stavu, malých zásob munice, střeliva a výstroje, které bylo možno vzít s sebou na cestu, nemluvě o stmelení, vyzbrojení a vystrojení povolaných vojáků. Okolo 12.00 – několik hodin před termínem – byla divize zmobilizována a po 15.00 se ve dvou pochodových prouděch vydala k nástupním prostorům na severovýchod od Budapešti. První osa přesunu měřila více než 400 km a vedla po trase Nagykanisza – Kaposvár – Dombóvár – Dunaföldvár – Jászberény – Hatvan – Pásztó. Tudy jely 14. msp, 63. msp, 93. protitankový dělostřelecký oddíl protitankových děl, 36. technický prapor, technické a zdravotnické jednotky týlového zabezpečení divize. Druhá osa přesunu byla o 40 km kratší a procházela přes Zalaegerszeg – Sármellék – Siófok – Enying – Dunaújváros – Ercsi (kde ženisté postavili pontonový most přes Dunaj) – Ráckeve – Ócsa – Aszód. Po ní putovaly 33. msp, štáb divize s jejími jednotkami a zásobovací útvary. „Náhradní“ 22. dp se mezitím z Ceglédu přesunul k Pásztó a 31. tp z Rétságu se ze své posádky vysunul o několik kilometrů blíže k čs. hranicím, pravděpodobně do prostoru protiletadlové střelnice u Nagyoroszi.

Do večera 28. 7. všechny útvary zaujaly své nástupní prostory a rozmístily se v lesích, aby nebudily nežádoucí pozornost,

⁴²⁷ Pataky, Iván: Podiel maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968. In: Vojenská história, ročník III., č. 4, 1999, s. 74–81.
Baláz, Július: Dokumenty z maďarského vojenského archivu k udalostiam v Československu roku 1968. In: Historie a vojenství č. 5/1993, s. 143.
Benčík, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro 1968. ÚSD, Praha 1994, s. 192.

navíc z důvodu utajení vznikly tři bezpečnostní okruhy (nikdo nesměl ven ani dovnitř). Vnější kruh tvořili příslušníci MV spolu s vnitřní pořádkovou ochranou a policií, dva vnitřní si zajišťovaly konkrétní útvary a divize. Ve 23.00 byla divize přímo podřízena Jižní skupině vojsk a za svítání 29. 7. dosáhly i letecké jednotky MLA stanoveného stupně bojové pohotovosti.

Operační plán MLA

Úderné skupiny z pohraničního obvodu Balassagyarmat by nejdříve přerušily spojení naší PS do vnitrozemí. Poté by se na pravém křídle Jižní skupiny vojsk dala do pohybu 8. msd MLA, jejíž útvary by v prostoru Letkés (Salka), Parassapuszta (Šahy) a Balassagyarmat (Slovenské Ďarmoty) překročily hranice. Odtud do 14.00 dne D by podle plánu ovládly města Levice, Veľký Krtíš, Topoľčany, Piešťany, Hlohovec, Sereď, Nové Mesto nad Váhom, Štúrovo, Nové Zámky a Nitra, kde by odzbrojily bezpečnostní složky, armádu i Lidové milice a zavedly okupační vojenskou správu. Druhý den by pak oddíly podporované tanky obsadily okolní města, vesnice, zemědělská družstva aj. důležité podniky. Konkrétně 31. tp MLA v Levicích by v 1. etapě odzbrojil ostrahu kasáren našeho 64. tp, obsadil jeho tankový park a zajistil tamní výzbroj, zmocnil se muničního skladu, skladu PHM i spojovacího uzlu útvaru a odzbrojil by zbylou posádku, VB i LM, načež by převzal kontrolu nad poštou, železniční stanicí a národním výborem. V 2. etapě měl zajistit vodárnu, masokombinát, pekárny, tiskárnu, okresní prokuraturu a státní banku.

Na levém křídle sestavy měl postupovat 63. msp po ose Letkés – Šahy a Letkés – Nové Zámky, uprostřed po ose Parassapuszta – Šahy – Levice – Nitra, Nitra – Hlohovec a Nitra – Sereď by šel v pořadí – průzkumná skupina, předsunutý oddíl a zbytek útvaru – 31. tp a za ním 22. dp, 93. protitankový dělostřelecký oddíl, 33. msp a štáb 8. msd. Pravé křídlo jistil 14. msp, který se měl přesouvat po rozpaky budící ose Balassagyarmat – Bzovík – Nitra – Topoľčany – Piešťany – Nové Mesto nad Váhom. Hlavním vojenským cílem Maďarů bylo zpacifikovat 64. tp v Levicích, který měl mít podle nesprávných údajů jejich sovětských kolegů 166 tanků a ležet na jiném konci města

než ve skutečnosti (správně disponoval pouze 9 bojeschopnými tanky, zhruba dalších 300 zakonzervovaných by zmobilizoval teprve do 48 hodin).

Plán byl zpracován ve třech variantách: 1. ČSLA bude spolupracovat a na místě se doladí způsob vstupu a vytvoření posádek MLA, ČSLA se nebude odzbrojovat; 2. ČSLA bude neutrální, ale může dojít k ojedinělým střetům, proto se musí postupovat rychle, odpor zlomit násilím a armádu odzbrojit; 3. ČSLA bude bojovat, pak je třeba postupovat co nejrozhodněji a rozdrtit nepřítele. V každém případě se během invaze mělo také počítat s ozbrojeným odporem menších či větších skupin.

Tomu rámcově odpovídaly i operační plány jednotlivých pluků. Např. pro 14. msp u Balassagyarmatu: 1. smíšená průzkumná skupina pronikne přes most, ze západu obejde budovu PS a zablokuje ji, z východu skupinu jistí bojová průzkumná skupina 1. mspr, maďarská PS provede odzbrojení; 2. čs. PS kladě odpor, ale most je funkční – smíšená průzkumná skupina s pěti tanky provede palebný přepad budovy PS, zatímco bojová průzkumná skupina 1. mspr kryta tanky překročí most a zaútočí na objekt PS, dobude ho a zajme zbylé pohraničníky; 3. čs. PS se brání a most je zničen nebo zaminovaný – v tom případě 1. mspr přesune 2. motostřeleckou rotu na břeh řeky a baterie 120mm minometů zaujme palebné postavení, poté spolu s 2. msr zasypou naše pohraničníky palbou a 2. msr zabezpečí přebrodění smíšené průzkumné skupiny 1 km západně od Balassagyarmatu, poté prvosledové jednotky na obojživelných vozidlech překonají řeku a budou postupovat podle 2. varianty.

V zásadě měl být ozbrojený odpor zlomen tak, že část jednotky bude jeho ohnisko zaměstnávat čelní palbou, zatímco zbytek ohnisko obejde z boku a zničí jej nebo se umlčí dělostřeleckou palbou. Se zadrženými ozbrojenci by se pak nakládalo jako s válečnými zajatci. Vzhledem k nutnosti rychlého postupu se hlavní síly neměly zdržovat likvidací ohnisek (bojující jednotka je měla po jeho likvidaci dohonit), ale pokračovat v plnění úkolů.

Týlové zabezpečení 8. msd obstarával Ústřední týl MLA, který pro dovoz zásob, PHM, šatstva aj. zboží nepodléhajícího zkáze vyčlenil téměř 1500 osob a 200 automobilů, čerstvé potraviny si ovšem měly jednotky nakoupit na místních trzích.

Příloha č. 3

Popis příprav Polské lidové armády k operaci DUNAJ⁴²⁸

Dne 25. 7. v rámci 2A PLA skončila příprava velitelských rozhodnutí ke cvičení POŠMOURNÉ LÉTO 68. Ve 21.00 pak gen. Jaruzelski dostal od maršála Jakubovského rozsáhlý fonogram s popisem úkolů pro polské divize. Na „cvičení“ měla 11. td PLA zaujmout prostor Vrchlabí – Nové Město nad Metují – Pardubice – Kutná Hora s velitelstvím v Hradci Králové. 10. td by obsadila území mezi městy Kostelec nad Orlicí – Šumperk – Bystřice nad Pernštejnem – Havlíčkův Brod – Chrudim s „centrem“ v Havlíčkově Brodu a 4. msd vyčkávala v záloze u Wroclawi. Jakubovskij dále nařizoval vytvořit velitelství a štáb armády, která by koordinovala dotčené divize, určila jim výchozí oblasti zhruba 50–70 km od čs. hranic a do 28. 7. informovala do stupně pluk příslušné velitele a náčelníky štábů.

Pět minut před 14.00 dne 27. 7. obdržel Jaruzelski od Jakubovského další fonogram s upřesněním polského angažmá, zdůvodněním invaze jako poskytnutí pomoci proti kontrarevoluci a doporučujícího zahajovat palbu, jen když tak učiní protivník. O pět hodin později v 19.00 – gen. Jaruzelski vydal na jeho základě rozkaz č. 1 k zahájení cvičení POŠMOURNÉ LÉTO 68 a do sídla Severní skupiny sovětských vojsk v Legnici se dostavila desetičlenná operační skupina GŠ PLA pod vedením prvního zástupce NGŠ PLA div. gen. Eugeniusza Molczyka. Splněním úkolu bylo kromě velitelství 2A a tří divizí (4. msd, která podléhala operační skupině GŠ PLA, byla na snížených počtech bez tankového pluku, dvou oddílů divizního dělostřelectva, těžké ženijní výstroje a části týlu divize) pověřen i 1. úderný prapor, průzkumná rota Slezského vojenského okruhu (2A PLA), dopravní a zdravotnická kolona, zabezpečovací jednotky a útvar stíhaček.

Fonogram NGŠ div. gen. B. Chochy upřesnil, že 11. td (velitelství Zagaň) z východiště v oblasti Chojnów – Raszków – Legnica – Jawor – Złotoryja bude postupovat po osách: 1. osa Złotoryja – Kamienna Góra – Lubawka – Trutnov – Dvůr Králové nad Labem – Hořice – Chlumec nad Cidlinou – Kutná Hora; 2. osa Jawor – Strzegom – Walbrzych – Mieroszów – Broumov – Náchod – Jaroměř – Hradec Králové – Pardubice. Po zaujmutí výše uvedeného prostoru bylo jejím úkolem zřídit velitelství ve městech Kutná Hora, Čáslav, Pardubice, Hradec Králové, Jičín,

Jaroměř, Nové Město nad Metují a Trutnov a hlídat tři hlavní letiště v Čáslavi, Pardubicích a v Hradci Králové včetně tamního velitelství 10LA ČSLA.

10. td (velitelství Opole) z východiště v oblasti Niemodlin – Opole – Krapkowice – Biala se přesune po trasách: 1. trasa Biala – Glubczyce – Pietrowice – Bruntál – Šumperk – Vysoké Mýto – Chrudim; 2. trasa Krapkowice – Kozle – Opava – Moravský Šternberk – Moravská Třebová – Svitavy – Hlinsko – Havlíčkův Brod a obsadí plánovaný prostor. Také ona vytvoří ve městech Havlíčkův Brod, Chrudim, Ústí nad Orlicí a Šumperk příslušná vojenská velitelství.

4. msd (velitelství Krosno Odrzańskie) bude vyčkávat v oblasti Sobótka – Wiazów – Ziebice – Bielawa. Všechny divize se ve svých „startovních“ prostorech měly soustředit do 4.00 dne 29. 7.

Po rozpracování fonogramu velitelstvím 2A byly rozeslány nezbytné pokyny a ve 3.00 dne 28. 7. se do pohybu daly jako první spojovací a zabezpečovací jednotky štábů. V 5.00 svazu (2A) a třem podřízeným divizím byl vyhlášen stav zvýšené bojové pohotovosti a v 7.00 začalo doručování povolávacích rozkazů 855 poddůstojníkům a vojákům v záloze. Do stavu bojové pohotovosti byly uvedeny i 4. Hornoslezská a 5. Sudetská brigáda Pohraniční stráže. Ve 14.00 dostal štáb 2A fonogram, že „cvičení“ skutečně začalo a od 16.00 do 21.00 se z mírových posádek vydaly na cestu zmobilizované svazky i samostatné jednotky. Jako nejvzdálenější (280–300 km) tak nejprve učinila 4. msd, 11. td se dala do pohybu ve 21.00 (vzdálenost 90–160 km) a 10. td, která měla východiště téměř za humny, stačily jen dvě hodiny (18.00 – 20.00).

Zbýlé dvě divize se do svých nástupních prostorů dostavily do 12.00 dne 29. 7. a do 21.00 vojska dosáhla plné bojové pohotovosti. Generál Siwicki pak vydal 10. a 11. td rozkaz navázat vzájemnou součinnost na všech stupních a věnovat zvýšenou pozornost přípravě variant ozbrojeného střetnutí při proniknutí na čs. území. V tomto případě se hlavní síly měly boji vyhnout a postupovat dál, zatímco druhosledové jednotky a zálohy by ohniska odporu zlikvidovaly.

Odznamy třídních specialistů (mechaniků, řidičů tanků a samohybných děl I.-III. třídy) Polské lidové armády (VHÚ)

⁴²⁸ Pajórek, Leszek: Účast polské armády na operaci DUNAJ. In: Historie a vojenství č. 1/1996, s. 70–73.

Příloha č. 4

Popis příprav NLA NDR k operaci DUNA J⁴²⁹

Dle rozkazu se 7. td a 11. msd NLA NDR měly do 18.00 dne 28. 7. přesunout na „cvičení“, ale z různých důvodů tak učinily až ve 4.00–4.30 druhého dne.

7. td (velitelství Drážďany, velitel genmjr. Werner Winter) NLA NDR podřízená 20GA SA zaujala určené pozice ve VVP Weisswasser – Nochten následujícím způsobem – velitelství 7. td se přemístilo k Boxbergu, 14. tp (posádka Spremberg, velitel pplk. Rolf Sander) na jižní okraj VVP, 15. tp (posádka Cottbus) k Neustadtu, 16. tp (posádka Grossenhain) k Weisskolmu, 7. dp (posádka Frankenberg) k Zweibrücku a 7. msp (posádka Marienberg) na jih VVP.

Jako východiště měla divize stanoveny dvě trasy: 1. osa Bautzen – Ebersbach – Česká Lípa, 2. osa Weissenberg – Löbau – Zittau – Mimoň. Po překročení čs. hranic měla ovládnout

prostor Děčín – Mimoň – Litoměřice a v případě potřeby postupovat na Prahu.

Ve stejné době se k akci připravovala i německá 11. msd (velitelství Halle, velitel Erich Dirwelis) sloužící jako záloha SA. Její shromaždiště bylo v prostoru Eisenberg – Weida – Orlamünde, poblíž Hermsdorfské křižovatky. Tady se soustředily 17. msp (posádka Halle), 16. msp (posádka Lipsko), 18. msp (posádka Weissenfels) a 11. tp (posádka Zeithain, velitel gen. Horst Klimpel), aby odtud rovněž vyrazily po dvou trasách do ČSSR: 1. osa Gera – Zwickau – Schwarzberg – Johanngeorgenstadt, 2. osa Weida – Plauen – Reichenbach – Klingenthal. Přičemž 1. osa měla pokračovat na Karlovy Vary – Žlutice – Rokycany a 2. osa na Sokolov – Plzeň s cílem obsadit vymezenou oblast.

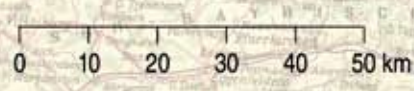

Odnaky třídních specialistů (I.-III. třídy) Národní lidové armády NDR (VHÜ)

⁴²⁹ Wenzke, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling 1968. Ch. Links, Berlin 1995, s. 100–107.
Benčík, Antonín – Pecka, Jindřich: Varšavská čtyřka proti Československu 1968. ÚSD, Praha 1998, s. 44.
<http://www.bundesarchiv.de/foxpublic/23BBD58E0A06221200000000B35C05C4/findmittelinfo.html>.
http://marko_werner.beepworld.de/nva.htm.
<http://www.axishistory.com/index.php?id=5535>.
<http://www.axishistory.com/index.php?id=5538>.
<http://www.pib-11.de/lager/nva.html>.
<http://www.bundesarchiv.de/foxpublic/>.

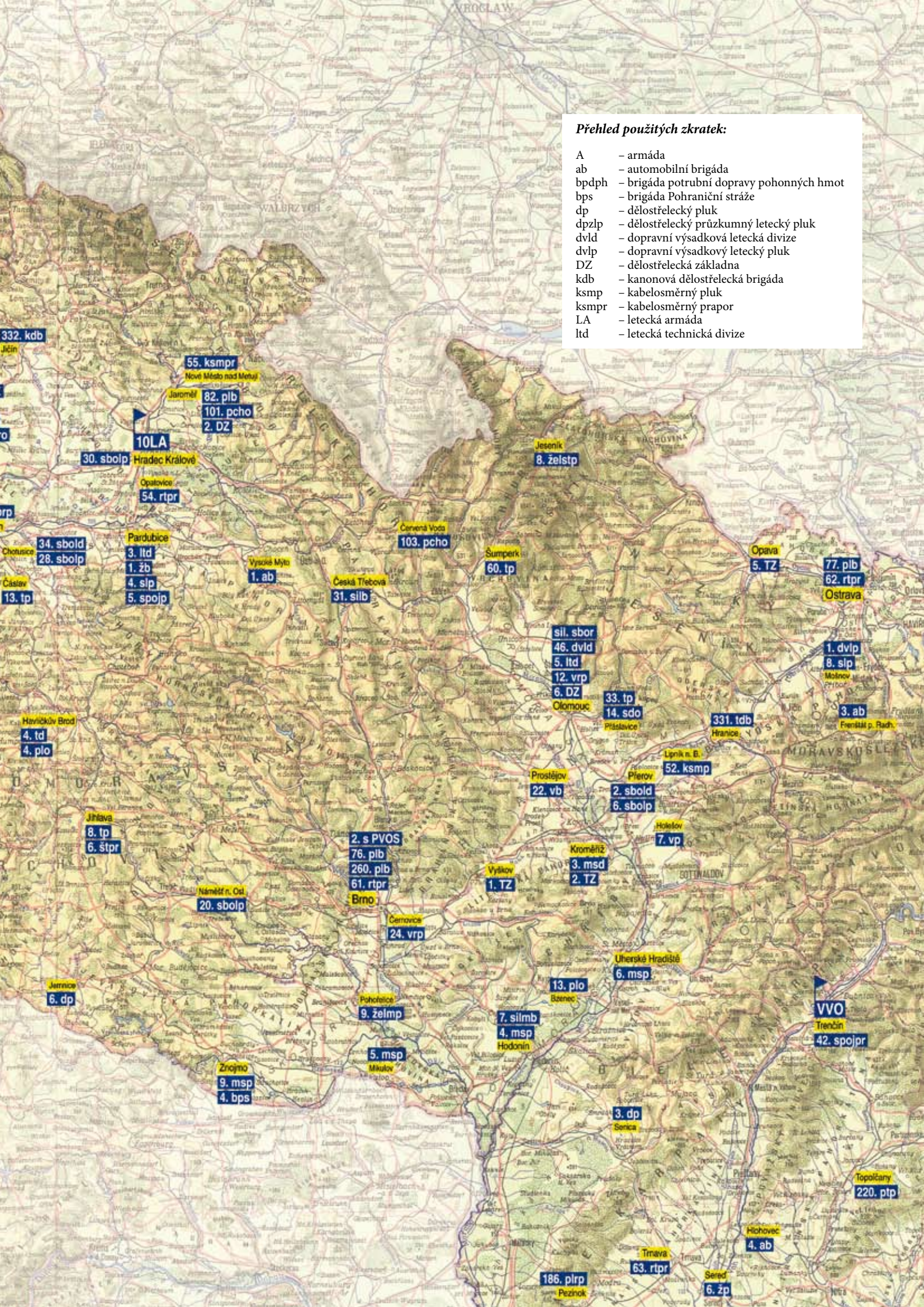
Mapy

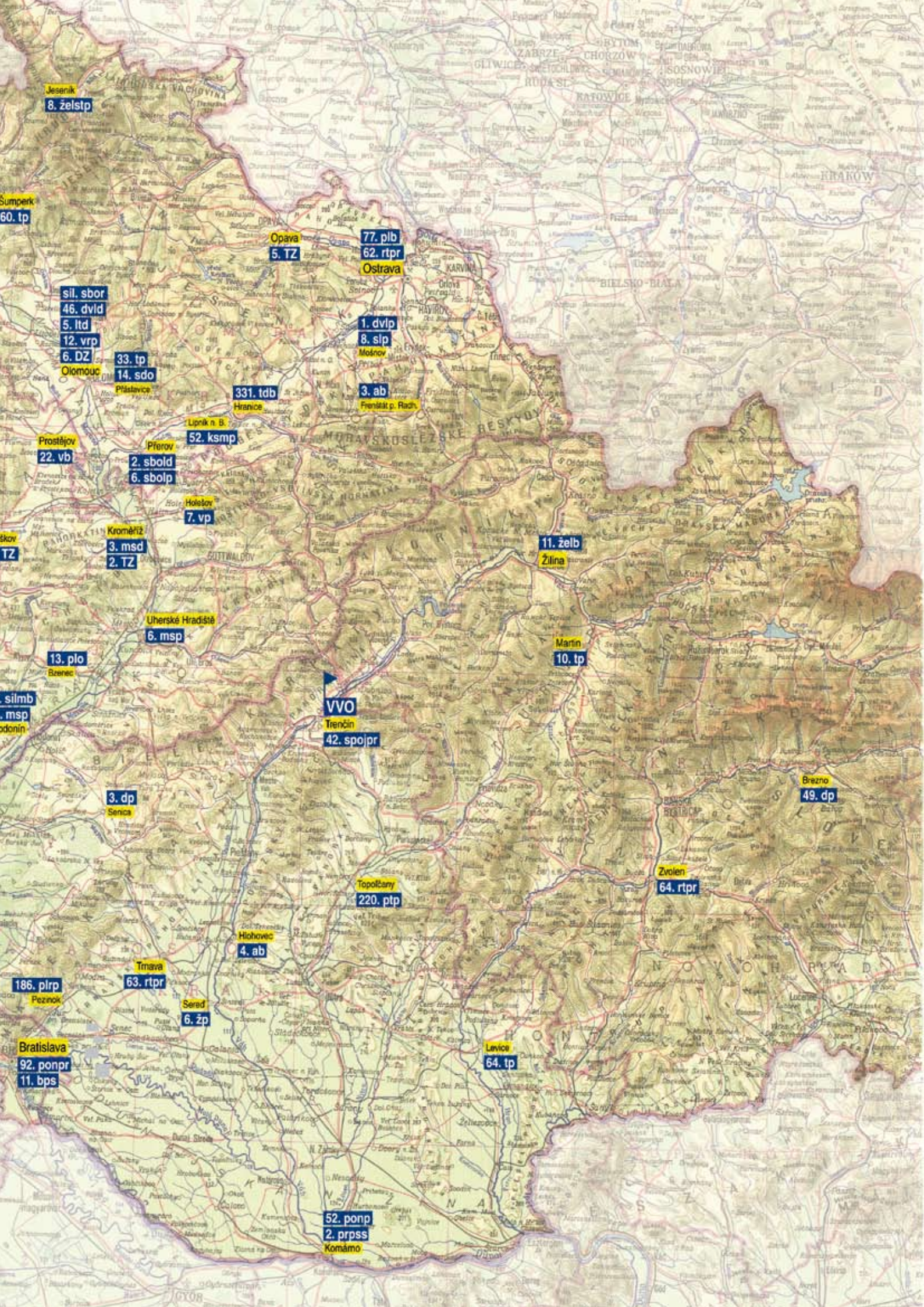
Rozmístění útvarů ČSLA v roce 1968

Přehled použitých zkratk:

A	– armáda
ab	– automobilní brigáda
bdph	– brigáda potrubní dopravy pohonných hmot
bps	– brigáda Pohraniční stráže
dp	– dělostřelecký pluk
dpzlp	– dělostřelecký průzkumný letecký pluk
dvd	– dopravní výsadková letecká divize
dvp	– dopravní výsadkový letecký pluk
DZ	– dělostřelecká základna
kdb	– kanonová dělostřelecká brigáda
ksmpr	– kabelosměrný pluk
ksmpr	– kabelosměrný prapor
LA	– letecká armáda
ltd	– letecká technická divize

Jeseník
8. želstř

Šumperk
60. tp

Opava
5. TZ

77. plb
62. rtpr
Ostrava

sil. sbor
46. dv/d
5. ltd
12. vrp
6. DZ
Olomouc

1. dvlp
8. slp
Mošnov

331. tdb
Hranice

3. ab
Frenštát p. Radh

Prostějov
22. vb

Přerov
2. sbold
6. sbolp

Lipník n. B.
52. ksmp

Kroměříž
3. msd
2. TZ

Uherské Hradiště
6. msp

13. plo
Bzenec

silmb
msp
odonín

VVO
Trenčín
42. spojpr

11. želb
Žilina

Martin
10. tp

3. dp
Senica

Brezno
49. dp

Topoľčany
220. tp

Zvolen
64. rtpr

Hlohovec
4. ab

186. plrp
Pezinok

Trnava
63. rtpr

Sereď
6. žp

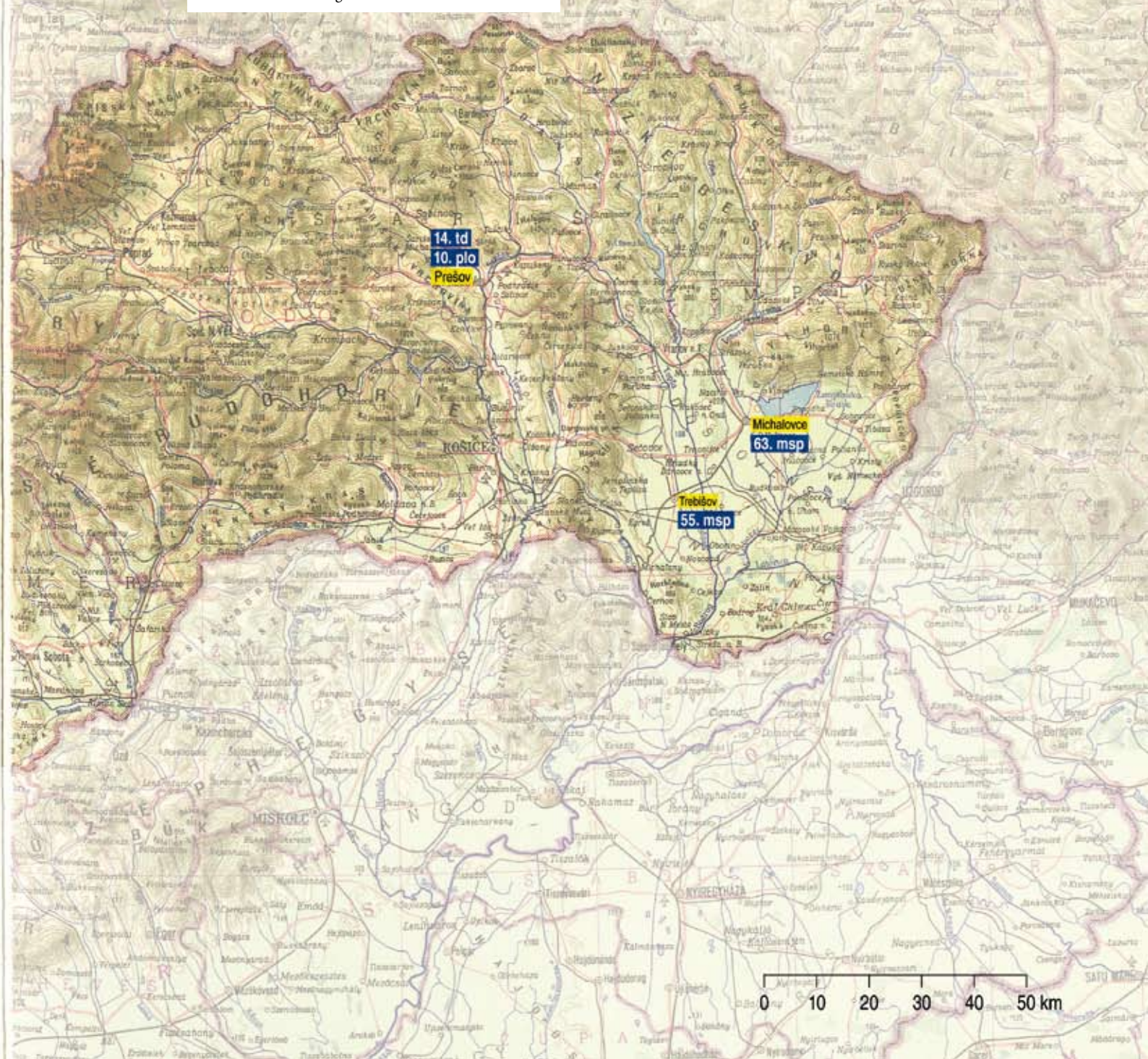
Bratislava
92. ponpr
11. bps

Levice
64. tp

52. ponp
2. prpss
Komárno

msd – motostřelecká divize
 msp – motostřelecký pluk
 pds – pluk dálkových spojů
 pcho – pluk chemické ochrany
 plb – protiletadlová brigáda
 plo – protiletadlový oddíl
 plrb – protiletadlová raketová brigáda
 plrp – protiletadlový raketový pluk
 ponp – pontonový pluk
 ponpr – pontonový prapor
 provb – provozní brigáda
 prp – protiradiový pluk
 prpss – prapor pásových samohybných soulodí
 ptb – protitanková brigáda
 ptp – protitankový pluk
 PVOS – protivzdušná obrana státu
 pzlp – průzkumný letecký pluk
 rtp – radiotechnický pluk
 rtrp – radiotechnický prapor
 s – sbor
 sbold – stíhací bombardovací letecká divize
 sbolp – stíhací bombardovací letecký pluk
 sdo – samostatný dělostřelecký oddíl
 sil. sbor – silniční sbor
 silb – silniční brigáda

silmb – silniční mostní brigáda
 sld – stíhací letecká divize
 slp – stíhací letecký pluk
 spojlp – spojovací letecký pluk
 spojpr – spojovací prapor
 spojpr – spojovací prapor
 sro – samostatný raketometný oddíl
 SVO – Střední vojenský okruh
 štrp – školní tankový prapor
 td – tanková divize
 tdb – těžká dělostřelecká brigáda
 tp – tankový pluk
 TZ – tanková základna
 vb – výsadková brigáda
 vp – výsadkový pluk
 vrp – vrtulníkový pluk
 VVO – Východní vojenský okruh
 ZU – zvláštního určení
 ZVO – Západní vojenský okruh
 žb – ženijní brigáda
 želb – železniční brigáda
 želmp – železniční mostní pluk
 želstp – železniční stavební pluk
 žp – ženijní pluk

Rozmístění útvarů ČSLA v roce 1968

Západní vojenský okruh – ZVO (Příbram – velitelství)

1. tanková divize – 1. td (Slaný)
 1. tankový pluk – 1. tp (Strašice)
 2. tankový pluk – 2. tp (Rakovník)
 21. tankový pluk – 21. tp (Žatec)
 5. školní tankový prapor – 5. štrp (Žatec)
 3. motostřelecký pluk – 3. msp (Louny)
 1. dělostřelecký pluk – 1. dp (Terezín)
 5. protiletadlový oddíl – 5. plo (Slaný)
 1. samostatný raketometný oddíl – 1. sro (Terezín)
 16. samostatný dělostřelecký oddíl – 16. sdo (Terezín)
13. tanková divize – 13. td (Mladá)
 13. tankový pluk – 13. tp (Čáslav)
 15. tankový pluk – 15. tp (Mladá)
 103. tankový pluk – 103. tp (Mladá)
 8. motostřelecký pluk – 8. msp (Mladá Boleslav)
 3. školní tankový prapor – 3. štrp (Luštěnice)
 361. dělostřelecký pluk – 361. dp (Turnov)
 3. protiletadlový oddíl – 3. plo (Mladá)
 13. samostatný raketometný oddíl – 13. sro (Mladá)
20. motostřelecká divize – 20. msd (Karlovy Vary)
 49. motostřelecký pluk – 49. msp (Mariánské Lázně)
 65. motostřelecký pluk – 65. msp (Cheb)
 74. motostřelecký pluk – 74. msp (Karlovy Vary)
 12. tankový pluk – 12. tp (Podbořany)
 20. školní tankový prapor – 20. štrp (Podbořany)
 38. dělostřelecký pluk – 38. dp (Sokolov)
 12. protiletadlový oddíl – 12. plo (Mariánské Lázně)
 20. samostatný dělostřelecký oddíl – 20. sdo (Stružná)
19. motostřelecká divize – 19. msd (Plzeň)
 57. motostřelecký pluk – 57. msp (Stříbro)
 67. motostřelecký pluk – 67. msp (Vysočany)
 104. motostřelecký pluk – 104. msp (Tachov)
 11. tankový pluk – 11. tp (Plzeň)
 19. školní tankový prapor – 19. štrp (Plzeň)
 47. dělostřelecký pluk – 47. dp (Plzeň)
 11. protiletadlový oddíl – 11. plo (Stříbro)
 19. samostatný dělostřelecký oddíl – 19. sdo (Vysočany)
2. motostřelecká divize – 2. msd (Sušice)
 10. motostřelecký pluk – 10. msp (Janovice nad Úhlavou)
 11. motostřelecký pluk – 11. msp (Klatovy)
 12. motostřelecký pluk – 12. msp (Domažlice)
 23. tankový pluk – 23. tp (Holýšov)
 2. školní tankový prapor – 2. štrp (Holýšov)
 8. dělostřelecký pluk – 8. dp (Klatovy)
 2. protiletadlový oddíl – 2. plo (Janovice nad Úhlavou)
 2. samostatný dělostřelecký oddíl – 2. sdo (Holýšov)
311. těžká dělostřelecká brigáda – 311. tdb (Stará Boleslav)
322. kanonová dělostřelecká brigáda – 322. kdb (Strašice)
216. protitankový pluk – 216. ptp (Dobruška)
259. protiletadlová brigáda – 259. plb (Plzeň)
 1. radiotechnický prapor – 1. rtrp (Stříbro)
51. ženijní brigáda – 51. žb (Litoměřice)
73. pontonový prapor – 73. ponpr (Kostelec nad Labem)
91. pontonový prapor – 91. ponpr (Terezín)
105. pluk chemické ochrany – 105. pcho (Liberec)
 1. spojovací pluk – 1. spoj (Beroun)
71. spojovací prapor – 71. spoj (Litoměřice)
 1. protiradiový pluk – 1. prp (Kolín)
2. automobilní brigáda – 2. ab (Bílina)
4. dělostřelecká základna – 4. DZ (Terezín)
3. tanková základna – 3. TZ (Luštěnice)
4. tanková základna – 4. TZ (Stráž pod Ralskem)

Střední vojenský okruh – SVO (Tábor – velitelství)

9. tanková divize – 9. td (Písek)
 14. tankový pluk – 14. tp (Písek)
 17. tankový pluk – 17. tp (Týn nad Vltavou)
 18. tankový pluk – 18. tp (Tábor)
 79. motostřelecký pluk – 79. msp (Benešov)
 4. školní tankový prapor – 4. štrp (Tábor)
 362. dělostřelecký pluk – 362. dp (Písek)
 9. protiletadlový oddíl – 9. plo (Písek)
 9. samostatný raketometný oddíl – 9. sro (Jistebnice)
4. tanková divize – 4. td (Havlíčkův Brod)
 7. tankový pluk – 7. tp (Jindřichův Hradec)
 8. tankový pluk – 8. tp (Jihlava)
 60. tankový pluk – 60. tp (Šumperk)
 9. motostřelecký pluk – 9. msp (Znojmo)
 6. školní tankový prapor – 6. štrp (Jihlava)
 6. dělostřelecký pluk – 6. dp (Jemnice)
 4. protiletadlový oddíl – 4. plo (Havlíčkův Brod)
 4. samostatný raketometný oddíl – 4. sro (Jemčina)
15. motostřelecká divize – 15. msd (České Budějovice)
 51. motostřelecký pluk – 51. msp (Český Krumlov)
 62. motostřelecký pluk – 62. msp (Prachatice)
 68. motostřelecký pluk – 68. msp (Vimperk)
 20. tankový pluk – 20. tp (České Budějovice)
 15. školní tankový prapor – 15. štrp (České Budějovice)
 36. dělostřelecký pluk – 36. dp (České Budějovice)
 1. protiletadlový oddíl – 1. plo (České Budějovice)
 15. samostatný dělostřelecký oddíl – 15. sdo (Vimperk)
3. motostřelecká divize – 3. msd (Kroměříž)
 4. motostřelecký pluk – 4. msp (Hodonín)
 5. motostřelecký pluk – 5. msp (Mikulov)
 6. motostřelecký pluk – 6. msp (Uherské Hradiště)
 33. tankový pluk – 33. tp (Práslavice)
 3. dělostřelecký pluk – 3. dp (Senica nad Myjavou)
 13. protiletadlový oddíl – 13. plo (Bzenec)
 14. samostatný dělostřelecký oddíl – 14. sdo (Práslavice)
22. výsadková brigáda – 22. vb (Prostějov)
321. těžká dělostřelecká brigáda – 321. tdb (Rokycany)
332. kanonová dělostřelecká brigáda – 332. kdb (Jičín)
33. protitanková brigáda – 33. ptb (Lešany)
82. protiletadlová brigáda – 82. plb (Jaroměř)
260. protiletadlová brigáda – 260. plb (Brno)
4. radiotechnický prapor – 4. rtrp (Drhovice)
 1. ženijní brigáda – 1. žb (Pardubice)
72. pontonový prapor – 72. ponpr (Kamýk nad Vltavou)
101. pluk chemické ochrany – 101. pcho (Jaroměř)
103. pluk chemické ochrany – 103. pcho (Červená Voda)
2. spojovací pluk – 2. spoj (Tábor)
74. spojovací prapor – 74. spoj (Horažďovice)
5. spojovací pluk – 5. spoj (Pardubice)
 1. automobilní brigáda – 1. ab (Vysoké Mýto)
 2. dělostřelecká základna – 2. DZ (Jaroměř)
1. tanková základna – 1. TZ (Vyškov)

Východní vojenský okruh – VVO (Trenčín – velitelství)

- 14. tanková divize – 14. td (Prešov)
 - 10. tankový pluk – 10. tp (Martin)
 - 64. tankový pluk – 64. tp (Levice)
 - 55. motostřelecký pluk – 55. msp (Třebíšov)
 - 63. motostřelecký pluk – 63. msp (Michalovce)
 - 49. dělostřelecký pluk – 49. dp (Brezno nad Hronom)
 - 10. protiletadlový oddíl – 10. plo (Prešov)
- 220. protitankový pluk – 220. ptp (Topolčany)
- 6. ženijní pluk – 6. žp (Sereď)
- 52. pontonový pluk – 52. ponp (Komárno)
- 92. pontonový prapor – 92. ponpr (Bratislava)
- 2. prapor pásových samohybných soulodí – 2. prps (Komárno)
- 42. spojovací prapor – 42. spojpr (Trenčín)
- 3. automobilní brigáda – 3. ab (Frenštát pod Radhoštěm)
- 4. automobilní brigáda – 4. ab (Hlohovec)
- 6. dělostřelecká základna – 6. DZ (Olomouc)
- 2. tanková základna – 2. TZ (Kroměříž)
- 5. tanková základna – 5. TZ (Opava)

10. letecká armáda – 10LA (Hradec Králové – velitelství)

- 1. stíhací letecká divize – 1. sld (Bechyně)
 - 4. stíhací letecký pluk – 4. slp (Pardubice)
 - 5. stíhací letecký pluk – 5. slp (Líně)
 - 9. stíhací letecký pluk – 9. slp (Bechyně)
- 2. stíhací bombardovací letecká divize – 2. sbold (Přerov)
 - 6. stíhací bombardovací letecký pluk – 6. sbolp (Přerov)
 - 20. stíhací bombardovací letecký pluk – 20. sbolp (Náměšť nad Oslavou)
- 34. stíhací bombardovací letecká divize – 34. sbold (Čáslav)
 - 28. stíhací bombardovací letecký pluk – 28. sbolp (Čáslav)
 - 30. stíhací bombardovací letecký pluk – 30. sbolp (Hradec Králové)
- 46. dopravní výsadková letecká divize – 46. dvld (Olomouc)
 - 1. dopravní výsadkový letecký pluk – 1. dvlp (Mošnov)
 - 12. vrtulníkový pluk – 12. vrp (Olomouc)
 - 24. vrtulníkový pluk – 24. vrp (Brno)
- 3. letecká technická divize – 3. ltd (Pardubice)
- 5. letecká technická divize – 5. ltd (Olomouc)
- 45. dělostřelecký průzkumný letecký pluk – 45. dpzp (Líně)
- 47. průzkumný letecký pluk – 47. pzp (Mladá)
- 50. spojovací letecký pluk – 50. spojlp (Kbely)
- 10. spojovací pluk – 10. spoj (Klečany)

7. armáda protivzdušné obrany státu – 7A PVOS (Praha – velitelství)

- 3. sbor protivzdušné obrany státu – 3. s PVOS (Žatec)
 - 1. stíhací letecký pluk – 1. slp (České Budějovice)
 - 11. stíhací letecký pluk – 11. slp (Žatec)
 - 71. protiletadlová raketová brigáda – 71. plrb (Praha)
 - 185. protiletadlová brigáda – 185. plb (Kralovice)
 - 51. radiotechnický prapor – 51. rtpr (Chomutov)
 - 52. radiotechnický prapor – 52. rtpr (Dobřany)
 - 53. radiotechnický prapor – 53. rtpr (České Budějovice)
 - 54. radiotechnický prapor – 54. rtpr (Opatovice nad Labem)
- 2. sbor protivzdušné obrany státu – 2. s PVOS (Brno)
 - 8. stíhací letecký pluk – 8. slp (Mošnov)
 - 76. protiletadlová brigáda – 76. plb (Brno)
 - 77. protiletadlová brigáda – 77. plb (Ostrava)
 - 186. protiletadlový raketový pluk – 186. plrp (Pezinok)

- 61. radiotechnický prapor – 61. rtpr (Brno)
- 62. radiotechnický prapor – 62. rtpr (Ostrava)
- 63. radiotechnický prapor – 63. rtpr (Trnava)
- 64. radiotechnický prapor – 64. rtpr (Zvolen)

- 17. spojovací pluk – 17. spoj (Praha)

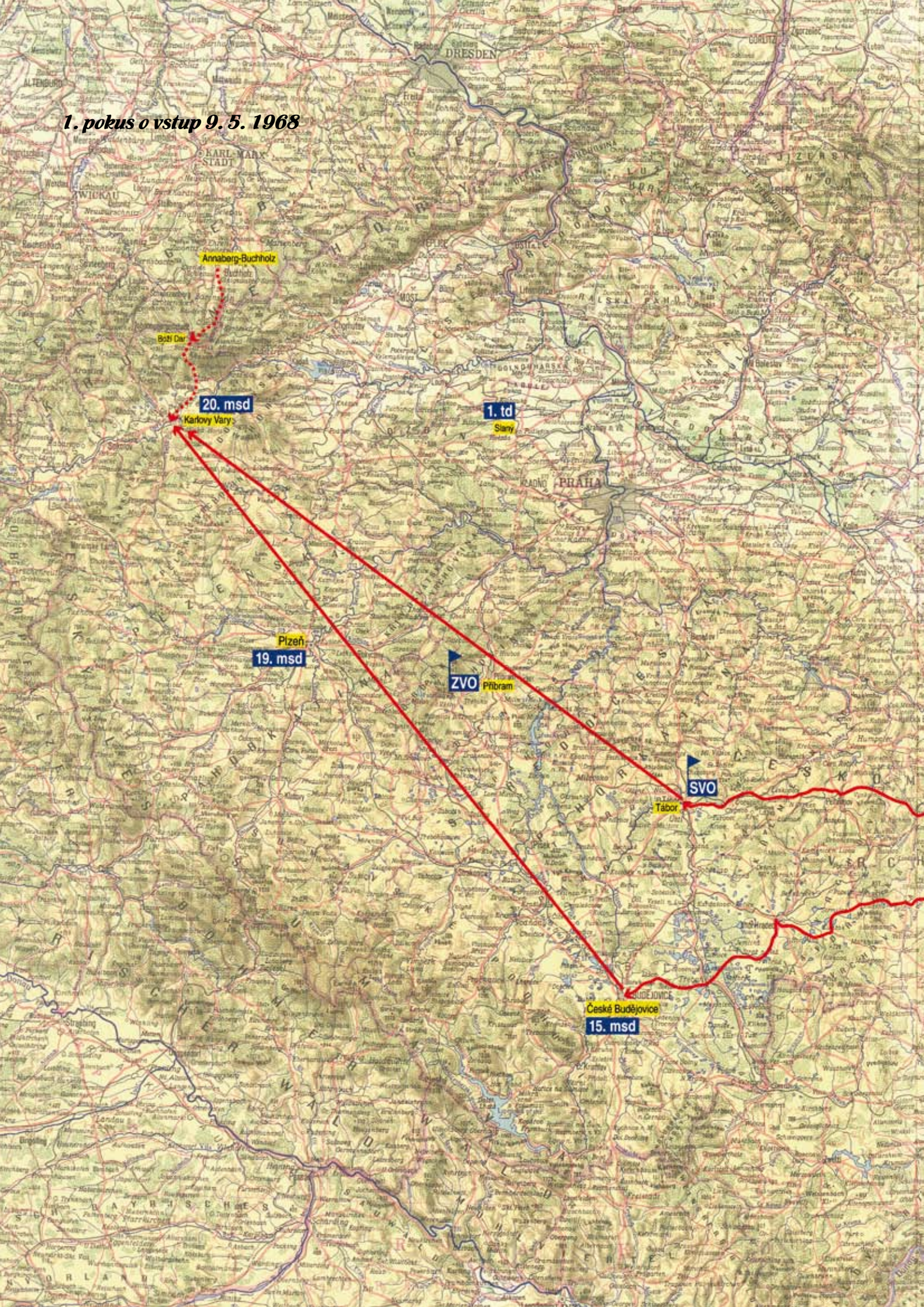
Přímo podřízené útvary MNO

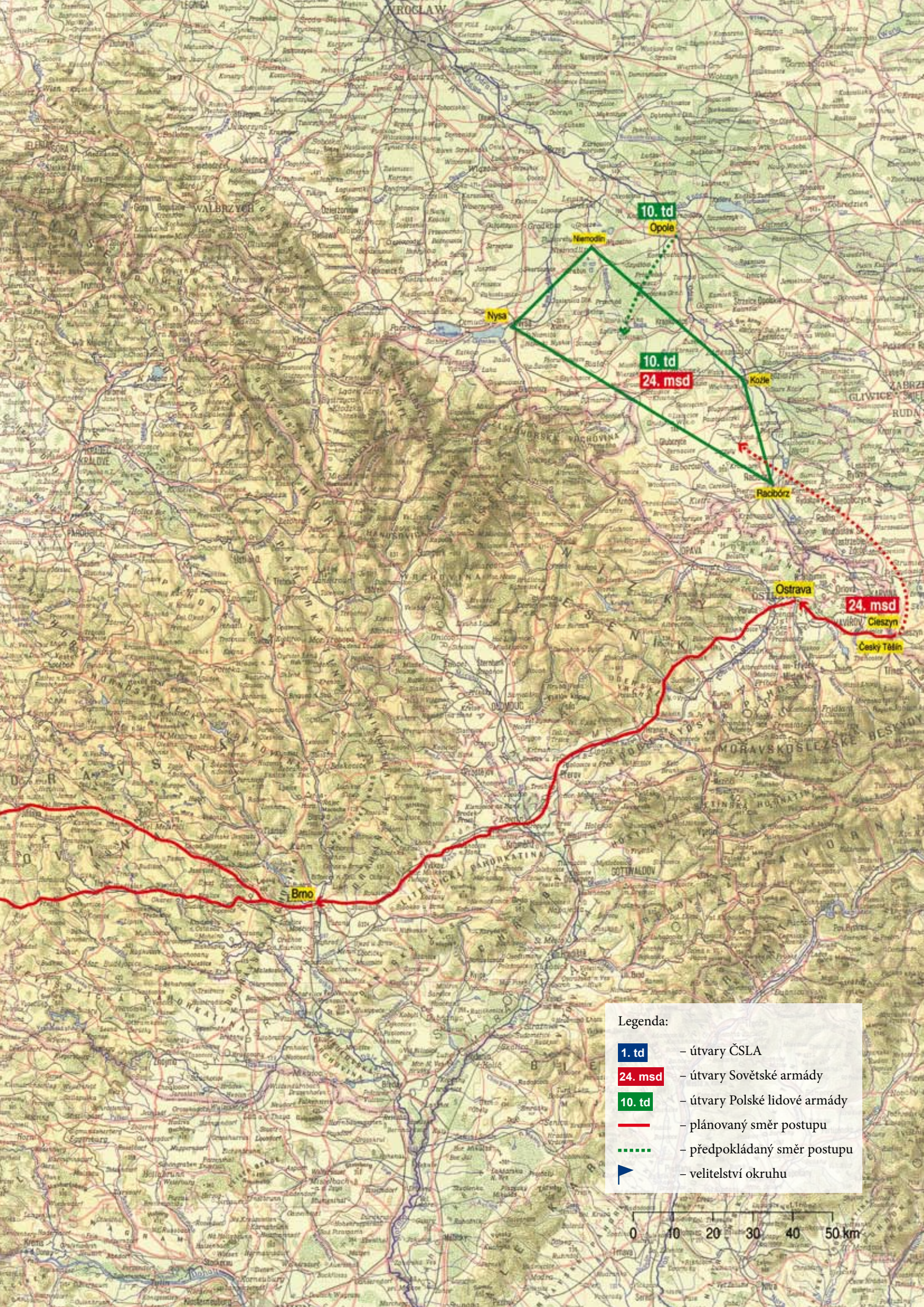
- 331. těžká dělostřelecká brigáda – 331. tdb (Hranice)
- 7. výsadkový pluk – 7. vp (Holešov)
- 2. radiotechnický pluk – 2. rtp (Rožmitál pod Třemšínem)
- 7. radiotechnický pluk zvláštního určení – 7. rtp ZU (Zbiroh)
- 7. spojovací pluk – 7. spojp (Litoměřice)
- 52. kabelosměrný pluk – 52. ksmp (Lipník nad Bečvou)
- 59. pluk dálkových spojů – 59. pds (Praha)
- 55. kabelosměrný prapor – 55. ksmp (Nové Město nad Metují)
- Silniční sbor (Olomouc)
- 5. silniční brigáda – 5. silb (Liberec)
- 31. silniční brigáda – 31. silb (Česká Třebová)
- 32. silniční brigáda – 32. silb (Horní Počápy)
- 7. silniční mostní brigáda – 7. silmb (Hodonín)
- 1. provozní brigáda MNO – 1. provb (Praha)
- 4. brigáda Pohraniční stráže – 4. bps (Znojmo)
- 5. brigáda Pohraniční stráže – 5. bps (Cheb)
- 7. brigáda Pohraniční stráže – 7. bps (Sušice)
- 9. brigáda Pohraniční stráže – 9. bps (Domažlice)
- 11. brigáda Pohraniční stráže – 11. bps (Bratislava)
- 12. brigáda Pohraniční stráže – 12. bps (Planá u Mariánských Lázní)
- 15. brigáda Pohraniční stráže – 15. bps (České Budějovice)
- 1. brigáda potrubní dopravy pohonných hmot – 1. bpdph (Roudnice nad Labem) – podřízena Hlavnímu týlu MNO

Ministerstvo dopravy ČSSR – velitelství železničního vojska (Praha)

- 11. železniční brigáda – 11. želb (Žilina)
- 8. železniční stavební pluk – 8. želstp (Jeseník)
- 9. železniční mostní pluk – 9. želmp (Pohořelice)

1. pokus o vstup 9. 5. 1968

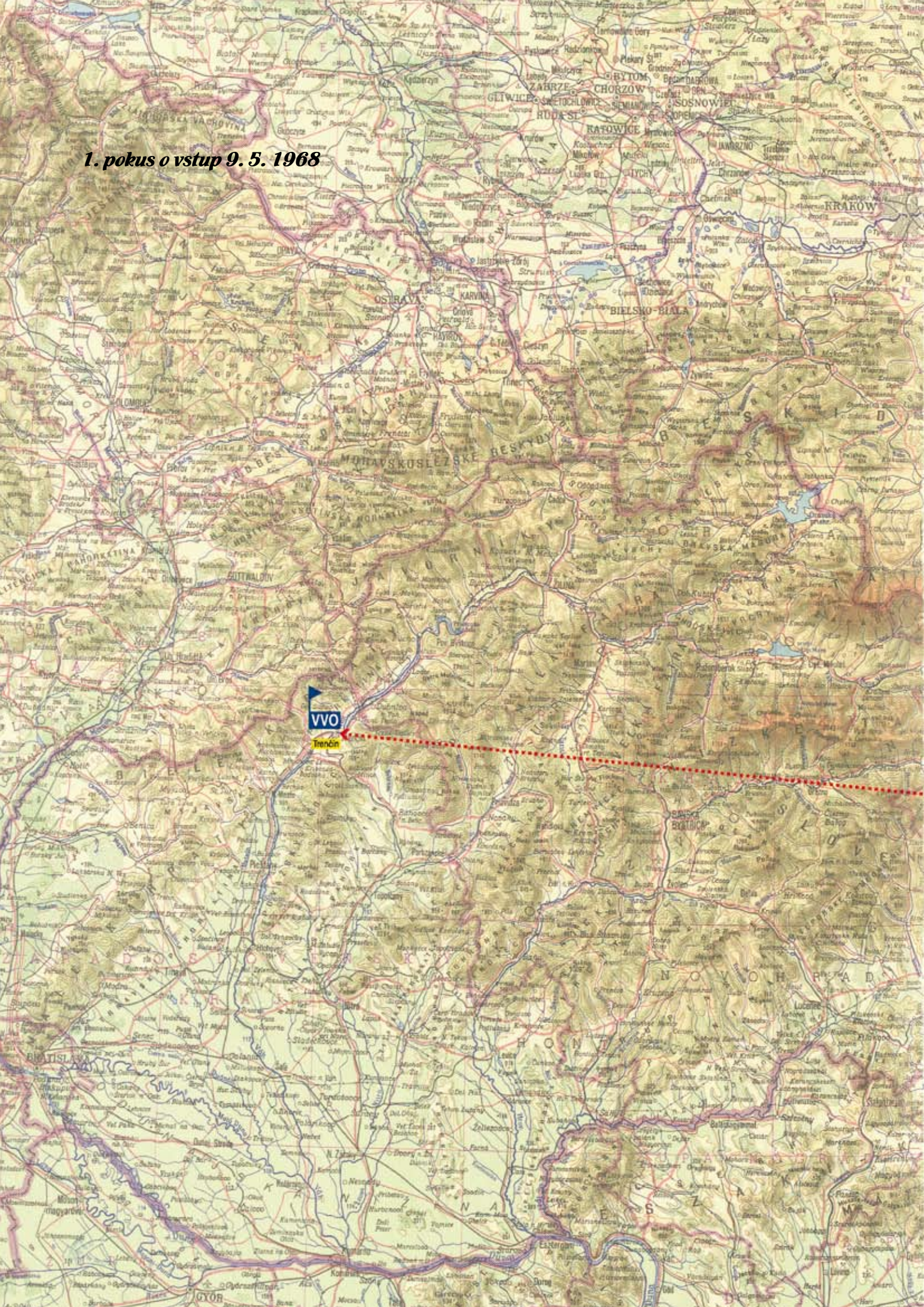

Legenda:

- 1. td** – útvary ČSLA
- 24. msd** – útvary Sovětské armády
- 10. td** – útvary Polské lidové armády
- – plánovaný směr postupu
- ...** – předpokládaný směr postupu
- ▲** – velitelství okruhu

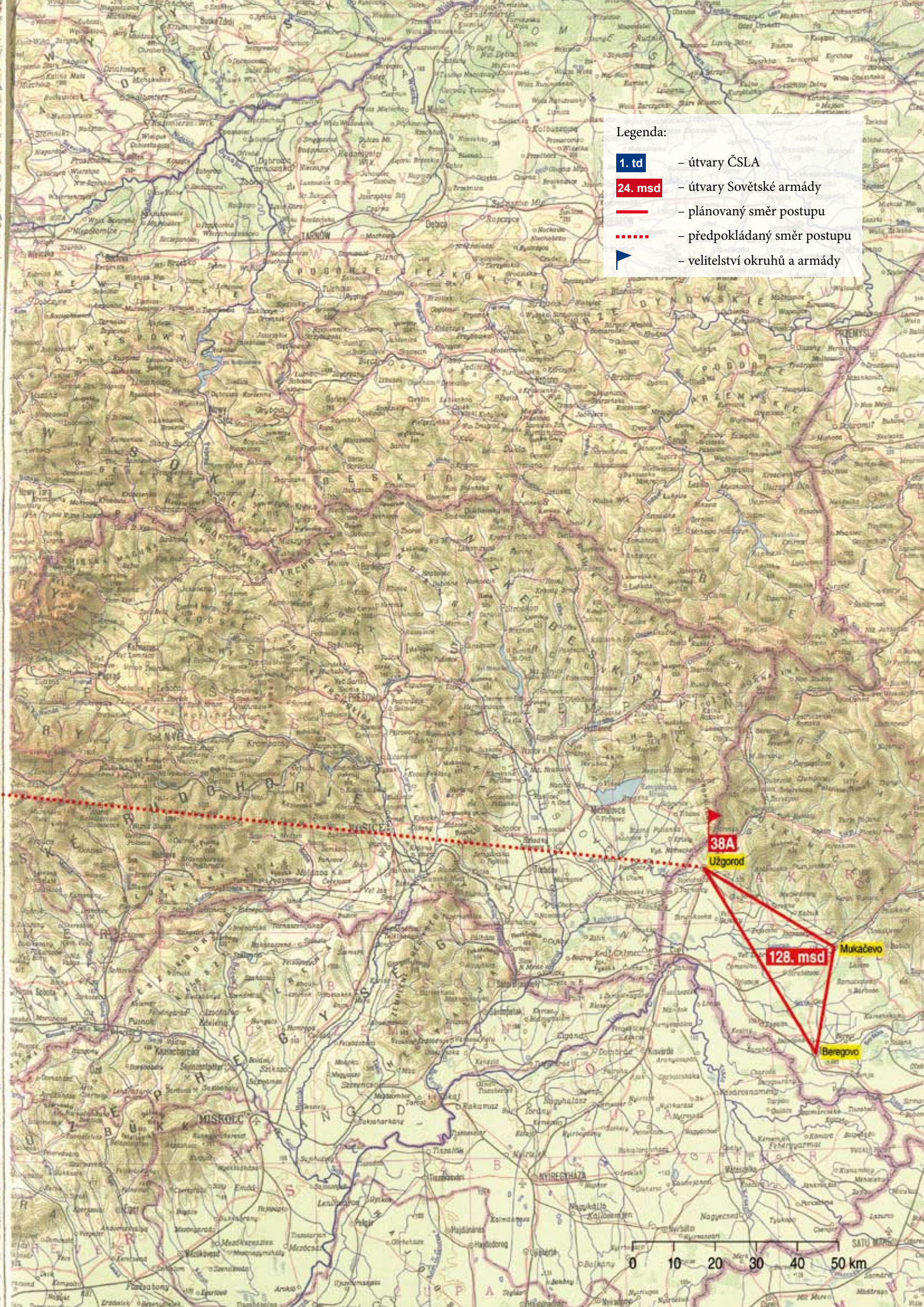

1. pokus o vstup 9. 5. 1968

Legenda:

- 1. td** – útvary ČSLA
- 24. msd** – útvary Sovětské armády
- – plánovaný směr postupu
-** – předpokládaný směr postupu
- ▶** – velitelství okruhu a armády

Výchozí situace cvičení ŠUMAVA v 6.00 dne 19. 6. 1968 – výřez (VÚA)

Legenda:

- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

Legenda:

- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

Legenda:

- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

A detailed hand-drawn tactical map of the Šumava region, overlaid on a topographic map. The map features numerous military units and positions marked with handwritten labels and symbols. Key elements include:

- Units and Positions:**
 - 1st Division (1nd):** Located in the lower-left, with sub-units like 1st, 4th, 10th, 12th, and 19th.
 - 2nd Division (2nd):** Located in the center, with sub-units like 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th, 11th, 12th, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th, 19th, 20th, 21st, 22nd, 23rd, 24th, 25th, 26th, 27th, 28th, 29th, 30th, 31st, 32nd, 33rd, 34th, 35th, 36th, 37th, 38th, 39th, 40th, 41st, 42nd, 43rd, 44th, 45th, 46th, 47th, 48th, 49th, 50th, 51st, 52nd, 53rd, 54th, 55th, 56th, 57th, 58th, 59th, 60th, 61st, 62nd, 63rd, 64th, 65th, 66th, 67th, 68th, 69th, 70th, 71st, 72nd, 73rd, 74th, 75th, 76th, 77th, 78th, 79th, 80th, 81st, 82nd, 83rd, 84th, 85th, 86th, 87th, 88th, 89th, 90th, 91st, 92nd, 93rd, 94th, 95th, 96th, 97th, 98th, 99th, 100th.
 - 3rd Division (3rd):** Located in the upper-left, with sub-units like 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th, 8th, 9th, 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th, 19th, 20th, 21st, 22nd, 23rd, 24th, 25th, 26th, 27th, 28th, 29th, 30th, 31st, 32nd, 33rd, 34th, 35th, 36th, 37th, 38th, 39th, 40th, 41st, 42nd, 43rd, 44th, 45th, 46th, 47th, 48th, 49th, 50th, 51st, 52nd, 53rd, 54th, 55th, 56th, 57th, 58th, 59th, 60th, 61st, 62nd, 63rd, 64th, 65th, 66th, 67th, 68th, 69th, 70th, 71st, 72nd, 73rd, 74th, 75th, 76th, 77th, 78th, 79th, 80th, 81st, 82nd, 83rd, 84th, 85th, 86th, 87th, 88th, 89th, 90th, 91st, 92nd, 93rd, 94th, 95th, 96th, 97th, 98th, 99th, 100th.
 - 4th Division (4th):** Located in the upper-right, with sub-units like 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th, 8th, 9th, 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th, 19th, 20th, 21st, 22nd, 23rd, 24th, 25th, 26th, 27th, 28th, 29th, 30th, 31st, 32nd, 33rd, 34th, 35th, 36th, 37th, 38th, 39th, 40th, 41st, 42nd, 43rd, 44th, 45th, 46th, 47th, 48th, 49th, 50th, 51st, 52nd, 53rd, 54th, 55th, 56th, 57th, 58th, 59th, 60th, 61st, 62nd, 63rd, 64th, 65th, 66th, 67th, 68th, 69th, 70th, 71st, 72nd, 73rd, 74th, 75th, 76th, 77th, 78th, 79th, 80th, 81st, 82nd, 83rd, 84th, 85th, 86th, 87th, 88th, 89th, 90th, 91st, 92nd, 93rd, 94th, 95th, 96th, 97th, 98th, 99th, 100th.
 - 5th Division (5th):** Located in the lower-right, with sub-units like 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th, 8th, 9th, 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th, 19th, 20th, 21st, 22nd, 23rd, 24th, 25th, 26th, 27th, 28th, 29th, 30th, 31st, 32nd, 33rd, 34th, 35th, 36th, 37th, 38th, 39th, 40th, 41st, 42nd, 43rd, 44th, 45th, 46th, 47th, 48th, 49th, 50th, 51st, 52nd, 53rd, 54th, 55th, 56th, 57th, 58th, 59th, 60th, 61st, 62nd, 63rd, 64th, 65th, 66th, 67th, 68th, 69th, 70th, 71st, 72nd, 73rd, 74th, 75th, 76th, 77th, 78th, 79th, 80th, 81st, 82nd, 83rd, 84th, 85th, 86th, 87th, 88th, 89th, 90th, 91st, 92nd, 93rd, 94th, 95th, 96th, 97th, 98th, 99th, 100th.
- Other Markings:**
 - Red Lines:** Indicate boundaries or routes.
 - Green Areas:** Represent forests or specific terrain features.
 - Yellow Areas:** Represent open land or specific terrain features.
 - Blue Lines:** Represent water bodies or specific terrain features.
 - Handwritten Notes:** Various tactical notes and coordinates are scattered throughout the map.

Legenda:

- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

Legenda:

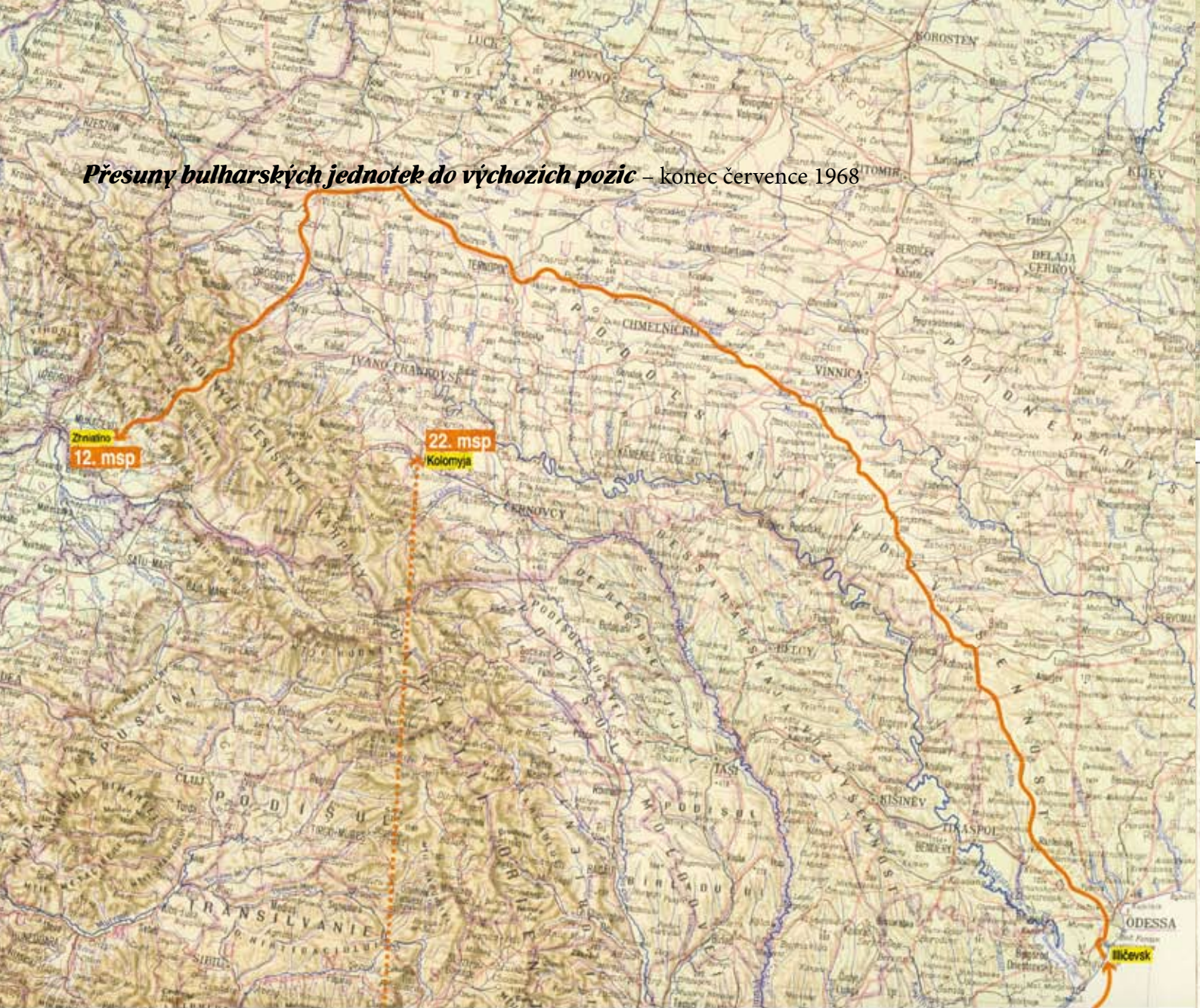
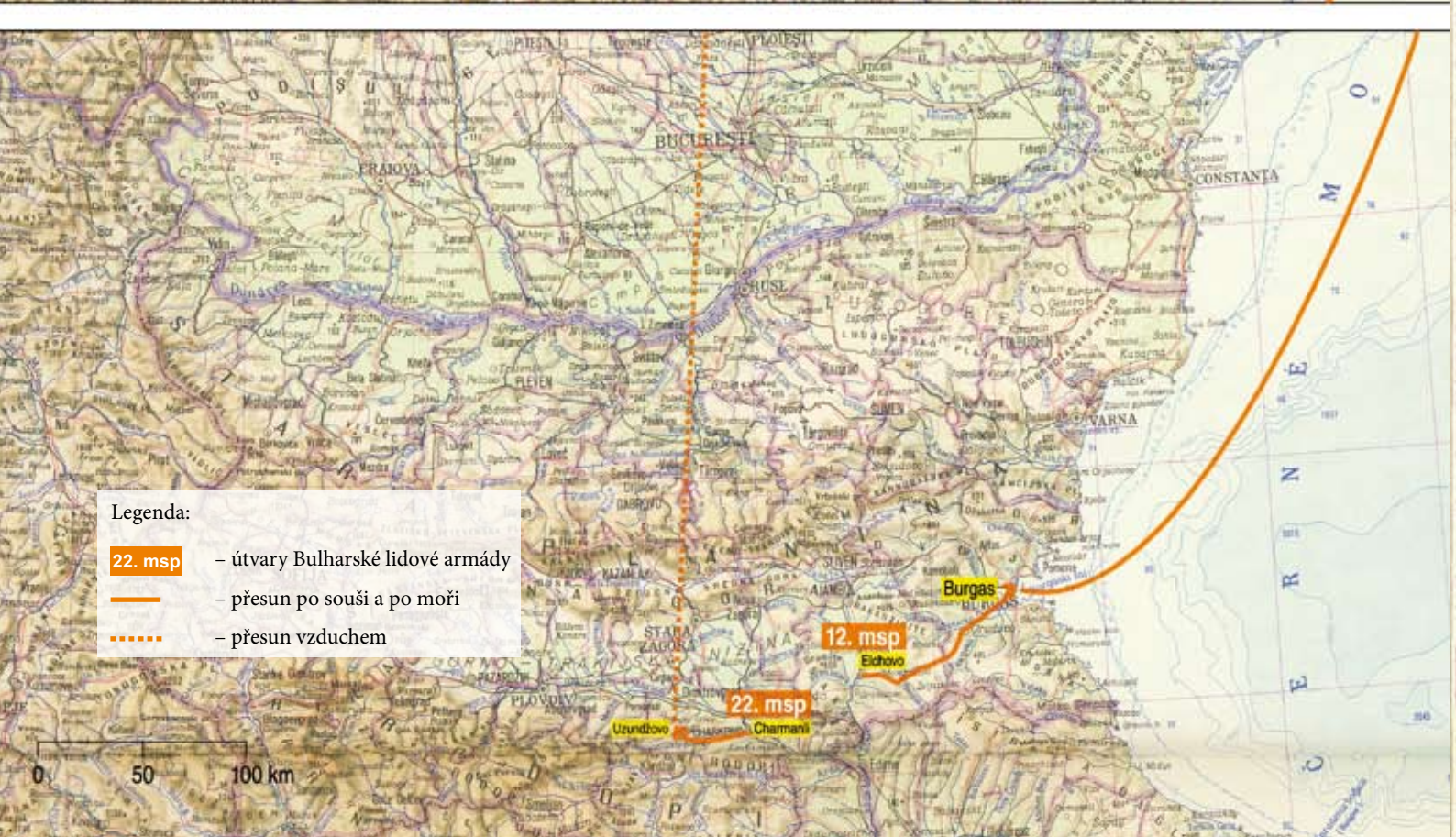
- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

Legenda:

- útvary NATO a Rakouska
- útvary Varšavské smlouvy

Přesuny bulharských jednotek do východních pozic – konec července 1968

Přesuny německých a sovětských jednotek do východních pozic

– konec července 1968

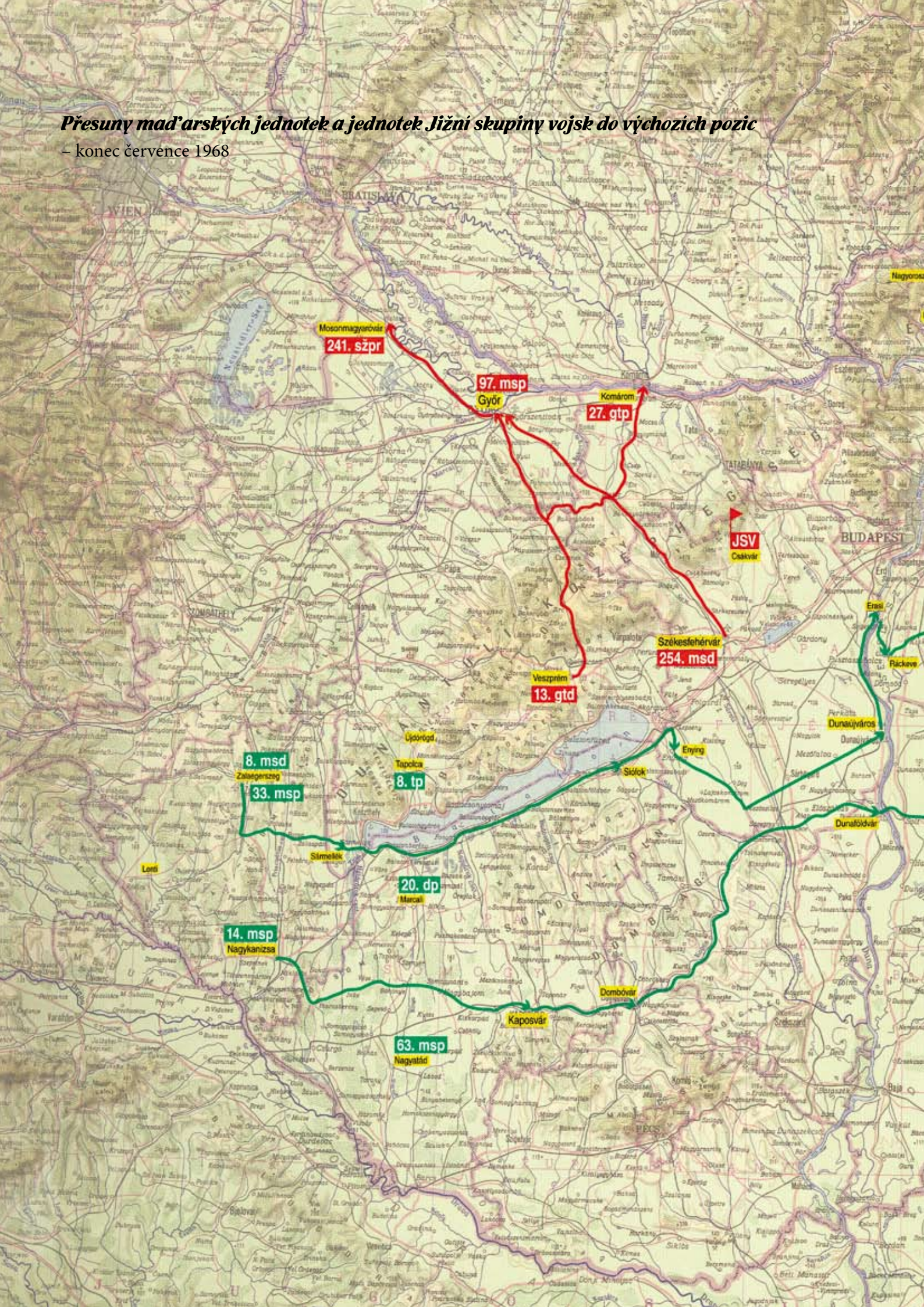
Legenda:

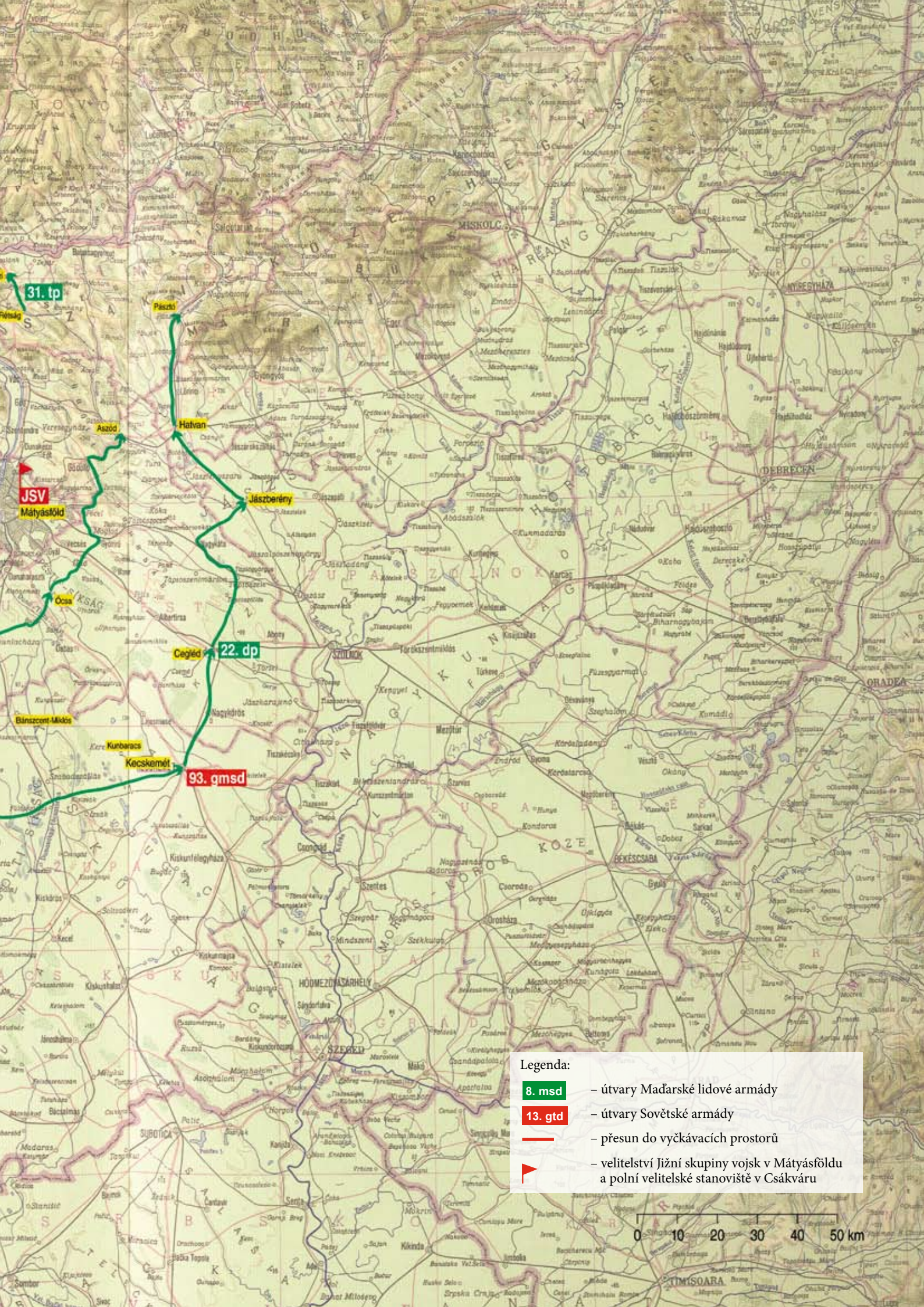
- 11. tp** – útvary Národní lidové armády NDR
- 11. gtd** – útvary Sovětské armády
- – přesun do vyčkávacích prostorů
- – předpokládaný přesun k státní hranici
- ▶** – velitelství 20GA v Eberswalde – Finow a 1GTA v Drážďanech

0 10 20 30 40 50 km

Přesuny maďarských jednotek a jednotek Jižní skupiny vojsk do východích pozic

– konec července 1968

Legenda:

8. msd

– útvary Maďarské lidové armády

13. gtd

– útvary Sovětské armády

—

– přesun do vyčkávacích prostorů

– velitelství Jižní skupiny vojsk v Mátyásföldu
a polní velitelské stanoviště v Csákváru

0 10 20 30 40 50 km

Presuny a rozmístění sovětských jednotek ve východních pozicích – konec července 1968

Legenda:

31. td – útvary Sovětské armády

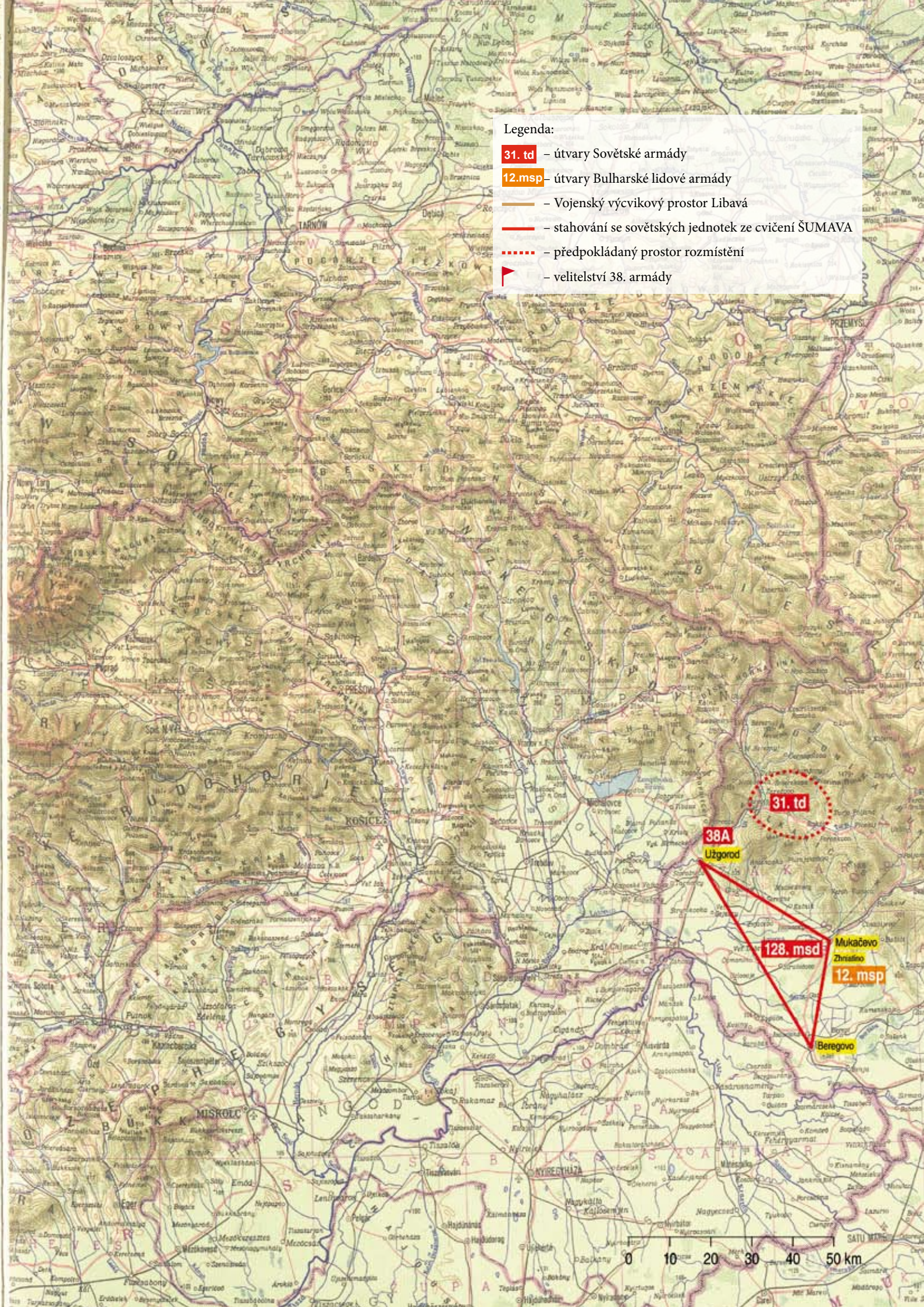
12.msp – útvary Bulharské lidové armády

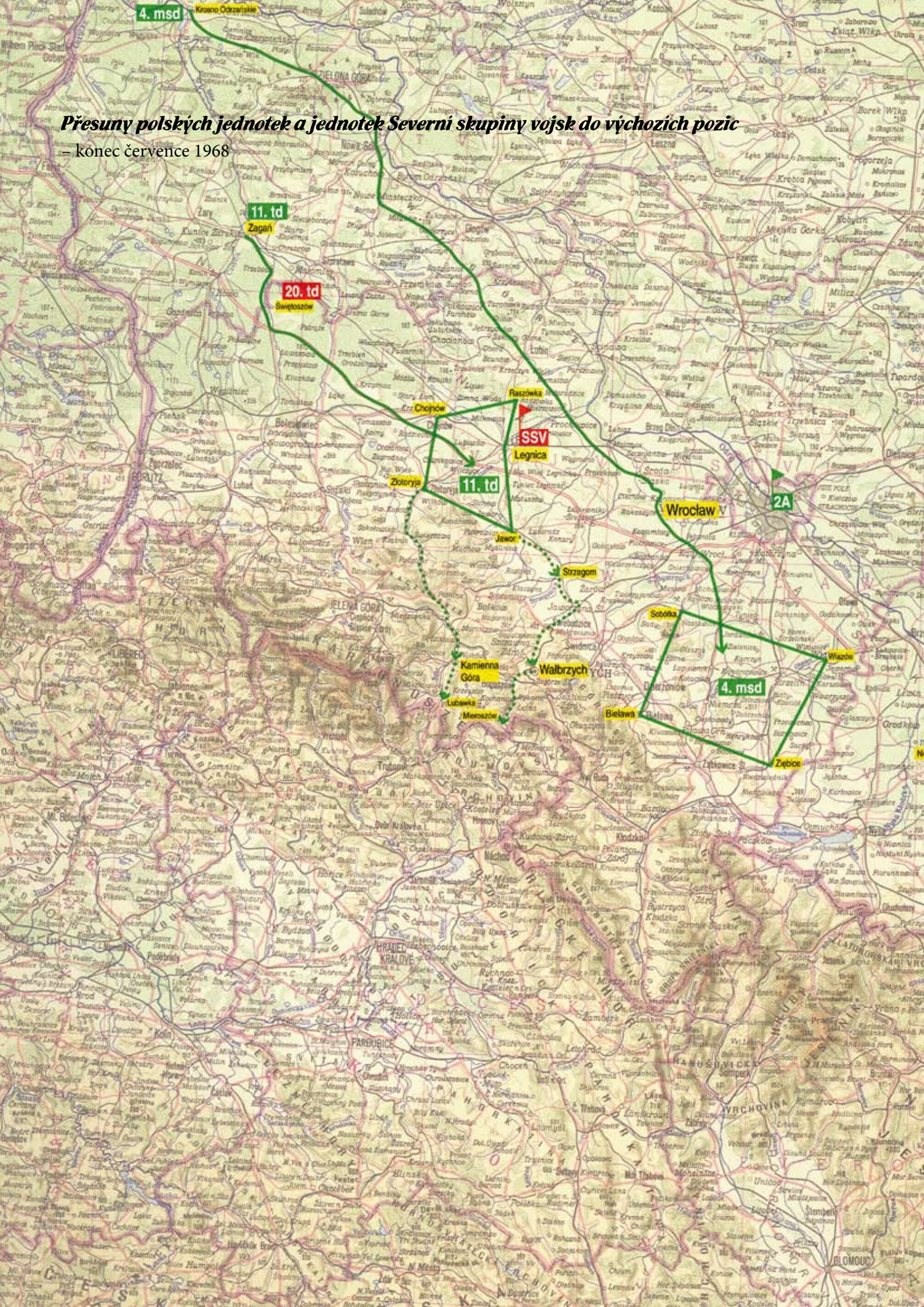
— – Vojenský výcvikový prostor Libavá

— – stahování se sovětských jednotek ze cvičení ŠUMAVA

..... – předpokládaný prostor rozmístění

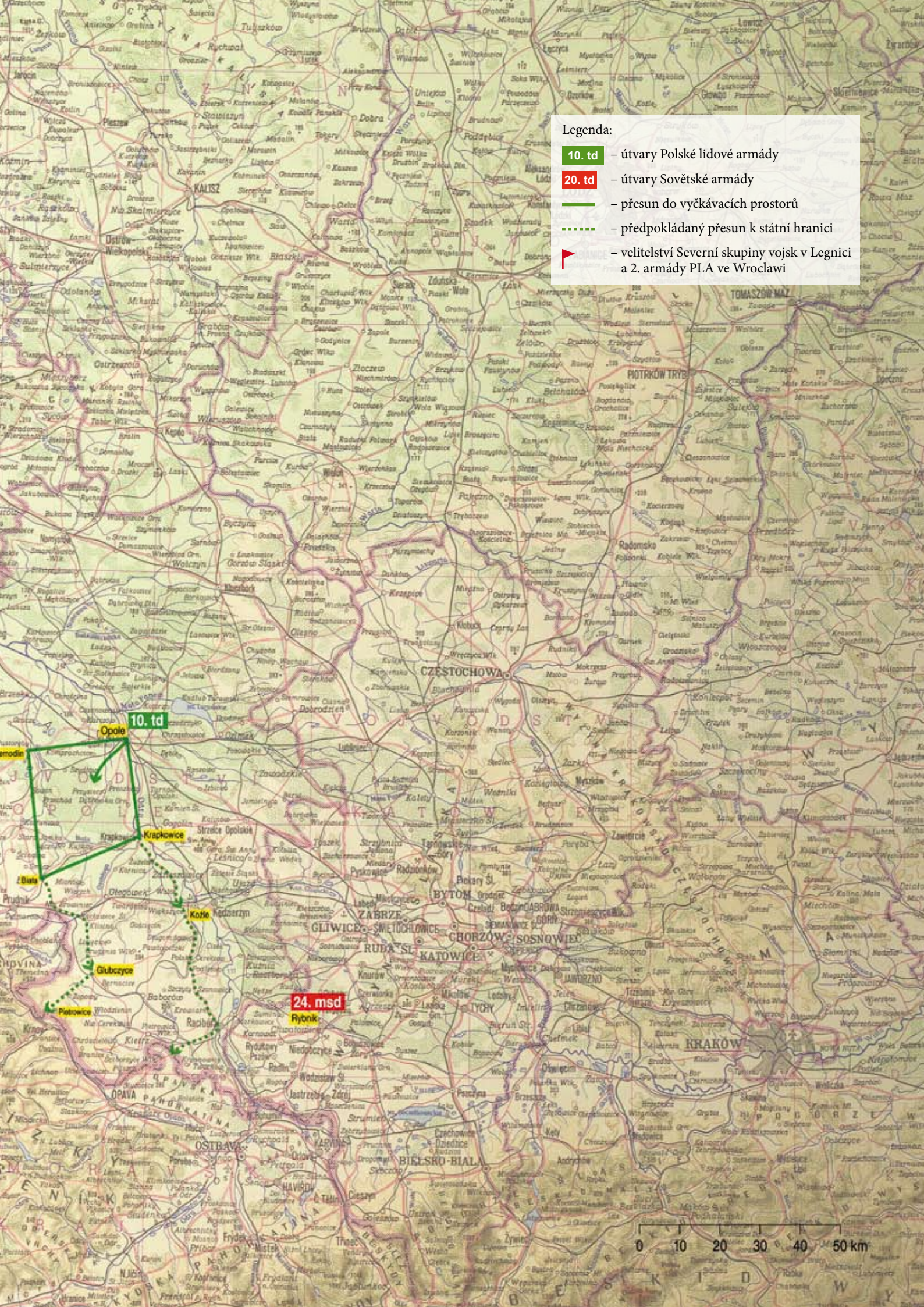
▲ – velitelství 38. armády

Přesuny polských jednotek a jednotek Severní skupiny vojsk do východních pozic

– konec července 1968

Legenda:

- 10. td** – útvary Polské lidové armády
- 20. td** – útvary Sovětské armády
- přesun do vyčkávacích prostorů
- – předpokládaný přesun k státní hranici
- ▶ – velitelství Severní skupiny vojsk v Legnici a 2. armády PLA ve Wroclawi

Zkratky

A	– armáda	KGB	– Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
ab	– automobilní brigáda	kHz	– kilohertz
aj.	– a jiné	km	– kilometr
am.	– americký	KMNO	– Kolegium ministra národní obrany
AMV	– Archiv Ministerstva vnitra	KNV	– krajský národní výbor
APN	– Agentstvo pečati Novosti (Tisková agentura Novosti)	kpt.	– kapitán
arm.	– armádní	KS MV	– krajská správa Ministerstva vnitra
AV ČR	– Akademie věd České republiky	KSČ	– Komunistická strana Československa
BLA	– Bulharská lidová armáda	KSS	– Komunistická strana Slovenska
BND	– Bundesnachrichtendienst (Spolková zpravodajská služba SRN)	KSSS	– Komunistická strana Sovětského svazu
CIA	– Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)	KV	– krajský výbor
CO	– civilní obrana	KVS	– krajská vojenská správa
CŠV	– celoštátní výbor	kW	– kilowatt
Č	– čas	LA	– letecká armáda
č.	– číslo	LM	– Lidové milice
čj.	– číslo jednací	m	– metr
ČR	– Česká republika	m.	– město
čs.	– československý	md	– mechanizovaná divize
ČSD	– Československé státní dráhy	MěO	– městské oddělení
ČSLA	– Československá lidová armáda	MěS	– městská správa
ČSSR	– Československá socialistická republika	MěV	– městský výbor
D	– den	MěVS	– městská vojenská správa
d	– divize	min.	– ministr
div.	– divizní	mjr.	– major
dp	– dělostřelecký pluk	MLA	– Maďarská lidová armáda
el.	– elektrický	MLR	– Maďarská lidová republika
f.	– fond	MNO	– Ministerstvo národní obrany
g	– gardový	MNV	– místní národní výbor
GA	– gardová armáda	MO	– Ministerstvo obrany
gen.	– generál	mosk.	– moskevský
genmjr.	– generálmajor	msd	– motostřelecká divize
genplk.	– generálplukovník	MSDS	– Maďarská sjednocená dělnická strana
genpor.	– generálporučík	msp	– motostřelecký pluk
gmsd	– gardová motostřelecká divize	mspr	– motostřelecký prapor
gmsp	– gardový motostřelecký pluk	MV	– Ministerstvo vnitra
GRU	– Glavnoje razvedyvatelnoje upravlenije (Hlavní správa rozvědky)	MVS	– městská vojenská správa
GŠČSLA	– Generální štáb Československé lidové armády	např.	– například
GTA	– gardová tanková armáda	nar.	– narozen
gtd	– gardová tanková divize	nár.	– národní
gtp	– gardový tankový pluk	NATO	– North Atlantic Treaty Organization (Organizace severoatlantického paktu)
gvd	– gardová výsadková divize	NDR	– Německá demokratická republika
gvp	– gardový výsadkový pluk	neusp.	– neuspořádáno
hl.	– hlavní	NGŠ	– náčelník generálního štábu
hod.	– hodina	NKVD	– Narodnnyj komissariat vnutrennych del (Lidový komisariát vnitřních věcí)
HPS	– Hlavní politická správa	NLA NDR	– Národní lidová armáda Německé demokratické republiky
HV	– hlavní výbor	NS	– Národní shromáždění
Ing.	– inženýr	NSR	– Německá spolková republika (dnes Spolková republika Německo)
It.	– Itálie	OBZ	– Obranné zpravodajství
k.	– krabice, karton	odd.	– oddělení
kdb	– kanonová dělostřelecká brigáda	ods.	– odsouzený

OCHS	– okruhový chemický sklad	spol.	– společníci
OO	– okresní oddělení	Srov.	– srovnaj
OPE	– oddělení personální evidence	ss.	– soudruzi
orig.	– originál	SSSR	– Svaz sovětských socialistických republik
OT	– obrněný transportér	sstpr	– silniční stavební prapor
OV	– okresní výbor	SSV	– Severní skupina (sovětských) vojsk v Polsku
OVS	– okresní vojenská správa	StB	– Státní bezpečnost
PHM	– pohonné hmoty a maziva	sv.	– svatý
pcho	– pluk chemické ochrany	SVKR	– Správa Vojenské kontrarozvědky
PLA	– Polská lidová armáda	SVO	– Střední vojenský okruh
plb	– protiletadlová brigáda	t. č.	– toho času
plk.	– plukovník	TA	– tanková armáda
plp	– protiletadlový pluk	TASS	– Telegrafnoje agentstvo Sovetskogo Sojuza (Tisková agentura Sovětského svazu)
PLR	– Polská lidová republika	td	– tanková divize
PO VB	– Pohraniční oddělení Veřejné bezpečnosti	tdb	– těžká dělostřelecká brigáda
pprap.	– podpraporčík	tj.	– to je
prap.	– praporčík	tzn.	– to znamená
PRIKVO	– Priкарпатський воєнний округ (Příkarpatský vojenský okruh)	tzv.	– takzvaný
provpr	– provozní prapor	ÚDV	– Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
PS	– Pohraniční stráž	USA	– United States of America (Spojené státy americké)
PSDS	– Polská sjednocená dělnická strana	ÚSD	– Ústav pro soudobé dějiny
ptp	– protitankový pluk	ÚV KSČ	– Ústřední výbor Komunistické strany Československa
PTRŠ	– protitanková řízená střela	ÚV KSSS	– Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
PV	– přípravný výbor	ÚVS	– Ústřední velitelské stanoviště
PVO	– protivzdušná obrana	VB	– Veřejná bezpečnost
PVOS	– protivzdušná obrana státu	vd	– výsadková divize
Rak.	– Rakousko	VHA	– Vojenský historický archiv
roč.	– ročník	VKO	– Vojenská komise obrany
ROH	– Revoluční odborové hnutí	VKR	– Vojenská kontrarozvědka
rtp	– radiotechnický pluk	vp	– výsadkový pluk
rtpr	– radiotechnický prapor	VR	– vojenská rada
RTZ	– radiotechnické zabezpečení	vr	– výsadková rota
RVZVO	– rozkaz velitele Západního vojenského okruhu	VS	– Varšavská smlouva
ŘC	– ředitelství cvičení	vtld	– vojenská transportní letecká divize
ŘPP MO ČR	– Ředitelství personální podpory Ministerstva obrony České republiky	vtlp	– vojenský transportní letecký pluk
s.	– soudruh	VVO	– Východní vojenský okruh
s.	– strana	VVP	– vojenský výcvikový prostor
SA	– Sovětská armáda	VÚA	– Vojenský ústřední archiv
SANOPS	– Státní sanatorium Praha	VZP	– voják z povolání
sbold	– stíhací bombardovací letecká divize	VZVO	– velitel/velitelství Západního vojenského okruhu
sbolp	– stíhací bombardovací letecký pluk	WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza (Pohraniční stráž)
sekr.	– sekretariát	zn.	– značka
sign.	– signatura	ZO	– základní organizace
sld	– stíhací letecká divize	ZVO	– Západní vojenský okruh
slp	– stíhací letecký pluk	ZVP	– zástupce velitele pro věci politické
SNB	– Sbor národní bezpečnosti	žb	– ženijní brigáda
SNP	– Slovenské národní povstání		
SKP	– Státní plánovací komise		
SM	– sklad munice		
SOS	– Spojené ozbrojené síly (Varšavské smlouvy)		
sov.	– sovětský		
sp.	– spisová		
spojp	– spojovací pluk		

Mgr. Daniel Povolný

VOJENSKÉ ŘEŠENÍ

Pražského jara

I. INVAZE ARMÁD VARŠAVSKÉ SMLOUVY

Vydalo Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb

Adresa: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

<http://www.army.cz>

Redakce účelové tvorby (RÚT AVIS)

Řízením redakce pověřen: Dr. Jaroslav Roušar

Odpovědný redaktor: Mgr. Michal Polívka

Grafická úprava a zlom: Hana Rozmanitá

Fotografie: VHÚ Praha, VÚA Praha, ÚSD AV ČR, VA Brno,

Muzeum Policie ČR, ČTK a ze sbírek T. Jakla a J. Čvančary

Dáno do tisku: srpen 2008

Tisk: hansDesign, Brno

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele je zakázáno.

Za původnost a věcnou správnost textu odpovídá autor.

NEPRODEJNÉ

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV
PRAHA

VOJENSKÝ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV
PRAHA

AGENTURA VOJENSKÝCH
AVIS
INFORMACÍ A SLUŽEB

